ספרי מוסר

יתגבר כארי

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יתגבר כארי

מקור הטקסט: אור ברסלב

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יתגבר-כארי/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

הסכמות 4
דברים אחדים למהדורה השלישית 4
פרק א - החיוב להתגבר כארי בעשית המצוות ומדוע הוא שיך במיחד בהשכמת הבקר . . . 5
פרק ב - שנה בשעור מספיק 12
פרק ג - זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד (קל וחמר שלא להתעסק בדברים בטלים) 16
פרק ד - קביעת הרצון לקום כראוי, בטרם יישן 20
פרק ה - לישן באפן שאינו מכביד על הגוף 23
פרק ו - להסיר את החשבונות ולקום 25
פרק ז' - חיוב הזריזות בקיום המצוות וטעמיו 33
פרק ט' - הפסדי המאחר לתפלה 42
פרק י - עצם שכרו ומעלתו של המקדים לתפלה 63
פרק יא - "שטיבלאך" – רק בדיעבד 69
פרק יב - עצות נפלאות 72
פרק יג - בין הזמנים 81
שער הכנה לתפלה - פתח דבר 84
פרק א - הכנה לתפלה – מהי? 84
פרק ב - החיוב מדינא להתכונן לתפלה 86
פרק ג - כעומד לפני המלך (ממש) – כיצד 89
פרק ד - הדרכה מרחבת ועמקה להכנה לתפלה 92
פרק ה - בעית הדור – חפזון 100
פרק ו - הכנה לתפלה (ולכל המצוות) אם היא דאורייתא או דרבנן 102

הוכן מתוכנת תורת אמת, מותר להפיץ בכפוף לתנאי רשיון CC BY-NC-SA 2.5 - אסור בשימוש מסחרי
בס"ד - כל הזכויות שמורות (c) ל הרב שליט"א החפץ בעילום שמו

קימה של שחרית

הסכמות

הספר זכה למכתבי ברכה ושבחים \ הסכמות מהרבנים החשובים:
הגר"ח קנייבסקי שליט"א
הרב חיים פנחס שיינברג שליט"א
הרב דב יפה שליט"א
הרב משה מרדכי חדש שליט"א
הרב אשר זעליג וייס שליט"א
הרב יצחק אזרחי שליט"א
הרב יעקב דוד הלברשטאם שליט"א
מכתבי הברכה \ ההסכמות לא הובאו מסיבות טכניות

דברים אחדים למהדורה השלישית

אודה ה' בכל לבב, בשער בת רבים אהללנו, על רוב חסדו עלי ועל מתנת חינם שחנני, שספר זה התקבל בחיבה רבה על גדולי ישראל, רבנן ותלמידיהון וכל עמך בית ישראל. דבר המורה על נחיצותו הרבה של הליקוט בענין חשוב זה.
ובאשר שתי המהדורות הראשונות ספו תמו, אמרתי להעלותו שוב בס"ד על מזבח הדפוס,עם תיקונים, השלמות והוספות שהתחדשו בבית המדרש בעקבות המשך עיסוקי בספר ובנושאיו, ובעקבות תגובות, הערות והארות שקיבלתי מאנשים שונים שהספר הגיע לידיהם. ואביע בזה גם רגשי תודתי לכל מי שהעיר והאיר בעניני הספר והעמידני על האמת.
הנני להודות למשגיח הגה"צ ר' יעקב יצחק אליעזר מייזליש שליט"א על הרשות להעתיק מספרו הנפלא "שיחות בעבודת ה'".
דבר נוסף שנתחדש במהדורה זו הוא ניקוד הספר. ויהא רעוא מן קדם מרא שמיא שיהיה הכל לתועלת ולתכלית הרצויה.
יהר"מ ה' או"א שיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך ושם נעבדך ביראה כימי עולם וכשנים קדמוניות.

"**הפעם אודה את ה'** " (בראשית ל, לה)

עם יציאתה לאור עולם של **המהדורה הרביעית** (הוצאה שמינית) של הספר – אודה לבורא ית' על כל חסדיו אשר הפליא עמי, ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה.

למהדורה זו צורף גם קונטרס "קיצור ספר חוסן יהושע" (מאמר א) – עצות נפלאות למעשה לשקידת התורה, שזיכני בורא עולם להוציא לאור עולם, וכבר נדפס כמה פעמים במהדורת כיס, ועתה קנה מקומו בסוף ספר זה.

ואקווה שבזה ששני חיבורים אלה, האחד בעניין התפילה, והאחר בעניין לימוד התורה, נמצאים באכסניה אחת, יהיה הספר ל'בית גדול' – בית שמגדלין בו תורה ותפילה [ראה מגילה כז,א]. שבט ת'הא ש'נת ע'בודת ה'לב לפ"ק ת'הא ש'נת ע'מל ה'תורה לפ"ק

פרק א - החיוב להתגבר כארי בעשית המצוות ומדוע הוא שיך במיחד בהשכמת הבקר

א. יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ שֶׁיְּהֵא הוּא מְעוֹרֵר הַשַּׁחַר (שֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן א ס"א). הִנֵּה הַמָּקוֹר לְדִבְרֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ הוּא מִדִּבְרֵי הַטּוּר שָׁם, שֶׁמֵּבִיא אֶת הַמִּשְׁנָה בְּאָבוֹת (פ"ה מ"כ) יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא אוֹמֵר הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר רָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כָּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וְכוֹתֵב בַּהֶמְשֵׁךְ: לָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ. וְאַף אִם יַשִּׂיאֵנוּ יִצְרוֹ בַּחֹרֶף לֵאמֹר אֵיךְ תַּעֲמֹד בַּבֹּקֶר וְהַקֹּר גָּדוֹל, אוֹ יַשִּׂיאֵנוּ בַּקַּיִץ לֵאמֹר אֵיךְ תַּעֲמֹד מִמִּטָּתְךָ וַעֲדַיִן לֹא שָׂבַעְתָּ מִשְּׁנָתְךָ, הִתְגַּבֵּר עָלָיו לָקוּם, שֶׁתִּהֵא אַתָּה מְעוֹרֵר הַשַּׁחַר וְלֹא יְהֵא הוּא מְעִירְךָ וְכוּ'. וּבְפֵרִישָׁה כָּתַב עַל זֶה: שֶׁלְּפִי שֶׁקָּדֶם עֲלוֹת הַשַּׁחַר הוּא צָרִיךְ שֶׁיַּעֲמֹד וְיָכִין עַצְמוֹ לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, וְאָז יִצְרוֹ מִתְגַּבֵּר עָלָיו לִישַׁן יוֹתֵר מִבְּכָל הַלַּיְלָה כְּדֵי לְבַטְּלוֹ מֵעֲבוֹדַת יוֹצְרוֹ.

מַשְׁמַע מִדִּבְרֵי הַפְּרִישָׁה שֶׁעִקַּר הִתְגַּבְּרוּת הַיֵּצֶר לְהַעֲמִיק וּלְהַמְתִּיק אֶת שְׁנָתוֹ וּלְהַנְעִים אֶת שְׁכִיבָתוֹ הִיא בְּשָׁעָה שֶׁקּוֹבֵעַ לְעַצְמוֹ לָקוּם, וּכְנֶגֶד הִתְגַּבְּרוּת זוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר צָרִיךְ שֶׁיִּתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ.

הִתְגַּבְּרוּת זוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר דַּוְקָא בַּזְּמַן שֶׁצָּרִיךְ לָקוּם, הִיא תּוֹסֶפֶת עַל תַּאֲוַת הַשֵּׁנָה הַחֲזָקָה שֶׁיֵּשׁ לָאָדָם גַּם בְּלָאו הָכִי. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּדִבְרֵי הַמַּהֲרַ"ל בְּעִנְיַן תְּפִלַּת שַׁחֲרִית (נְתִיבוֹת עוֹלָם, נְתִיב הָעֲבוֹדָה פֶּרֶק ג) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם יָשֵׁן שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, וְחֵפֶץ וְתַאֲב הָאָדָם לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ אַחַר הַשֵּׁנָה שֶׁהוּא גּוּפְנִי בְּיוֹתֵר, כִּי אֵין לְךָ שֶׁהוּא גּוּפְנִי כְּמוֹ הַיְשֵׁן, שֶׁלֹּא נִשְׁאַר רַק הַגּוּף וְאֵין הַנֶּפֶשׁ פּוֹעֵל כְּלָל, וּבַאֲרִנוּ זֶה אֵצֶל שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית עַיֵּן שָׁם. וְצָרִיךְ לְהִתְגַּבֵּר

הָאָדָם וְלַעֲמֹד מִשְּׁנָתוֹ וּלְהִתְפַּלֵּל, וּבָזֶה מְשַׁעְבֵּד הָאָדָם גּוּפוֹ אֶל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כַּאֲשֶׁר גּוֹבֵר עַל גּוּפוֹ עכ"ל.

הערה: *15 ועפ"י זה נראה להסביר בס"ד מה שכתוב בתורה בק"ש: ואהבת את ה' אלוקיך וגו' ובכל נפשך. ומפרש רש"י: אפילו הוא נוטל את נפשך". דהיינו אפילו בזמן שנוטל את נפשך, בשינה, שלא נשאר רק הגוף ואין הנפש, פועלת כלל (וכדברי המהר"ל), גם אז "ואהבת" ע"י שתקום בהתגברות ובמסירות נפש. ומצאתי כן ת"ל בדברי האדמו"ר מפרמישלאן זצ"ל המובאים בספר "שיחות בעבודת ה'".

ב. בְּסֵפֶר חֶסֶד לָאֲלָפִים (לְבַעַל הַמְחַבֵּר סֵפֶר פֶּלֶא יוֹעֵץ) [אוֹרַח חַיִּים סִימָן א] כָּתַב עַל דִּבְרֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ שֶׁיְּהֵא הוּא מְעוֹרֵר הַשַּׁחַר; בָּזֶה תָּלוּי כָּל הַיַּהֲדוּת, שֶׁיִּתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לְקַיֵּם כָּל דָּבָר טוֹב וּלְמִשְׁךְ יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל רַע. וְצָרִיךְ גְּבוּרָה לִשְׁבֹּר תַּאֲוָתוֹ וּלְהִלָּחֵם עִם יִצְרוֹ הָעוֹמֵד עַל יְמִינוֹ לְשַׂטְנוֹ. וְאִם בְּכָל הַשָּׁעוֹת אָמְרוּ "בְּעִדָּנָא דְּיֵצֶר הָרָע לֵית דְּמִדְכַּר לְיֵצֶר הַטּוֹב", עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה בְּעֵת קוּמוֹ מִשְּׁנָתוֹ, שֶׁהוּא מְטֻמְטָם בְּשֵׁנָה וְלֹא זָכַר הָאִישׁ הַמַּסְכֵּן מַה חוֹבָתוֹ וְיַעֲשֶׂנָּה, וְיֵצֶר סָמוּךְ מְסִיתוֹ הֶסֵּת כָּפוּל, וּמַפִּיל עָלָיו עַצְלוּת וְכֹבֶד רַב, בַּחֹרֶף מִפְּנֵי הַצִּנָּה, וּבַקַּיִץ מִפְּנֵי שֶׁלֹּא שָׁבַע בְּשֵׁנָה, אוֹ מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ נֵר מוּכָן. אוֹ אוֹמֵר לוֹ שְׁכַב עוֹד מְעַט עַתָּה תָּקוּם כִּי עוֹד חָזוֹן, עַד שֶׁחוֹטַפְתּוֹ שֵׁנָה וְנִמְצָא יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה, אוֹ גַּם מְאַבֵּד תְּפִלָּה בְּצִבּוּר. וּמֵאַחַר שֶׁבִּתְחִלַּת הַיּוֹם תְּקָפוֹ יִצְרוֹ, אַךְ בּוֹ יָשׁוּב יַהֲפֹךְ יָדוֹ כָּל הַיּוֹם, מֵרָעָה אֶל רָעָה יֵצֵא וְיִתְגַּבֵּר עָלָיו יִצְרוֹ וְיַעֲשֶׂה בּוֹ אֶת אֲשֶׁר זָמַם, כִּי עֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה. וְאָמְרֵי אֱינָשֵׁי: מִן הַשַּׁחַר נִרְאֶה טוּב הַיּוֹם. הִנֵּה כִּי כֵן, הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים, בְּתַחְבּוּלוֹת יַעֲשֶׂה מִלְחָמָה, וְיִקַּבֵּל עָלָיו בְּכָל תֹּקֶף שֶׁתֵּכֶף שֶׁיֵּעוֹר מִשְּׁנָתוֹ יָקוּם בְּזְרִיזוּת לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ וְאִם יַעֲבֹר יִקְנֹס עַצְמוֹ בְּאֵיזֶה עִנּוּי וְסִגּוּף בְּאוֹתוֹ יוֹם, אוֹ לִתֵּן אֵיזֶה פְּרוּטוֹת לִצְדָקָה. עַל כְּגוֹן זֶה אָמְרוּ, קַדְּמֵיהּ לְרַשִּׁיעָא עַד לָא יְקַדְּמִינָךְ. זֹאת תּוֹרַת הָאָדָם הָרוֹצֶה לְנַצֵּחַ יִצְרוֹ וְלַעֲבֹד אֶת יוֹצְרוֹ. עכ"ל.

ג. וּכְעֵין זֶה כָּתוּב בַּהַקְדָּמָה לְסֵפֶר הַמַּקְנֶה עַל מַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין לַגָּאוֹן בַּעַל הַהַפְלָאָה (פִּתְחָא זְעִירָא אוֹת לח): "אָמַר ר"ש בֶּן לָקִישׁ לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרָע וְכוּ' וְאִם לָאו יַעֲסֹק בַּתּוֹרָה וְכוּ' וְאִם לָאו יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְכוּ' וְאִם לָאו יִזְכֹּר לוֹ יוֹם הַמִּיתָה (בְּרָכוֹת ה.). וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא. וְהוּא שְׁמִירָה לְכָל הַיּוֹם לִהְיוֹת לוֹ לְעֵזֶר לְהִתְגַּבֵּר וּלְנַצֵּחַ אֶת יִצְרוֹ. וְאִם יִסְתַּיְּהוּ יִצְרוֹ לְהִתְגָּרוֹת בְּשֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, יֹאמַר בָּזֶה, הַתַּקָּנָה שֶׁיִּזְכֹּר לוֹ יוֹם הַמִּיתָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ בְּעֵירוּבִין (סה.) "אָמְרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ דְּרַב חִסְדָּא לְרַב חִסְדָּא: לָא בָּעֵי מַר מֵינַם פֶּרְתָא, אָמַר לָהּ: הַשְׁתָּא אָתוּ יוֹמֵי דַּאֲרִיכֵי וּקְטִינֵי

וְנִינוּם טוּבָא". פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י: יוֹמֵי דַּאֲרִיכֵי, יָמִים שֶׁהוּא בַּקָּבָר, וְכוּ'. וּבְזִכְרוֹן הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה יִתְעוֹרֵר מִשְׁנָתוֹ וְיִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנָתוֹ, וְזֶהוּ תַּקָּנָתוֹ". וּעי"ש עוֹד.

ד. וּבְסֵפֶר דִּבְרֵי אֱמֶת (מִתַּלְמִיד הגרי"ס, נִדְפַּס בְּסוֹף סֵפֶר לִשְׁכְּנוֹ תִּדְרְשׁוּ) כָּתַב בְּעִנְיָן זֶה: עוֹד כְּתָבוּ חַכְמֵי הַמּוּסָר, כִּי כָּל אִישׁ הָרוֹצֶה לְזַכּוֹת אֶת עַצְמוֹ בְּתוֹרָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, יְקַיֵּם תָּמִיד הַדִּין הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַסֵּפֶר הַקָּדוֹשׁ שֻׁלְחָן עָרוּךְ: יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ. וְכָתוּב בַּסְּפָרִים כִּי מְאֹד צָרִיךְ לְהָיוֹת הָאָדָם זָהִיר בּוֹ, כִּי אִם חַס וְשָׁלוֹם בַּדִּין הָרִאשׁוֹן יִשָּׁלֵט עָלָיו יִצְרוֹ שֶׁלֹּא לְקַיְּמוֹ, עוֹד יָשׁוּב וְיִרְאֶה מַה יַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתוֹ. עַל כֵּן יַרְגִּיז אָדָם יֵצֶר טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע, וְיָשִׂים אֶל לִבּוֹ גַּם מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְ"א שָׁם בהג"ה רֵאשׁוֹנָה; שִׁוִּיתִי ד' לְנֶגְדִּי תָּמִיד, כִּי מִלֹּא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְכִבְיָכוֹל הוּא יִתְבָּרַךְ רוֹאֶה בְּעַצְלוּתוֹ וְהַמָּשְׁכוֹ אַחַר הַשֵּׁנָה בְּעֵת קִימָה לִקְרִיאַת שְׁמַע וְלִתְפִלָּה, וְיָבוֹשׁ וְיִכָּלֵם, וְאָז יְדַלֵּג כְּאַיָּל לַעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרַךְ. וְכָתְבוּ כִּי נָכוֹן שֶׁלֹּא יְדַבֵּר הָאָדָם בְּעִנְיָנָיו בְּעֵת אֲשֶׁר יָקוּם, רַק יִהְיֶה דִּבּוּרוֹ הָרִאשׁוֹן קֹדֶשׁ לְבָרֵךְ אֶת קוֹנוֹ. וְכָל שֶׁכֵּן שֶׁהוּא גֶּדֶר שֶׁלֹּא יִמְשֹׁךְ בִּדְבָרִים עִם בְּנֵי בֵּיתוֹ וּמְשָׁרְתָיו קֹדֶם שֶׁיְּבָרֵךְ וְיִתְפַּלֵּל.

ה. עוֹד דְּבָרִים נִפְלָאִים הַשַּׁיָּכִים לָזֶה מָצָאנוּ בְּסֵפֶר "מִשֶּׁל הָאָבוֹת" עַל דִּבְרֵי הַמִּשְׁנָה (אָבוֹת ג י) "שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית... מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם": בְּהַקְדָּמַת הַסֵּפֶר "אֶגְלֵי טַל" מֵבִיא הָאַדְמוֹ"ר רַבִּי אַבְרָהָם בּוּרְנְשְׁטֵיין זצ"ל מִסּוֹכְטְשׁוֹב בְּשֵׁם הָאֲרִיזַ"ל, שֶׁקְּרִיאַת-שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית רִשּׁוּמָהּ נִכָּר כָּל הַיּוֹם, וְלָכֵן אֵין צָרִיךְ לוֹמַר קְרִיאַת שְׁמַע בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה. בְּעִקְבוֹת דְּבָרִים אֵלּוּ מוֹסִיף הַגָּאוֹן רַבִּי נָתָן גֶּשְׁטֶטְנֶר שְׁלִיט"א (לְהוֹרוֹת נָתָן" אָבוֹת) כְּשֵׁם שֶׁקְּרִיאַת-שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית מוֹשֶׁכֶת אַחֲרֶיהָ קְדֻשָּׁה לְכָל הַיּוֹם, כְּמוֹ-כֵן לְהֵפֶךְ: אָדָם הַיָּשֵׁן בְּשַׁחֲרִית, שְׁנָתוֹ מוֹשַׁכְתּוֹ שְׁיִשְׁתֶּה בַּצָּהֳרַיִם, וּשְׁתִיַּת יַיִן בַּצָּהֳרַיִם גּוֹרֶרֶת אַחֲרֶיהָ שִׁיחַת יְלָדִים, וְזוֹ גּוֹרֶרֶת אַחֲרֶיהָ "יְשִׁיבַת בָּתֵּי כְּנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי-הָאָרֶץ". נִמְצָא אֵיפֹא, שֶׁכָּל הַפְּרָטִים הַמְּנוּיִים בַּמִּשְׁנָה תְּלוּיִים וּקְשׁוּרִים זֶה בָּזֶה, וְזֹאת מִשּׁוּם שֶׁעֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה, וְלוּלֵא הַ"שֵּׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית" לֹא הָיָה הָאָדָם מַגִּיעַ אֶל כָּל הָאֲחֵרִים.
מִכָּאן מִתְבַּקֶּשֶׁת מַסְקָנָה פְּשׁוּטָה וּבְרוּרָה: אָדָם שֶׁמְּעוֹרֵר אֶת הַשַּׁחַר וְלוֹמֵד תּוֹרָה וּמִתְפַּלֵּל, הֲרֵי רִשּׁוּמוֹ נִכָּר כָּל הַיּוֹם לְטוֹבָה, מֵאַחַר שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה. ע"כ.

ו. וְהָרַב הַקָּדוֹשׁ מֵרוּז'ין זי"ע בְּאֵר הַפְּסוּק (תְּהִלִּים סג, ב) אֱלֹקִים אֵ-לִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָּ, צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי וְגוֹ'. שֶׁ"אֲשַׁחֲרֶךָּ" הוּא מִלְּשׁוֹן "שַׁחַר", וְהֵינוּ "אֱלֹקִים, אֵ-לִי אַתָּה אֲשַׁחֲרֶךָּ" כְּשֶׁאֲנִי מְקַבֵּל עָלַי אֱלוֹקוּתְךָ בַּבֹּקֶר וּמְשַׁעְבֵּד אֶת עַצְמִי בַּמַּחְשָׁבָה הָרִאשׁוֹנָה לַעֲבֹד עֲבוֹדָתְךָ יִתְבָּרַךְ, אָז בְּלִי סָפֵק שֶׁ"צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי" – כָּל הַיּוֹם, "כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי" – בְּכָל מַצָּב שֶׁיִּהְיֶה, אֲפִלּוּ

"בָּאָרֶץ צִיָּה וְעָיֵף בְּלִי מָיִם" כָּל נִסָּיוֹן שֶׁיִּהְיֶה לֹא יְבַטֵּל אוֹתִי מִדְּבֵקוּת בַּה' יִתְבָּרַךְ (שִׂיחוֹת בַּעֲבוֹדַת ה', ש"ב יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי)

וְצַדִּיקֵי הַדּוֹרוֹת זי"ע גִּלּוּ לָנוּ נִפְלָאוֹת עַל כֹּחַ זֶה שֶׁל רֵאשִׁית, אֵיךְ שֶׁבְּכָל מְצָוָה וּמְצָוָה וּבְכָל עֲבוֹדָה פְּרָטִית שֶׁל כָּל יְהוּדִי, אִם יִתְחַזֵּק וְיִתְאַמֵּץ בְּרֵאשִׁית וְהַתְחָלַת הַמִּצְוָה, הַתְחָלַת סֵדֶר הַלִּמּוּד וְסֵדֶר הַתְּפִלָּה, וַאֲכִילָה, וְכַדּוֹמֶה בִּשְׁאַר עֲבוֹדוֹת, שֶׁהֶרֵאשִׁית תִּהְיֶה בְּכָל הַתֹּקֶף וְהָעֹז, תִּתְמַשֵּׁךְ קְדֻשַּׁת הָרֵאשִׁית עַל כָּל הֶמְשֵׁךְ הַמִּצְוָה וְיִנָּצֵל מִכָּל מִינֵי הַפְרָעוֹת וּמִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר שֶׁיְּכוֹלִים לְהִתְעוֹרֵר בְּמֶשֶׁךְ הַסֵּדֶר, הֵן בְּחֶשְׁקַת הַתּוֹרָה, הֵן בְּהַתְמָדָה, הֵן בְּהַפְרָעוֹת מִשְּׁאַר אֲנָשִׁים, וְהֵן בְּכַוָּנַת הַתְּפִלָּה, וּבְעֹמֶק הַלֵּב, כָּל נִסְיוֹנוֹת אֵלּוּ יִהְיוּ בְּטֵלִים וּמְבֻטָּלִים אִם רַק יַעֲמֹד חָזָק שֶׁרֵאשִׁית הַתְחָלַת הַסֵּדֶר תִּהְיֶה כְּתִקּוּנָהּ. וְכֹה אָמַר הָרַב הַקָּדוֹשׁ ר' חַיִּים וִיטַאל זי"ע עַל הַפָּסוּק (בְּרֵאשִׁית ג, טו) הוּא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ עָקֵב. שֶׁהַקָּבָ"ה אָמַר לַנָּחָשׁ הַקַּדְמוֹנִי, שֶׁהָאָדָם יִהְיֶה בְּכֹחוֹ לִשְׁלֹט עָלָיו וּלְכָבְשׁוֹ לְגַמְרֵי, אִם רַק יִתְחַזֵּק בְּרֹאשׁ וּבִתְחִלַּת הָעֲבוֹדָה, וְזֶהוּ: "הוּא יְשׁוּפְךָ – רֹאשׁ", אֲבָל "וְאַתָּה תְּשׁוּפֶנּוּ", שֶׁהַנָּחָשׁ יִהְיֶה בְּכֹחוֹ לִשְׁלֹט עַל הָאָדָם וּלְהַפִּילוֹ, כְּשֶׁהָאָדָם יִהְיֶה בִּבְחִינַת "עָקֵב", דְּהַיְנוּ כְּשֶׁכָּל כֹּחוֹ וְהִתְאַמְּצוּתוֹ יִהְיוּ רַק בַּסּוֹף, כִּי אָז כְּבָר כָּבוּל הוּא בְּיַד הַיֵּצֶר הָרָע, חַס וְשָׁלוֹם.

וְסִפּוּר נִפְלָא עַל עִנְיָן זֶה סִפֵּר הָרַב הַקָּדוֹשׁ ר' צָדוֹק הַכֹּהֵן מִלּוּבְלִין זי"ע, מַה שֶּׁרָאוּ עֵינָיו בִּימֵי נְעוּרָיו. וּמִזֶּה לָקַח מוּסָר וּכְלָל גָּדוֹל לְכָל יְמֵי חַיָּיו, וּבִזְכוּת זֶה שָׁבַר כָּל הַמַּחְצוֹת הַקָּשׁוֹת שֶׁהֶעֱמִיד עָלָיו הַיֵּצֶר הָרַע בְּכָל עִנְיָנָיו בַּעֲבוֹדַת ה', עַד שֶׁזָּכָה וְנִתְעַלָּה לְמַדְרֵגוֹת גְּבוֹהוֹת וְנִשְׂגָּבוֹת. וְכָךְ הָיָה הַמַּעֲשֶׂה:

פַּעַם בְּצָעִירוּתוֹ בְּלֶכְתּוֹ בָּרְחוֹב, רָאָה אָב וּבְנוֹ שֶׁהָיוּ עֲנִיִּים מְרוּדִים מְטַיְּלִים יַחַד, וְכִמְעַט גָּוְעוּ מֵרָעָב. פִּתְאֹם הִבְחִין הָאָב בְּמַטְבֵּעַ נוֹצֶצֶת הַמּוּנַחַת עַל הָאָרֶץ בְּתוֹךְ הַבֹּץ, וְאָמַר לִבְנוֹ לַהֲרִימָהּ, אַךְ מֵרֹב חֲלִישׁוּתוֹ שֶׁל הַבֵּן, וּמֵה גַּם שֶׁחָשַׁב שֶׁזּוֹ מַטְבֵּעַ קְטַנָּה פְּחוּתַת עֵרֶךְ, הִתְעַצֵּל וְלֹא רָצָה לַהֲרִימָהּ. לְפִיכָךְ הִתְכּוֹפֵף אָבִיו לַהֲרִימָהּ, וְעָמַל קְשׁוֹת לְנַקּוֹתָהּ. וְהִנֵּה רָאָה שֶׁהַמַּטְבֵּעַ אָכֵן שָׁוָה לְקִנּוֹת בָּהּ אֵיזֶה מַאֲכָל לְהַחֲיוֹתָם בָּרָעָב, הָלַךְ מִיָּד וְקָנָה בִּתְמוּרָתָהּ שְׁלֹשָׁה עָשָׂר פֵּרוֹת.

בְּרֹאשׁ הָאָב שָׁבְנוּ כְּמַעַט גֹּוַע מֵרָעָב, צִוָּה לוֹ שֶׁיֹּאכַל אֶת כָּל הַפֵּרוֹת, אַךְ הַבֵּן סֵרֵב לְאָכְלָם, בְּאָמְרוֹ: אַתָּה הֵרַמְתָּ אֶת הַמַּטְבֵּעַ וְטָרַחְתָּ בִּשְׁאֵרִית כֹּחֲךָ לְנַקּוֹת אוֹתָהּ וְלִקְנוֹת בָּהּ פֵּרוֹת, מַגִּיעַ לְךָ בַּדִּין לֶאֱכֹל אֶת כֻּלָּם, וְאִלּוּ אֲנִי הִתְעַצַּלְתִּי מִלַּעֲשׂוֹת שׁוּם הִשְׁתַּדְּלוּת, וְלָמָּה מַגִּיעַ לִי לֶאֱכֹל מִפִּרְיָהּ וְלִשְׂבֹּעַ מִטּוּבָהּ, וּבַדִּין הוּא שֶׁרַק אַתָּה תֹּאכְלֵם. אֲבָל הֱיוֹת שֶׁלְּרַחֲמֵי הָאָב אֵין גְּבוּל, וּבִפְרָט שֶׁבְּנוֹ הָיָה בְּמַצָּב סַכָּנָה יוֹתֵר מִמֶּנּוּ, טִכֵּס עֵצָה בְּנַפְשׁוֹ הֵיאַךְ לְהַשְׁפִּיעַ עַל בְּנוֹ שֶׁיֹּאכַל מֵהֶם, וְאָמַר לוֹ שֶׁהוּא צָרִיךְ עַתָּה לְלֶכֶת לְבַד לְאֵיזֶה מָקוֹם, וְרוֹצֶה שֶׁבְּנוֹ יֵלֵךְ

מֵרָחוֹק בְּעִקְבוֹתָיו, וּבְמָקוֹם פְּלוֹנִי יִמְצָאֵהוּ. וְכֵן עָשָׂה, וַיִּצָּא לַדֶּרֶךְ. וּבְדַרְכּוֹ הָלִיכָתוֹ הִשְׁלִיךְ אַרְצָה פְּרִי אֶחָד, וְאַחַר כָּךְ עוֹד פְּרִי וְעוֹד פְּרִי, עַד שֶׁבְּמֶשֶׁךְ הַדֶּרֶךְ הָיוּ כָּל הַפֵּרוֹת מְפֻזָּרִים עַל הָאָרֶץ וּמְשֻׁקָּעִים בְּבֹץ.

כְּשֶׁבָּנוֹ הָלַךְ בְּעִקְבוֹתָיו מָצָא פְּרִי מוּנָח עַל הָאָרֶץ בַּבֹּץ, שָׂמַח מְאֹד עַל מְצִיאָתוֹ, וְלֹא עָלָה עַל דַּעְתּוֹ שֶׁזֶּה מֵאֲבִיו, אֶלָּא חָשַׁב שֶׁזֶּה מֵאִישׁ אַחֵר. וְהִתְכּוֹפֵף בִּשְׁאֵרִית כֹּחוֹתָיו לַהֲרִימוֹ וּבָרֹב טִרְחָה עָלָה בְּיָדוֹ לְנַקּוֹתוֹ מֵהַבֹּץ שֶׁהָיָה מְשֻׁקָּע בּוֹ עַד שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם. וּבֵינְתַיִם רָאָה מִמֶּרְחָק עוֹד פְּרִי כָּזֶה מוּנָח עַל הָאָרֶץ בַּבֹּץ, וְטָרַח גַּם שָׁם לַהֲרִימוֹ וּלְנַקּוֹתוֹ. כָּךְ טָרַח וְעָמַל קָשׁוֹת בְּכָל פְּרִי וּפְרִי, עַד שֶׁעָלְתָה לוֹ אַחֲרֵי שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה טְרָחוֹת רַבּוֹת וְקָשׁוֹת לְהַחֲיוֹת אֶת נַפְשׁוֹ וּלְהִתְאוֹשֵׁשׁ מֵהָרַעַב...

מוּסַר הַהַשְׁכֵּל הַנִּלְמָד מִמַּעֲשֶׂה זֶה מוּבָן מֵאֵלָיו, שֶׁבְּטִרְחָה אַחַת בַּהַתְחָלָה אֶפְשָׁר לַחֲסֹךְ לְעַצְמוֹ הַרְבֵּה טְרָחוֹת יְתֵרוֹת הַבָּאוֹת בְּאֶמְצַע הַדֶּרֶךְ. אִלּוּ הָיָה הַבֵּן הַזֶּה טוֹרֵחַ בַּפַּעַם הָרִאשׁוֹנָה כְּשֶׁמָּצָא הַמַּטְבֵּעַ, הָיָה חוֹסֵךְ מֵעַצְמוֹ כָּל שְׁאַר הַטְּרָחוֹת, כִּי בַּדִּין הָיָה מַגִּיעַ לוֹ לֶאֱכֹל מִפְּרִיהּ. אַךְ כֵּיוָן שֶׁהִתְעַצֵּל בַּהַתְחָלָה, הֻצְרַךְ לְהַרְבֵּה עָמָל וְטִרְחָה כְּדֵי לְהַשְׂלִים מַה שֶּׁהֶחְסִיר בְּעַצְלוּתוֹ. כֵּן הוּא בַּעֲבוֹדַת ה', אִם מִתְאַמֵּץ בְּהַתְחָלַת הָעֲבוֹדָה, בְּהַתְחָלַת הַדֶּרֶךְ, וּבְהַתְחָלַת הַתְּפִלָּה, חוֹסֵךְ לְעַצְמוֹ בָּזֶה הַרְבֵּה נְסִיּוֹנוֹת וְעָמָל וּמִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר הַמִּתְעוֹרְרִים בְּמֶשֶׁךְ זְמַן הָעֲבוֹדָה (שִׂיחוֹת בַּעֲבוֹדַת ה' שִׂיחָה א).

ז. וּבְעִנְיָן זֶה שֶׁל הַהַשְׁפָּעָה הַטּוֹבָה שֶׁל הִתְנַגְּבְרוּת הָאָדָם בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא וְהַכֹּחוֹת שֶׁנּוֹסָפִים לוֹ עַל יְדֵי זֶה, יֵשׁ לְהוֹסִיף מַה שֶּׁכָּתוּב בְּסֵפֶר שׁוֹמֵר אֱמוּנִים (מאמר פתחו שערים פרק יט) בְּשֵׁם הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, עַל הַכֹּחוֹת הַגְּדוֹלִים שֶׁזּוֹכֶה לָהֶם הָאָדָם עַל יְדֵי קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְהִנֵּה בִּקְרִיאַת שְׁמַע יֵשׁ בּוֹ ד' מַדְרֵגוֹת, אֵלּוּ הֵמָּה סִדְרָם וּמַעֲמָדָם מִתַּתָּא לְעֵילָא, רֵאשִׁית קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה, וְאַחַר כָּךְ קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית, וְאַחַר כָּךְ קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל הַקָּרְבָּנוֹת, וְאַחַר כְּךְ קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית שֶׁעוֹמֵד לְעֵלָּא מִכָּל הַד' קְרִיאַת שְׁמַע, כַּמּוּבָא בְּכִתְבֵי רַבֵּנוּ הָאֲרִיזַ"ל.

וְהִנֵּה בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה מוּבָא בְּכִתְבֵי רַבֵּנוּ הָאֲרִיזַ"ל שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ לְהָרֹג אֶלֶף וּקְכ"ה מַזִּיקִים בְּפַעַם אַחַת, וְכָל שֶׁכֵּן בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית מַה נֹּאמַר וּמַה נְּדַבֵּר מַה שֶּׁאֶפְשָׁר לִפְעֹל בָּזֶה, כַּמְבֹאָר בְּהַקְדָּמַת תִּקּוּנֵי זֹהַר הַקָּדוֹשׁ (דף ח ע"ב), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: זַכָּאָה אִיהוּ מָאן דְּיָדַע לְאַנָּפָא לֵיהּ בִּידֵיהּ לְכָל סִטְרָא עֵלָּא וְתַתָּא וְאַרְבַּע סִטְרִין בְּשִׁית סְפִירָן תְּרִין פִּיפִיּוֹת דְּחַתְיָךְ בְּהוֹן עֵלָּא וְתַתָּא מִתְּרִין סִטְרִין וְכוּ', וְהַאי אִיהוּ דְּאוּקְמוּהוּ מָארֵי מַתְנִיתִין כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע כְּאִלּוּ אוֹחֵז חֶרֶב פִּיפִיּוֹת בְּיָדוֹ, וְהָא אוּקְמוּהוּ עַל מִטָּתוֹ, לְהָגֵן מִן

הַמַּזִּיקִים, אֲבָל בִּקְרִיאַת שְׁמַע דְּצָלוֹתָא, אֲדוֹן הַמַּזִּיקִין קָשׁוּר לֵית לֵיהּ רְשׁוּ לְמִבְרַח, וְזָכָאָה אִיהוּ מָאן דְּשָׁחִיט לֵיהּ בְּהַהוּא זִימְנָא לְקַיָּם (בָּא לְהַרְגָּךְ) הַשְׁכֵּם לְהָרְגוֹ וְכוּ'. עכ"ל.

וְכָאן תִּרְאֶה גֹּדֶל מַעֲלַת קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית נֶגֶד קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁעַל הַמִּטָּה, שֶׁאֲדוֹן הַמַּזִּיקִין קָשׁוּר בְּיָדוֹ. וְאִם כֵּן מִמֵּילָא נִקְשָׁרִים בְּיָדוֹ כָּל חַיָּלוֹת שֶׁהֵמָּה בִּרְשׁוּתוֹ שֶׁל אָדוֹן זֶה, וְהֵמָּה מַמָּשׁ דְּבָרִים נוֹרָאִים לְהַמְעִין בָּהֶם בְּאֵלֶּה הַדִּבּוּרִים.

ח. בְּאוּר נוֹסָף בְּדִבְרֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ כָּתוּב בִּדְבָרָיו הַמְּאִירִים וְהָעֲמוּקִים שֶׁל רֹאשׁ יְשִׁיבַת "עֶטֶרֶת יִשְׂרָאֵל" הָרַב הַגָּאוֹן ר' בָּרוּךְ מָרְדְּכַי אֶזְרַחִי שְׁלִיטָ"א בַּסֵּפֶר "בִּרְכַּת מָרְדְּכַי". וְזֶה לְשׁוֹנוֹ שָׁם בְּפָרָשַׁת בָּלָק עַל הַפָּסוּק "הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא" (כג, כד) עַל עִנְיַן "כֹּחַ הָרָצוֹן":

בְּרֹאשׁ" כָּתַב, כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין מִשְׁנָתָם שַׁחֲרִית הֵן מִתְגַּבְּרִים כְּלָבִיא וְכַאֲרִי לַחֲטֹף אֶת הַמִּצְוֹת וְכוּ', ע"כ. וּבַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ רֵישׁ אוֹרַח חַיִּים כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ שֶׁיְּהֵא הוּא מְעוֹרֵר הַשַּׁחַר, ע"כ. וּבְבֵאוּר הַגְּרָ"א שָׁם צַיֵּן לְדִבְרֵי הַמִּדְרָשׁ רַבָּה בַּפָּרָשָׁה (פָּרָשָׁה כ סי' כ) עַל פָּסוּק זֶה, דְּאִיתָא שָׁם: הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם, אֵין אֻמָּה בָּעוֹלָם כַּיּוֹצֵא בָּהֶם, הֲרֵי הֵן יְשֵׁנִים מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְוֹת, וְעוֹמְדִים מִשְׁנָתָם כַּאֲרָיוֹת וְחוֹטְפִין קְרִיאַת שְׁמַע וּמַמְלִיכִין לְהַקָּבָ"ה וְנַעֲשִׂין כַּאֲרָיוֹת וְכוּ', עי"ש. וְצָרִיךְ בֵּאוּר מָה הָעִנְיָן בְּהִתְגַּבְּרוּת מְיֻחֶדֶת זוֹ שֶׁיֵּשׁ לְעַם יִשְׂרָאֵל, וּמַה תּוֹעֶלֶת יֵשׁ בָּהּ.

וְנִרְאֶה לְבָאֵר, דְּיֵשׁ אֵיבָר רוּחָנִי בָּאָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ הָרָצוֹן, וְעִנְיָנוֹ הוּא שֶׁכָּל אָדָם יֵשׁ לוֹ רְצוֹנוֹת לִדְבָרִים מְסֻיָּמִים, וְהָאֵיבָר הַזֶּה מָלֵא רְצוֹנוֹת, וְאִם אֵיבָר זֶה אֵינוֹ מָלֵא בְּרָצוֹן וּתְשׁוּקָה לְרוּחָנִיּוּת, לְתוֹרָה וּלְמִצְוֹת, אֲזַי נִכְנָסִים בּוֹ רְצוֹנוֹת וּתְשׁוּקוֹת אֲחֵרִים, וְהָאָדָם צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶא כָּל רְצוֹנוֹ בְּלִתִּי לַהּ' לְבַדּוֹ, וְכַאֲשֶׁר יֵשׁ לָאָדָם רָצוֹן מֻשְׁלָם לְדָבָר אֶחָד, הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה אוֹתוֹ בְּכָל כֹּחוֹ, וְזֶהוּ הָעִנְיָן הַנֶּאֱמָר שֶׁיִּתְגַּבֵּר כַּאֲרִי, שֶׁדָּבָר זֶה מְעוֹרֵר לוֹ חֶשְׁקַת הָרָצוֹן, וּמְמַלֵּא אֶת רְצוֹנוֹ אַךְ וְרַק לְקִיּוּם רְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ.

וּכְשֶׁיֵּשׁ לָאָדָם רָצוֹן לְקִיּוּם מִצְוֹת, וְכָל חֶשְׁקוֹ וּרְצוֹנוֹ הוּא לָזֶה, הֲרֵיהוּ מְקַבֵּל אֶת הַכֹּחַ וְהַכֵּלִים לְקִיּוּם הַדָּבָר בִּשְׁלֵמוּת. וְזֶהוּ הַבֵּאוּר בַּמֶּה שֶׁנֶּאֱמַר בִּתְהִלִּים (קיב, א) "אַשְׁרֵי אִישׁ יָרֵא אֶת ה' בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד גִּבּוֹר בָּאָרֶץ יִהְיֶה זַרְעוֹ", וְנִרְאֶה בֵּאוּרוֹ לְפִי מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר, דְּמַאֲחַר שֶׁהוּא חָפֵץ בְּמִצְוֹתָיו "מְאֹד", עַל כֵּן "גִּבּוֹר" יִהְיֶה הוּא וְזַרְעוֹ, שֶׁמְּקַבֵּל כֹּחוֹת לָזֶה.

ט. וְהַמַּשְׁגִּיחַ דְּלֵיקְווּד רַבִּי נָתָן וּוֹלְטְפוּגֶל זצ"ל אָמַר בְּעִנְיָן זֶה שֶׁל שְׁבַח וּמַעֲלַת עַם יִשְׂרָאֵל בַּהִתְגַּבְּרוּת בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת: כְּשֶׁבִּלְעָם רוֹצֶה לָתֵת הַגְדָּרָה עַל כְּלַל יִשְׂרָאֵל, מַה הוּא אוֹמֵר, "הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא". הוּא לֹא מְדַבֵּר עַל עֶצֶם הַמַּעֲשֶׂה, הַרְבֵּה יְכוֹלִים לַעֲשׂוֹת מִצְוֹת, הָעִקָּר הוּא "אֵיךְ עוֹשִׂים אֶת הַמִּצְוֹת", אֵיכוּת הַדְּבָרִים! וְהַשֶּׁבַח

הַגָּדוֹל הוּא "כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשֵּׂא". וְעוֹד אָמַר: צְרִיכִים לָדַעַת, אִם לֹא מִתְגַּבְּרִים כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא, אֵין אֶת הַמִּצְוָה כָּרָאוּי, זֶה בְּלִי יָדַיִם וּבְלִי רַגְלַיִם, זֶה לֹא סְתָם הִדּוּר מִצְוָה, זֶה הֶלָכָה בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ (אוֹרַח חַיִּים סי' א) "יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי"!! הָיָה טוֹעֵן שֶׁאֲנָשִׁים עוֹשִׂים טָעוּת, וְלֹא מְבִינִים שֶׁהַ"וואַרְט" שֶׁל הַשֵּׁנָה בַּלַּיְלָה, הוּא כְּדֵי "לָקוּם בַּבֹּקֶר", לְהִתְגַּבֵּר וְלַעֲמֹד כַּאֲרִי... (לֶקֶט רְשִׁימוֹת בְּעִנְיְנֵי תְּפִלָּה עמ' עה).

וּמַה נּוֹרָאִים הֵם דִּבְרֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה עַל הָעוֹשֶׂה מִצְוֹת לְלֹא הִתְגַּבְּרוּת אֶלָּא כְּפִי הַמְּזֻדָּמֵן, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ בְּפֵרוּשׁוֹ עַל מַסֶּכֶת אָבוֹת (פֶּרֶק ה מִשְׁנָה יד): "אַרְבַּע מִדּוֹת בְּהוֹלְכֵי לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, הוֹלֵךְ וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה". אֵין הַכַּוָּנָה שֶׁלֹּא עוֹשֶׂה כְּלָל מִכָּל מַה שֶּׁשָּׁמַע בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, כִּי אַף הַנִּמְנָע מֵעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת רָשָׁע גָּמוּר, אַף שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה עֲבֵרוֹת, אַךְ הַכַּוָּנָה שֶׁאֵינוֹ מְחַזֵּר אַחֲרֵיהֶן לַעֲשׂוֹתָן, וּכְשֶׁיָּבֹאוּ לְיָדוֹ עוֹשֶׂה אוֹתָם עַל מְקֹרֶה (וְעָלָיו אוֹמֶרֶת הַמִּשְׁנָה שֶׁמְּקַבֵּל שָׂכָר רַק עַל הַהֲלִיכָה וְלֹא עַל עֲשִׂיַּת הַמִּצְוָה!).

י. וְעַל הָעֲיֵפִים לָקוּם וְלָבֹא לַתְּפִלָּה, וְכֵן הַמִּתְנַמְנְמִים בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, כָּתוּב בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (פְּתִיחְתָא דְּאֵיכָה רַבְּתִי אוֹת י): וְלֹא אוֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב, קָאִים טָרוֹן כָּל יוֹמָא וְלֹא לָעֵי, וּצְלוּיֵי קְמוֹי אַתְּ לְעֵי? וְכָתַב הַ'מַּתְנוֹת כְּהֻנָּה': וּפֵרוּשׁוֹ, עוֹמֵד כָּל הַיּוֹם בַּשּׁוּק וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן בַּעֲסָקָיו וְאֵינוֹ יָגֵעַ, וּלְהִתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקָּבָ"ה הוּא יָגֵעַ. וְעַל כָּךְ כּוֹתֵב הַמִּדְרַשׁ רַבָּה: הֱוֵי וְלֹא אוֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב, הַלְוַאי לֹא הִכַּרְתִּיךְ יַעֲקֹב, לָמָּה? כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל [בַּעֲבוֹדָתִי אַתָּה עָיֵף וְיָגֵעַ].

מַאֲמָר זֶה הֶרְאֵיתִי לְכַמָּה בְּנֵי אָדָם, דְּבַבֹּקֶר קָמִים בְּפָנִים זוֹעֲפוֹת, וּתְשׁוּשֵׁי כֹּחַ נִדְמוּ עַמִּי, נָעָרִים פְּנֵי זְקֵנִים, וְאֵינָן יוֹצְאִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל בַּצִּבּוּר, וְאַחֲרֵי כֵן אוֹכְלִים מַה שֶּׁרְגִילִים, וְיוֹצְאִין לַשּׁוּק לְעִסְקֵיהֶן מֵאֲרָיוֹת גָּבְרוּ, הֲיֵיטַב בְּעֵינֵי ה' שֶׁיַּעֲשׂוּ יָמִים רַבִּים כָּזֶה, וְתֵינַח פַּעַם בְּיוֹבֵל בְּשָׁנָה שֶׁיּוֹצֵא. ה' הַטּוֹב יְכַפֵּר בְּעַד, וְיִתְּנוּ לֵב לָשׁוּב לְקַיֵּם סָעִיף רִאשׁוֹן שֶׁל הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ: יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ. וַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה עֲבוֹדָה תְּמִמָּה הוּא לֵילֵךְ מְעֻטָּף בְּטַלִּית וּתְפִלִּין מֵעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּבָזֶה יָפֵק רְצוֹן מַה' (ר"ח פַּאלַ'גִ'י זְכִירָה לְחַיִּים, ח"ב דַּף צוּ ע"ג).

יא. וּמְסֻפָּר עַל אֶחָד מִזְּקֵנֵי הַחֲסִידִים מֵהַדּוֹרוֹת הַקּוֹדְמִים זצ"ל, שֶׁלִּעֵת זִקְנָתוֹ הָיָה מִתְעוֹרֵר כַּמָּה פְּעָמִים בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה לַעֲשׂוֹת צָרְכָיו, וְקִבֵּל עַל עַצְמוֹ שֶׁכָּל פַּעַם שֶׁיְּזַדַּמֵּן לוֹ לָקוּם בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה, לִפְנֵי שֶׁיַּחֲזֹר לִשְׁנָתוֹ יִלְמַד שׁוּרוֹת אֲחָדוֹת בְּאֶחָד מֵהַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים. כְּשֶׁנִּשְׁאַל לְמַנְהָגוֹ זֶה, עָנָה וְאָמַר: הֲלֹא בַּלַּיְלָה עוֹלָה כָּל נִשְׁמָה לְמַעְלָה בְּגַן עֵדֶן וְיוֹשֶׁבֶת בְּצִוּתָא עִם נִשְׁמוֹת קְדוֹשׁוֹת אֲחֵרוֹת. וְהִנֵּה אִם הַנִּשְׁמָה צְרִיכָה לְהִפָּרֵד מֵהֶן כְּדֵי לַחֲזֹר לְגוּף הָאָדָם מֵהַסִּבָּה הַנַּ"ל, אַחַר כָּךְ כְּשֶׁחוֹזֶרֶת לְמַעְלָה שׁוֹאֲלוֹת אוֹתָהּ הַנְּשָׁמוֹת הֵיכָן

הָיְתָה וְלָמָּה נִפְרְדָה מֵהֶן, וּמוּבָן מְאֹד, שֶׁזֶּה לֹא נָעִים שֶׁתֹּאמַר לְהַנְּשָׁמוֹת הַקְּדוֹשׁוֹת הַסִּבָּה הַנַּ"ל, וְלָכֵן לוֹמֵד קְצָת בְּאֶחָד מֵהַסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לוֹמַר לָהֶם הֲלָכְתִי לִלְמֹד אֵיזֶה מַאֲמָר קָדוֹשׁ... וְהִנֵּה לַאֲמִתּוֹ שֶׁל דָּבָר הַבּוּשָׁה הַזֹּאת אֵיננָהּ כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה, כִּי הֲרֵי הַנְּשָׁמוֹת יוֹדְעוֹת הֵיטֵב שֶׁהָאָדָם אֵינֶנּוּ מַלְאָךְ וְהוּא רַק בָּשָׂר וָדָם, אֲבָל הַבּוּשָׁה הָאֲמִתִּית הִיא כְּשֶׁהַנְּשָׁמָה חוֹזֶרֶת לְגוּף הָאָדָם בַּבֹּקֶר כִּי הִגִּיעַ הַזְּמַן שֶׁצָּרִיךְ לָקוּם לַעֲבוֹדַת ה', וְהֶעָצֵל הַזֶּה בְּמָקוֹם לָקוּם בְּזְרִיזוּת לַעֲבוֹדַת ה', מְהַפֵּךְ אֶת עַצְמוֹ לַצַּד הַשֵּׁנִי וַיִּישַׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית, אָז הַנְּשָׁמָה חוֹזֶרֶת לְמַעְלָה בְּחֶרְפָּה וּבוּשָׁה, וְשׁוֹאֲלִים אוֹתָהּ מַה זֹּאת כִּי נִפְרַדְתְּ מֵאִתָּנוּ וּמִיָּד חָזַרְתְּ, וְאוֹי לְאוֹתָהּ בּוּשָׁה וּכְלִמָּה כְּשֶׁהַנְּשָׁמָה צְרִיכָה לוֹמַר לָהֶם הָאֱמֶת כִּי חָזְרָה מִפְּנֵי גֹּדֶל הָעֲצֵלוּת שֶׁאֵינָהּ רוֹצָה לָקוּם לַעֲבוֹדַת ה'... (שִׂיחוֹת בַּעֲבוֹדַת ה', ש"ב יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי).

יב. וְהִנֵּה מֵהַדְּבָרִים עַד כֹּה הִשְׁתַּמֵּעַ שֶׁעִנְיַן הַגְּבוּרָה כַּאֲרִי הוּא כְּדֵי לְנַצֵּחַ אֶת הַיֵּצֶר הָרַע הַמַּטִּיל רְפָיוֹן וַעֲצֵלוּת כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מֵעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרַךְ. אָמְנָם מִדִּבְרֵי הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ נִרְאֵית הֶבְנָה אַחֶרֶת בָּעִנְיָן הַזֶּה, הֶבְנָה מִמַּבָּט שֶׁל רוֹמְמוּת. וְזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר (שְׁמוֹת דַּף ה:): "אָמַר רִבִּי יְהוּדָה אִילְמָלֵי הֲווֹ יַדְעִין בְּנֵי נָשָׁא רְחִימוּתָא דְּרְחִים קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְיִשְׂרָאֵל, הֲווֹ שָׁאֲגִין כְּכְפִירָא לְמִרְדַּף אַבַּתְרֵיהּ, דְּתַנְיָא בְּשַׁעֲתָא דְּנָחַת יַעֲקֹב לְמִצְרַיִם, קָרָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְפָמַלְיָא דִּילֵיהּ, אָמַר לְהוֹן: כּוּלְכוֹן חוּתוּ לְמִצְרַיִם וַאֲנָא אֵיחוּת עִמְּכוֹן וְכוּ', עכ"ל.

וְהַיְנוּ שֶׁהַהִתְגַּבְּרוּת כַּאֲרִי הִיא לְהִזְדָּרֵז מִכֹּחַ הַהַכָּרָה בְּגֹדֶל אַהֲבַת הַבּוֹרֵא לְעַם יִשְׂרָאֵל, לְרַדֵּף אַחֲרָיו וּלְהִתְדַּבֵּק בּוֹ, כְּדֵי לֹא לְהַחְמִיץ רֶגַע שֶׁל אֶפְשָׁרוּת לַחֲסוֹת בְּצֵל כְּנָפָיו וְלִהְיוֹת קָרוֹב אֵלָיו עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ וְהָעֵסֶק בְּמִצְוֹתָיו. וּבֶאֱמֶת, כָּךְ מוֹרֶה גַּם כֵּן (לִכְאוֹרָה) לְשׁוֹן הַמִּדְרָשׁ רַבָּה (הַנַּ"ל אוֹת ה): וְעוֹמְדִין מִשְׁנָתָם כַּאֲרָיוֹת וְחוֹטְפִין קְרִיאַת שְׁמַע וּמַמְלִיכִין לַקָּבָ"ה. וּמְבֹאָר לְפִי זֶה גַּם מַה שֶּׁהַמִּדְרָשׁ מַקְדִּים לְלְשׁוֹן זֶה אֶת הָעִנְיָן שֶׁהֲרֵי הֵם יְשֵׁנִים מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְוֹת, שֶׁזֶּה אוֹתוֹ עִנְיָן, שֶׁכָּל הַזְּמַן הֵם דְּבֵקִים בּוֹ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.

- וְהִנֵּה עִנְיָן זֶה שֶׁל הַקִּימָה בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת ה' שֶׁתִּהְיֶה כָּרָאוּי יֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי שְׁלַבִּים:

(א) בְּשָׁכְבוֹ לִישֹׁן [פְּרָקִים ב-ה]

(ב) בְּעֵת הֲקִיצוֹ מִשְּׁנָתוֹ [פְּרָקִים ו-ח]

פרק ב - שנה בשעור מספיק

א. קֹדֶם שֶׁנִּבְאַר הַשָּׁלָב הָרִאשׁוֹן הַשַּׁיָּךְ לְעִנְיַן הַקִּימָה, יֶשְׁנוֹ עִנְיָן נוֹסָף הַקָּשׁוּר לְשֵׁנָה בִּכְלָל, וּמִן הָרָאוּי לְיַחֵד עָלָיו אֶת הַדִּבּוּר. עִנְיָן זֶה הוּא הַחֲשִׁיבוּת שֶׁיֵּשׁ לְשֵׁנָה בְּשִׁעוּר מַסְפִּיק לְקִיּוּם הַגּוּף. מַחְסוֹר בְּשָׁעוֹת הַשֵּׁנָה הַנְּחוּצוֹת לָאָדָם לְקִיּוּם גּוּפוֹ, אַף מִסִּבּוֹת הַנִּרְאוֹת לִכְאוֹרָה

מֻצְדָּקוֹת, גּוֹרֵם לְמַעֲשֶׂה עֲיֵפוּת רַבָּה וּמַקְשֶׁה עֲשֶׂרֶת מוֹנִים אֶת הַהִתְגַּבְּרוּת בְּמִלְחֶמֶת הַיּוֹם יוֹם כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר. וּמִי שֶׁמְּזַלְזֵל בַּדָּבָר וְאֵינוֹ יָשֵׁן בְּשִׁעוּר מַסְפִּיק, דּוֹמֶה לְמִי שֶׁמְּמַעֵט בַּאֲכִילַת הַדְּרוּשׁ לוֹ כְּדֵי קִיּוּמוֹ, עַד שֶׁנֶּחֱלָשׁ וּבָטֵל מֵעֲבוֹדַת ה'.

עַל כֵּן, כָּאן הַמָּקוֹם לִכְתֹּב אֶת הוֹרָאַת גְּדוֹלֵי הַדּוֹר מַהִי "שֵׁנָה בְּשִׁעוּר מַסְפִּיק" שֶׁהָאָדָם מְחֻיָּב בָּהּ. וְכֹה מוּבָא בַּסֵּפֶר "מִשֶּׁל הָאָבוֹת" (עמ' שיז): רַבִּי מָרְדְּכַי גִּיפְּטֶר, רֹאשׁ יְשִׁיבַת טֶלְז, מַעֲלֶה עַל נֵס אֶת דַּאֲגָתוֹ הָעֲמֻקָּה שֶׁל מָרָן רַבִּי יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קַנְיֶבְסְקִי –הַ"סְטַיְיפְּלֶר"– לִשְׁלוֹמָם שֶׁל בְּנֵי תּוֹרָה, כְּפִי שֶׁבָּאָה לִידֵי בִּטּוּי בְּאַחַת מִפְּגִישׁוֹתֵיהֶם שֶׁנִּסְבָּה עַל הַתְמָדָתָם הַגְּדוֹלָה שֶׁל תַּלְמִידֵי יְשִׁיבַת "לֵיקְווּוד":

"הָיָה זֶה בְּאוֹתָן שָׁנִים, בָּהֶן שָׁהִינוּ בְּאַרְצֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה עִם חֲבוּרָה מִבְּנֵי יְשִׁיבָתֵנוּ, בְּקָרְיַת טֶלְז שֶׁעַל יַד יְרוּשָׁלַיִם. הָיִיתִי נוֹהֵג לְהַכְנֵס אֵלָיו וּלְהִתְיַעֵץ בְּעִנְיְנֵי הַיְשִׁיבָה. פַּעַם אַחַת כַּאֲשֶׁר נִכְנַסְתִּי, וְלֹא הִסְפַּקְתִּי עֲדַיִן לְהִתְיַשֵּׁב, פָּנָה אֵלַי מִיָּד בְּתַרְעֹמֶת, וְאָמַר לִי: שָׁמַעְתִּי שֶׁהַבַּחוּרִים אֶצְלְכֶם, עֵרִים בַּשָּׁעוֹת הַמְאֻחָרוֹת שֶׁל הַלַּיְלָה, וּדְעוּ לָכֶם שֶׁאָסוּר לִנְהֹג כָּךְ! הֵם יַהַפְכוּ, חַס-וְחָלִילָה, לְעַמֵּי הָאָרֶץ, עַד אֲשֶׁר הֵם לֹא יָבִינוּ אֲפִלּוּ מִשְׁנָה פְּשׁוּטָה! עֲלֵיהֶם לָדַעַת שֶׁבְּוַודַּאי יָשְׁנוּ בַּלֵּילוֹת! וְאִם כֵּן, כֵּיצַד אַתֶּם מַרְשִׁים לָהֶם לֹא לִישֹׁן בַּלֵּילוֹת, וְאֵינָם מַסְפִּיקִים לְהַחֲלִיף כֹּחַ?! כֹּה הָיוּ דְּבָרָיו אָז.

"הַשַּׁבְתִּי לוֹ, שֶׁאֵין זֶה בָּא מִשּׁוּם צִוּוּי אוֹ הוֹרָאָה שֶׁלִּי. אֶלָּא שֶׁהַבַּחוּרִים עַצְמָם בְּיָזְמָתָם, עֵרִים בַּלֵּילוֹת, מֵרֹב אַהֲבַת הַתּוֹרָה שֶׁבְּקִרְבָּם, אֲבָל אֲנִי עַצְמִי נֶהֱנֶה, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁאֲנִי שׁוֹכֵב לִישֹׁן בַּלֵּילָה, נִרְדָּם אֲנִי מִתּוֹךְ נְעִימַת קוֹל תַּלְמוּדָם, וּבְשָׁעָה שֶׁאֲנִי מִתְעוֹרֵר בַּבֹּקֶר אֲנִי נֵעוֹר מִקּוֹל לִמּוּדָם, וְזֶה הִרְבֵּה נַחַת מֵאַהֲבַת הַתּוֹרָה שֶׁלָּהֶם. וְנִתְחַיֵּךְ רַבֵּנוּ בְּטוּב-לֵבָב וּבְמָאוֹר פָּנָיו, וּמָחָא בְּכַפָּיו וְאָמַר: 'אוֹי כַּמָּה טוֹב, אוֹי כַּמָּה נָעִים!'.

"אוּלָם מִיָּד שִׁנָּה אֶת טַעֲמוֹ, הָלַם עַל הַשֻּׁלְחָן בְּתַקִּיפוּת, וְאָמַר לִי: אֱמֹר לָהֶם, שֶׁהֵם מֻכְרָחִים לִישֹׁן בַּלֵּילוֹת! הַדְּבָרִים נֶאֱמְרוּ מֵאָדָם שֶׁהוּא בְּעַצְמוֹ לֹא פָּסַק פּוּמֵיהּ מִגֵּירְסָא וְהָיָה נֵעוֹר יָמִים וְלֵילוֹת שְׁלֵמִים בִּיגִיעָתוֹ הָעֲצוּמָה בַּתּוֹרָה, וְכַאֲשֶׁר רָאִינוּ כַּמָּה פְּעָמִים אֵיךְ שֶׁהוּא נִרְדָּם מֵרֹב עֲיֵפוּת עַל הַגְּמָרָא. יָמִים וְלֵילוֹת הָיוּ שָׁוִים אֶצְלוֹ בִּשְׁקִידָתוֹ הַנּוֹרָאָה בַּתּוֹרָה, וְאוּלָם כָּל זֶה – רַק כְּלַפֵּי עַצְמוֹ, אַךְ בְּיַחַס לַאֲחֵרִים, לִבְנֵי-תּוֹרָה וּלְלוֹמְדֵי-תּוֹרָה, נָתַן מַחְשַׁבְתּוֹ לִדְאֹג אֶת דַּאֲגַת עֲתִידָם וְאֶת דַּאֲגַת בְּרִיאוּתָם. וְהוּא הֶעֱרִיךְ לְנָכוֹן אֶת כֹּחוֹת נַפְשׁוֹ שֶׁל בֶּן יְשִׁיבָה, שֶׁלֹּא לְכֻלָּם יֵשׁ אֶת אוֹתָם כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ הָעֲצוּמִים שֶׁל הַ'סְטַיְיפְּלֶר'" (תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב).

ב. וְכָךְ הָיָה אוֹמֵר רַבֵּנוּ זצוק"ל לְתַלְמִידִים צְעִירִים הַמְשַׁחֲרִים לְפִתְחוֹ: הִנֵּה דַּע לְךָ שֶׁיֵּשׁ 24 שָׁעוֹת בַּיְמָמָה, וּמִזֶּה יוֹרֵד 8 שָׁעוֹת לִשְׁנָה. וְכָל אֶחָד צָרִיךְ לְחַלֵּק אֶת שְׁעוֹת הַשֵּׁנָה לְפִי

מַה שֶּׁהוּא אָדָם. יֵשׁ שֶׁיִּשַּׁן כָּל ה- 8 שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וְיֵשׁ שֶׁיִּשַּׁן שֶׁבַע אוֹ שֵׁשׁ וְחֵצִי שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה, וְאַחַר כָּךְ בַּיּוֹם יָשֵׁן עוֹד שָׁעָה אוֹ שָׁעָה וְחֵצִי. אֲבָל עַל כָּל פָּנִים צָרִיךְ לָדַעַת שֶׁאָסוּר לְזַלְזֵל בְּשֵׁנָה, וְאִם יָשֵׁן סַךְ הַכֹּל בְּמֶשֶׁךְ הַיְמָמָה 8 שָׁעוֹת – כִּי אָז הַמֹּחַ שֶׁלּוֹ רָגוּעַ וּמְסֻגָּל לִלְמֹד הֵיטֵב, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם יִשְׁמַע לַעֲצַת הַיֵּצֶר חַס וְשָׁלוֹם לְמַעֵט בְּשֵׁנָה – אָז יִגְרֹם לוֹ חַס וְחָלִילָה לְהִתְדַּרְדְּרוּת, וְלָכֵן צָרִיךְ 8 שָׁעוֹת לְשֵׁנָה (קְרִינָא דְאִיגַּרְתָּא).

וּבְמָקוֹם אַחֵר שָׁם (ח"א סי' כח) כָּתוּב בִּשְׁמוֹ:"הִנֵּה בְּזִמַּנֵּנוּ בְּאֹפֶן רָגִיל צְרִיכִין לִישֹׁן כְּשֶׁבַע שָׁעוֹת (ראה הערה) בְּמֵעֵת לְעֵת. וּבְפָחוֹת מִזֶּה אֵין הָרֹאשׁ מְיֻשָּׁב הֵיטֵב לְהִתְעַמֵּק בַּתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה. אַךְ יֵשׁ יוֹצֵא מֵהַכְּלָל שֶׁמַּכְרָח לִישֹׁן שְׁמוֹנָה שָׁעוֹת, וְיֵשׁ יוֹצֵא מֵהַכְּלָל שֶׁמַּסְפִּיק לוֹ גַּם שֵׁשׁ שָׁעוֹת, אֲבָל דֶּרֶךְ כְּלָל מֻכְרָחִים לְשֶׁבַע שָׁעוֹת שֵׁנָה בְּמֵעֵת לְעֵת. וּבַסֵּפֶר "מִכְתָּבִים וּמַאֲמָרִים" (ח"ב סי' ה) כָּתַב מָרָן הַגָּאוֹן הָרַב אֶלְעָזָר מְנַחֵם מַן שַׁךְ זצ"ל: "לִישֹׁן צָרִיךְ אָדָם כְּפִי צָרְכּוֹ, וְהֵינוּ לֹא פָּחוֹת מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת עַד שֶׁבַע, וּפָחוֹת מִזֶּה מַזִּיק לִבְרִיאוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם". וּרְאֵה עוֹד בַּזֶּה בַּסֵּפֶר "בְּתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה" (עמ' ער).

הערה: יתכן שהשיעור של שמונה שעות שכתוב בקטע הקודם הוא רק לתלמידים צעירים, וכאן כתוב השיעור לכל אדם.

ג. מֵעִיד הָרַב הַגָּאוֹן ר' נַחוּם רוֹגוֹזְנִיצְקִי שְׁלִיטָ"א: "מָרָן בַּעַל הַ'חָזוֹן-אִישׁ' צִוָּה עָלַי לִישֹׁן לֹא פָּחוֹת מִשֶּׁבַע שָׁעוֹת בִּימָמָה. וּמִפַּעַם לְפַעַם הָיָה שׁוֹאֵל אוֹתִי אִם אֲנִי מַקְפִּיד עַל זֶה. וְאָמַר שֶׁאֶפְשָׁר גַּם לְחַלֵּק אֶת שְׁעוֹת הַשֵּׁנָה – שָׁעָה אַחַת בַּיּוֹם וְשֵׁשׁ שָׁעוֹת בַּלַּיְלָה. פַּעַם שְׁאָלַ אוֹתִי: כַּמָּה יָשַׁנְתָּ בַּלַּיְלָה? וּבְאַקְרַאי, בְּאוֹתוֹ לַיְלָה, יָשַׁנְתִּי רַק שֵׁשׁ שָׁעוֹת. הֵגִיב עַל כְּךְ בְּחֻמְרָה, בְּאָמְרוֹ שֶׁצָּרִיךְ לְהַשְׁגִּיחַ עַל הַבְּרִיאוּת, כִּי הַדָּבָר עָלוּל לִגְרֹם לְאַחַר זְמַן לְבִטּוּל תּוֹרָה. וְהוֹסִיף, שֶׁבִּשְׁנוֹת הַזִּקְנָה אֶפְשָׁר לְהָקֵל.

"וְסִפֵּר לִי יְדִיד שֶׁלָּמַד בִּישִׁיבַת סְלַבּוֹדְקָה וְהָיָה מְקֹרָב לָרַבֵּנוּ, שֶׁשָּׁאַל פַּעַם אַחַת אֶת הַחָזוֹן אִישׁ כַּמָּה שָׁעוֹת לִישֹׁן? וְהֵשִׁיבוֹ: שְׁמוֹנָה. וּשְׁאָלוֹ: הֲרֵי כָּתוּב 'בְּמִעוּט שֵׁנָה'? וְהֵשִׁיבוֹ רַבֵּנוּ: זֶה נִקְרָא מִעוּט שֵׁנָה! [כְּלוֹמַר, שֶׁהָעִקָּר לֹא לִישֹׁן יוֹתֵר מִמַּה שֶּׁצָּרִיךְ, וּמַה שֶּׁצָּרִיךְ הוּא הַנִּקְרָא מִעוּט שֵׁנָה] ("מַעֲשֶׂה אִישׁ").

וּלְמַעֲשֶׂה עִקַּר הַדְּבָרִים כְּבָר מָצוּי בְּדִבְרֵי הַקַּדְמוֹנִים, וְנָבִיא כָּאן שְׁנֵי מְקוֹרוֹת לְזֶה:

ד. "וְאָמְרוּ בְּשֵׁם הָרַמְבָּ"ם שֶׁהָיָה יָשֵׁן שְׁמוֹנָה שָׁעוֹת בְּכָל לַיְלָה, וְסִימָן: אָ"ז, יָשַׁנְתִּי אָז יָנוּחַ לִי..." (תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל אָבוֹת פ"ו אות פג).

ה. "וּבְוַדַּאי אִי-אֶפְשָׁר לָאָדָם בְּלֹא שֵׁנָה, וְאִם לֹא יִישַׁן גַּם בַּלַּיְלָה יִשְׁתַּגַּע וְיֵצֵא מִדַּעְתּוֹ, וְלָכֵן אוֹמֵר הַתַּנָּא 'בְּמִעוּט שֵׁנָה'" ("לֶחֶם שָׁמַיִם" לְר' יַעֲבֵ"ץ אָבוֹת פ"ו).

הערה: ומצאנו בענין זה בספר אזור אליהו (מבעל מחבר ספר 'שבט מוסר') סי' ע"ה פירוש נפלא על מה ששנינו במסכת אבות (פ"ג מ"ד): רבי חנינא בן חכינאי אומר, הנעור בלילה והמהלך בדרך יחידי והמפנה לבו לבטלה, הרי זה מתחייב בנפשו. וז"ל: עוד יש לפרש שהנעור בלילה אינו מפנה ליבו לבטלה, והטעם שמתחייב הוא זה, שכבר קצבו חז"ל (רמב"ם הל' דעות ד' ד') שיעור שינת האדם שמונה שעות בין יום ולילה, ובזה יהיה בריא אולם לעבודתו יתברך, משום שמיעוט שינה פחות משיעור זה מחלה לאדם, ובא לידי חולאים ומסתכן בעצמו, לכן אמר "הנעור בלילה", שנעור בקום עשה מהשינה שקצבו חז"ל. ולכן לא אמר "הקם משנתו" כדכתיב (משלי ו' ט') "מתי תקום משנתך" אלא אמר "נעור", לרמוז למה שפירשנו, שנעור מתוך השמונה וכו' עכ"ל.

ו. וּנְסַיֵּם בְּמַאֲמָרוֹ שֶׁל הָרַב הַצַּדִּיק ר' חַיִּים פְּרִידְלַנְדֶּר זצ"ל: יֵשׁ דֵּעָה הָאוֹמֶרֶת (ב"ר פר' לד) שֶׁמַּהֲרֶגַע הָרִאשׁוֹן שֶׁאָדָם נוֹלָד יֵשׁ לוֹ יֵצֶר הָרַע, וְזֹאת בְּהִסְתַּמֵּךְ עַל דִּבְרֵי הַכָּתוּב "כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו" – מִשֶּׁנִּנְעַר לָצֵאת מִמְּעֵי אִמּוֹ, נִתַּן בּוֹ יֵצֶר הָרַע. מַה יֵּצֶר הָרַע יֵשׁ לְתִינוֹק? עַל זֶה שָׁמַעְתִּי מֵהָרַב מִפּוֹנִיבֶ'ז זצ"ל, שֶׁפַּעַם נִכְנַס בְּנוֹ הַקָּטָן שֶׁל ה"חָפֵץ חַיִּים" הַבַּיְתָה. רָצָה הֶחָפֵץ חַיִּים לְהַאֲכִילוֹ. הַיֶּלֶד סֵרֵב. אָמַר עַל כָּךְ ה"חָפֵץ חַיִּים": חָז"ל אוֹמְרִים עַל הַפָּסוּק "כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעוּרָיו" דְּהַיְנוּ שֶׁיֵּצֶר הָרַע מִתְעוֹרֵר כְּבָר אֵצֶל הַתִּינוֹק. וְכִי מַה "יֵּצֶר הָרַע" יָכוֹל לְפַתּוֹת תִּינוֹק? הוּא אֵינוֹ יָכוֹל לָבֹא אֶל הַיֶּלֶד הַיְהוּדִי וּלְפַתּוֹתוֹ בְּמַאֲכָלוֹת אֲסוּרוֹת. עַל כֵּן בְּתַחְבּוּלוֹת הוּא עוֹשֶׂה אֶת מְלַאכְתּוֹ. הוּא בָּא אֶל הַיֶּלֶד וּמַצְדִּיקוֹ, שֶׁאֶמְנָם כֵּן, אֵינְךָ יָכוֹל לֶאֱכֹל וְלִזְלֹל כְּגוֹי. הַתּוֹרָה אוֹסֶרֶת זֹאת עָלֶיךָ. עַל כֵּן, אַל תֹּאכַל. וְכַמּוּבָן מַטְרָתוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע בְּכָךְ הִיא לְהַחֲלִישׁ אֶת הַיֶּלֶד כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ הַכֹּחַ לְקַיֵּם מִצְוֹות ("מְסִלּוֹת חַיִּים בְּחִנּוּךְ" עַמּוּד 88).

בְּאַחַת הַשְּׂמָחוֹת בְּהּ הִשְׁתַּתֵּף וְדָרַשׁ הָרַב מִפּוֹנִיבֶ'ז זצ"ל, סִפֵּר בְּתוֹךְ דְּבָרָיו מַה שֶּׁשָּׁמַע מֵהֶחָפֵץ חַיִּים זצ"ל, שֶׁאָמַר פַּעַם: פֶּלֶא הוּא, שְׁנֵי יְלָדִים נוֹלְדוּ בְּאוֹתָהּ עֲיָרָה, וּשְׁנֵיהֶם גְּדֵלִים יַחַד עִם אוֹתָם הַתְּנָאִים. וְאַף עַל פִּי כֵן הַיֶּלֶד הַיְהוּדִי חַלָּשׁ וְרָזֶה וְלֹא רוֹצֶה לֶאֱכֹל, וְאִמָּא שָׁלוֹ רָצָה אַחֲרָיו וּמְשַׁדֶּלֶת אוֹתוֹ בְּדִבּוּרִים וּבְכֹחַ שֶׁיֹּאכַל קְמָעָה, וּמֵאִידָךְ הַיֶּלֶד הַשֵּׁנִי, שֶׁהוּא לְהַבְדִּיל אֶלֶף אַלְפֵי הַבְדָּלוֹת "שֶׁיִּגְעַץ" גּוֹי, אוֹכֵל הַרְבֵּה לְתַאֲבוֹן, וְחָסֹן וּבָרִיא, מַה פֵּשֶׁר הַחִלּוּק?

אֶלָּא שֶׁאוֹתוֹ יֵצֶר הָרַע שֶׁאוֹמֵר לְיֶלֶד יְהוּדִי, אַל תֹּאכַל, אַל תִּשְׁתֶּה, אַל תִּישַׁן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה לוֹ כֹּחַ לַעֲבוֹדַת ה', אוֹתוֹ יֵצֶר הָרַע אוֹמֵר לַיֶּלֶד הַגּוֹי תֹּאכַל הַרְבֵּה וְתִישַׁן הַרְבֵּה, וְיִהְיֶה לְךָ הַרְבֵּה כֹּחַ, וְתוּכַל לִהְיוֹת רָשָׁע גָּדוֹל וְרוֹצֵחַ גָּדוֹל וְלַעֲשׂוֹת הַרְבֵּה צָרוֹת לַיְּהוּדִים ("מֵאִיר עֵינֵי יִשְׂרָאֵל" מִפִּי הָרַב הַגָּאוֹן רַבִּי מְנַחֵם גְּרוֹסְבֶּרְד שְׁלִיט"א, שֶׁהַדְּבָרִים נֶאֶמְרוּ בְּשִׂמְחַת הַבַּר מִצְוָה שֶׁלּוֹ).

פרק ג - זמן תורה לחוד וזמן תפלה לחוד (קל וחמר שלא להתעסק בדברים בטלים)

א. בְּהִלְכוֹת ת"ת (פ"ג הי"ד) כָּתַב הָרַמְבָּ"ם: "אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִים בְּמִי שֶׁמְּרַפֶּה עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן, וְלֹא בְּאֵלּוּ שֶׁלּוֹמְדִין מִתּוֹךְ עִדּוּן וּמִתּוֹךְ אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, אֶלָּא בְּמִי שֶׁמֵּמִית עַצְמוֹ עֲלֵיהֶן וּמְצַעֵר גּוּפוֹ תָּמִיד וְלֹא יִתֵּן שֵׁנָה לְעֵינָיו וּלְעַפְעַפָּיו תְּנוּמָה". וּבְהִלְכוֹת דֵּעוֹת (פ"ד ה"ד) כָּתַב הָרַמְבָּ"ם: "הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים שָׁעוֹת, דַּי לוֹ לְאָדָם לְיִשּׁוֹן שְׁלִישָׁן שֶׁהוּא שְׁמוֹנָה שָׁעוֹת". וּמַה גַּם שֶׁכּוֹתֵב הַטַּ"ז (אהע"ז סִימָן כה) "שָׁוְא לָכֶם מַשְׁכִּימֵי קוּם מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת אֹכְלֵי לֶחֶם הֶעָצָבִים, כֵּן יִתֵּן לִידִידוֹ שֵׁנָא" (תְּהִלִּים קכז), שֶׁגַּם לְאֵלֶּה שֶׁיְּשֵׁנִים הוּא יִתֵּן תּוֹרָה כְּמוֹ לְמַשְׁכִּימֵי קוּם וּמְאַחֲרֵי שֶׁבֶת, פֶּלֶא עָצוּם!

אוֹמֵר הָרַב הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק מוֹרִי וְרַבִּי ר' רְאוּבֵן יוֹסֵף גֶּרְשֶׁנוֹבִיץ זצ"ל: זֶה תְּלוּי אִם הוּא אוֹכֵל "לֶחֶם הֶעָצָבִים", יְהוּדִי שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁיְּאַמֵּץ כֹּחוֹתָיו לְנַדֵּד שֵׁנָה מֵעֵינָיו זֶה לֹא יַפְרִיעַ לוֹ לְעַקֵּר לְמוּדוֹ בְּסִדְרֵי הַיְשִׁיבָה וְהַכּוֹלֵל, הֲרֵי שֶׁמַּחוֹבָתוֹ לְנַדֵּד שֵׁנָה מֵעֵינָיו, וְאִם לָאו, כָּל תּוֹרָתוֹ שֶׁלָּמַד לֹא תִּתְקַיֵּם בּוֹ, "אֵין דִּבְרֵי תוֹרָה מִתְקַיְּמִים בְּמִי שֶׁמְּרַפֶּה עַצְמוֹ עֲלֵיהֶם, וְלֹא יִתֵּן שֵׁנָה לְעֵינָיו וּלְעַפְעַפָּיו תְּנוּמָה".

אַךְ אִם אַחֲרֵי שֶׁמִּלֵּא אֶת כָּל הַיּוֹם לְתוֹרָה כִּדְבָעֵי, הַהִתְאַמְּצוּת לִלְמֹד עוֹד בַּלַּיְלָה תַּפְרִיעַ לְלִמּוּדוֹ בְּגֶדֶר שֶׁל "אֹכְלֵי לֶחֶם הֶעָצָבִים", וַדַּאי שֶׁשָּׁוְא לוֹ לְנַדֵּד שֵׁנָה מֵעֵינָיו, וְהַקָּבָּ"ה יִתֵּן לוֹ אֶת שְׁלֵמוּתוֹ בַּתּוֹרָה בְּלִי נְדוּדֵי שֵׁנָה! יְוֵעַץ הַצַּדִּיק עִם רַבּוֹ לִבְדֹּק מַה בְּכֹחוֹ (מֵהַסֵּפֶר וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים עמ' עב).

הוּא הַדִּין לְעִנְיָנֵנוּ, אִם לִמּוּדוֹ בַּלַּיְלָה יַפְרִיעַ לוֹ לָקוּם לַתְּפִלָּה וּלְהִתְפַּלֵּל כָּרָאוּי, נָחְשָׁב לִמּוּדוֹ בַּלַּיְלָה בְּגֶדֶר שֶׁל "אֹכְלֵי לֶחֶם הֶעָצָבִים", דְּמַחְסִיר בִּיסוֹד הַתּוֹרָה שֶׁהוּא הַתְּפִלָּה שֶׁמְּבִיאָה לִירְאַת שָׁמַיִם (כַּמְבֹאָר מִדִּבְרֵי מָרָן הָרַב שַׂךְ זצוק"ל הַמּוּבָאִים לְהַלָּן), וּוַדַּאי שֶׁשָּׁוְא לוֹ לְנַדֵּד שֵׁנָה מֵעֵינָיו, וַה' יִתֵּן לוֹ שְׁלֵמוּתוֹ בְּלִי נְדוּדֵי שֵׁנָה כַּנַ"ל.

ב. מִמִּשְׁנָתוֹ שֶׁל מָרָן הָרַב שַׂךְ זצוק"ל: בַּסֵּפֶר "מִסֹּרֶת הַחִנּוּךְ" מְסֻפָּר עַל אַבְרֵךְ אֶחָד שֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל קִבּוּעַ בְּמִנְיַן שַׁחֲרִית בַּיְשִׁיבָה, שֶׁהִפְסִיק בְּתִקּוּפָה מְסֻיֶּמֶת מִמִּנְהָגוֹ זֶה, כֵּיוָן שֶׁלִּמּוּדוֹ בַּלַּיְלָה נִמְשַׁךְ עַד שָׁעָה מְאֻחֶרֶת בְּיוֹתֵר, וְלֹא הָיָה יָכוֹל לָקוּם לִשְׁעַת הַתְּפִלָּה בַּיְשִׁיבָה. פָּנָה אֵלָיו רַבֵּנוּ וּשְׁאָלוֹ: "לָמָּה הִפְסַקְתָּ לָבֹא לְשַׁחֲרִית בַּיְשִׁיבָה?" הֵשִׁיבוֹ הָאַבְרֵךְ, שֶׁאִם יִרְצֶה לָבֹא לַתְּפִלָּה בַּיְשִׁיבָה, יִצְטָרֵךְ לְהַמְעִיט בְּלִמּוּדוֹ. אָמַר לוֹ רַבֵּנוּ: "זֶה כְּדַאי, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ חֲזַ"ל 'כָּל שֶׁאֵין יִרְאָתוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ אֵין חָכְמָתוֹ מִתְקַיֶּמֶת'. אִם כֵּן כְּדֵי

שֶׁיִּתְקַיֵּם הַלְמוּד, צָרִיךְ לְהַקְדִּים לוֹ יִרְאַת שָׁמַיִם, וְיִרְאַת שָׁמַיִם נִקְנֵית בִּתְפִלָּה בַּיְּשִׁיבָה מִתּוֹךְ מְתִינוּת, מִמֵּילָא הַדָּבָר כְּדַאי, אַף עַל פִּי שֶׁגּוֹרֵם לְהַמְעִיט מִזְּמַן הַלְמוּד".

וְכָךְ אָמַר רַבֵּנוּ בְּשִׂיחָה לִבְנֵי הַיְשִׁיבָה: "זוֹ לֹא דֶּרֶךְ חָכְמָה לִלְמֹד בַּלַּיְלָה וְלֹא לָקוּם בַּבֹּקֶר לַתְּפִלָּה, אִי אֶפְשָׁר שֶׁזֶּה יִהְיֶה כָּךְ, הֲלֹא כָּל גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ זְהִירִים בַּתְּפִלָּה, מִלְּבַד שֶׁהָיוּ יְגֵעִים בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה, כִּי הַתְּפִלָּה מְקֻנָּה לְאָדָם יִרְאַת שָׁמַיִם, אֲשֶׁר כָּאמוּר, בִּלְעָדֶיהָ אֵין מָקוֹם לְתוֹרָה...".

וּבְמִכְתָּב מִשְּׁנַת תשל"ז מְעוֹרֵר רַבֵּנוּ, עַל חֲשִׁיבוּת הַתְּפִלָּה בְּמָקוֹם הַלִּמּוּד: "הִנֵּה אָבוֹא לְהָעִיר לָכֶם עַל עִנְיָן נִכְבָּד, אֲשֶׁר חָזַ"ל דָּרְשׁוּ עַל הַפָּסוּק "כֹּרֶם זָלַת לִבְנֵי אָדָם", זוֹ תְּפִלָּה שֶׁבְּנֵי אָדָם מְזַלְזְלִים בָּהּ. הִנֵּה נַעַר הָיִיתִי וְגַם זָקַנְתִּי וְכָל יְמֵי גָּדַלְתִּי בְּהַיְשִׁיבוֹת וְרָאִיתִי אֵיךְ שֶׁרַבּוֹתַי הִקְפִּידוּ עַל עִנְיְנֵי תְּפִלָּה, וּבִפְרָט עַל אֵלּוּ שֶׁהָיוּ נִמְצָאִים בְּמִסְגֶּרֶת הַיְשִׁיבָה, שֶׁיִּהְיֶה תְּפִלָּתָם דָּוְקָא בְּצִבּוּר הַיְשִׁיבָה. וְהַתְּפִלָּה הִיא מִיסוֹדוֹת שֶׁל קִיּוּם הַיְשִׁיבָה, וְהִיא רְצוּיָה בְּיוֹתֵר בַּמָּקוֹם שֶׁלּוֹמְדִים. וְחָכְמַת הַתּוֹרָה אֵין לָהּ קִיּוּם אִם יֵשׁ חַס וְחָלִילָה אֵיזֶה זִלְזוּל בְּמִצְוַת הַתְּפִלָּה.

כָּל יָמָיו הִקְפִּיד רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל, לְגַדֵּל וּלְרוֹמֵם אֶת עֶרֶךְ הַתְּפִלָּה בְּהַקְפָּדָה עַל זְמַנָּהּ מִתּוֹךְ מְסִירוּת נֶפֶשׁ. וְכָךְ מֵעִיד תַּלְמִידוֹ הַגָּאוֹן רַבִּי אִיתָמָר גַּרְבּוּז שְׁלִיט"א: "מֵעוֹלָם לֹא אִחֵר מִלְבֹא בַּזְּמַן לַתְּפִלָּה, וְהָיָה מַקְפִּיד לָבֹא רֶבַע שָׁעָה קוֹדֶם, מִתְעַטֵּף בְּטַלִּית וּמַתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל עוֹד קֹדֶם שֶׁהַתְחִיל הַצִּבּוּר לְהִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּה בְּמִתִינוּת מִתּוֹךְ הַסִּדּוּר מִלָּה בְּמִלָּה כְּמוֹנָה מֵעוֹת".

וּפַעַם אַחַת כְּשֶׁהָיָה בַּבֹּקֶר בְּבֵית חוֹלִים 'תֵּל הַשּׁוֹמֵר', חָזַר לַיְשִׁיבָה וְאָמַר: "הָיִיתִי הַיּוֹם בְּבֵית הַחוֹלִים בְּשָׁעָה שֶׁבַע. כָּל הָרוֹפְאִים וְהָאָחָיוֹת כֻּלָּם כְּבָר הָיוּ בַּזְּמַן, וְלָמָּה בַּיְּשִׁיבָה אֵין מְבִינִים שֶׁצְּרִיכִים לָבֹא בַּזְּמַן?!?"

ג. וּבַסֵּפֶר אוֹר לְצִיּוֹן עמ' קד כָּתוּב: יֵשׁ שֶׁנִּשְׁאָרִים לִלְמֹד בַּלַּיְלָה עַד שָׁעָה מְאֻחֶרֶת, וּבַבֹּקֶר בָּאִים לְהִתְפַּלֵּל מְאֻחָר לְאַחַר שֶׁעָבַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע. וְזֶה פֶּלֶא, לוֹקְחִים אֶת הַתּוֹרָה שֶׁל הַקָּבָ"ה וּמִשְׁתַּמְּשִׁים בָּהּ נֶגְדּוֹ חַס וְשָׁלוֹם. הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק חָכָם צַדְקָה חוּצִין זצ"ל אָמַר שֶׁתָּמִיד הָיָה קָם בְּהֶנֵּץ הַחַמָּה, יוֹם אֶחָד אִחֵר אֶת הֶנֵּץ וְחָשַׁשׁ מֵחִלּוּל ה', שֶׁיֹּאמְרוּ שֶׁבָּא לְהִתְפַּלֵּל כָּל כָּךְ מְאֻחָר. וְאִם לֹא יְכוֹלִים לָקוּם בְּהֶנֵּץ, לְפָחוֹת לֹא לְאַחַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע. כָּל זֶה יַחֲשֹׁב לְעַצְמוֹ, אֲבָל כַּמּוּבָן שֶׁאֵין לוֹ לְדוּן אֲחֵרִים שֶׁבָּאִים לְהִתְפַּלֵּל מְאֻחָר, כִּי יִתְכְּנוּ סִבּוֹת רַבּוֹת לְמַעֲשֵׂיהֶם, וֶהֱוֵי דָּן אֶת כָּל הָאָדָם לְכַף זְכוּת.

ד. הַחִיד"א בְּסִפְרוֹ כִּסֵּא דָּוִד (סוֹף דְּרוּשׁ יג אוֹת ב) כָּתַב: כִּי הִנֵּה נִמְצָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁרוֹצִים לִלְמֹד וְיוֹשְׁבִים בַּלֵּילוֹת כַּמָּה שָׁעוֹת בת"ת, אַךְ לְמַחְסוֹר, שֶׁמְּאַבְּדִים קְרִיאַת שְׁמַע

בְּעוֹנָתָהּ וּתְפִלָּה בְּצִבּוּר, וְלֹא אִכְפַּת לְהוּ, כִּי סָבְרוּ דִּטְפֵי עָדִיף לְמִלְמֹד. וְגַם בַּיּוֹם אִם לוֹמְדִים וּזְמַן מִנְחָה עוֹבֵר אֵינָם שָׂמִים עַל לֵב, וּבִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, שָׁם הֵיכָא דְּגַרְסֵי אוֹמְרִים תְּפִלַּת מִנְחָה, א' לְמַעְלָה וז' לְמַטָּה וכו', וְשָׁרֵי לְהוּ מָרַיְיהוּ, כִּי כָּל אֵלּוּ הֵם עֲוֹונוֹת, וּמַה גַּם לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים, דִּשְׁגָגוֹת נֶחְשָׁבִים לְזְדוֹנוֹת, כמ"ש פ"ב דְּמְצִיעָא, וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְחוּץ מֵהַחֵטְא עַצְמוֹ, הִנֵּה מִצַּרְעָ עָוֹן חִלּוּל ה' הֶחָמוּר, דְּיֹאמְרוּ הֲמוֹן הָעָם: רְאֵיתֶם תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר וכו'. וְהֵינוּ דְּאָמַר ר' יְהוּדָה אַשְׁרֵי מִי שֶׁעָמְלוֹ בַּתּוֹרָה וְעוֹשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ, דְּלָא סַגֵּי עָמְלָהּ שֶׁל תּוֹרָה לְחוּד, רַק צָרִיךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ, שֶׁלֹּא יַחֲטִיא הַשַּׁעֲרָה מִכָּל מִצְוֹות דְּאוֹרַיְיתָא וּדְרַבָּנָן.

וְזֶה רֶמֶז הַכָּתוּב אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְאָמְרוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים: אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ, שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִין בַּתּוֹרָה, וְאַחַר כָּךְ אָמַר וְאֶת מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ, כְּלוֹמַר הֶעֱמֵל בַּתּוֹרָה צָרִיךְ לִשְׁמֹר הַמִּצְוֹות וְלַעֲשׂוֹתָם, אֲבָל לִלְמֹד וּלְבַטֵּל מִצְוֹות, לֹא [בְּאֵלֶּה] בָּחַר ה', כִּי תַּכְלִית חָכְמָה, תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. וְהָכִי אָמְרִינַן בִּיבָמוֹת דַּף קט: תַּנְיָא ר' יוֹסֵי אוֹמֵר כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ תוֹרָה, אֵין לוֹ תוֹרָה. פְּשִׁיטָא, אֶלָּא כָּל הָאוֹמֵר אֵין לוֹ אֶלָּא תוֹרָה, אֵין לוֹ אֶלָּא תוֹרָה. הָא נָמֵי פְּשִׁיטָא, אֶלָּא דַּאֲפִלּוּ תוֹרָה אֵין לוֹ. מַאי טַעֲמָא, אָמַר רַב פַּפָּא אָמַר קְרָא וּלְמַדְתֶּם וַעֲשִׂיתֶם, כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בַּעֲשִׂיָּה יֶשְׁנוֹ בִּלְמִידָה, כָּל שֶׁאֵינוֹ בַּעֲשִׂיָּה אֵינוֹ בִּלְמִידָה. עכ"ל.

ה. תַּלְמִיד הֶחָפֵץ חַיִּים רַבִּי יִצְחָק בֶּן מְנַחֵם זצ"ל סִפֵּר אֶת הַמַּעֲשֶׂה הַבָּא (מוּבָא בְּסֵפֶר "הֶחָפֵץ חַיִּים - חַיָּיו וּפָעֳלוֹ"): בְּאַחַד הַלֵּילוֹת, יָשַׁבְנוּ בְּהֵיכַל הַיְשִׁיבָה חֲבוּרָה גְּדוֹלָה שֶׁל בְּנֵי הַיְשִׁיבָה וְלָמַדְנוּ בְּהַתְמָדָה עֲצוּמָה. הַשָּׁעָה הָיְתָה לְאַחַר חֲצוֹת הַלַּיְלָה, אֲבָל מִי הִתְחַשֵּׁב בְּאוֹתָם יָמִים יָפִים בַּשָּׁעוֹן? מִי הִקְשִׁיב לְצִלְצוּלָיו, בְּשָׁעָה שֶׁכָּל תְּשׁוּמֶת לִבּוֹ הָיְתָה לִשְׁמֹעַ אֶת קוֹלוֹתֵיהֶם שֶׁל הַתַּנָּאִים וְהָאֲמוֹרָאִים הַבּוֹקְעִים וְעוֹלִים מִתּוֹךְ דַּפֵּי הַגְּמָרָא.

לְפֶתַע נִפְתְּחָה דֶּלֶת הֵיכַל הַיְשִׁיבָה, לְאוּלָם נִכְנְסוּ רַבֵּנוּ הֶחָפֵץ חַיִּים וַחֲתָנוֹ ר' צְבִי. שְׁנֵי קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן, עֲמוּדֵי הַתּוֹרָה וְהַיִּרְאָה, מְזַכִּים אוֹתָנוּ בְּבִקּוּר בַּחֲצוֹת הַלַּיְלָה, בְּשָׁעָה שֶׁשַּׁעֲרֵי הָרַחֲמִים פְּתוּחִים לְרָוְחָה לְקַבֵּל אֶת קוֹלוֹת לִמּוּד הַתּוֹרָה הָעוֹלִים לְמָרוֹמִים בְּשָׁעָה שֶׁהַכְּנוֹר מְנַגֵּן מֵאֵלָיו... מְאֹרַע פִּתְאֹמִי זֶה גָּרַם לָנוּ לְהִתְלַהֲבוּת יֶתֶר בְּלִמּוּדֵנוּ, וְהִתְמַדְתֶּנוּ הִתְגַּבְּרָה בְּיֶתֶר שְׂאֵת וּבְיֶתֶר עֹז.

אַךְ הִנֵּה מְסַמֵּן הֶחָפֵץ חַיִּים בְּיָדוֹ לְאוֹת שֶׁבִּרְצוֹנוֹ לְהַשְׁמִיעֵנוּ דָּבָר. מוּבָן שֶׁמִּיָּד מִשְׁתָּרֶרֶת שְׁתִיקָה, וְכֻלָּנוּ שָׂמִים אָזְנֵינוּ כַּאֲפַרְכֶּסֶת לִשְׁמֹעַ מַה בְּפִיו שֶׁל גְּאוֹן יִשְׂרָאֵל וּקְדוֹשׁוֹ לוֹמַר לְתַלְמִידָיו בַּחֲצִי הַלַּיְלָה. וְהִנֵּה שׁוֹמְעִים אָנוּ אֶת קוֹלוֹ: יְלָדִים יְקָרִים! לְכוּ לִישׁוֹן, כְּבָר הִגִּיעַ חֲצוֹת הַלַּיְלָה, אָסוּר לָכֶם לְהִתְעַיֵּף יֶתֶר עַל הַמִּדָּה וּלְהַחֲלִישׁ אֶת בְּרִיאוּתְכֶם, לְכוּ לִישׁוֹן!

כָּךְ מְצַוָּה עֲלֵיכֶם הַתּוֹרָה! יְלָדִים יְקָרִים לְכוּ לִישׁן – זוֹ הָיְתָה שִׁירַת הַלַּיְלָה שֶׁשָּׁמַעְנוּ מִפִּיו שֶׁל קְדוֹשׁ עֶלְיוֹן בְּדוּמִיַּת חֲצוֹת.

אַךְ מוּזָר הַדָּבָר שֶׁהַדְּבָרִים שֶׁשָּׁמַעְנוּ זֶה עַתָּה פָּעֲלוּ בְּאֹפֶן הָפוּךְ. דּוֹמֶה הָיָה עָלֵינוּ כְּאִלּוּ שָׁמַעְנוּ דִּבְרֵי הִתְעוֹרְרוּת לְהִתְחַזֵּק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וּלְהוֹסִיף הַתְמָדָה עַל הַתְמָדָתֵנוּ. וְלָכֵן, לֹא רַק שֶׁלֹּא הִפְסַקְנוּ לִלְמֹד, אֶלָּא הִמְשַׁכְנוּ אֶת לִמּוּדֵנוּ בְּיֶתֶר מֶרֶץ וּבְיֶתֶר הִתְלַהֲבוּת, לְמָרוֹת שֶׁתָּמִיד הָיָה קָדוֹשׁ עֲבוּרֵנוּ כָּל דָּבָר שֶׁיָּצָא מִפִּי רַבֵּנוּ הֶחָפֵץ חַיִּים.

אָמְנָם כְּמַעַט יְלָדִים הָיִינוּ, הוֹסִיף וְסִפֵּר רַבִּי יִצְחָק, יְלָדִים תְּמִימִים וּטְהוֹרִים, וְלִבֵּנוּ מָלֵא בְּהִתְלַהֲבוּת שֶׁל תֹּם וּנְעוּרִים.

מִשָּׁרָאָה הֶחָפֵץ חַיִּים שֶׁלֹּא רַק שֶׁלֹּא הִפְסַקְנוּ לִלְמֹד, אֶלָּא שֶׁהִמְשַׁכְנוּ לִלְמֹד בְּיֶתֶר הִתְלַהֲבוּת, טִפֵּס בְּעַצְמוֹ עַל הַסַּפְסָלִים וְהִקְטִין אֶת אוֹר הַמְּנוֹרוֹת [וְחִשְׁמַל עוֹד לֹא הָיָה בָּרְאדִין בְּאוֹתָם יָמִים, וְהַיְשִׁיבָה הָיְתָה מוּאָרֶת בִּמְנוֹרוֹת נֵפְט גְּדוֹלוֹת]. כָּךְ עָבַר מִמְּנוֹרָה לִמְנוֹרָה, עָלָה וְיָרַד מִסַּפְסָל לְסַפְסָל עַד שֶׁהֶחֱלִישׁ אֶת כָּל הָאוֹרוֹת, וְחָזַר שׁוּב עַל בַּקָּשָׁתוֹ: יְלָדִים יְקָרִים, לְכוּ לִישׁוֹן! שְׁמִירַת בְּרִיאוּתֵנוּ הָיְתָה בְּרֹאשׁ מַעְיָנָיו! (מוֹרֶשֶׁת אָבוֹת פָּרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן).

ו. עַל הַגָּאוֹן הַקָּדוֹשׁ ר' אֶלְחָנָן וַסֶּרְמַן הַשֵּׁם יִקֹּם דָּמוֹ זצ"ל מְסֻפָּר: בִּתְקוּפָה מְסֻיֶּמֶת, כְּשֶׁנּוֹדַע לוֹ שֶׁיֵּשׁ בַּיְשִׁיבָה רַבִּים מְאַחֲרֵי שֶׁבֶת, הַמַּאֲרִיכִים לִלְמֹד בְּהַתְמָדָה רַב שְׁעוֹת הַלַּיְלָה, הָלַךְ רַבִּי אֶלְחָנָן בְּכָל לַיְלָה קָרוֹב לַחֲצוֹת דֶּרֶךְ אֲרֻכָּה מִבֵּיתוֹ אֶל הֵיכַל הַיְשִׁיבָה, בִּכְדֵי לְכַבּוֹת אֶת הָאוֹרוֹת וּלְזָרֵז אֶת הַתַּלְמִידִים שֶׁיֵּלְכוּ לִישׁוֹן וּלְהַחֲלִיף כֹּחַ (אוֹר אֶלְחָנָן).

ז. וְאִם מִלְּמוּד הַתּוֹרָה מְחֻיָּב הָאָדָם לְהַפְסִיק בִּשְׁבִיל הַמַּטָּרוֹת הַנַּ"ל, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁמְּחֻיָּב הוּא לְהַפְסִיק מִשְּׁאַר עִסּוּקָיו בַּעֲבוּרָן.

כּוֹתֵב עַל כָּךְ בְּסֵפֶר פֶּלֶא יוֹעֵץ בְּעֶרֶךְ 'שינה': תַּנְיָנָא, שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית מוֹצִיאָה אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם, וְחָבָל עַל דְּמִשְׁתַּכְּחִין, וּבִפְרָט בִּימוֹת הַקַּיִץ, שֶׁבִּתְחִלַּת הַלַּיְלָה עַל עָמְדָם יַעֲמֹדוּ, אוֹ לְמִיבְדַּק בְּכִתְבֵי חוּשְׁבָנַיְיהוּ, אוֹ בְּשִׂחוֹק וְשִׂמְחַת מְרֵעוּת, וְישֵׁנִים שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית עַד שֶׁיַּעֲבֹר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה, וּכְשֶׁעוֹמְדִים מִשְּׁנָתָם עוֹלָם חָשׁךְ בָּעֲדָם, שֶׁרוֹצִים לְמַהֵר לֵילֵךְ לַחֲנוּת לְעִסְקָם, וְאוֹמְרִים אַחַר עָבַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע תְּפִלָּה חֲטוּפָה וּקְטוּפָה, הֲתַעְיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ, זֶה דַּרְכָּם כֻּלָּם לָמוֹ. וּבַהֶמְשֵׁךְ דְּבָרָיו כָּתַב: וּכְבָר מִלְּתִי אֲמוּרָה כִּי עַתָּה בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁחִסַּרְנוּ כָּל טוּב, כִּמְעַט כָּל יַהֲדוּתֵנוּ וְכָל עֲבוֹדָתֵנוּ לְבוֹרְאֵנוּ הִנֵּה הִנָּם אֵלּוּ הַשְּׁלשָׁה הַתְּפִלּוֹת, וְאִם גַּם זֶה חֶסֶר יְבוֹאֵנוּ, מָה אָנוּ וּמַה חַיֵּינוּ, וְצַדִּיק הוּא ה' כִּי נַחְנוּ פָּשַׁעְנוּ וּמָרִינוּ, וְעַל כֵּן לֹא נוֹשַׁעְנוּ זֶה כַּמָּה מֵאוֹת שָׁנִים, וְזֶה הוּא בְּעִכָּרֵינוּ וְכוּ'.

ח. וּבְעֶרֶךְ 'הַשְׁכָּמָה' כָּתַב: וּלְכָל דָּבָר טוֹב צָרִיךְ גָּדֵר וַהֲכָנָה, זְהִירוּת מְבִיאָה לִידֵי זְרִיזוּת. וְכֵן לְעִנְיָן זֶה, הָאִישׁ הַיָּרֵא אֶת ה' וְרוֹצֶה לָקוּם אַשְׁמוּרוֹת וּלְהַשְׁכִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְאַבֵּד טוֹבוֹת הַרְבֵּה, זֶה דַּרְכּוֹ דֶּרֶךְ הַקֹּדֶשׁ, שֶׁלֹּא מְאַחֵר לִהְיוֹת נָעוֹר בְּתְחִלַּת הַלַּיְלָה, אֲפִלּוּ לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, וְכָל שֶׁכֵּן לִדְבַר הָרְשׁוּת וְשִׂמְחַת הוֹלֻלּוּת, רַק יִשְׁכַּב וְעֶרְבָה לוֹ שְׁנָתוֹ, וְיִקְדִּים אַשְׁמוּרוֹת, וְיִשְׁתֶּה 'קָאוֶ' לְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ, וּכְדֵי שֶׁיּוּכַל לְנַקּוֹת גּוּפוֹ יָפֶה וְיִפָּנֶה, וְיַעֲסֹק בַּתּוֹרָה כְּשֶׁעוּרוֹ אֶשֶׁר חַנַּנוּ ה', וְיַשְׁכִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְיִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר וְכוּ'. לֹא כֵן (הָרְשָׁעִים) שֶׁמְּאַחֲרִין עַל הַיַּיִן, שֵׁכָר יְרַדֵּפוּ יַיִן יַדְלִיקֵם, שֶׁאֵינָם יְשֵׁנִים רֹב הַלַּיְלָה, וְאִם יָנוּחוּ מְעַט וְיָקוּמוּ כְּשֶׁהַשֶּׁמֶשׁ יוֹצֵא עַל הָאָרֶץ, יֵצְאוּ דְּחוּפִים וּמְבֹהָלִים לְפָעֳלָם וְלַעֲבוֹדָתָם, וְאֵין לָהֶם פְּנַאי לֹא לִשְׁתּוֹת 'קָאוֶ' וְלֹא לְפָנוֹת, וּמִתְפַּלְּלִים בְּיָחִיד תְּפִלָּה חֲטוּפָה וּקְטוּפָה, וְאַחַר כָּךְ כָּל הַיּוֹם הֵם חוֹלִים, חֲשִׁים בְּרֹאשָׁם חֲשִׁים בִּבְנֵי מֵעֵיהֶם... וְנִמְצָא רַע לָהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וּמַר לָהֶם בָּעוֹלָם הַבָּא. עכ"ל.

ט. כּוֹתֵב הַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים מִוולוֹזִ'ין זלה"ה בַּסֵּפֶר רוּחַ חַיִּים (אבות פ"ב מִשְׁנָה יג): וְזֶה שֶׁאָמַר הַכָּתוּב (מִשְׁלֵי ו) "עַד מָתַי עָצֵל תִּשְׁכָּב". ר"ל: אַתָּה הֶעָצֵל, שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לִישֹׁן הַרְבֵּה, עַד מָתַי תִּשְׁכַּב. ר"ל: תֹּאמַר לְהַבָּא אֶשְׁכַּב, וְהָיָה לְךָ כְּבָר לִשְׁכַּב. וְאִם תֹּאמַר מָה אִכְפַּת לְךָ, "מָתַי תָּקוּם מִשְּׁנָתֶךָ". ר"ל: וַדַּאי תְּאַחֵר זְמַן הַתְּפִלָּה שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין. לָזֶה אָמַר: וֶהֱוֵי זָהִיר בָּזֶה [בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה] דְּהַיְנוּ שֶׁתִּישַׁן מִקֹּדֶם. עכ"ד.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר "הַשְׁכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ שַׁחֲרִית וְעַרְבִית", דְּלִכְאוֹרָה מַה שַּׁיָּךְ הַשְׁכָּמָה בְּעַרְבִית, אֶלָּא כְּבָר מֵעַרְבִית פּוֹעֵל לְהַשְׁכָּמָתוֹ בְּשַׁחֲרִית, דְּלִפְעָמִים נִמְשָׁךְ בָּעֶרֶב אַחַר שִׂיחָה בְּטֵלָה וְכַדּוֹ' וְעַל יְדֵי זֶה לֹא יָקוּם בְּרֹאשׁ צָלוּל לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ (חִזּוּק ח"ג עמ' קלח - הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי יִשְׂרָאֵל פְּרִידְמַן שְׁלִיט"א).

פרק ד - קביעת הרצון לקום כראוי, בטרם יישן

א. צִיּוּר קְשֵׁי הַנְּסָיוֹן בְּדִמְיוֹנוֹ שֶׁל הָאָדָם טֶרֶם יַגִּיעַ הַנְּסָיוֹן לְיָדוֹ, וּקְבִיעַת רְצוֹנוֹ לַעֲמֹד בּוֹ בְּכָל מְחִיר חֲשׁוּבִים הֵם מְאֹד. עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁהַגָּאוֹן הָרַב שִׂמְחָה זִיסְל זצ"ל מֵשִׁיב עַל הַשְּׁאֵלָה בַּמָּה הִשְׁיגוּ הָאָבוֹת הַקְּדוֹשִׁים וְכָל גְּדוֹלֵי עוֹלָם ז"ל אֶת מַדְרֵגָתָם וּבַמָּה הָיָה כֹּחָם יָפֶה מִכֹּחֵנוּ, שֶׁהֵם יָדְעוּ אֶת הַכֹּחַ הָאַדִּיר שֶׁבְּצִיּוּרֵי הַלֵּב! (מִכְתָּב מֵאֱלִיָּהוּ ח"ד עמ' 252)

וְכָתַב הָרַב דֶּסְלֶר (שָׁם) עַל דְּבָרָיו אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים: עוֹד סוּג שֶׁל צִיּוּרִים מוֹעִילִים מְאֹד לְתִקּוּן הַמִּדּוֹת, הוּא עַל פִּי מַה שֶּׁאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא (בְּרָכוֹת ט.) "כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר עַל פָּסוּק זֶה, מָתַי יָבוֹא לְיָדַי וַאֲקַיְּמֶנּוּ, בְּכָל נַפְשְׁךָ, אֲפִלּוּ הוּא נוֹטֵל אֶת נַפְשְׁךָ וְכוּ'", הַיְנוּ שֶׁתְּמִהוּ תַּלְמִידָיו אֵיךְ הִגִּיעַ לְדַרְגָּה כָּזוֹ שֶׁאֲפִלּוּ כְּשֶׁהָיוּ סוֹרְקִים אֶת בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרֵקוֹת שֶׁל

בְּרָזֶל הָיָה יָכוֹל לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּלְקַבֵּל עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּאַהֲבָה, וְהִסְבִּיר לָהֶם שֶׁאִם הָיָה בָּא לוֹ הָעָנְיָן פִּתְאֹם, וַדַּאי שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לְהִתְגַּבֵּר עַל עַצְמוֹ עַד כְּדֵי כָּךְ, אַךְ הוּא הֵכִין אֶת עַצְמוֹ כָּל יָמָיו לָזֶה, כִּי כָּל פַּעַם שֶׁהָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, בְּתֵבַת "בְּכָל נַפְשְׁךָ" הָיָה מַעֲלֶה בְּדִמְיוֹנוֹ בְּצִיּוּרִים מוּחְשִׁיִּים שֶׁהָיָה מוּמָת בְּעִנּוּיִם עַל קִדּוּשׁ שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, וְהָיָה שׁוֹאֵף בְּלִבּוֹ לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ בְּשִׂמְחָה, וּמִמֵּילָא כְּשֶׁהִגִּיעָה לְיָדוֹ בֶּאֱמֶת, לֹא הָיְתָה בִּשְׁבִילוֹ דָּבָר חָדָשׁ וְלֹא הָיְתָה קָשָׁה לוֹ לְכַוֵּן בַּמְּצִיאוּת מַה שֶּׁכִּוֵּן כְּבָר כָּל כָּךְ הַרְבֵּה פְּעָמִים בְּדִמְיוֹנוֹ (וְעַיֵּן בב"ח אוֹרַח חַיִּים סִי' סא שֶׁכָּתַב שֶׁכָּל אָדָם יְכַוֵּן בְּתֵבָה זוֹ שֶׁהוּא מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לִהְיוֹת נֶהֱרָג עַל קִדּוּשׁ ה', וְהֵינוּ כַּנַּ"ל).

מִזֶּה נִלְמַד עֵצָה נִפְלָאָה לְאָדָם שֶׁרוֹצֶה לַעֲמֹד בְּנִסְיוֹנוֹת, שֶׁיְּכַוֵּן בְּדִמְיוֹנוֹ הַרְבֵּה פְּעָמִים לִפְנֵי בֹּא הַנִּסָּיוֹן אֶת צִיּוּר הַנִּסָּיוֹן וְעָמְדָתוֹ בּוֹ, וּמַעֲלֶה בְּלִבּוֹ כָּל הַטְּעָמִים וְהַטְּעָנוֹת שֶׁהוּא מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן כְּדֵי לִכְבֹּשׁ אֶת יִצְרוֹ, וְאֵיךְ הוּא שָׂמֵחַ בִּכְבִישָׁתוֹ; וְאָז בְּבֹא הַנִּסָּיוֹן בֶּאֱמֶת, יֵקַל לוֹ לַעֲמֹד בּוֹ, וְזוֹ עֵצָה בְּדוּקָה וּמְנוּסָה. ע"כ.

ב. וְכֵן כָּתַב הַגָּאוֹן הַקָּדוֹשׁ הָאַדְמוֹ"ר רַבִּי אַהֲרֹן רָאטה זצוק"ל בְּמַאֲמָר מְבֻקָּשׁ אֱמוּנָה פ"ב, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְהִנֵּה כְּתִיב (נְחֶמְיָה ט) אַתָּה הוּא ה' הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בָּחַרְתָּ בְּאַבְרָם וְהוֹצֵאתוֹ מֵאוּר כַּשְׂדִּים וְשַׂמְתָּ שְׁמוֹ אַבְרָהָם וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן לְפָנֶיךָ וְכוּ'. וְלִכְאוֹרָה אֵיךְ שַׁיָּךְ אֶצֶל הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא לְשׁוֹן "וּמָצָאתָ", הֲלֹא הוּא יוֹצֵר יַחַד לִבָּם וּמֵבִין בִּרְאֹשׁ מַה שֶּׁבַּסּוֹף, וְעוֹד מַה הוּא הַלָּשׁוֹן "לְפָנֶיךָ".

רַק אַבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם הָיָה תָּמִיד מַקְדִּים בְּלִבּוֹ כָּל הַנִּסְיוֹנוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא בְּשָׁעָה שֶׁסָּרְקוּ בְּשָׂרוֹ בְּמַסְרֵקוֹת שֶׁל בַּרְזֶל וְהָיָה מְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, כָּל יָמַי הָיִיתִי מִצְטַעֵר מָתַי יָבֹא לְיָדַי (וְהֵינוּ הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ) וַאֲקַיְּמֶנּוּ, וְעַכְשָׁו שֶׁבָּא לְיָדַי לֹא אֲקַיְּמֶנּוּ (בְּרָכוֹת סא:). וְכָל שֶׁכֵּן אַבְרָהָם אָבִינוּ בְּוַדַּאי הָיָה בִּבְחִינָה זֹאת, וְכָל הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁהִמְצִיא לוֹ ה', כְּבָר הָיָה לְבָבוֹ מוּכָן מִקֶּדֶם שֶׁבָּא לְיָדוֹ אֵלּוּ הַנִּסְיוֹנוֹת, וְקִיְּמָם בְּחֵשֶׁק וּבְרָצוֹן, כַּמּוּבָא בְּמַאֲמָר הַשְׁגָּחָה פְּרָטִית (פֶּרֶק ה) בְּשֵׁם סֵפֶר הַיָּשָׁר לְרַבֵּנוּ תָּם, שֶׁבְּאֹם מַקְדִּים מַחְשֶׁבֶת הַנִּסְיוֹנוֹת בְּלִבּוֹ לֹא יִקָּשֶׁה לוֹ בְּעֵת הִגִּיעַ לְנִסָּיוֹן, כָּכָה אָבִינוּ אַבְרָהָם, כָּל הַנִּסְיוֹנוֹת שֶׁנִּסָּהוּ הַשֵּׁם כְּבָר הָיוּ מֻקְדָּמִים בְּלִבּוֹ מִקֶּדֶם, בְּאֹם שֶׁיָּבוֹאוּ לְיָדוֹ יְקַיֵּם אוֹתָם בְּשִׂמְחָה, וְזֶה "וּמָצָאתָ אֶת לְבָבוֹ" – לְשׁוֹן עָבָר, שֶׁכְּבָר מָצָא הַקָּבָ"ה אֶת לְבָבוֹ נֶאֱמָן, וְאוֹמֵר "לְפָנֶיךָ", דְּהֵינוּ לִפְנֵי ה', וְקֶדֶם הַנִּסָּיוֹן כְּבָר הָיָה נֶאֱמָן לְפָנָיו.

ג. דְּבָרִים נוֹסָפִים וַחֲשׁוּבִים מְאֹד בְּעִנְיַן קְבִיעַת הָרָצוֹן לָקוּם כָּרָאוּי קֹדֶם שֶׁמַּגִּיעַ הַנִּסָּיוֹן, יֵשׁ לִלְמֹד מִדִּבְרֵי הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי שְׁלֹמֹה וולְבֶּה זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה. וְזֶה לְשׁוֹנוֹ בְּסֵפֶר "עֲלֵי שׁוּר" (ח"ב ש"ג פ"ג וַעַד שֵׁנִי):

קְרִיאַת שְׁמַע הִיא מִצְוַת קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. צָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בַּחֵי"ת שֶׁל אֶחָד כְּדֵי שֶׁיַּמְלִיךְ הַקָּבָ"ה בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ... בְּתוֹךְ כַּוָּנָה זוֹ עָלֵינוּ לְהַמְלִיךְ אֶת הַקָּבָ"ה גַּם עַל כָּל אֲבָרֵינוּ וְחוּשֵׁינוּ מַמָּשׁ. עַל הַמַּחְשָׁבָה, הָעֵינַיִם, הָאָזְנַיִם, הַפֶּה, הַלֵּב, הַיָּדַיִם וְהָרַגְלַיִם וְכוּ', וְזֹאת עַד כְּדֵי מְסִירַת נֶפֶשׁ, כִּי עָלֶיךָ הוֹרַגְנוּ כָּל הַיּוֹם, כַּמְבֹאָר בַּסְּפָרִים. וְכָתְבוּ הַסְּפָרִים שֶׁיֵּשׁ לְצַיֵּר לְעַצְמוֹ אֵיךְ מוֹלִיכִים אוֹתוֹ לְהִשָּׁרֵף אוֹ לְהִסָּקֵל עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְהוּא מוֹסֵר נַפְשׁוֹ בְּרָצוֹן.

בַּר דַּעַת יֵדַע בְּזֶה אֶת אֲשֶׁר לְפָנָיו. לְמָשָׁל: אָדָם קִבֵּל עַל עַצְמוֹ מְסִירַת נֶפֶשׁ לְהֵהָרֵג עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְצִיֵּר לְעַצְמוֹ אֶת הַצִּיּוּר הַזֶּה. וְהִנֵּה אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה יֵשׁ לוֹ סֵדֶר לִלְמֹד גְּמָרָא, אֲבָל הוּא מִתְעַצֵּל לִלְמֹד וּמַפְסִיק אֶת לִמּוּדוֹ בִּדְבָרִים בְּטֵלִים; אִם בַּר דַּעַת הוּא, הוּא תּוֹפֵס אֶת עַצְמוֹ: אֵיךְ הוּא זֶה – לְהֵהָרֵג עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם הוּא מוּכָן בְּרָצוֹן, וְלִלְמֹד בְּרָצוֹן אֵינוֹ מוּכָן? אַיֵּה אֵפוֹא מְסִירַת נַפְשׁוֹ? אִם כֵּן, הֲרֵי רִמָּה אֶת עַצְמוֹ כַּאֲשֶׁר קִבֵּל מְסִירַת נֶפֶשׁ בְּ"אֶחָד"! וְאָז אוּלַי בְּאָמְרוֹ שׁוּב קְרִיאַת שְׁמַע יְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לִלְמֹד בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ, בְּחִזּוּק וּבְלִי הַפְסָקָה. וְיִתָּכֵן שֶׁאִם יְצַיֵּר לְעַצְמוֹ צִיּוּר זֶה שֶׁל לִמּוּד בִּמְסִירַת נֶפֶשׁ, הוּא יַרְגִּישׁ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ זֹאת, כִּי כָּבֵד הוּא מִמֶּנּוּ – וּמַה יֵּעָשֶׂה אָז? אִם עוֹבֵד אֱמִתִּי הוּא, הוּא יִשָּׂא וְיִתֵּן עִם עַצְמוֹ: אִם אַרְבַּע שָׁעוֹת אֵינֶנִּי יָכוֹל לִלְמֹד בְּלִי הַפְסָקָה, אוּלַי בְּשִׁתֵּי שָׁעוֹת אַחֲזִיק מַעֲמָד, אוֹ בְּשָׁעָה אַחַת, אוֹ חֲצִי שָׁעָה? וְכַמָּה שֶׁהוּא מַרְגִּישׁ שֶׁבְּכֹחוֹ לְהַחֲזִיק מַעֲמָד, הוּא יְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ, וּלְמָשָׁל: לִלְמֹד חֲצִי הַשָּׁעָה הָרִאשׁוֹנָה מִלִּמּוּדוֹ בְּמְסִירַת נֶפֶשׁ בְּלִי שׁוּם הַפְסָקָה, **וְכָךְ יַעֲשֶׂה** אַחַר כָּךְ. וְאוּלַי אַחֲרֵי שָׁנָה יוּכַל לְהַגְדִּיל אֶת הַזְּמַן לְשָׁעָה אַחַת אוֹ יוֹתֵר, וְאָז יַעֲשֶׂה כָּךְ בְּ"אֶחָד".

מָה רַב הַהֶבְדֵּל בֵּין הַצִּיּוּר לְהֵהָרֵג עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם וּבֵין לִמּוּד חֲצִי שָׁעָה בְּמְסִירַת נֶפֶשׁ וְלֹא לְהַפְסִיק לְשׁוּם דָּבָר! אַךְ הִנֵּה נוֹכְחָנוּ לִרְאוֹת כִּי בְּכַוָּנָה שֶׁל מְסִירַת נֶפֶשׁ יֵשׁ מָקוֹם לְרַמּוֹת אֶת עַצְמֵנוּ, וּמַה נַּעֲשֶׂה, הֲלֹא קְרִיאַת שְׁמַע הִיא עֵדוּת עַל יִחוּד ה' (הָע' בְּ"שְׁמַע" וְהַד' בְּ"אֶחָד" מְרֻמָּזִים עַל זֶהוּ), וְעֵדוּת שֶׁבָּטְלָה מִקָּצָתָהּ בָּטְלָה כֻּלָּהּ, וּמוּטָב בְּקַבָּלַת מְסִירַת נֶפֶשׁ קְטַנָּה אֲבָל אֲמִתִּית. עכ"ל.

וּמִדְּבָרִים אֵלֶּה לָמַדְנוּ, שֶׁבְּכָל נִסָּיוֹן בְּעִנְיְנֵי עֲבוֹדַת ה' שֶׁאָדָם חוֹשֵׁב שֶׁיִּגִּיעַ לְיָדוֹ, עָלָיו לְקַשֵּׁר אֶת קְבִיעַת הָרְצוֹן קֹדֶם בֹּא הַנִּסָּיוֹן בַּמֶּה שֶׁמְּקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם בְּקְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, שֶׁנִּכְלָל בָּזֶה הַחִיּוּב לִמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם. וּקְבִיעַת הָרְצוֹן אֵינָהּ מִתְחַיֶּבֶת רַק מֵעֶצֶם הַחִיּוּב שֶׁל כָּל מִצְוָה וּמִצְוָה, אֶלָּא גַּם מִמַּה שֶּׁאָדָם מְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לִמְסֹר הַנֶּפֶשׁ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, שֶׁאִם לֹא יְקַבֵּע רְצוֹנוֹ קֹדֶם, וּמֵאֵילָא כְּשֶׁיַּגִּיעַ הַנִּסָּיוֹן לֹא יַעֲמֹד בּוֹ, יִהְיֶה הַדָּבָר סְתִירָה לְמַה שֶּׁאָמַר שֶׁמְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ מְסִירַת נַפְשׁוֹ, וְיִתְבָּרֵר שֶׁקַּבָּלָתוֹ

לֹא הָיְתָה אֱמוּנִית, וְיַעֲרֵעַ גַּם כֵּן חַס וְשָׁלוֹם אֶת כָּל מַה שֶּׁהֵעִיד עַל עַצְמוֹ בִּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁמַּאֲמִין בְּיִחוּד הַבּוֹרֵא.

וְלָמַדְנוּ גַּם כֵּן תֹּכֶן קְבִיעַת הָרָצוֹן וְהַקַּבָּלָה עַל עַצְמוֹ קֹדֶם בֹּא הַנְּסָיוֹן, שֶׁחַיָּב לִהְיוֹת רַק בִּדְבָרִים שֶׁלְּפִי דַּרְגָּתוֹ הָעַכְשָׁוִית יָכוֹל לַעֲמֹד בָּהֶם. וְרַק כַּאֲשֶׁר יַעֲלֶה וְיִהְיֶה בְּדַרְגָּה גְּבוֹהָה יוֹתֵר, יוּכַל וְיִהְיֶה צָרִיךְ לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ דְּבָרִים יוֹתֵר גְּדוֹלִים, לְפִי דַּרְגָּתוֹ אָז.

וְיוֹצֵא גַּם כֵּן לְפִי זֶה שֶׁבִּכְלַל מִצְוַת קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם נִכְלָל דָּבָר זֶה שֶׁל קְבִיעַת הָרָצוֹן קֹדֶם בֹּא הַנְּסָיוֹן.

וּמִזֶּה יִלְמַד כָּל אֶחָד לְעִנְיַן קְבִיעַת הָרָצוֹן לְהַשְׁכִּים לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא כָּרָאוּי, שֶׁאִם יַרְגִּישׁ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא מִתְקַשֶּׁה בְּעִנְיָן זֶה, יִשָּׂא וְיִתֵּן בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ אֵיךְ זֶה מִתְיַשֵּׁב עִם נְכוֹנוּתוֹ לִמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל קִדּוּשׁ הַשֵּׁם, וְיקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לָקוּם בְּזְרִיזוּת, בְּחֵשֶׁק וּבְשִׂמְחָה לַעֲבוֹדַת הַבּוֹרֵא. וְאִם בְּדַרְגָּתוֹ הָעַכְשָׁוִית אֵינוֹ יָכוֹל עֲדַיִן לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר בִּשְׁלֵמוּת, יְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ מַה שֶּׁיָּכוֹל לְקַיֵּם לְפִי דַּרְגָּתוֹ הָעַכְשָׁוִית. וְכָךְ יְקַבֵּל עָלָיו תָּמִיד לְפִי דַּרְגָּתוֹ, וְעַל זֶה יְכַוֵּן בַּמֶּה שֶׁמְּקַבֵּל עַל עַצְמוֹ בִּקְרִיאַת שְׁמַע לִמְסֹר הַנֶּפֶשׁ, וּכְדֶרֶךְ שֶׁכָּתוּב בַּ"עֲלֵי שׁוּר" לְעִנְיַן הַלִּמּוּד בְּחֵשֶׁק וּבְלִי הַפְסָקָה.

פרק ה - לישן באפן שאינו מכביד על הגוף

א. בְּמִסֹּלֶת יְשָׁרִים פ"ט כָּתוּב: הִנֵּה מַפְסִידֵי הַזְּרִיזוּת הֵם מַגְדִּילֵי הָעַצְלָה. וְהַגָּדוֹל שֶׁבְּכֻלָּם, הוּא בַּקָּשַׁת הַמְּנוּחָה הַגּוּפָנִית, וְשִׂנְאַת הַטֹּרַח וְאַהֲבַת הָעִדּוּנִים בְּתַשְׁלוּם כָּל תְּנָאֵיהֶם. כִּי הִנֵּה אָדָם כָּזֶה, וַדַּאי שֶׁתִּכְבַּד עָלָיו הָעֲבוֹדָה לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ כִּבְד גָּדוֹל. כִּי מִי שֶׁיִּרְצֶה לֶאֱכֹל אֲכִילוֹתָיו בְּכָל הַיִּשּׁוּב וְהַמְּנוּחָה וְלִישַׁן שְׁנָתוֹ בְּלֹא טֹרַח, וּמֵאַיִן לְלֶכֶת אִם לֹא לְאִטּוֹ, וְכֵיוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלֶּה, הִנֵּה יִקָּשֶׁה עָלָיו לְהַשְׁכִּים לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת בַּבֹּקֶר, אוֹ לְקַצֵּר בְּסִעוּדָתוֹ מִפְּנֵי תְּפִלַּת הַמִּנְחָה בֵּין הָעַרְבַּיִם, אוֹ לָצֵאת לִדְבַר מִצְוָה אִם לֹא יִהְיֶה הָעֵת בָּרוּר, כָּל שֶׁכֵּן לְמַהֵר עַצְמוֹ לִדְבָרֵי מִצְוָה אוֹ לְתַלְמוּד תּוֹרָה. וּמִי שֶׁמְּרַגִּיל עַצְמוֹ לַמְּנָהֻגוֹת הָאֵלֶּה, אֵינֶנּוּ אָדוֹן בְּעַצְמוֹ לַעֲשׂוֹת הֵפֶךְ זֶה כְּשֶׁיִּרְצֶה, כִּי כְּבָר נֶאֱסַר רְצוֹנוֹ בְּמַאֲסַר הַהֶרְגֵּל הַנַּעֲשֶׂה טֶבַע שֵׁנִי.

ב. הַפְּרִי מְגַדִּים (אוֹרַח חַיִּים סִי' א) כּוֹתֵב: וְיֵהָא הוּא מְעוֹרֵר הַשַּׁחַר, הוּא עִנְיַן בְּפְנֵי עַצְמוֹ, שֶׁאָדָם יַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּמַאֲכָלִים קַלִּים וְכַדּוֹמֶה, שֶׁלֹּא יִישַׁן הַרְבֵּה, כִּי בְּשֵׁנָה לֹא שַׁיָּךְ הִתְגַּבְּרוּת.

ג. סִפֵּר נֶכֶד מָרָן הָרַב שַׁפְּ זצ"ל רַבִּי אֲשֶׁר בֶּרְגְמַן שְׁלִיטָ"א: מֵעוֹלָם לֹא רָאִיתִי אֶת זְקֵנִי זצ"ל שׁוֹכֵב עַל מִטָּתוֹ כְּשֶׁרַגְלָיו מְכֻסּוֹת בִּשְׂמִיכָה, וְטַעֲמוֹ וְנִמּוּקוֹ עִמּוֹ: כִּי בַּבֹּקֶר יִהְיֶה חַם כְּשֶׁהָרַגְלַיִם מְכֻסּוֹת וְיִהְיֶה לוֹ קָשֶׁה לָקוּם.

הערה: ראה פירוש המשניות לרמב"ם (יומא יט:): "וענין 'והפג אחת על הרצפה', ר"ל הפשיר חמימות רגליך וכו' לפי שהרצפה תצנן הרגלים ותדד השינה וכשיתחממו הרגלים תבא השינה וכו' עכ"ל.

וְיוֹתֵר מִזֶּה, בְּאֶחָד מִימוֹת הַחֹרֶף הָיָה קַר עַד לְמְאֹד וְרָאִיתִי שֶׁהוּא רוֹעֵד מִקֹּר, כֵּיוָן שֶׁכָּךְ, מִשֶּׁרָאִיתִיו שֶׁכְּבָר נִרְדַּם כִּסִּיתִי לוֹ אֶת הָרַגְלַיִם תּוֹךְ כְּדֵי שֵׁנָה, אַךְ הוּא מִתּוֹךְ הַשֵּׁנָה הִשְׁלִיךְ מֵעַל רַגְלָיו אֶת הַשְּׂמִיכָה (תּוֹרָתְךָ שַׁעֲשׁוּעַי עַל הַפָּסוּק וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם).

ד. הָיָה יָשֵׁן (הַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר"א לוּפְיָאן זצ"ל) וְרַגְלָיו לֹא הָיוּ עַל מִטָּה, רַק עַל הַכִּסֵּא הַסָּמוּךְ לְמִטָּתוֹ. וְשָׁאַלְתִּי אוֹתוֹ: מַה הַטַּעַם? וְעָנָה לִי שֶׁהוּא יָשֵׁן בְּצוּרָה כָּזֹאת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה קַל לוֹ לָקוּם בַּבֹּקֶר... (לֵב אֱלִיָּהוּ ח"א, מַעֲשִׂים וְהַנְהָגוֹת בִּתְחִלַּת הַסֵּפֶר מהדו' תשמ"ג).

וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב הָאַדְמוֹ"ר מִפִּיאַסֶצְנָה הַשָּׁם יִקֹּם דָּמוֹ: ...תּוּכַל לְבַקֵּשׁ לְךָ עֲצוֹת מַמָּשִׁיּוֹת בְּכָל דָּבָר. וְכֵן לְמָשָׁל, אִם עוֹבֵד אַתָּה לְתַקֵּן אֶת מִדַּת הָעַצְלוּת בַּשָּׁנָה, כִּי אוֹהֵב אַתָּה לִישֹׁן הַרְבֵּה, אוֹ שֶׁעֲבַדְתָּ בַּיּוֹם הַזֶּה יוֹתֵר וְנִתְיַגַּעְתָּ, וְתִירָא שֶׁתְּאַחֵר לִישֹׁן מָחָר יוֹתֵר מִשְּׁעָתְךָ הַקְּבוּעָה, תּוּכַל לְנַסּוֹת כָּךְ: לֹא תִּשְׁכַּב בְּאֹרֶךְ מִטָּתְךָ רַק בְּרָחְבָּהּ, וְאֶת רַגְלֶיךָ תִּסְמֹךְ עַל כִּסֵּא, וּבַבֹּקֶר כְּשֶׁרַק תִּתְעוֹרֵר, תִּדְחַף בְּרַגְלֶךָ אֶת הַכִּסֵּא וְנִמְצֵאתָ כְּבָר עוֹמֵד עַל הָאָרֶץ. וּבִלְבַד אִם לֹא יַזִּיק לִבְרִיאוּתְךָ, וְלֹא תִּהְיֶה עָיֵף בְּכָל הַיּוֹם עַל שֶׁלֹּא יָשַׁנְתָּ בִּמְנוּחָה בַּלַּיְלָה, וְגַם אָז לֹא תַּעֲשֶׂה כָּךְ יוֹתֵר מִפַּעֲמַיִם בְּשָׁבוּעַ (חוֹבַת הַתַּלְמִידִים פֶּרֶק י).

ה. עַל מָרָן רַבִּי יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קַנְיֶבְסְקִי –הַ"סְטַיְיפְּלֶר"– מְסֻפָּר: בַּחֹרֶף, הָיָה מְבַקֵּשׁ שִׂמְיכָה דַּקָּה לְהִתְכַּסּוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּשֶׁה עָלָיו לָקוּם לַתְּפִלָּה. בְּבֶחָרוּתוֹ הָיָה לוֹמֵד עַד אִישׁוֹן לַיְלָה, וּמֵחֲשָׁשׁ פֶּן יֵאָחֵר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, הוֹצִיא סַפָּסָל לִרְשׁוּת הָרַבִּים וְיָשַׁן עָלָיו, בְּהִיוֹתוֹ בָּטוּחַ שֶׁהָעוֹבְרִים וְשָׁבִים בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר יְעִירוּהוּ... (תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב עמ' קכא).

ו. בַּסֵּפֶר 'בֵּן לְאָשְׁרִי' 'בְּרָכָה מְשֻׁלֶּשֶׁת' (לְרַבִּי יִצְחָק הַכֹּהֵן הוּבֶּרְמַן זצ"ל) בְּדִרּוּשׁ עַל פָּרָשַׁת בָּלָק (כג, כד) כָּתוּב: הֵן עַם כְּלָבִיא יָקוּם וְכוּ' [בְּמִדְרָשׁ רַבָּה] הֲרֵי הֵן יְשֵׁנִים מִן הַתּוֹרָה וּמִן הַמִּצְווֹת. וְצָרִיךְ לְהָבִין, דְּהַפָּסוּק מְדַבֵּר מִקִּימָה, וְרז"ל מַהַשֵּׁנָה. וְיֵשׁ לוֹמַר דְּהַכַּוָּנָה כֵּן, הָרוֹצֶה לָקוּם כְּלָבִיא, בְּאֹם יִשְׁכַּב וְיִישַׁן כְּסוּס אָז לֹא יָקוּם לָזֶה, אַךְ אִם יִשְׁכַּב וְיִישַׁן כְּאָדָם הַשָּׁלֵם, שָׁבַע בְּתוֹרָה וּמִצְווֹת, אָז כְּשֶׁיָּקוּמוּ מִשְּׁנָתָם יִהְיוּ כַּאֲרָיוֹת וַיַּחְטְפוּ לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע וּלְהַמְלִיךְ לְהַקָּבָ"ה.

ז. וְהֶרְאַנִי הָרַב הַגָּאוֹן בנש"ק ר' יַעֲקֹב דָּוִד הַלְבֶּרְשְׁטָאם שְׁלִיט"א מַה שֶּׁהֵבִיא בַּסֵּפֶר דִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל [שִׁינָאֲוָוא] (תְּהִלִּים סג, ד-ז) כְּעֵין זֶה בְּשֵׁם הָרַב הַקָּדוֹשׁ ר' מֵאִיר מִפָּרֶמִישְׁלָאן זלה"ה עַל דִּבְרֵי הָרַמְּ"א בִּתְחִלַּת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ וּמַה שֶּׁבַּאֵר הַדִּבְרֵי יְחֶזְקֵאל שָׁם עַל פִּי דְּבָרָיו. אִם זָכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי וְגוֹ', כְּמוֹ שֶׁהָיָה מַרְגְּלָא בְּפוּמָא דְּהַגָּאוֹן הַקָּדוֹשׁ מוה"ר מֵאִיר זלה"ה מִפָּרֶמִישְׁלָאן, דְּהַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ אֹרַח חַיִּים (סי' א) הִתְחִיל בְּזֶה הַלָּשׁוֹן: יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד

בַּבֹּקֶר לְעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, וְכָתַב הָרַמְ"א זַ"ל: וּבְשָׁכְבוֹ עַל מִשְׁכָּבוֹ יֵדַע לִפְנֵי מִי הוּא שׁוֹכֵב. וְלִכְאוֹרָה קָשֶׁה דְּהַמְחַבֵּר מְדַבֵּר מֵעִנְיַן עַמִּידָה, וְלָמָּה יְדַבֵּר הָרַמְ"א עַתָּה מֵעִנְיַן שְׁכִיבָה שֶׁהוּא דָּבָר אַחֵר, מַה יִּרְצֶה הָרַמְ"א בְּזֶה. אֶלָּא שֶׁהָיָה קָשֶׁה לְהָרַמְ"א, דְּהַמְחַבֵּר כָּתַב בְּסָתָם יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ, דְּמִי רָאָה אִישׁ שֶׁשּׁוֹכֵב אֶת עַצְמוֹ לִישֹׁן כְּסוּס שֶׁיִּתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד וְכוּ'. הֲלֹא אִם יֵלֵךְ לִשְׁכַּב כְּסוּס, יַעֲמֹד גַּם כֵּן כְּסוּס. אֶלָּא אִם יִשְׁכַּב אֶת עַצְמוֹ כַּאֲרִי, יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד. לָכֵן כָּתַב הָרַמְ"א פְּרוּשׁוֹ: וּבְשָׁכְבוֹ עַל מִשְׁכָּבוֹ יֵדַע לִפְנֵי מִי הוּא שׁוֹכֵב, וְאָז יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד וְכוּ'. וְזֶהוּ אִם זְכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת אֶהְגֶּה בָּךְ.

שָׁלֵב ב'

-בְּעֵת הֲקִיצוֹ מִשְׁנָתוֹ-

פרק ו - להסיר את החשבונות ולקום

א. כָּתַב הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה בַּסָּעִיף הָרִאשׁוֹן עַל דִּבְרֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ "יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ": כִּי לְכָךְ נִבְרָא הָאָדָם, כְּמוֹ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב כָּל הַנִּקְרָא בִּשְׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרָאתִיו וְגוֹ'. וְאַף אִם יַשִּׂיאֵנוּ יִצְרוֹ בַּחֹרֶף לוֹמַר אֵיךְ תַּעֲמֹד בַּבֹּקֶר כִּי הַקֹּר גָּדוֹל, אוֹ יַשִּׂיאֵנוּ בַּקַּיִץ לוֹמַר אֵיךְ תַּעֲמֹד מִמִּטָּתְךָ וַעֲדַיִן לֹא שָׂבַעְתָּ מִשְׁנָתֶךָ, יִתְגַּבֵּר עָלָיו וְלֹא יִשְׁמַע לוֹ, וַיְחֻשַּׁב בְּנַפְשׁוֹ אִלּוּ הָיָה נִצָּרְךָ לַעֲמֹד לִשָּׂרֵת לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם כַּמָּה הָיָה זָהִיר וְזָרִיז לַעֲמֹד בְּהַשְׁכָּמָה לְהָכִין עַצְמוֹ לַעֲבוֹדָתוֹ, כָּל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר בֶּן בְּנוֹ שֶׁל קַל וָחֹמֶר לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָ"ה.

וּבְתוֹחֶלֶת סֵפֶר סֵדֶר הַיּוֹם (לְרַבִּי מֹשֶׁה בֶּן מָכִיר מִתְּקוּפַת הָאֲרִיזַ"ל) כָּתַב: כְּשֶׁאָדָם נֵעוֹר בַּלַּיְלָה וְלִבּוֹ אוֹמֵר לוֹ לָקוּם, אֵין לְהִתְרַשֵּׁל בַּדָּבָר, אֶלָּא יָקוּם בְּזְרִיזוּת וַאֲזִירוּת חַיִל, קֹדֶם שֶׁיִּתְגַּבֵּר עָלָיו יִצְרוֹ הָרַע בִּטְעָנוֹת וְתוֹאֲנוֹת לְבַקֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁלֹּא יָקוּם וְיִתְחַכֵּם עָלָיו וּבַל יֵדַע מָה, כִּי הוּא זָקֵן וְיוֹדֵעַ דֶּרֶךְ לָצוּד אֶת הָאָדָם וּלְהַפִּיל אוֹתוֹ בְּמַהֲמוֹרוֹת בַּל יָקוּם, וְהַכֹּל בְּמוֹעֲצוֹתָיו כַּדַּת נְתוּנוֹת. וְלָכֵן צָרִיךְ כָּל בַּעַל נֶפֶשׁ יָרֵא וְחָרֵד אֶת דְּבַר ה' שֶׁלֹּא יִשְׁמַע וְלֹא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, וַיַּשְׁלִיךְ אוֹתוֹ אַחֲרֵי גֵּוּוֹ. וְאַף אִם יִהְיֶה עָלָיו לְטֹרַח מִצַּד כְּבֵדוּת הַגּוּף וְעַצְלוּתוֹ, יָשִׂים מְגַמָּתוֹ רְצוֹן מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָ"ה, וְהַכֹּל לְנֶגְדּוֹ כְּאַיִן. וּבְהִתְלַמֵּד אוֹתוֹ בַּדֶּרֶךְ הַזֶּה ד' אוֹ ה' יָמִים לֹא יִכְבַּד עָלָיו וְלֹא יִהְיֶה עָלָיו לְטֹרַח, אַדְרַבָּא, הַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, וְיִצְרוֹ הָרַע יִתְכַּפֵּף לְפָנָיו כְּעֶבֶד לִפְנֵי אֲדוֹנָיו. וְלֹא יָמוּט לְעוֹלָם מִמִּנְהָגוֹ הַטּוֹב, וְיִסּוֹב וְיִבְלֶה בָּהּ וּמִינָהּ לֹא יָזוּז בְּחֻמְלַת ה' עָלָיו, וְיִהְיֶה לְבֶן חַיִל וְגִבּוֹר מִלְּחָמָה לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ הָרַע וְלִשְׁבֹּר כָּל טַעֲנוֹתָיו וְתוֹאֲנוֹתָיו.

ב. בְּסֵפֶר הַיְרָאָה כּוֹתֵב רַבֵּנוּ יוֹנָה: טוֹב לַגֶּבֶר כִּי יִשָּׂא עֹל בְּנְעוּרָיו, כִּי טוֹב לְאָדָם לָשֵׂאת וְלִסְבֹּל עֹל שֶׁל הַקָּבָ"ה וְכוּ'. אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אוֹתָם הָאָדָם וְחַי בָּהֶם חַיֵּי הָעוֹלָם. בְּכָל בֹּקֶר בַּהֲקִיצוֹ מִשְׁנָתוֹ יְזַדְּעֶזַע וְיִהְיֶה נִרְתָּע וְנֶחְפָּר מֵאֵימַת הַבּוֹרֵא, בְּזָכְרוֹ חַסְדּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר לוֹ כִּי הֶחֱזִיר לוֹ נִשְׁמָתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִיד אֶצְלוֹ. וְאָז יְבָרֵךְ בְּלִבּוֹ הַבּוֹרֵא אֲשֶׁר הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת עִמּוֹ, כִּי חִדֵּשׁ וְהֶחֱלִיף כֹּחוֹ. וּבְשׁוּמוֹ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לִבּוֹ תִּבְעַר אַהֲבַת הַבּוֹרֵא בְּלִבּוֹ, וְאָז אַל יִסֹּב עַל מִטָּתוֹ כְּדֶרֶךְ הֶעָצֵל, אַךְ בְּמָהִירוּת וּזְרִיזוּת יָקוּם מִיָּד. וְאִם יִפְגַּע בּוֹ מְנֻוָּל וְיוֹלִיכֶנּוּ דֶּרֶךְ עַצְלוּת, יָשִׁיב אֲמָרָיו לוֹ וְיָשִׂים אֶל לִבּוֹ כִּי אִם יִקְרָא גּוֹי בַּעַל-חוֹב אוֹ אָדָם אַחֵר יָקוּם מִיָּד, אוֹ מִפְּנֵי כְּבוֹד אָדָם אוֹ מִפְּנֵי רֻוַח שֶׁיָּבִיא לוֹ חַיֵּי שָׁעָה אוֹ מִיְּרֵאַת הֶפְסֵד מָמוֹן, כְּמוֹ נָפְלָה דְּלֵקָה בָּעִיר, יָקוּם מִיָּד בְּמְהֵרָה וְלֹא יִתְרַשֵּׁל, אוֹ אִם יִצְטָרֵךְ לָלֶכֶת לַעֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ יָקוּם וְאַל יִתְרַשֵּׁל, פֶּן יַעֲלִילוּ עָלָיו אוֹ לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ. עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה לַעֲבוֹדַת מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָ"ה, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְהִזָּהֵר לָקוּם בְּמְהִירוּת וּבְזְרִיזוּת, וְיִירָא פֶּן יְאַחֵר לָבֹא, וְכָל מַעֲשָׂיו יֵחָשֵׁב לְעֲשׂוֹת לְשֵׁם שָׁמַיִם, וּלְפִי כֹּחוֹ יֵלֵךְ בְּדַרְכֵי הַחֲכָמִים וְיִהְיֶה נִכְנָע, ע"כ דְּבָרָיו הַקְּדוֹשִׁים.

ג. וּבַסֵּפֶר שֵׁבֶט מוּסָר (פֶּרֶק כז) כָּתַב: עוֹד אֲלַמֶּדְךָ דֶּרֶךְ בַּעֲשׂוֹתְךָ אֵיזֶה מִצְוָה שֶׁלֹּא יִמְצָא יִצְרְךָ מָקוֹם לְעַכְּבְךָ וּלְמָנְעֲךָ מִמֶּנָּה. וְהוּא, בְּבֹא הַמִּצְוָה לְיָדְךָ מִיָּד קוּם רוּץ לַעֲשׂוֹתָהּ בְּלִי שֶׁתַּחְשֹׁב עָלֶיהָ כְּלָל. שֶׁאִם תִּתְעַכֵּב רֶגַע לַחֲשֹׁב בָּהּ, יֵשׁ לוֹ מָקוֹם לְבַלְבֵּלְךָ בְּמַחְשָׁבוֹת וְעֵצוֹת הַמּוֹנְעוֹת עֲשִׂיָּתָהּ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁמִּיָּד קַמְתָּ וְרָצְתָּ עַל עֲשִׂיָּתָהּ, דְּכֵיוָן שֶׁנִּכְנַסְתָּ עַל עֲשִׂיָּתָהּ, שׁוּב אֵינוֹ יָכוֹל לְךָ, דְּהַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, דְּמִיָּד שֶׁבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן לֹא עָשָׂה.

גַּם בַּבֹּקֶר מִיָּד כְּשֶׁתֵּעוֹר מִשְׁנָתְךָ, מִיָּד שֶׁתִּפְקַח עֵינֶיךָ, הַשְׁלֵךְ הַכְּסָתוֹת מֵעָלֶיךָ וְקוּם עַל רַגְלֶיךָ, וְאַל תַּחְשֹׁב אֶפְלוּ רֶגַע בְּעִנְיַן קִימָתְךָ, דְּזֶהוּ פְּתְחוֹ שֶׁל יֵצֶר לְהַתְחִיל לְפַתּוֹתְךָ שֶׁלֹּא תַּשְׁכִּים לַתְּפִלָּה.

גַּם לְזָרֵז אָדָם עַצְמוֹ לָקוּם מִיָּד מֵעַל מִטָּתוֹ לְהַשְׁכִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת, יָשִׂים נֶגֶד עֵינָיו שֶׁאִם יֹאמַר לוֹ שָׁנְפַל אֵשׁ בַּבַּיִת, מִיָּד יָקוּם לִבְרֹחַ, פֶּן יִשָּׂרֵף. וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא חֹרֶף גָּדוֹל וּכְבֵדוּת הַשֵּׁנָה עָלָיו וְגֶשֶׁם מָטָר, לֹא יָחוּשׁ עַל כָּל זֶה כְּדֵי לְהַצִּיל עַצְמוֹ מֵהַשְׂרֵפָה, וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיָה נִשְׂרָף רַק הַגּוּף וְלֹא הַנְּשָׁמָה, כָּל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר שֶׁלֹּא יִתְרַשֵּׁל לָקוּם לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ לְהַצִּיל נַפְשׁוֹ וְגוּפוֹ מִשְּׂרֵפַת גֵּיהִנֹּם אֲשֶׁר אִשּׁוֹ לֹא תִּכְבֶּה. וְלֹא יָחוּשׁ לֹא לַצִּנָּה וְלַעֲרֻבוּת הַשֵּׁנָה וְלֹא לְשׁוּם דָּבָר.

וְכֵן אִם תִּשְׁכַּב עַל מִטָּתְךָ וְיָבֹא עָלֶיךָ רוּצַח וְחָרְבּוֹ שְׁלוּפָה בְּיָדוֹ, מִיָּד תָּקוּם לִבְרֹחַ, בְּלִי מָתוֹן לַחֲשֹׁב מַה זֶּה וְעַל מַה זֶּה. שִׂים נֶגֶד עֵינֶיךָ, שֶׁאִם לֹא תָּקוּם לְהַשְׁכִּים לַתְּפִלָּה, חַרְבּוֹ

שֶׁל מַלְאָךְ הַמָּוֶת עָלֶיךָ, בְּלִי מָקוֹם לִבְרֹחַ לְהִנָּצֵל מִמֶּנָּה כְּחַרְבּוֹ שֶׁל בָּשָׂר וָדָם שֶׁעַל יְדֵי בְּרִיחָה יָכוֹל אָדָם לְהַצִּיל עַצְמוֹ מִמֶּנּוּ.

הערה: ומובא על הרה"ק ר' שמחה זיסל מקעלם זי"ע (המאורות הגדולים עמ' פה, פח), שכן היה דרכו כל בוקר, מיד כשהקיץ משנתו קפץ מהמטה בחפזון רב, כאילו שודד ורוצח עומד על גבו וסכין בידו, ובכך שבר את מדת העצלות והרגיל עצמו בזריזות, ועד כדי כך – שביומו האחרון כשהיה כבר זקן וחלוש ועומד לפני גסיסתו, ג"כ זכה לקיים עבודה זו – לאזור כוחותיו בעוז וגבורה, ולקפוץ מהמטה...

גַּם שֹׁים נֶגֶד עֵינֶיךָ, שֶׁאִם לְךָ דְּבַר מֶלֶךְ שֶׁלְּטוֹן שֶׁמַּתְשְׁכִּים לְפִתְחוֹ, שֶׁרוֹצֶה לְצַוּוֹת לְךָ דָּבָר, בְּוַדַּאי שֶׁלֹּא תִּישַׁן כָּל הַלַּיְלָה עַד הַבֹּקֶר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תַּכְבִּיד עָלֶיךָ הַשֵּׁנָה בַּבֹּקֶר, (וּלְהַשְׁכִּים) [וְתַשְׁכִּים] לְפִתְחוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא לְבַטֵּל דְּבָרָיו, כָּל שֶׁכֵּן וְקַל וָחֹמֶר לָקוּם בְּאַשְׁמֹרֶת לְהַשְׁכִּים לְהַקְבִּיל פְּנֵי שְׁכִינָה וּלְקַבֵּל שָׂכָר לָעוֹלָם הַבָּא.

וְלֹא בִּלְבַד בַּעֲבוּר דְּבַר הַמֶּלֶךְ אַתָּה מַשְׁכִּים מִיִּרְאַת הַמַּלְכוּת כָּרָאוּי, אֶלָּא אֲפִלּוּ בַּעֲבוּר אֵיזֶה דְּבַר רֵוַח שֶׁיֵּשׁ לְךָ שֶׁאִם יַעֲבֹר הַשָּׁעָה תַּפְסִיד, אַתָּה מַשְׁכִּים בְּלִי אִחוּר כְּלָל, וְאֵינְךָ חוֹשֵׁשׁ לֹא לַצִּנָּה וְלֹא לַשֵּׁנָה, וְגַם אֵין מְעַכֵּב לְךָ גֶּשֶׁם וּמָטָר וְשֶׁטֶף מַיִם רַבִּים. וְכֵיוָן שֶׁכֵּן, לֹא תִּהְיֶה כֹּהֶנֶת כְּפוּנְדָקִית, לָקוּם בְּאַשְׁמֹרֶת לְהִתְפַּלֵּל לְבוֹרְאֲךָ הַזָּן וּמְפַרְנֵס אוֹתְךָ.

וּבְהֶמְשֵׁךְ דְּבָרָיו הוֹסִיף: אוֹ אִישׁ אֲשֶׁר בּוֹ שֶׁבֶר רֶגֶל אוֹ שֶׁבֶר יָד, שֶׁנָּפַל בַּלַּיְלָה וְנִשְׁבַּר, לֹא יִשְׁקֹט מִלְּבַקֵּשׁ רַחֲמִים שֶׁיֵּאוֹר הַיּוֹם, לְהַשְׁכִּים לְפֶתַח הָרוֹפֵא שֶׁיְּבַקֵּשׁ לוֹ רְפוּאָה. וְהִנֵּה אָדָם עוֹשֶׂה כָּךְ לִרְפוּאוֹת אֵיבָר אֶחָד, אֵיךְ לֹא יַעֲשֶׂה כֵּךְ לְהַשְׁכִּים רְפוּאָה לְנַפְשׁוֹ וּלְכָל גּוּפוֹ שֶׁכָּל אֵיבָרִים כְּלוּלִים בּוֹ, לְהַשְׁכִּים לִפְנֵי בּוֹרְאוֹ וְלִשְׁאֹל מִמֶּנּוּ סְלַח לָנוּ אָבִינוּ כִּי חָטָאנוּ, שֶׁהוּא רְפוּאַת הַנֶּפֶשׁ, וּרְפָאֵנוּ ה' וְכוּ' שֶׁהִיא רְפוּאַת הַגּוּף. וְכָאן וַדַּאי, וְגַבֵּי רְפוּאַת בָּשָׂר וָדָם סָפֵק. וְהִרְבֵּיתִי בִּמְשָׁלִים, אִם שֶׁמַּן הָאֶחָד מוּבָן לְכֻלָּם, מִשּׁוּם שֶׁשִּׁנּוּי הַדְּבָרִים בְּמִלּוֹת שׁוֹנוֹת מוֹשְׁכִין אֶת הַלֵּב כַּנּוֹדָע, וּמִתְפַּעֲלִים יוֹתֵר לְשׁוֹמְעֵיהֶם, עכ"ל.

אָמַר הַמְלַקֵּט: רָאִיתִי אֶל לִבִּי לְהָבִיא דֻּגְמָא נוֹסֶפֶת בָּעִנְיָן. הִנֵּה אִם בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה בִּשְׁעַת שְׁנָתוֹ יִשְׁמַע אָדָם אֶת בְּנוֹ הַתִּינוֹק מִשְׁתַּעֵל וּמִשְׁתַּנֵּק בְּקוֹל כְּעוֹמֵד לְהֵחָנֵק רַחֲמָנָא לְצַלַּן, הֲלֹא מִיָּד יִקְפֹּץ מִמִּטָּתוֹ וּכְחֵץ מִקֶּשֶׁת יָגִיעַ לַעֲרִיסָתוֹ, וּבְאַחַת תְּפוּג תַּרְדֵּמָתוֹ וְיִהְיֶה בְּצָלִילוּת מֹחוֹ כְּעוֹמֵד בְּאֶמְצַע הַיּוֹם, עַל מְנַת לְחַלֵּץ אֶת בְּנוֹ מִצָּרָתוֹ. וְעַל דֶּרֶךְ הַ'שֵּׁבֶט מוּסָר' נִשְׁאַל, מַדּוּעַ נִפְלָאת נִשְׁמָתוֹ הַצְּוֹחַת וּמִשְׁתַּעֶלֶת וּמִשְׁתַּנֶּקֶת כְּעוֹמֶדֶת לְהֵחָנֵק מִתַּאֲוַת שְׁנָתוֹ שֶׁבָּאָה עַל חֶשְׁבּוֹן עֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ שֶׁהִיא מְזוֹן נִשְׁמָתוֹ, מַדּוּעַ נִפְלָאת הִיא מִגּוּפוֹ וּמִגּוּף הַקְּרוֹבִים אֵלָיו?!

ד. וּמִן הָעִנְיָן לְהָבִיא כָּאן גַּם הַמַּעֲשֶׂה בְּמָרָן הַחֲזוֹן אִישׁ הַמּוּבָא בַּסֵּפֶר אָרְחוֹת רַבֵּנוּ (ח"ג עמ' קלב): סִפֵּר לִי הַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים קַנְיֶבְסְקִי שְׁלִיט"א, פַּעַם נִכְנַס בַּיּוֹם לַחֶדֶר וְרָאָה אֶת מָרָן שׁוֹכֵב עַל מִטָּתוֹ וְצוֹעֵק עַל עַצְמוֹ "עַצְלָן מָה אַתָּה שׁוֹכֵב" וְקָפַץ מִמִּטָּתוֹ.

ה. הַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' דָּן סֶגַל שְׁלִיט"א סִפֵּר שֶׁהַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זַלְמָן אוֹיערְבָּךְ זצ"ל אָמַר לוֹ פַּעַם, שֶׁאֶפְלוּ אִם הוּא יֵלֵךְ לִישׁן בְּחָמֵשׁ אַחַר הַצָּהֳרַיִם, עֲדַיִן יִהְיֶה קָשֶׁה לוֹ לָקוּם בַּבֹּקֶר! וַאֲנִי בָּטוּחַ – הוּא אָמַר, שֶׁאֶקָּבֵל שָׂכָר עַל כָּל יוֹם שֶׁאֲנִי קָם. הוּא לֹא הָיָה צָעִיר כְּשֶׁדִּבֵּר אִתִּי, הוּא כְּבָר הָיָה 'ר' שְׁלֹמֹה זַלְמָן'.

ו. וְנָבִיא כָּאן גַּם מַה שֶּׁמְּסֻפָּר עַל הַגָּאוֹן הָרַב דָּוִד פּוֹבָרְסְקִי זצ"ל וְשִׁיּוֹדְ לְעִנְיָנֵנוּ: גְּבוּרָה מֻפְלָאָה שֶׁל 'מוֹשֵׁל בְּרוּחוֹ' גְּבָרָה עַל כָּל מִכְשׁוֹל. גְּבוּרָה זוֹ לֹא הָיְתָה שֶׁל יוֹם אֶחָד, אֶלָּא הִיא נִמְשְׁכָה דִּבֶּר יוֹם בְּיוֹמוֹ, שָׁנָה בְּשָׁנָה, עֲשָׂרוֹת עֲשָׂרוֹת בְּשָׁנִים. סִפֵּר מְלַוֵּהוּ הַקָּבוּעַ: יוֹם אֶחָד בְּיוֹם קֹר וְגֶשֶׁם בָּאתִי לְקַחְתּוֹ מִבֵּיתוֹ כִּבְכָל יוֹם לִפְנוֹת בֹּקֶר, לֹא עָלָה בְּדַעְתִּי שֶׁמָּא הַדֶּלֶת לֹא תִּפָּתַח. הַדֶּלֶת נִפְתְּחָה וְרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה נִצַּב עִם הַתְּנוּחָה הַקְּבוּעָה וְהֵחֵל לְלֶכֶת. הַבָּחוּר הִטָּה אֹזֶן וְחָשַׁב: הִנֵּה יַתְחִיל רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה כִּבְכָל בֹּקֶר לְדַבֵּר בִּלְמוּד בְּעִנְיֵנֵי הַסוּגְיָא, דִּבּוּר שֶׁכָּלוֹ הֶמְשֵׁכִיּוּת עַל מַה שֶּׁעָסַק אֶתְמוֹל עִם בֶּן שִׂיחוֹ. וְהִנֵּה מַשֶּׁהוּ לֹא צָפוּי מִתְרַחֵשׁ, הָאֹזֶן שׁוֹמַעַת דָּבָר שׁוֹנֶה מֵהָרָגִיל וְרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מַתְחִיל לוֹמַר לַבָּחוּר: הֲשׁוֹמֵעַ אַתָּה? דָּעַר "אַלְטָעַר" אִיז גִּיוֶוען הַיינְט בַּיי מִיר! (הַ"זָקֵן" הָיָה אֶצְלִי). הַבָּחוּר שָׁתַק וְהִרְהֵר לְעַצְמוֹ הַאִם הוּא שׁוֹמֵעַ נָכוֹן מָה רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה אָמַר, וְשָׁאַל בַּחֲשָׁשׁ לְאִיזֶה זָקֵן מִתְכַּוֵּן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה. רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה מֵשִׁיב "דָּעַר מֶלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל"! הַבָּחוּר הֵעֵז וְשָׁאַל: וּמָה רָצָה הַמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל מֵרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה? הֵשִׁיב רַבִּי דָּוִד: "נָאךְ צָעַן מִינוּט שְׁלָאפֶן אִין בֶּעט" (עוֹד עֶשֶׂר דַּקּוֹת שֶׁל מְנוּחָה בַּמִּטָּה). חָלַף בְּמֹחוֹ שֶׁל הַבָּחוּר לִשְׁאֹל: נוּ, כְּבָר הָיָה יוֹתֵר טוֹב לְהִשָּׁאֵר עוֹד עֶשֶׂר דַּקּוֹת בַּמִּטָּה בְּיוֹם גָּשׁוּם כָּזֶה, כְּדֵי שֶׁרֹאשׁ הַיְשִׁיבָה יוּכַל לְצַבֵּר כֹּחַ לְמֶשֶׁךְ הַיּוֹם. הוֹכִיחוֹ רַבִּי דָּוִד בְּנֹעַם וְאָמַר לוֹ: חֲבִיבִי, דַּע לְךָ, הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר חָמֵשׁ דַּקּוֹת. כָּל הַמִּלְחָמָה נִמְצֵאת שָׁם בֶּחָמֵשׁ דַּקּוֹת הָאֵלֶּה, לָכֵן אָסוּר לְוַתֵּר לַזָּקֵן הַיֵּצֶר הָרַע עַל חָמֵשׁ הַדַּקּוֹת הַלָּלוּ. וְאָכֵן פַּעַם הִתְבַּטֵּא לַמַּשְׁגִּיחַ הגר"ד זִינְגֶרְבִּיץ זצ"ל: הַלַּיְלָה לֹא יָכֹלְתִּי לְהַזִּיז אֶצְבַּע וְלָקוּם מֵהַמִּטָּה, אֲבָל יָדַעְתִּי שֶׁאִם לֹא אָקוּם הַלַּיְלָה גַּם מָחָר לֹא אָקוּם, וְלָכֵן בָּאתִי (מִפִּי הַשְּׁמוּעָה).

ז. [וְעַל הַיְסוֹד הַזֶּה שֶׁמִּלְחֶמֶת הַיֵּצֶר עַל מִסְפַּר הַדַּקּוֹת שֶׁל אִחוּר הַקִּימָה הִיא מִלְחָמָה עַל הַכֹּל], הֵבִיא הַבֶּן אִישׁ חַי רֶמֶז מֵהַפָּסוּק (תְּהִלִּים קיט, קכו) "עֵת לַעֲשׂוֹת לַה' הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ", דְּדָוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם עוֹמֵד וּמַזְהִיר לָעָצֵל שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לָקוּם מִמִּטָּתוֹ, בְּאָמְרוֹ מַה לִּי לְמַהֵר הֲלֹא עוֹד הַיּוֹם גָּדוֹל וְ"עֵת לַעֲשׂוֹת לַה'" – יֵשׁ עוֹד הַרְבֵּה עֵת לַעֲשׂוֹת מִצְווֹת לַה', אוֹמֵר לוֹ דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו הַשָּׁלוֹם, תֵּדַע בְּנִי כִּי עַל יְדֵי זֶה "הֵפֵרוּ תּוֹרָתֶךָ", מַחְשָׁבוֹת כְּאֵלּוּ

יַפְרוּ אֶת כָּל תּוֹרָתֶךָ, וְיִגְרְמוּ שֶׁלֹּא תַּעֲשֶׂה כְּלוּם וְלֹא תִּלְמַד כְּלוּם, וְתִפֹּל לְגַמְרֵי בְּרִשְׁתּוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע חַס וְשָׁלוֹם.

וְזֶה מֵעִקְרֵי הַיְסוֹדוֹת שֶׁל יְהוּדִי, וּבָזֶה נִכָּר הַהֶבְדֵּל הַגָּדוֹל בֵּין יְהוּדִי לְגוֹי, וְכִדְמָצִינוּ בַּתּוֹרָה הַהֶבְדֵּל בֵּין שִׁנַּת רְשָׁעִים לִשְׁנַת צַדִּיקִים. דְּבַאבְרָהָם אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם נֶאֱמַר (בְּרֵאשִׁית כב, ג) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר – וּמִיָּד קָם בִּזְרִיזוּת לְקַיֵּם מִצְוַת ה' – וַיַּחֲבֹשׁ אֶת חֲמֹרוֹ. וְכֵן יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם נֶאֱמַר עָלָיו (שָׁם כח, טז) וַיִּיקַץ יַעֲקֹב מִשְּׁנָתוֹ – וּמִיָּד אָמַר – יֵשׁ ה' בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְגוֹ', וְנִתְלַבֵּשׁ בִּירְאָה גְּדוֹלָה לַעֲבוֹדַת ה'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּפַרְעֹה נֶאֱמַר (שָׁם מא, ד-ה) וַיִּיקַץ פַּרְעֹה – וּמִיָּד הָפַךְ אֶת עַצְמוֹ לַצַּד הַשֵּׁנִי – וַיִּישָׁן וַיַּחֲלֹם שֵׁנִית (עֵין פְּנִים מְאִירִים פ' וַיֵּצֵא, יוֹדְעֵי בִּינָה פ' וַיֵּצֵא, וּבִנְיַן דָּוִד פ' מִקֵּץ). (שִׂיחוֹת בַּעֲבוֹדַת ה', שִׂיחָה ב יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי).

ח. וְיֵשׁ לְהָבִין מַהוּ הַמָּקוֹר לְכָל הַטַּצְדִּיקֵי וְהַטְּעָנוֹת שֶׁל הַטּוֹעֲנִים שֶׁאֵינָם יְכוֹלִים בְּשׁוּם אֹפֶן לָקוּם בְּשָׁעָה מֻקְדֶּמֶת, וְיֵשׁ הַתּוֹלִים זֹאת בְּבִטּוּל תּוֹרָה שֶׁיְּגָרֵם לָהֶם בְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם אִם יָקוּמוּ מֻקְדָּם, וְאֵינָם חוֹשְׁבִים לְרֶגַע כִּיצַד יֵלְכוּ לִישֹׁן מֻקְדָּם יוֹתֵר, אוֹ שֶׁחוֹשְׁבִים, אַךְ לֹא מוֹצְאִים שׁוּם דֶּרֶךְ לִישֹׁן מֻקְדָּם יוֹתֵר... וְעוֹד טְעָנוֹת שׁוֹנוֹת וּמְשֻׁנּוֹת.

עַל כֵּן בָּא הַמִּסְלַת יְשָׁרִים בְּפֶרֶק ו וְקוֹבֵעַ: וְאוּלָם אִם תִּשְׁאַל אֶת פִּי הֶעָצַל יָבוֹא לְךָ בְּמַאֲמָרִים רַבִּים מִמַּאֲמְרֵי הַחֲכָמִים וְהַמִּקְרָאוֹת מִן הַכְּתוּבִים וְהַטְּעָנוֹת מִן הַשֶּׂכֶל, אֲשֶׁר כֻּלָּם יוֹרוּ לוֹ לְפִי דַּעְתּוֹ הַמְשֻׁבָּשֶׁת לְהַקֵּל עָלָיו וּלְהָנִיחוֹ בְּמְנוּחַת עַצְלָתוֹ. וְהוּא אֵינֶנּוּ רוֹאֶה שֶׁאֵין הַטְּעָנוֹת הָהֵם וְהַטְּעָמִים הָהֵם נוֹלָדִים לוֹ מִפְּנֵי שִׁקּוּל דַּעְתּוֹ, אֶלָּא מִמְּקוֹר עַצְלָתוֹ הֵם נוֹבְעִים, אֲשֶׁר בְּהֶיוֹתָהּ הִיא גּוֹבֶרֶת בּוֹ, מַטָּה דַּעְתּוֹ וְשִׂכְלוֹ אֶל הַטְּעָנוֹת הָאֵלֶּה אֲשֶׁר לֹא יִשְׁמַע לְקוֹל הַחֲכָמִים וַאֲנָשֵׁי הַדֵּעָה הַנְּכוֹנָה. הוּא מַה שֶּׁשְּׁלֹמֹה צוֹחֵ וְאוֹמֵר (מִשְׁלֵי כו): חָכָם עָצֵל בְּעֵינָיו מִשִּׁבְעָה מְשִׁיבֵי טָעַם. כִּי הָעַצְלָה אֵינֶנָּה מַנַּחַת לוֹ שֶׁיִּהְיֶה אֲפִלּוּ חָשׁ לְדִבְרֵי הַמּוֹכִיחִים אוֹתוֹ, אֶלָּא יַחֲשֹׁב הַכֹּל לְתוֹעִים וְשׁוֹטִים וְהוּא לְבַדּוֹ חָכָם.

וּמְבֹאָר בְּפֵרוּשׁ 'פִּי כֹהֵן' עַל הַמִּסְלַת יְשָׁרִים שָׁם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: מֵאִיר לָנוּ הַמִּסְלַת יְשָׁרִים בִּדְבָרָיו אֵלּוּ הַקְּצָרִים, שֶׁכָּל הָאֲמַתְלָאוֹת הַמְּצוּיִים הֵן מֻחָמֶת קֹר אוֹ חֹם וְכוּ', אַף שֶׁלְּפִי רְאוּת עֵינֵינוּ הֵן נִרְאוֹת נְכוֹחוֹת וְיִשָּׁרוֹת, שֶׁהֲרֵי מְאֹד קַר אוֹ מְאֹד חַם וְכוּ' וְכוּ', מִכָּל מָקוֹם כָּל כֻּלָּן הֵן מְזֻיָּפוֹת מִתּוֹכָן, דְּשֹׁרֶשׁ כֻּלָּם הוּא אַךְ וְרַק כְּבֵדוּת הָעַצְלוּת, שֶׁאֵלּוּ בּוֹעֵר אֵשׁ לַהַט לַעֲבֹד אֶת הַבּוֹרֵא עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹוֹת אֵין מָקוֹם כְּלָל לְכָל אֵלּוּ הָאֲמַתְלָאוֹת הַמּוֹנְעִים מֵעֲבוֹדַת ה', עכ"ד.

וּמִן הָעִנְיָן לְהָבִיא כָּאן הַדְּבָרִים הַנִּפְלָאִים שֶׁכּוֹתֵב הָרַב דֶּסְלֶר (מִכְתָּב מֵאֱלִיָּהוּ ח"ג עמ' 331) בְּעִנְיָן זֶה שֶׁל הַטְּעָנוֹת וְהָאֲמַתְלָאוֹת שֶׁל הָעַצֵּל: הִנֵּה יָדוּעַ שֶׁאֶחָד מִכְּלֵי זֵינוֹ הַגְּדוֹלִים שֶׁל הַשָּׂטָן הוּא כֹּחַ הַהַטְעָיָה, שֶׁהָאָדָם מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ. אֲבָל יֵשׁ בְּזֶה עִקָּר גָּדוֹל מְאֹד, וְהוּא

יְסוֹד גָּדוֹל בַּעֲבוֹדַת ה': הַהַטְעָיָה אֶפְשָׁרִית רַק כְּנֶגֶד הַחִיצוֹנִיּוּת, כְּלוֹמַר נֶגֶד אוֹתָן הַמִּדּוֹת, הַמַּעֲלוֹת וְהַמַּעֲשִׂים שֶׁהֵן פְּרִי חִנּוּכוֹ. בַּמֶּה שֶׁנִּקְנָה וְנִקְבַּע בִּפְנִימִיּוּתוֹ שֶׁל הָאָדָם לֹא תִּתָּכֵן הַטְעָיָה כְּלָל.

לְמָשָׁל, אִם הַהִתְעוֹרְרוּת לָקוּם מִמִּטָּתוֹ וְלָלֶכֶת לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר בָּאָה מִצַּד הַחִנּוּךְ אָז שַׁיָּךְ שֶׁיַּטְעֶה אֶת עַצְמוֹ, בְּחֶשְׁבּוֹ שֶׁבְּוַדַּאי הָיָה רָאוּי לָלֶכֶת לְהִתְפַּלֵּל, אֶלָּא שֶׁרָאוּי לַחֲשֹׁשׁ הַיּוֹם לִבְרִיאוּתוֹ, וְכַדּוֹמֶה; וְזֶה מִשּׁוּם שֶׁבִּפְנִים הַלֵּב חָפְצוֹ שֶׁלֹּא לָלֶכֶת לִתְפִלָּה בְּצִבּוּר. אֲבָל אִם הַהִתְעוֹרְרוּת לִתְפִלָּה בְּצִבּוּר בָּאָה מִפְּנִים לְבָבוֹ מַמָּשׁ, הֲרֵי כְּבָר אֵין שׁוֹרֶשׁ וְסִבָּה אֶל הַהַטְעָיָה, כִּי הֲרֵי זֶה חָפְצוֹ הָאֲמִתִּי.

אוּלָם כְּשֶׁהַרְצוֹן הַפְּנִימִי הוּא לָרָעָה, וְהוּא נֶגֶד מַה שֶּׁקִּבֵּל עַל יְדֵי חִנּוּכוֹ, מִתְבַּיֵּשׁ הָאָדָם קְצָת; וּכְדֵי לְהִתְחַבֵּא מִבָּשְׁתּוֹ הוּא מַטְעֶה אֶת עַצְמוֹ, וּמַמְצִיא כָּל מִינֵי אֲמַתְלָאוֹת. עכ"ד.

ט. וְכַאֲשֶׁר נוֹסִיף לְהִתְבּוֹנֵן נִרְאֶה שֶׁהַכְּבֵדוּת וְהָעַצְלוּת אֵינָן מַשְׁפִּיעוֹת עַל הַקִּימָה בִּלְבַד, אֶלָּא גַּם עַל הַהֲלִיכָה לִישֹׁן בַּזְּמַן. שֶׁהַמִּתְבּוֹנֵן בַּדָּבָר תָּמֵהַּ, הֲרֵי הַשֵּׁנָה הֲנָאָה הִיא, וְהָיָה נִתָּן לְצַפּוֹת שֶׁהָאָדָם יִמְשֹׁךְ לְמַצָּב זֶה כְּהִמָּשֵׁךְ הַבַּרְוָזִל אֶל אֶבֶן הַשּׁוֹאֶבֶת... אֶלָּא שֶׁיֵּשׁ לְכָךְ שְׁתֵּי מְנִיעוֹת:

א) 'לְלֶכֶת לִישֹׁן' הִיא פְּעֻלָּה, וְהֶעָצֵל לַמְּרוֹת עֲיֵפוּתוֹ, מִתְעַצֵּל לָקוּם לַעֲשׂוֹת זֹאת. עֵינֵינוּ הָרוֹאוֹת פְּעָמִים רַבּוֹת שֶׁהֶעָצֵל נִרְדָּם בְּלִי לִפְשֹׁט אֶת בְּגָדָיו, מַחֲמַת עַצְלוּתוֹ לְהִתְאַרְגֵּן כָּרָאוּי לִשֵּׁנָה.

ב) זֶה אֶחָד מִדַּרְכֵי הַיֵּצֶר לְהָקֵל מַעֲלָיו אֶת מִלְחַמְתּוֹ עִם הָאָדָם כְּדֵי שֶׁלֹּא יָקוּם לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ כָּרָאוּי, שֶׁמְּפַתֶּה אֶת הָאָדָם שֶׁיֵּלֵךְ לִישֹׁן מְאֻחָר כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה עָיֵף בַּבֹּקֶר וְלֹא יִהְיֶה בְּכֹחוֹ לְהִתְגַּבֵּר עַל יִצְרוֹ.

וְעַל כֵּן, אַף אִם לֹא יַצְלִיחַ הַיֵּצֶר לְהַשִּׁיאוֹ לֵישֵׁב בַּטֵּל, יְשַׁכְנֵעַ אוֹתוֹ לְהִתְעַסֵּק בְּאֵיזֶה דָּבָר בְּתוֹאֲנָה שֶׁהוּא כָּל כָּךְ חָשׁוּב שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִדְחוֹתוֹ, וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

י. וְהִנֵּה הַתּוֹרָה מַזְהִירָה אֶת הַדַּיָּן הַיּוֹשֵׁב בַּדִּין שֶׁלֹּא יִטֹּל שֹׁחַד כֵּיוָן שֶׁהַשֹּׁחַד בְּכֹחוֹ לְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים (שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם חֲכָמִים) וּלְסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִים (שֶׁהַתּוֹרָה מְעִידָה עֲלֵיהֶם שֶׁהֵם צַדִּיקִים), וּמִזֶּה עָלֵינוּ לִלְמֹד כַּמָּה עָלֵינוּ לְהִתְרַחֵק מִלִּסְמֹךְ עַל שִׁקּוּל דַּעְתֵּנוּ בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לָנוּ נְגִיעוֹת אִישִׁיּוֹת. וְיָדוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ עַל "אֲרִיסְטוֹ" גְּדוֹל הַפִּילוֹסוֹפִים (שֶׁהָרַמְבַּ"ם הֶעֱרִיךְ אֶת חָכְמָתוֹ), שֶׁכָּפַר בִּמְצִיאוּת ה' רַחֲמָנָא לְצַלָּן בִּגְלַל נְגִיעַת תַּאֲוַת הָעוֹלָם הַזֶּה, וְזֹאת לַמְּרוֹת כָּל חָכְמָתוֹ, וְאַף שֶׁעָנְיַן מְצִיאוּת ה' הוּא דָּבָר פָּשׁוּט וּבָרוּר לְכָל בַּר דַּעַת כַּשֶּׁמֶשׁ בַּצָּהֳרַיִם, וּבָרוּר שֶׁהוּא מִפְּנֵי שֶׁהַנְּגִיעָה סִמְּאָה אֶת עֵינוֹ (רְאֵה בְּהַרְחָבָה בְּקֻבָּץ הֶעָרוֹת עַל יְבָמוֹת, בֵּאוּרֵי אַגָּדוֹת עַל דֶּרֶךְ הַפְּשָׁט סי' א).

וְכָאן נִשְׁאֶלֶת הַשְּׁאֵלָה, מַדּוּעַ לֹא יַחְשֹׁשׁ כָּל שֶׁיִּרְאֶתוֹ קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתוֹ שֶׁמָּא מְשֻׁחָד הוּא מִתַּאֲוָתוֹ לְמְנוּחַת הַגּוּף, וְצָרִיךְ הוּא לִשְׁאֹל בָּזֶה דַּעַת תּוֹרָה, מָתַי עָלָיו לָקוּם, וּמָתַי עָלָיו לִישֹׁן.

וְכֵן הָאִם רָאוּי לְעַכֵּב אֶת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע עַד סָמוּךְ לְסוֹף זְמַן קְרִיאָתָהּ בַּעֲבוּר סִבָּה כָּזוֹ אוֹ אַחֶרֶת, דְּהָא מָצִינוּ דְּרָאוּי לְהַקְדִּים זְמַן קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם כְּכָל הָאֶפְשָׁר, וּכְמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (בְּרָכוֹת פֶּרֶק ב מִשְׁנָה ה): קָרָא [-רַבָּן גַּמְלִיאֵל] בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁנָּשָׂא, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו לֹא לִמַּדְתָּנוּ רַבֵּנוּ שֶׁחָתָן פָּטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע בַּלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן, אָמַר לָהֶם אֵינִי שׁוֹמֵעַ לָכֶם לְבַטֵּל מִמֶּנִּי מַלְכוּת שָׁמַיִם "אֶפְלוּ שָׁעָה אַחַת" (עַיֵּן בְּזֶה בְּפֵרוּשׁ תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל שָׁם).

וְכֵן מִשְׁמַע שָׁם בפ"ג מ"ה לְגַבֵּי בַּעַל קֶרִי שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל [אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וּלְהִתְכַּסּוֹת וְלִקְרוֹת עַד שֶׁלֹּא תָּנֵץ הַחַמָּה, יַעֲלֶה וְיִתְכַּסֶּה וְיִקְרָא, וְאִם לָאו יִתְכַּסֶּה בַּמַּיִם וְיִקְרָא. וְהָא לַעֲלוֹת מִבֵּית הַטְּבִילָה וּלְהִתְלַבֵּשׁ הֲוֵי זְמַן מוּעָט מְאֹד, וּבְכָל זֹאת עָדִיף שֶׁיִּקְרָא בְּתוֹךְ מֵי הַמִּקְוֶה הָעֲכוּרִים (כְּדֵי שֶׁלֹּבּוֹ לֹא יִרְאֶה אֶת הָעֲרָוָה) וְלֹא יְאַחֵר בְּמַעַט אֶת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע].

וְכָךְ פּוֹסֵק הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (אֹרַח חַיִּים סי' נח ס"ב), שֶׁאֲפִלּוּ אִם לֹא קָרָאהּ קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה כְּוָתִיקִין חַיָּב לְהַקְדִּים לִקְרוֹתָהּ בִּמְהֵרָה כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל, וְאִסּוּר גָּמוּר לְהִתְאַחֵר עַד סוֹף הַזְּמַן, כְּמ"ש הַגְּרָ"א בְּשֵׁם הַיְרוּשַׁלְמִי (מוּבָא במ"ב שָׁם סק"ג). וּבַגְּמָרָא (בְּרָכוֹת כ"ט:) אָמְרוּ דִּבְמַעֲרָבָא לָיְיטֵי עַל זֶה, וְחָלִילָה לְזַלְזֵל בְּקַלְלַת חֲז"ל (תֹּכֶן הַדְּבָרִים מֵהַסֵּפֶר אֲרְחוֹת יֹשֶׁר לְמָרָן הַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים קַנְיֶבְסְקִי שְׁלִיט"א).

יא. אָמַר הַמְלַקֵּט: עִנְיָן זֶה שֶׁל הַהִשְׁפָּעָה הַשִּׁלִילִית שֶׁל נְגִיעָה עַל שִׁקּוּל הַדַּעַת הַנָּכוֹן, הוֹאִיל דְּאָתָא לְיָדֵן יֵשׁ בְּנוֹתַן טַעַם לְהָבִיא אֶת אֲשֶׁר בֵּאַרְתִּי עַל פִּיו בְּסִיָּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא.

בְּמִדְרַשׁ רַבָּה (תּוֹלְדוֹת פס"ה סי' כב) מוּבָא מַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף מִשִּׁיתָא שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַחֻרְבָּן, וְכָךְ כָּתוּב שָׁם: בְּשָׁעָה שֶׁבִּקְּשׁוּ שׁוֹנְאִים לְהַכְּנֵס לְהַר הַבַּיִת אָמְרוּ יִכָּנֵס מֵהֶם וּבָהֶם תִּחְלָה. אָמְרִין לֵיהּ [לְיוֹסֵף מִשִּׁיתָא]: עוּל, וּמַה דְּאַתְּ מַפֵּיק דִּידָךְ. נִכְנַס וְהוֹצִיא מְנוֹרָה שֶׁל זָהָב. אָמְרוּ לוֹ: אֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל הֶדְיוֹט לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בְּזוֹ, אֶלָּא עוּל תְּנֵינוּת וּמַה דְּאַתְּ מַפֵּיק דִּידָךְ. וְלֹא קִבֵּל עָלָיו וְכוּ'. אָמַר: לֹא דַּי שֶׁהִכְעַסְתִּי לַאלֹקַי פַּעַם אַחַת אֶלָּא שֶׁאַכְעִיסֶנּוּ פַּעַם שְׁנִיָּה וְכוּ'. נָתְנוּ אוֹתוֹ בַּחֲמוֹר שֶׁל חָרְשִׁים וְהָיוּ מְנַסְּרִים בּוֹ. הָיָה מְצַוֵּחַ וְאוֹמֵר וַי, אוֹי שֶׁהִכְעַסְתִּי לְבוֹרְאִי, ע"כ.

וְשָׁמַעְתִּי שֶׁהָרַב מִפּוֹנִיבֶז' שְׁאַל: מֵאַחַר שֶׁבִּתְחִלָּה הִסְכִּים לְהִכָּנֵס אֶל הַקֹּדֶשׁ פְּנִימָה וְלֹא חָשַׁשׁ לְכָבוֹד הַמִּקְדָּשׁ וְקָדְשָׁיו, מַדּוּעַ סָרַב לְהִכָּנֵס פַּעַם שְׁנִיָּה לַמְּרוֹת שֶׁעִנּוּהוּ עִנּוּיִם קָשִׁים וּמָרִים עַל יְדֵי קְצוֹץ אֶצְבְּעוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו בַּחֲמוֹר שֶׁל חָרְשִׁים. וְתֵרֶץ שֶׁזֶּהוּ הַכֹּחַ הַגָּדוֹל שֶׁל

קָדֶשֶׁת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁבְּרֶגַע שֶׁנִּכְנַס פְּנִימָה כְּבָר הֶשְׁפֵּעַ כָּל כָּךְ עַד שֶׁיָּכוֹל הָיָה לְעַמֵּד בְּכָל הַנִּסָּיוֹנוֹת הַנּוֹרָאִים.

וְשָׁאַלְתִּי, מַדּוּעַ אִם כֵּן הוֹצִיא אֶת הַמְּנוֹרָה, הֲלֹא בְּרֶגַע שֶׁנִּכְנַס כְּבָר הֶשְׁפֵּעַ מִקְדֶּשֶׁת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ וְהָיָה לוֹ לַחֲזֹר מִיָּד לַאֲחוֹרָיו?!

וְתֵרַצְתִּי בְּסִיַּעְתָּא דִּשְׁמַיָּא, שֶׁזֶּהוּ כֹּחָהּ שֶׁל נְגִיעָה. בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנַס סָבוּר הָיָה שֶׁיִּקַּח אֶת הַמְּנוֹרָה לְעַצְמוֹ, וְלָכֵן לֹא הִשְׁפִּיעָה עָלָיו קְדֶשֶׁת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, כִּי הַנְּגִיעָה סִמְּאָה אֶת עֵינָיו וְלֹא הִרְגִּישׁ בְּאוֹר וְזֹהַר קְדֶשֶׁת הַמִּקְדָּשׁ, וְרַק כְּשֶׁיָּצָא וְהוּבְרַר לוֹ שֶׁלֹּא לוֹ תִּהְיֶה, וּבָטְלָה הַנְּגִיעָה, בָּעֲרָה בּוֹ קְדֶשֶׁת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְשׁוּב לֹא הִתְעַמְּעֵם אוֹרָהּ אַף לְמוּל שׁוּם נְגִיעוֹת שֶׁל מָמוֹן וְיִסּוּרֵי גּוּף, וּלְכָךְ הִתְגַּבֵּר וְעָמַד בַּנִּסָּיוֹן וּמָסַר נַפְשׁוֹ בִּגְבוּרָה עִלָּאִית.

יב. וּבְעָסְקִי בְּדָבָרִים אֵלֶּה הִתְעוֹרַרְתִּי לִשְׁאֹל מַדּוּעַ עַל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית שֶׁאֶפְשָׁר לְקַיְּמָהּ בְּמֶשֶׁךְ זְמַן רַב, מְצֵאת הַכּוֹכָבִים עַד עֲלוֹת הַשַּׁחַר, גָּזְרוּ חֲכָמִים לְקָרוֹתָהּ עַד חֲצוֹת כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הָעֲבֵרָה, "שֶׁלֹּא יֹאמַר עֲדַיִן יֵשׁ לִי שְׁהוּת וְתַעֲבֹר עוֹנָתָהּ" (לְשׁוֹן ר"ע מִבַּרְטְנוּרָא), וְאִלּוּ לִקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית שֶׁמַּתְחִלַּת זְמַנָּהּ עַד סוֹפָהּ יֵשׁ רַק שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת, לֹא גָּזְרוּ חֲכָמִים לִקְרוֹתָהּ עַד זְמַן שֶׁקֹּדֶם לְסוֹף זְמַנָּהּ, כְּדֵי לְהַרְחִיק אֶת הָאָדָם מִן הָעֲבֵרָה. וְנִרְאֶה שֶׁהַתְּשׁוּבָה פְּשׁוּטָה, דְּאַדְרַבָּה, שֶׁעָרוּ חֲכָמִים דְּמֶחֱמַת הַזְּמַן הַמּוּעָט לֹא יֹאמַר אָדָם "עֲדַיִן יֵשׁ לִי שְׁהוּת" וְיִזְדָּרֵז לְקָרְאָהּ.

וְעַתָּה צָא וּרְאֵה יְרִידַת הַדּוֹרוֹת, שֶׁבְּיָמֵינוּ ה"שְׁטִיבְּלְאךְ" מְלֵאִים מִתְפַּלְּלִים דַּקּוֹת סְפוּרוֹת לִפְנֵי תֹּם זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, הֲפָךְ מַה שֶּׁסָּמְכוּ חֲז"ל עַל כָּךְ שֶׁכֵּיוָן שֶׁזְּמַנָּהּ קָצָר יְזָדְּרוּ לְקָרְאָהּ בְּתְחִלַּת זְמַנָּהּ. וּמָה עָגוּם הַמַּחֲזֶה שֶׁל הַמִּתְפַּלְּלִים הַנֶּאֱבָקִים עִם מִלּוֹת הַתְּפִלָּה לְאָמְרָן בְּמְהִירוּת עֲצוּמָה (אוֹ בְּדִלּוּגִים) כְּדֵי לְהַסְפִּיק לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע קֹדֶם סוֹף זְמַנָּהּ. "וְיֵשׁ" שֶׁגַּם לֹא מַסְפִּיקִים לִקְרוֹתָהּ לִפְנֵי סוֹף זְמַנָּהּ, וּמְאַבְּדִים מִצְוַת עֲשֵׂה מִדְּאוֹרַיְתָא, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "מְעֻוָּת לֹא יוּכַל לִתְקֹן" (קֹהֶלֶת א:טו). וַאֲפִלּוּ בְּטֵל פַּעַם אַחַת קְרִיאַת שְׁמַע דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁלֹּא קָרָא ק"ש מֵעוֹלָם (בְּרָכוֹת סג ע"ב), הַשֵּׁם יַצִּילֵנוּ.

וְחָמוּר יוֹתֵר, שֶׁיֵּשׁ מְנָיָנִים שֶׁמַּתְחִילִים אַחֲרֵי סוֹף זְמַן תְּפִלָּה עַד קָרוֹב לַחֲצוֹת הַיּוֹם, וְנִכְשָׁלִים בַּמֶּה שֶׁכָּתוּב בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (סי' נח ס"ק כו) שֶׁהַמְבָרֵךְ בִּרְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע אַחַר זְמַן תְּפִלָּה בִּרְכוֹתָיו לְבַטָּלָה, וְעי"ש בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה ובביה"ל לְעִנְיַן אִם הָיָה אָנוּס עַד אָז. וּכְבָר נִתְבָּאֵר שֶׁאַף אִם מַגִּיעִים לִידֵי זֶה בִּגְלַל שֶׁמְּאַחֲרִים בַּנֶּשֶׁף בַּעֲמַל וְעֹסֶק הַתּוֹרָה, פָּשׁוּט שֶׁאֵין לְמוּד הַתּוֹרָה יָכוֹל לָבֹא עַל חֶשְׁבּוֹן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה שֶׁכָּל כֻּלָּהּ יִרְאַת שָׁמַיִם. וְיֵשׁ לִשְׁאֹל הַאִם אֵין זֶה בּוֹר עָמֹק שֶׁכּוֹרֶה הַיֵּצֶר בְּדוֹר זֶה כְּדֵי לְהַפִּיל לְתוֹכוֹ אֶת עוֹלַם הַתּוֹרָה

הַמִּתְעַצֵּם וּמִתְרַחֵב בְּחַסְדֵי ה', וְהַאִם אֵין הַיֵּצֶר שׂוֹמֵט בְּזֶה אֶת הַקַּרְקַע מִתַּחַת עוֹלַם הַתּוֹרָה עַל יְדֵי נְטִילַת הַיִּרְאַת שָׁמַיִם (ראה הערה) שֶׁבִּלְעָדֶיהָ אֵין לַתּוֹרָה קִיּוּם רַחֲמָנָא לִצְלַן.

הערה: *55ב' עיין לקמן פ"ט אות יח (בהערה) דברי ספר שערי רחמים, דינים והנהגות מהגר"א והגר"ח מוולוז'ין.

פרק ז' - חיוב הזריזות בקיום המצוות וטעמיו

א. בְּסֵפֶר אָרְחוֹת צַדִּיקִים בְּשַׁעַר הַזְּרִיזוּת כָּתוּב: אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בֶּן תֵּימָא: הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר וְקַל כַּנֶּשֶׁר רָץ כַּצְּבִי וְגִבּוֹר כַּאֲרִי לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם (אָבוֹת פ"ה מ"כ). רְאֵה אֵיךְ הִזְהִירוּ לַעֲשׂוֹת עַצְמוֹ קַל וְגִבּוֹר עַל הַמִּצְוֹות! וְכֵן אָמַר דָּוִד (תְּהִלִּים קיט, ס): חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ. וְכֵן דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה: וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמִּצוֹת (שמות יב, יז), אַל תִּקְרֵי "מַצּוֹת" אֶלָּא "מִצְווֹת", אִם תָּבֹא מִצְוָה לְיָדְךָ אַל תַּחְמִיצֶנָּה, אֶלָּא עֲשֵׂה אוֹתָהּ מִיָּד (מְכִלְתָּא).

הָרַב דֶּסְלֶר בְּסִפְרוֹ מִכְתָּב מֵאֱלִיָּהוּ (ח"ג עמ' 91) מַסְבִּיר לָנוּ אֶת הַדְּבָרִים הַנַּ"ל בְּצוּרָה נִפְלָאָה: הַקָּבָ"ה נוֹתֵן מִצְווֹת, וּמַכְנִיסָן כְּבִיכוֹל לְתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל אָדָם. אִם יְמַהֵר וְיַחְטְפֵן הֲרֵי הֵן שֶׁלּוֹ, וְאִם לָאו, הַמְקַטְרְגִים וְהַמַּזִּיקִים (כְּמוֹ הַחַיְדַּקִּים הַמְמַלְּאִים אֶת הֶחָלָל, וּמַפְסִידִים וּמַחְמִיצִים כָּל דָּבָר הַשּׁוֹהֶה בַּאֲוִיר יוֹתֵר מֵהָרָאוּי) בָּאִים וּמַפְסִידִים גַּם אֶת הַמִּצְווֹת שֶׁהֶחְמִיצָן הָאָדָם בְּמַעוּט זְרִיזוּתוֹ.

זֶה בְּאוּר אָמְרָם ז"ל (מְכִלְתָּא שְׁמוֹת יב, יז): "וּשְׁמַרְתֶּם אֶת הַמַּצּוֹת – אַל תְּהִי קוֹרֵא הַמַּצּוֹת אֶלָּא הַמִּצְווֹת, "מִצְוָה הַבָּאָה לְיָדְךָ אַל תַּחְמִיצֶנָּה". וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִלּוּ מַה שֶּׁמִּבְטִיחַ הַקָּבָ"ה לָאָדָם, לֹא הִבְטִיחַ אֶלָּא עַל מְנַת שֶׁיַּחְטָפֶנּוּ בִּזְרִיזוּת. דָּבָר זֶה מְבֹאָר בַּיַּלְקוּט (מְלָכִים א סי' קסח): "וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ אֶל גִּחוֹן וְכוּ' וַיַּעַן בְּנָיָהוּ אָמֵן כֵּן יֹאמַר ה' וְכוּ'. וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר הִנֵּה בֵן נוֹלַד לְךָ וְכוּ'; אֶלָּא הַרְבֵּה קְטֵגוֹרִין יַעַמְדוּ מִכָּאן עַד גִּיחוֹן. מִכָּאן שֶׁאֵין הַבְטָחָה לַצַּדִּיקִים בָּעוֹלָם הַזֶּה". הֲרֵי אַף עַל פִּי שֶׁהַבְטָחָה מַלְכוּת שְׁלֹמֹה, הָיוּ צְרִיכִים לְהִזְדָּרֵז בְּהַמְלָכָתוֹ, כְּדֵי שֶׁהַמְקַטְרְגִים לֹא יַחְמִיצוּ וִיקַלְקְלוּ אֶת הַדָּבָר. עכ"ל.

ב. וְעִקַּר הַדְּבָרִים וּבְאֹפֶן דּוֹמֶה כְּבָר כָּתַב הַמִּסְלַת יְשָׁרִים, וְכָךְ הוּא כּוֹתֵב בְּפֶרֶק ו: וּכְלָשׁוֹן זֶה אָמְרוּ ז"ל (פְּסָחִים ד.) זְרִיזִים מַקְדִּימִים לְמִצְווֹת. וְזֶה, כִּי כְּמוֹ שֶׁצְּרִיךְ פִּקְחוּת גָּדוֹל וְהַשְׂקָפָה רַבָּה לְהִנָּצֵל מִמּוֹקְשֵׁי הַיֵּצֶר וּלְהִמָּלֵט מִן הָרַע שֶׁלֹּא יִשְׁלֹט בָּנוּ לְהִתְעָרֵב בְּמַעֲשֵׂינוּ, כֵּן צָרִיךְ פִּקְחוּת גָּדוֹל וְהַשְׂקָפָה לֶאֱחֹז בַּמִּצְווֹת וְלִזְכּוֹת בָּהֶם וְלֹא תֹּאבַדְנָה מִמֶּנּוּ. כִּי כְּמוֹ שֶׁמְּסַבֵּב וּמְשַׁדֵּל הַיֵּצֶר הָרַע בְּתַחְבּוּלוֹתָיו לְהַפִּיל אֶת הָאָדָם בְּמִכְמוֹרוֹת הַחֵטְא,

כֵּן מִשְׁתַּדֵּל לְמָנֹעַ מִמֶּנּוּ עֲשׂיַת הַמִּצְוּוֹת וּלְאַבְּדָם מִמֶּנּוּ. וְאִם יִתְרַפֶּה וְיִתְעַצֵּל וְלֹא יִתְחַזֵּק לְרַדֵּף אַחֲרֵיהֶם וְלִתְמֹךְ בָּם, יִשָּׁאֵר נָעוּר וְרֵיק מֵהֶם בְּוַדַּאי.

וְכָתַב עוֹד שָׁם בְּפֶרֶק ז: חֶלְקֵי הַזְּרִיזוּת שְׁנַיִם: אֶחָד – קֹדֶם הַתְּחָלַת הַמַּעֲשֶׂה, וְאֶחָד – אַחֲרֵי כֵן. קֹדֶם הַתְּחָלַת הַמַּעֲשֶׂה הוּא, שֶׁלֹּא יַחְמִיץ הָאָדָם אֶת הַמִּצְוָה, אֶלָּא בְּהַגִּיעַ זְמַנָּהּ, אוֹ בְּהִזְדַּמְּנוּתָהּ לְפָנָיו, אוֹ בַּעֲלוֹתָהּ בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ, יְמַהֵר יָחִישׁ מַעֲשֵׂהוּ לֵאֵחֹז בָּהּ וְלַעֲשׂוֹת אוֹתָהּ, וְלֹא יַנִּיחַ זְמַן לִזְמַן שֶׁיִּתְרַבֶּה בֵּינְתַיִם, כִּי אֵין סַכָּנָה כְּסַכָּנָתוֹ, אֲשֶׁר הִנֵּה כָּל רֶגַע שֶׁמִּתְחַדֵּשׁ, יוֹכַל לְהִתְחַדֵּשׁ אֵיזֶה עִכּוּב לְמַעֲשֶׂה הַטּוֹב.

וּבְפֵרוּשׁ "פִּי כֹהֵן" הֵאִיר בָּזֶה דְּבָרִים נוֹסָפִים, וְכָתַב כָּךְ: מַעֲלַת הַזְּרִיזוּת הִיא לֹא עֶצֶם הַמְּהִירוּת, אֶלָּא מַה שֶּׁפְּנִימִיּוּתָהּ, הִיא הַשְׁמִירָה וְהַזְּהִירוּת שֶׁלֹּא יְאַבֵּד הַמִּצְוָה מִתַּחַת יָדוֹ, שֶׁלָּכֵן הַגְּדֵרַת מַצָּב זֶה אֶצְלוֹ הִיא מַצָּב נוֹרָא שֶׁל סַכָּנָה, כִּלְשׁוֹן הַמְּסִלַּת יְשָׁרִים: "כִּי אֵין סַכָּנָה כְּסַכָּנָתוֹ". דְּאֵין כַּוָּנַת הַמְּסִלַּת יְשָׁרִים רַק עַל עֶצֶם הָעֲבֵדָא שֶׁהִיא סַכָּנָה נוֹרָאָה, אֶלָּא כָּךְ מַצָּב זֶה נִרְגָּשׁ אֵצֶל הַזָּרִיז, וְלָכֵן הוּא מַקְדִּים לְמִצְוֹת, יַעַן הֱיוֹת אֶצְלוֹ סַכָּנָה נוֹרָאָה לְאַחֵר אֶת הַמִּצְוָה.

ג. וְיֵשׁ בְּזֶה עוֹד עִנְיָן, שֶׁנִּתַּן לִלְמֹד אוֹתוֹ מֵהַדְּבָרִים הַבָּאִים: שָׁמַעְתִּי מִתַּלְמִיד חָכָם, שֶׁסִּפֵּר עַל יְהוּדִי שֶׁהִתְמוֹטֵט בְּיוֹם בָּהִיר וְנִפְטַר תּוֹךְ מִסְפַּר שָׁעוֹת רַחֲמָנָא לִצְלַן. אוֹתוֹ יְהוּדִי לִמֵּד אוֹתִי מוּסָר עָצוּם. הוּא הִתְמוֹטֵט בְּשָׁעָה שְׁמוֹנָה בַּבֹּקֶר (בְּעֶרֶךְ), אֲבָל לִפְנֵי כֵן הִסְפִּיק לְהִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית בְּהָנֵץ הַחַמָּה כְּהֶרְגֵּלוֹ, קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע כְּהִלְכָתָהּ, הִתְעַטֵּף בְּטַלִּית, הִנִּיחַ תְּפִלִּין, זָכָה לְתִפְלָה בַּצִּבּוּר, 'אָמֵן יְהֵא שְׁמֵי"ה רַבָּה', מִסְפֵּר פְּעָמִים, קְדֻשָּׁה, אָמֵן דְּבָרְכוֹת. בְּאוֹתוֹ יוֹם הוֹצִיאוּ סֵפֶר תּוֹרָה וְקִבֵּל עָלָיו. וְכִמְדֻמַנִי שֶׁאָמַר שֶׁגַּם הִשְׁתַּתֵּף בַּשַּׁעוּר הַקָּבוּעַ שֶׁאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה. כָּל כָּךְ הָרְבֵּה מִצְוֹת עָשָׂה דְּאוֹרַיְתָא וּמִצְוֹת דְּרַבָּנָן (חֶלְקַן סְגֻלִּיּוֹת שֶׁנֶּאֱמַר עֲלֵיהֶן כְּאִלּוּ קַיֵּם כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ... קוֹרְעִין לוֹ גְּזַר דִּין שֶׁל שִׁבְעִים שָׁנָה וְכוּ'), וְכָל זֹאת עַד הַשָּׁעָה שְׁמוֹנָה בַּבֹּקֶר!!!

יֵשׁ אֲנָשִׁים שֶׁעֲדַיִן לֹא פָּקְחוּ עֵינַיִם בְּשָׁעָה זוֹ!!!...

וּבִשְׁלֹמָא מִי שֶׁאֵינוֹ קָם עַד אָז מֵחֲמַת שֶׁסֵּדֶר יוֹמוֹ מְסֻדָּר כָּךְ מֵחֲמַת לְמוּדוֹ בַּלַּיְלָה וְאֵינוֹ מַפְסִיד זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה – נִיחָא. אֲבָל אִם לֹא הִתְעוֹרֵר עַד אָז מֵחֲמַת עַצְלוּת כַּמָּה יָכוֹל לְהַפְסִיד אִם רַחֲמָנָא לִצְלַן... וְכִי יֵשׁ חֻזְקַת חַיִּים?! וּכְמוֹ שֶׁמּוּבָא בַּסֵּפֶר דֶּרֶךְ שִׂיחָה (ח"א עמ' תמו) שֶׁסִּפֵּר הַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים קַנְיֶבְסְקִי שְׁלִיט"א:

פַּעַם אַחַת יָשַׁב אֶצְלִי אַדְמוֹ"ר אֶחָד, וְהִגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה, וְאָמַרְתִּי שֶׁמַּכְרֵחַ אֲנִי לְהַפְסִיק וְלֵילֵךְ לְהִתְפַּלֵּל, וְאָמַר לִי: אַתֶּם תָּמִיד פּוֹחֲדִים שֶׁתָּמוּתוּ וְלָכֵן אַתֶּם מִתְפַּלְּלִים מְיֻד...

וּבָאֱמֶת, וְכִי לֹא צָרִיךְ לְפַחֵד, הֲרֵי בַּגְּמָרָא נְדָרִים (י.) אָמְרוּ שֶׁלֹּא יֹאמַר לַה' חַטָּאת (וְהוּא מְשׁוּם שֶׁמָּא יָמוּת אַחַר שֶׁיֹּאמַר תֵּבֵת "לַה'").

וּבְעֶצֶם יְסוֹד לְכָל הַדְּבָרִים הָאֱלֹהָ הֵם דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בִּבְרָכוֹת כט ע"ב: לְיֵיטֵי עֲלָהּ בְּמַעֲרְבָא אַמַּאן דִּמְצַלֵּי עִם דִּמְדוּמֵי חַמָּה, מַאי טַעֲמָא, דִּילְמָא מִטְרְפָא לֵיהּ שַׁעְתָּא.

ד. וְאִם בְּכָל הַמִּצְוֹות צְרִיכִים לְהִזָּהֵר וּלְהִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לְחָטְפָן, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת כֵּן בְּמִצְוַת הַתְּפִלָּה וּקְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית, שֶׁהֲרֵי יִשְׂרָאֵל נִשְׁתַּבְּחוּ בְּאֶפֶן מְיֻחָד עַל זְרִיזוּתָם בְּקִיּוּם מִצְוֹות אֵלּוּ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמִדְרָשׁ רַבָּה: "הֶן עַם כְּלָבִיא יָקוּם וְכוּ', וְעוֹמְדִין מִשְּׁנָתָן כַּאֲרָיוֹת וְחוֹטְפִין קְרִיאַת שְׁמַע וְכוּ'". וּכְבָר נִתְבָּאֵר לְעֵיל בְּפֶרֶק א שֶׁהָעִנְיָן הַמְיֻחָד בִּזְרִיזוּת בְּקִיּמַת הַבֹּקֶר הוּא שֶׁבְּכָךְ מַתְחִילִים אֶת הַיּוֹם בַּעֲבוֹדַת ה' כָּרָאוּי, שֶׁהֲרֵי הִתְגַּבְּרוּת זוֹ כְּנֶגֶד יֵצֶר הָרַע נֶאֱמָרָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַטַּ"ז בִּתְחִלַּת אֹרַח חַיִּים וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: עִקַּר גְּבוּרָה כְּנֶגֶד הַיֵּצֶר הָרַע, שֶׁאָמְרוּ אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר וְכוּ'.

[וְכָל אֶחָד יִבְדֹּק עַצְמוֹ כַּמָּה פְּעָמִים הִפְסִיד זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע אוֹ זְמַן תְּפִלָּה, אוֹ אֲפִלּוּ שֶׁקִּיֵּם מִצְוֹות אֵלּוּ בִּזְמַנָּן עֲשָׂאָן בְּיָחִיד וְלֹא הִתְפַּלֵּל בְּמִנְיָן, וְיוֹתֵר מְצוּי שֶׁלֹּא שָׁמַע תְּפִלָּה בְּצִבּוּר קַדִּישׁ וּקְדֻשָּׁה וְכוּ' וְהַכֹּל בִּגְלַל שֶׁדָּחָה עֲשִׂיָּתָן בַּעֲבוּר עִנְיָן אַחֵר (וּרְאֵה עוֹד מַה שֶּׁכָּתוּב עַל עִנְיָן זֶה בְּהַרְחָבָה בְּפֶרֶק יב)].

ה. וְאַל תִּתְמַהּ בְּשֶׁל מָה כָּל הַסַּעַר הַזֶּה וּבַמֶּה חָסְרָה תְּפִלָּתֵנוּ הֲגַם שֶׁהִנָּהּ בְּשָׁעָה "קְצָת מְאֻחֶרֶת", וּבְרוּחַ הַשֵּׁם לֹא נָחְטְפָה תְּפִלָּתֵנוּ וְהִנָּהּ כִּימֵי עוֹלָם וּכְשָׁנִים קַדְמוֹנִיּוֹת, בְּאֵין חִלּוּק אִם הִקְדַּמְנוּהָ אוֹ אִחַרְנוּהָ. כִּי מָצָאנוּ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (בְּרָכוֹת ו ע"ב) עַל הַתְּפִלָּה, כְּרֶם זָלַת לִבְנֵי אָדָם, אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁעוֹמְדִים בְּרוֹמוֹ שֶׁל עוֹלָם וּבְנֵי אָדָם מְזַלְזְלִים בָּהֶן, וְחַכְמֵי הַדּוֹרוֹת עָשׂוּ עֵסֶק רַב מֵעִנְיַן הַתְּפִלָּה וְקָרְאוּ עָלֶיהָ "לֵב הַזְּמַן וּפְרִיוֹ" (כְּזוֹהַר), וְכָל זֶה מִשּׁוּם שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא מָזוֹן רוּחֲנִי לִנְשָׁמַת הָאָדָם, וּתְפִלָּה טוֹבָה גּוֹרֶרֶת אַחֲרֶיהָ יוֹם שֶׁל לְמוּד פּוֹרֶה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַיַּעֲרוֹת דְּבַשׁ (דְּרוּשׁ ד) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ:

בְּדוּק וּמְנֻסֶּה, אִם יִתְפַּלֵּל אָדָם שַׁחֲרִית וּקְרִיאַת שְׁמַע בְּכַוָּנָה, שֶׁבּוֹ בַּיּוֹם יִזְכֶּה לִדְבַר מִצְוָה וְיַצְלִיחַ בַּעֲסָקָיו. וְאַף שֶׁלִּשְׁעָה יַחֲשֹׁב שֶׁאֵינוֹ, בְּסוֹפוֹ יִמְצָא שֶׁכֵּן הוּא. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁיַּצְלִיחַ בּוֹ בַּיּוֹם בַּתּוֹרָה, וּמִצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה.

וְכֵן לְהֵפֶךְ, אוֹי לִי עַל שִׁבְרִי, בְּעֵת שֶׁאֵינִי מִתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה כָּרָאוּי, כָּל הַיּוֹם אֵין שְׁמוּעָתִי מְכֻוֶּנֶת, קְרֵעִים אַלְבִּישׁ וְכוּ'. וְלָכֵן עַם נָבוֹן וְחָכָם, אַל תֹּאמְרוּ זֶה עָדִיף מֵחֲבֵרוֹ, לְרֹב שִׂכְלוֹ וְעֹצֶם חָכְמָתוֹ וּבִינָתוֹ, לֹא כֵן הוּא, שֶׁקֶר נַחֲלָתָם, רַק מַתַּת ה' הוּא, כַּאֲשֶׁר נוֹחִיל טוּבוֹ וְחַסְדּוֹ הַגָּדוֹל בְּרֹב תְּפִלָּה וְתַחֲנוּנִים וְכוּ'.

הערה: *27 בדברי רבותינו הנ"ל נתחדש שסדר התפילה הרגיל בשחר כשהוא נעשה בכוונה מועיל להצלחה בחכמה ובעושר. בקשר לזה נביא כאן דברים נפלאים עד כמה חשובה גם התפילה הישירה על דברים אלה. נדה (ע:) אנשי אלכסנדריה שאלו את ר' יהושע בן חנניא שלשה דברי דרך ארץ, ושנים מהם הם אלה: "מה יעשה אדם ויחכם? אמר להן ירבה בישיבה וימעט בסחורה, אמרו הרבה עשו כן ולא הועיל להם! אלא יבקשו רחמים ממי שהחכמה שלו, שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה וכו'. מאי קמ"ל (למה ליה למימר להו ירבה בישיבה הואיל וברחמים הדבר תלוי. רש"י)? דהא בלא הא לא סגיא. מה יעשה אדם ויתעשר? אמר להן ירבה סחורה וישא ויתן באמונה (הגר"א מוחק "ירבה בסחורה"). אמרו לו הרבה עשו כן ולא הועילו! אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו שנאמר לי הכסף ולי הזהב. מאי קמ"ל? דהא בלא הא לא סגי". הרי אפילו לזכות לחכמת התורה לא יספיק להרבות בישיבה, ורק על ידי תפילה זוכים לה, אלא שבלי ריבוי הלימוד אין התפילה מועילה! לו ידעו זאת אנשי התורה, כי אז היו שופכים תפילות בעושר לפני נותן התורה שיזכו לחכמתה, ומי יודע כמה גדולי תורה בכח הולכים לאיבוד ואינם מתהווים מה שיכולים להיות – מפני שתפילתם היא בדילוגים ובמהירות, ללא כוונה מעומקא דלבא! והרוצה להתעשר ואץ בבקר לעסקו, אחרי תפילה חטופה ויבשה – מי יודע איזה סיעתא דשמיא הוא גוזל מעצמו מפני שלא היה רגיל בתפילה מסודרת בציבור, במתינות ורוב שימת לב! הרי לכל זוכים רק ע"י תפילה, וריבוי הישיבה למבקש חכמה, והמו"מ באמונה למבקש עושר, הוא רק התנאי שהתפילה תיענה! (עלי שור ח"ב ש"ד מערכה ד פ"ד אות ד)

וְהַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' הִירְשׁ בְּרוֹיְדָא זצ"ל הָיָה אוֹמֵר שֶׁהַמּוֹדֵד עַל מָשָׁךְ כָּל הַיּוֹם הוּא הַתְּפִלָּה, כֵּיצַד הָיְתָה הַתְּפִלָּה, כָּךְ הוֹלֵךְ אָצְלוֹ כָּל הַיּוֹם. וְהוֹסִיף מָרָן הַמַּשְׁגִּיחַ (הגה"צ ר' יְחֶזְקֵאל לְוִינְשְׁטֵיין זצ"ל) שֶׁאִם הַתְּפִלָּה הִיא כָּרְאוּי אָז יֵשׁ לוֹ תּוֹרָה כָּל הַיּוֹם, וְאִם לָאו לֹא יִהְיֶה לוֹ תּוֹרָה (תְּפִלַּת חַנָּה, מָבוֹא הַתְּפִלָּה אות י).

וּכְבָר הֵעִיד עַל עַצְמוֹ בַּעַל הַ"דַּרְכֵּי דָוִד" (כְּתוּבוֹת דף קי ד"ה ובכלל): וְהַנְּסָיוֹן מוֹרֶה לָנוּ, כִּי מִי שֶׁמַּשְׁכִּים וּמִתְפַּלֵּל כַּהֶגֶן, גַּם לְמוּדוֹ בַּתּוֹרָה כָּל הַיּוֹם הוּא בְּסֵדֶר, כִּי אֶחָד מְחַזֵּק אֶת הַשֵּׁנִי, וְרוּחוֹ נָכוֹן בְּקִרְבּוֹ לַעֲסֹק וּלְעַיֵּן בַּתּוֹרָה כַּיָּאוּת וּכְנָכוֹן. וְאִם חַס וְחָלִילָה תְּפִלָּתוֹ בְּזִלְזוּל קָצָת בְּתְחִלַּת הַיּוֹם וְאֵינָהּ כַּהֶגֶן חָלִילָה, נִגָּרֵר הַיּוֹם מִמֵּילָא אַחַר תְּחִלָּתוֹ וְאֵינוֹ מְרֻצֶּה מֵעַצְמוֹ. וְלָכֵן צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְחַזֵּק וּלְהִתְאַמֵּץ בִּשְׁנֵיהֶם יַחַד, בִּתְפִלָּה וּבְתוֹרָה, וְעַל יְדֵי זֶה יִתְחַזֵּק רוּחוֹ בְּקִרְבּוֹ וְיִהְיֶה דָּבוּק בְּתוֹרָה וּבְיִרְאָה כָּל הַיָּמִים, לִהְיוֹת מְאֻשָּׁר בַּזֶּה וּבַבָּא. עכ"ל.

וּכְלוּם יֵשׁ שִׁעוּר וְעֵרֶךְ לְתוֹסֶפֶת בְּכַוָּנַת הַתְּפִלָּה שֶׁיָּכוֹל אָדָם לְזַכּוֹת בְּהַקְדָּמַת זְמַן תְּפִלָּתוֹ בְּמִעַט, וּבְפָרָט שֶׁפְּעָמִים כְּשֶׁמִּתְאַחֵר עַד קָרוֹב לְסוֹף זְמַן הַתְּפִלָּה שֶׁבְּטָנוֹ כְּבָר שׁוֹקֶקֶת מֵרָעָב, וְהַתְּפִלָּה נַעֲשֵׂית לוֹ כְּמַחְסוֹם שֶׁצָּרִיךְ לְעָבְרוֹ עַל מְנַת שֶׁיּוּכַל לְהַכְנִיס דְּבַר מָה לְפִיו.

וּכְבָר כָּתַב הַחֲזוֹן אִישׁ בְּאִגְּרוֹתָיו: הַלִּמּוּד וְהַתְּפִלָּה קְשׁוּרִים זֶה בָּזֶה, עֲמַל הַלִּמּוּד עוֹזֵר לְאוֹר הַתְּפִלָּה וְהַתְּפִלָּה עוֹזֶרֶת אֶת הַלִּמּוּד. תְּפִלָּה בִּבְחִינַת "קֶבַע" מַרְחִיקָה אֶת הַלִּמּוּד, וְהַלִּמּוּד בַּעֲצַלְתַּיִם מוֹנֵעַ תְּפִלָּה (קוב"א ח"א אגֶּרֶת ב).

ו. וְהַרַב שִׁמְשׁוֹן פִּינְקוּס זצ"ל נָשָׂא עַל עִנְיָן זֶה אֶת מָשָׁלוֹ וְאָמַר: מָשָׁל לְמִי שֶׁקָּנָה מְכוֹנִית וְנוֹסַעַ בָּהּ כָּל יָמָיו בְּהִלּוּךְ רִאשׁוֹן, כֵּיוָן שֶׁמֵּעוֹלָם לֹא לִמְּדוּ אוֹתוֹ שֶׁיֵּשׁ עוֹד הִלּוּכִים וְיֶשְׁנָהּ אֶפְשָׁרוּת לְהַגְדִּיל אֶת הַמְּהִירוּת וּלְהָפִיק מֵהַמְּכוֹנִית כֹּחוֹת גְּדוֹלִים יוֹתֵר, וְנִדְמֶה לוֹ שֶׁזּוֹ בֶּאֱמֶת תַּכְלִית כֹּחָהּ שֶׁל הַמְּכוֹנִית לִנְסֹעַ בָּהּ בִּמְהִירוּת שֶׁל עֶשְׂרִים קִילוֹמֶטֶר בְּשָׁעָה. וְאַדְרַבָּא רוֹאֶה בְּזֶה כֹּחַ עָצוּם וּמְהִירוּת נוֹרָאָה, שֶׁהֲרֵי זֶה הָרַבֵּה יוֹתֵר מֵהֲלִיכַת אָדָם. וּפְעָמִים מִתְאַמֵּץ מְאֹד וּמַגִּיעַ עַד אַרְבָּעִים קִילוֹמֶטֶר לְשָׁעָה, וְרוֹאֶה בְּזֶה מַמָּשׁ הֶשֵּׂג עָצוּם. אֲבָל בֶּאֱמֶת, הָרוֹאֶה יָבִין שֶׁכֹּחוֹתֶיהָ הָאֲמִתִּיִּים וְהַנִּפְלָאִים שֶׁל הַמְּכוֹנִית סְתוּמִים וַחֲתוּמִים בְּפָנֶיו. וְכָל זֶה מִפְּנֵי חֶסְרוֹן יְדִיעָה קַלָּה, שֶׁבְּקַלּוּת הָיָה יָכוֹל לִלְמֹד עַל מִגְּוַן הָאֶפְשָׁרִיּוֹת וְהַכֹּחוֹת שֶׁבְּיָדוֹ, וּלְהוֹסִיף כֹּחַ וְעָצְמָה פִּי כַּמָּה.

כָּךְ הוּא הַיֵּחַס כְּלַפֵּי חֶסְרוֹן יְדִיעָה קַלָּה בַּדֶּרֶךְ לְהַשָּׂגַת עָצְמַת הַתְּפִלָּה וִיכוֹלוֹתֶיהָ הָאַדִּירוֹת, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל "כְּרֵם זֻלַּת לִבְנֵי אָדָם" זוֹ תְּפִלָּה, שֶׁעֲרָכָהּ רָם כָּל כָּךְ וּבְנֵי הָאָדָם מֻחֲמַת אִי הַכָּרָתָם בָּהּ, מְזַלְזְלִים בָּהּ, וַחֲבָל (עכ"ד בְּהַקְדָּמָתוֹ לִשְׁעָרִים בִּתְפִלָּה).

ז. בַּסֵּפֶר דַּעַת תּוֹרָה (מוֹסְרֵי הַתּוֹרָה מִמָּרָן רַבִּי יְרוּחָם הַלֵּוִי לֵיְוואוויץ זצ"ל מִמִּיר) בְּפָרָשַׁת דְּבָרִים עַל הַפָּסוּק "וְדֵי זָהָב" (א, א) מוּבָא בְּאוֹר נִפְלָא, וּכְדַאי לְעַיֵּן שָׁם, אַךְ נַעְתִּיק מִסְפַּר קְטָעִים הַנּוֹגְעִים לְעִנְיָנֵנוּ: ...וְרוֹאִים אָנוּ מִזֶּה הֶעָרָה נוֹרָאָה, וְעִקַּר גְּדוֹל בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, שֶׁאַחֲרֵי שֶׁכָּל הַדִּבּוּר תָּלוּי רַק בְּהִתְחַלּוֹת הַגּוֹרְמוֹת וּמְבִיאוֹת לְהַמַּעֲשֶׂה, וְהַמַּקְדִּימִים עוֹד זְמַן רַב לִפְנֵי הַמַּעֲשֶׂה, אִם כֵּן הֲרֵי בָּהֶם תְּלוּי כָּל עִקַּר עֲבוֹדַת הָאָדָם, לְהִזָּהֵר בַּהַתְחָלוֹת וְהַהַקְדָּמוֹת אֲשֶׁר לְחֶטְאִים וְגַם בְּהָאַתְחָלְתָּא דְּאִתְחַלְתָּא וְכוּ'.

אָדָם הָאוֹכֵל כָּל שָׁבְעוֹ, מִי יוֹדֵעַ כַּמָּה עֲבֵרוֹת נוֹלָדוֹת מִזֶּה, מִי יוּכַל לִסְפֹּר כַּמָּה עֲבֵרוֹת מְסֻבָּבוֹת גַּם רַק עַל יְדֵי ה"פארשפיידע"?! וּבְצִיּוּר עוֹד: כְּשֶׁאָדָם קָם בַּבֹּקֶר מִשְּׁנָתוֹ, וְקָם בְּעַצְלוּת וּבִרְפָיוֹן קָצָת, וְאַחַר כָּךְ אֵרַע לוֹ אֵיזֶה פְּעָמִים שֶׁכָּעַס דֶּרֶךְ אַגַּב, אַף בְּלִי כַּוָּנָה רָעָה כְּלָל. וְאַחַר כָּךְ עוֹד אֵיזֶה בִּלְבּוּלִים, וְאַחַר כָּךְ כְּשֶׁבָּא לַיְשִׁיבָה וּפוֹתֵחַ הַגְּמָרָא וְיוֹשֵׁב לִלְמֹד, וְאֵינוֹ עוֹלֶה לוֹ וְאֵינוֹ מַצְלִיחַ! "אוֹן עָס גֵייט ניט"! וְכַמּוּבָן שֶׁמִּזֶּה מִתְהַוֶּה כְּבָר בְּטוּל תּוֹרָה שֶׁל כַּמָּה שָׁעוֹת, הִנֵּה הָאָדָם מְדַמֶּה בְּעַצְמוֹ שֶׁמַּה שֶׁעַכְשָׁו אֵינוֹ מַצְלִיחַ "גֵייט אִיהֶם ניט", הִנֵּה זֶה מִקְרֶה בְּעַלְמָא, וְהוּא אֵינוֹ מֵבִין שֶׁעַכְשָׁו הִנֵּה הוּא כְּבָר אָנוּס מִצַּד הַהַקְדָּמוֹת שֶׁמִּלְפָנִים, כִּי "מַה יַּעֲשֶׂה הַבֵּן שֶׁלֹּא יֶחֱטָא", מַה יוֹעִיל לוֹ מַה שֶׁיִּתְבּוֹנֵן וְיִרְצֶה לַעֲשׂוֹת

תְּשׁוּבָה עַל עַצְמוֹ שֶׁל הַחֹטֵא שֶׁל עַכְשָׁו, אִם לֹא יִתְבּוֹנֵן לְהָסִיר הַהַקְדָּמוֹת הַמַּשִׁיאוֹת וְהַגּוֹרְמוֹת לְהַחֹטֵא, כִּי בְּהִין הֵן קַיָּמוֹת, הֲלֹא בְּהֶכְרֵחַ יְבִיאוּהוּ גַּם לַעֲבֵרוֹת שְׁנִיּוֹת, וְכוּ'.

זֶהוּ מַה שֶּׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם (מוֹרֶה נְבוּכִים א, לד), שֶׁאַחַת הַסִּבּוֹת שֶׁמּוֹנְעוֹת אֶת רֹב הָעוֹלָם מֵהַשָּׂגַת הַחָכְמָה הוּא מַה שֶּׁחָסֵר לָהֶם הַהַקְדָּמוֹת הַצְּרִיכוֹת לְהַשָּׂגַת הַחָכְמָה, כִּי הַחָכְמָה קַל לִקָּנוֹתָהּ, אַךְ צָרִיךְ מִקֹּדֶם לִקְנוֹת הַקְּדָמוֹתֶיהָ, וְהַכְּסִילִים שׂוֹנְאִים הַקְּדָמוֹת וְרוֹצִים רַק אֶת "הָעִקָּר" וְכוּ'. כִּי גַּם הַכְּסִיל הִנֵּה רְצוֹנוֹ הוּא רוֹצֶה לִלְמֹד תּוֹרָה כְּמוֹ הֶחָכָם, אַךְ הַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם הוּא שֶׁהַכְּסִיל נִגָּשׁ יָשָׁר אֶל הַגְּמָרָא מִבְּלִי עֲשׂוֹת מִקֹּדֶם הַהַקְדָּמוֹת הַצְּרִיכוֹת לָהּ, כִּי עַל כֵּן מִמֵּילָא אִי אֶפְשָׁר כְּבָר שֶׁיַּעֲלֶה בְּיָדוֹ הַהַשָּׂגָה לִלְמוּד, וְאַחַר כֵּן גַּם כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב כְּבָר זְמַן מָה אֲצֶל הַגְּמָרָא, וְהִנֵּה רוֹאֶה שֶׁאֵינוֹ מַצְלִיחַ, עוֹזֵב הוּא אֶת הַגְּמָרָא לְעוֹלָם.

וְהֶחָכָם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ, לְהִזָּהֵר בַּהַתְחָלוֹת שֶׁל הַחָכְמָה, וַאֲפִלּוּ הַתְחָלוֹת אֵלֶּה אֲשֶׁר לִכְאוֹרָה אֵין לָהֶם שׁוּם שַׁיְכוּת לְהַלִּמּוּד עַצְמוֹ, כִּי אִם הוּא חָפֵץ בָּאֱמֶת שֶׁהַיּוֹם יֵלְכוּ לוֹ לִמּוּדָיו בְּכִי טוֹב (עֶס זָאל אִיהֶם גַּיין דֶּער לֶערְנֶען גוּט), הִנֵּה כְּבָר בַּבֹּקֶר בְּקוּמוֹ צָרִיךְ לִהְיוֹת "אַחֵר" בְּכָל דְּרָכָיו וּמַעֲשָׂיו, לִהְיוֹתָן בִּזְרִיזוּת יְתֵרָה, וְלִהְיוֹת "מוּכָן" לִלְמוּד הַתּוֹרָה, וּבָזֶה כְּבָר אַחַר כָּךְ וַדַּאי יַצְלִיחַ אֶת דְּרָכָיו וְיַשְׂכִּיל. ע"כ.

ח. וְכָל פְּעֻלָּה הַנַּעֲשֵׂית לְצֹרֶךְ מַטָּרָה זוֹ שֶׁל קִיּוּם מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה בִּזְרִיזוּת, וַאֲפִלּוּ אִם הִיא נִרְאֵית קְטַנָּה בְּיוֹתֵר, חֲשׁוּבָה עַד מְאֹד. וּכְדֵי לְהָבִין וּלְהַדְגִּישׁ דָּבָר זֶה יוֹתֵר נָבִיא אֶת מְשָׁלוֹ שֶׁל הַסַּבָּא מִנּוֹבַהֲרְדּוֹק (מַדְרֵגַת הָאָדָם, מְשָׁלִים וּפִתְגָּמִים עמ' רלח):

הָאָדָם נָתוּן כָּל יָמָיו בְּמִלְחָמָה חֲזָקָה, וְהַתּוֹרָה בְּאֶמְצָעוּת מִצְוֹתֶיהָ וְאַזְהָרוֹתֶיהָ מַתְוָה לְפָנָיו אֶת תְּכוּנִית הַמַּאֲבָק וְדַרְכֵי הַנִּצָּחוֹן. אוּלָם לִפְעָמִים נִדְמֶה לָאָדָם עַל צִוּוּי מְסֻיָּם שֶׁאֵין זוֹ אֶלָּא נְקֻדָּה קְטַנָּה וְחוּט הַשַּׁעֲרָה וְאֵינוֹ מַאֲמִין שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מִשּׁוּם נֵזֶק עָצוּם וְהֶפְסֵד רַב. וַהֲרֵי זֶה מָשׁוּל לְאוֹתוֹ מַעֲשֶׂה בְּמֶמְחֶה צְבָאִי גָּדוֹל שֶׁעָיַן בְּמַפַּת הַמִּלְחָמָה עֶרֶב קֹדֶם לִפְעֻלַּת הַקְּרָב, וְתִכְנֵן אֶת דַּרְכֵי הָאִסְטְרָטֶגְיָה אֵיךְ לַעֲבֹר עַל נְקֻדָּה זוֹ וְהֵיאָךְ לִכְבֹּשׁ אֶת הַנְּקֻדָּה הַשְּׁנִיָּה וְכַדּוֹ'. וְהִנֵּה בָּא בּוּר אֶחָד וְתָמַהּ כְּנֶגְדּוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵין זוֹ אֶלָּא נְקֻדָּה זְעִירָה וְאֶפְשָׁר לַעֲבֹר עָלֶיהָ בְּקַפִּיצָה אַחַת, וְלֹא הִרְגִּישׁ וְלֹא חָשׁ אוֹתוֹ שׁוֹטֶה מֵרֹב בּוּרוּתוֹ, שֶׁרַק בַּמַּפָּה מְצַיֶּן אוֹתוֹ מָקוֹם בִּנְקֻדָּה קְטַנָּה, אֲבָל בַּמְּצִיאוּת יֵשׁ שָׁם נָהָר גָּדוֹל אוֹ הַר גְּבוֹהַּ וְיֵשׁ צֹרֶךְ בְּמַאֲבָקִים רַבִּים וּבְתַכְנוּנִים רְחָבִים כְּדֵי לַעֲבֹר עֲלֵיהֶם וּלְכִבּשׁ אוֹתָם.

פרק ח' - עוד בטעם חיוב הזריזות בכלל סכנת העצלות בקימה של שחרית והסיעתא דשמיא של הזריז בדבר זה

א. רַבִּי יְרוּחָם הַלֵּוִי מִמִּיר זצוק"ל מְגַלֶּה לָנוּ בַּסֵּפֶר דַּעַת תּוֹרָה עַל פָּרָשַׁת בָּלָק (בְּחֵלֶק הַמַּאֲמָרִים) דָּבָר מַבְהִיל: כָּתוּב בְּמִסְלַת יְשָׁרִים (זְרִיזוּת פ"ז) כִּי הַמְּהִירוּת בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹות

מוֹלִידָה אַהֲבַת ה' בְּלֵב הָאָדָם, וְאִם יִנְהַג תְּנוּעַת אֵבָרָיו בִּכְבֵדוּת גַּם תְּנוּעַת רוּחוֹ תִּכְבַּד וְתִשְׁקַע. כִּי כְּמוֹ שֶׁהַהִתְלַהֲטוּת הַפְּנִימִית גּוֹרֶמֶת לִתְנוּעָה מְהִירָה חִיצוֹנִית, כְּמוֹ כֵן הַתְּנוּעָה הַחִיצוֹנִית גּוֹרֶמֶת הִתְלַהֲטוּת פְּנִימִית. בֶּאֱמֶת צְרִיכִים לֵידַע כִּי יֶשְׁנָם בְּמִסְלַת יְשָׁרִים כַּמָּה דִּבְרֵי קַבָּלָה שֶׁכְּתָבָם בִּלְבוּשׁ פָּשׁוּט, וְגַם הַדָּבָר הַזֶּה אֶחָד מֵהֶם, וְזֶה בֶּאֱמֶת דָּבָר פֶּלֶא, כִּי אֵיךְ זֶה אֶפְשָׁר שֶׁאַהֲבַת ה' תְּהֵא תְּלוּיָה בִּתְנוּעַת הָאֵיבָרִים, וּמַה שַּׂיָּכוּת יֵשׁ לְמָשָׁל בִּתְנוּעַת הָרֶגֶל לַלֵּב?

הִנֵּה מִכָּאן רְאֵיָה לְגֹדֶל חֲשִׁיבוּת הָאֵיבָרִים, שֶׁכָּל תְּנוּעָה בָּרֶגֶל, וַאֲפִלּוּ הֲכִי קַלָּה, פּוֹעֶלֶת גְּדוֹלוֹת בְּנַפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם. אֲנַחְנוּ אֵין אָנוּ יוֹדְעִים מַה הֵם הָאֵיבָרִים, וְעַל כֵּן אָנוּ מִשְׁתּוֹמְמִים מֵאֵלֶּה דִּבְרֵי הַמְּסִלַּת יְשָׁרִים. חָזַ"ל אָמְרוּ (אבות ד, ב) הֱוֵי רָץ לְמִצְוָה וּבוֹרֵחַ מִן הָעֲבֵרָה שֶׁמִּצְוָה גּוֹרֶרֶת מִצְוָה וַעֲבֵרָה עֲבֵרָה, שֶׁשְּׂכַר מִצְוָה מִצְוָה וּשְׂכַר עֲבֵרָה עֲבֵרָה. אָדָם שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לִלְמֹד תּוֹרָה וּמַתְחִיל לָרוּץ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ, תִּגְדַּל אַהֲבָתוֹ אֶל הַתּוֹרָה, וּכְשֶׁיַּגִּיעַ אֶל הַגְּמָרָא כְּבָר יִרְצֶה לִלְמֹד. וּלְהֵפֶךְ, אֶפְשָׁר וְיִלְמַד אָדָם יוֹם שָׁלֵם וּבַבֹּקֶר יִתְעַצֵּל לָקוּם, יֶאֱבַד פְּרִי כָּל עֲמָלוֹ בְּעַצְלוּתוֹ זֹאת, כִּי אַחַר כָּךְ אַף יִמְאַס בִּלְמוּד הַתּוֹרָה. וְכֵן הוּא גַּם בַּעֲבֵרוֹת, כִּי אֵינוֹ דַּי מַה שֶּׁאָדָם יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְכוֹבֵשׁ יִצְרוֹ, כִּי עֲדַיִן יִצְרוֹ בִּמְקוֹמוֹ יַעֲמֹד, אֶלָּא צָרִיךְ הוּא דַּוְקָא לִבְרֹחַ מִן הַחֵטְא בִּמְהִירוּת, וְאָז יִשְׁקַע חֶפְצוֹ עָלֶיהָ וְיָקוּץ בָּהּ. וְזֹאת לָאו דַּוְקָא בְּרִיצַת הָרַגְלַיִם, אֶלָּא כֵּן הוּא בְּכָל תְּנוּעַת אֵיבָר, יְהֵא אֵיזֶה אֵיבָר שֶׁיִּהֵא. כָּל כָּךְ קְשׁוּרִים הָאֵיבָרִים בְּלֵב הָאָדָם וּבְרוּחָנִיּוּתוֹ, עַד שֶׁכְּמוֹ שֶׁנַּפְשׁוֹ מַשְׁפִּיעָה עַל אֵיבָרָיו, כֵּן כְּמוֹ כֵן חוֹזְרִים הָאֵיבָרִים וּפוֹעֲלִים עַל נַפְשׁוֹ.

הערה: *34 וכן הוא בראשית חכמה שער האהבה פרק י"א: ומדת הזריזות מורה על חשק נפשו ולבו לעשות הדבר ההוא מפני אהבת הבורא, ולכך מקדים ולא מאחר וכו'. ובעשות האדם הדבר בזריזות ובשמחה יתוסף בו רוח חדשה ורוח חיים רוחני באופן שיהיה קל כנשר. והדבר הזה תלוי בהסיר מלבו רוח עצלות ועצבות שהיא כח החיצוני המכביד כל אבריו של אדם, באופן שלא יהיה בו כח לקום ממקומו, לא לקרות ולא לעשות מצוה, כאילו כל אבריו מתים. ואם יעורר האדם לבו ויסיר כח העצלות החיצוני מעליו על ידי התדבקו בחשק אהבת ה', שהוא מקור החיים, הרי לבו חי, וקורא ושונה ועושה מצוותיו בזריזות ובשמחה לעשות רצון אביו שבשמים. ואז יתוסף בו כח, שיהיה קל כנשר גבור כארי וכו'. וע"ז נאמר וקוי ה' יחליפו כח וגו', ירוצו ולא ייגעו, ילכו ולא ייעפו. והכלל כי אין זריזות אלא ע"י חשק האהבה וכו'.

ב. (הֶעָתַקְתִּי גַּם אֶת הַקְּטָעִים הַבָּאִים שָׁם, שֶׁקְּשׁוּרִים קֶשֶׁר אַמִּיץ לְהַנַּ"ל, וְהִנָּם בַּעֲלֵי תּוֹעֶלֶת עֲצוּמָה, כְּפִי שֶׁיִּרְאֶה הַקּוֹרֵא):

אָנוּ לוֹמְדִים עַתָּה בַּיְשִׁיבָה בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם דֵּי הֵיטֵב, אַךְ עֲדַיִן אֲנִי רוֹאֶה שֶׁחֲסֵרָה הַשִּׂמְחָה בְּהַלִּמּוּד, הַכֹּל מִתְנַהֵג בִּכְבֵדוּת, חֲסֵרָה הַפְּנִימִיּוּת, אֵין כָּל הַחֵפֶץ וְהַתְּשׁוּקָה לְלִמּוּד הַתּוֹרָה

וּלְמִצְוֹות, הַתְּפִלָּה קָרָה מְאֹד, גַּם לִמּוּד הַמּוּסָר חַלָּשׁ, בְּלִי אַהֲבָה וְרֶגֶשׁ. וּלְחִסָּרוֹן הָאַהֲבָה עִקַּר הָעֵצָה הִיא לַעֲשׂוֹת הַכֹּל בְּזְרִיזוּת יְתֵרָה. לָבֹא לְהַסְּדָרִים בִּזְמַנָּם וְלֹא לְאַחֲרָם, כִּי הַתְנוּעָה הַחִיצוֹנִית מְעוֹרֶרֶת הַפְּנִימִיּוּת. אֲנַחְנוּ הֲלֹא תְּמֵהִים עַל יְסוֹד זֶה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִים לְהַעֲרִיךְ מַה הֵם אֲבְרֵי הָאָדָם, לוּ יָדַעְנוּ גֹּדֶל חֲשִׁיבוּתָם וּמַהוּתָם, הָיִינוּ מְבִינִים כְּבָר שֶׁכָּל חֶפְצוֹ שֶׁל אָדָם וּרְצוֹנוֹתָיו מְסוּרִים בְּיֵדֵי אֵיבָרָיו. וּכְבָר כָּתַב הַגָּאוֹן הָרַב יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר זצ"ל בְּמִכְתָּבָיו הַנִּדְפָּסִים בְּ"אוֹר יִשְׂרָאֵל" (סִימָן יד), שֶׁהַהִתְהַפְּכוּת מַרַע לְטוֹב בְּלִי לִמּוּד הַמּוּסָר הִיא כְּמוֹ בַּקָּשַׁת הָרְאִיָּה בְּלִי עַיִן וּשְׁמִיעָה בְּלִי אֹזֶן. בְּלִמּוּד הַמּוּסָר בְּהִתְפַּעֲלוּת רַבָּה, יְעוֹרֵר הַפְּנִימִיּוּת.

צָרִיךְ אָדָם כָּל יָמָיו לִלְמֹד מוּסָר בִּשְׁנֵי זְמַנִּים קְבוּעִים בְּכָל יוֹם וְיוֹם. כָּל קְבִיעוּת תְּהֵא לְכָל הַפָּחוֹת חֲצִי שָׁעָה. בַּחֲצִי שָׁעָה אַחַת יִלְמַד אֵיזֶה סֵפֶר שֶׁלִּבּוֹ יַחְפֹּץ, כְּגוֹן מְסִלַּת יְשָׁרִים, שַׁעֲרֵי תְּשׁוּבָה וְחוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, מֵרֹאשׁ הַסֵּפֶר עַד סוֹפוֹ בְּלִי דִּלּוּג, מַמָּשׁ כְּמוֹ שֶׁלּוֹמְדִים מַסֶּכֶת גְּמָרָא מִדַּף ב' עַד הַדַּף הָאַחֲרוֹן, וְאֵין מְדַלְגִין אֲפִלּוּ תֵּבָה אַחַת. וְאַחַר כָּךְ חוֹזְרִים עַל הַסֵּפֶר וְשׁוּב לוֹמְדִים אוֹתוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ. אֲנִי לָמַדְתִּי סֵפֶר חוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת בִּימֵי נְעוּרַי, וְכָל מַה שֶּׁאֲנִי זוֹכֵר מִמֶּנּוּ הוּא מִלִּמּוּדִי אָז, כִּי לָמַדְתִּי אֶת הַסֵּפֶר מֵאָה פְּעָמִים וְאוּלַי יוֹתֵר. רַק אֶת שַׁעַר הַיִּחוּד אֶפְשָׁר לְדַלֵּג. וְיֵשׁ לִלְמֹד לִמּוּד זֶה הַתְמִידִי עַל הַסֵּדֶר תָּמִיד בְּהִתְבּוֹנְנוּת רַבָּה, וְגַם בְּהִתְפַּעֲלוּת, וְיִלְמַד רַק שׁוּרוֹת אֲחָדוֹת בְּכָל פַּעַם, וּלְמָחָר יַתְחִיל בְּמָקוֹם שֶׁסִּיֵּם אֶתְמוֹל, וְיַמְשִׁיךְ וְיִלְמַד הַשּׁוּרוֹת שֶׁלְּאַחֲרֵיהֶן כְּסֵדֶר. זְכוּרַנִי שֶׁלָּמַדְתִּי בִּנְעוּרַי חֲצִי שָׁנָה רַק אֶת שַׁעַר הַבְּחִינָה לְבַד, מִפְּנֵי שֶׁלָּמַדְתִּי אוֹתוֹ בְּעִיּוּן רַב. כָּעֵת אֲנִי לוֹמֵד בְּכָל יוֹם לִפְנֵי תְּפִלַּת שַׁחֲרִית חֲצִי שָׁעָה סֵפֶר רֵאשִׁית חָכְמָה.

חוּץ לִקְבִיעוּת לִמּוּד זֶה, לִמּוּד סִפְרֵי מוּסָר עַל הַסֵּדֶר, צָרִיךְ הָאָדָם לִהְיוֹת לוֹ קְבִיעוּת אַחֶרֶת לַחֲזֹר עַל הַדְּבָרִים הַשַּׁיָּכִים בְּיִחוּד לְחֶסְרוֹנוֹ הֶכִי גָּדוֹל, וְיִמְצָא עַל דְּבָרִים אֵלֶּה בְּסִפְרֵי מוּסָר וּבְדִבְרֵי חֲזַ"ל.

[אָמַר הַמְלַקֵּט, בְּקֶשֶׁר לִדְבָרִים אֵלֶּה עַל הַנְּחִיצוּת שֶׁל כָּל אֶחָד לִלְמֹד בְּדִבְרֵי חֲזַ"ל וּבְסִפְרֵי מוּסָר אֶת הַדְּבָרִים הַשַּׁיָּכִים לְחֶסְרוֹנוֹ הַגָּדוֹל, יֵשׁ לְהַעִיר: זְכָנוּ הַקָּבָ"ה בְּדוֹר זֶה "דּוֹר הַמְלַקְּטִים" שֶׁעַל נוֹשְׂאִים רַבִּים בְּעִנְיְנֵי הֲלָכָה וּמִדּוֹת נִכְתְּבוּ סְפָרִים הַמְרַכְּזִים בְּתוֹכָם אֶת הַפְּנִינִים הַמְּצוּיוֹת בְּיַם הַתּוֹרָה, דִּבְרֵי חֲזַ"ל, רִאשׁוֹנִים וְאַחֲרוֹנִים, עֵצוֹת וְהַדְרָכוֹת הַקְּשׁוּרוֹת לְאוֹתוֹ נוֹשֵׂא בַּהֲלָכָה אוֹ בְּמִדּוֹת, עַל מְנַת לְהָקֵל אֶת הַמְּלָאכָה עַל כָּל דּוֹרֵשׁ וּמְבַקֵּשׁ.

וְזֶהוּ מַמָּשׁ דּוֹר עִקְבְתָא דִּמְשִׁיחָא כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בַּסֵּפֶר פִּסְקֵי תְּשׁוּבוֹת עַל הִלְכוֹת שַׁבָּת בַּהַקְדָּמָה, בְּבֵאוּר דִּבְרֵי הַגְּמָרָא (שַׁבָּת קלח:) שֶׁעֲתִידָה תּוֹרָה שֶׁתִּשְׁכַּח מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁנֶּאֱמַר הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם ה' וְהִשְׁלַחְתִּי רָעָב בָּאָרֶץ וְכוּ', שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁתִּשְׁתַּכַּח תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל

חַס וְשָׁלוֹם, אֶלָּא שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לִמְצֹא הֲלָכָה בְּרוּרָה וּמְשֻׁנָּה בְּרוּרָה בְּמָקוֹם אֶחָד. וּמֵבִיא בְּשֵׁם זְקֵנוֹ הָרַב הַקָּדוֹשׁ בַּעַל "דִּבְרֵי בִינָה" מִבְּיָאלָה זצוקללה"ה שֶׁסִּפְרֵי הַלִּקּוּטִים הֵם הִתְקָרְבוּת הַגְּאֻלָּה וַהֲכָנָה לִבְיאַת הַמָּשִׁיחַ. וְכֵן מֵבִיא אֶת דִּבְרֵי הַ"פֶּלֶא יוֹעֵץ" (עֵרֶךְ "אֱסֵפָה") וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כַּמָּה טוֹבָה עָשׂוּ לָנוּ בַּעֲלֵי אֲסֵפוֹת, רַבּוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, זָכוּ וְזִכּוּ אֶת הָרַבִּים, וּזְכוּת הָרַבִּים תָּלוּי בָּהֶם, שֶׁאִלְמָלֵא הֵם נִשְׁתַּכְּחָה תּוֹרָה מִיִּשְׂרָאֵל. וּבִפְרָט כְּגוֹן אֲנָן דּוֹר יָתוֹם, יַתְמֵי דְּיַתְמֵי, אֲשֶׁר טִרְדּוֹת הַזְּמַן רַבּוּ עָלֵינוּ וְכוּ'. וְלָכֵן כָּל תַּלְמִיד חָכָם יִרְדֹּף אַחֲרֵיהֶם כַּאֲשֶׁר יִרְדֹּף הַקּוֹרֵא בָּהָרִים, וְיַד כָּל מְמַשְׁמֶשֶׁת בָּהֶם כָּל שָׁעָה, כִּי בַּזְּמַן הַזֶּה הַקִּצּוּר הוּא טֶבַע חָרִיף אָהוּב וְנֶחְמָד לַכֹּל, וְאוֹמְרִים בְּדֶרֶךְ צַחוּת "וַיֹּאמֶר לַקּוֹצְרִים ה' עִמָּכֶם" עכ"ל).

תַּכְלִית קְבִיעוּת זוֹ הִיא, שֶׁיִּהְיוּ הַדְּבָרִים הַמְדֻבָּרִים עַל חֶסְרוֹנוֹ קְרוֹבִים אֵלָיו בְּשִׁעַת נְסָיוֹן כְּשֶׁיְבַקְּשֵׁם. כֵּיצָד? יִלְמַד דְּבָרִים הַמְדֻבָּרִים עַל כַּעַס. לֵץ יִלְמַד דְּבָרִים הַמְגַנִּים לֵיצָנוּת. בַּטְלָן דְּבָרִים הַמַּרְחִיקִים בְּטוּל תּוֹרָה. בַּעַל גַּאֲוָה דְּבָרִים הַמְגַנִּים גַּאֲוָה. וּבַעַל לָשׁוֹן הָרַע דְּבָרִים הַמְגַנִּים לָשׁוֹן הָרַע. וְכַדּוֹמֶה לָהֶם. וּקְבִיעוּת זוֹ יִתְּכֵן אָמְנָם שֶׁיַּפְסִיקֵנוּ אָדָם לִפְעָמִים עַל זְמַן קָצָר, אִם רוֹאֶה שֶׁכְּבָר חָזַק הַדָּבָר אֶצְלוֹ, וְאַשְׁרֵי אָדָם מְפַחֵד תָּמִיד.

ג. הַמִּתְעַצֵּל לָקוּם בַּבֹּקֶר נוֹתֵן יָד לְיִצְרוֹ לְהַטְבִּיעַ בְּנַפְשׁוֹ אֶת מִדַּת הָעַצְלוּת. בַּסֵּפֶר חֲסִדֵּי אָבוֹת עַל מַסֶּכֶת אָבוֹת הֵבִיא רַבֵּנוּ יוֹסֵף חַיִּים מִבָּבֶל – הַ"בֶּן אִישׁ חַי", מָשָׁל נָאֶה דֶּרֶךְ מְלִיצָה עַל מַה שֶּׁשָּׁנִינוּ בַּמִּשְׁנָה (פ"ג מ"י): "רַבִּי דּוֹסָא בֶּן הַרְכִּינָס אוֹמֵר שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית וְיַיִן שֶׁל צָהֳרַיִם וְשִׂיחַת הַיְלָדִים וִישִׁיבַת בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת שֶׁל עַמֵּי הָאָרֶץ מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם".

שֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית: אֶחָד הָיָה אָהוּב לַיֵּצֶר הָרַע, וְנִכְנַס לְבֵיתוֹ וּמָצָא בְּבֵיתוֹ מְנִיפָה גְּדוֹלָה, וְעוֹד מָצָא מַלְבּוּשׁ מֵעוֹר שֶׁל חַיָּה שֶׁקּוֹרִין (פַּרְוָה), וַיִּשְׁאָלֵהוּ מַה תַּעֲשֶׂה בִּשְׁנַיִם אֵלֶּה?

וַיֹּאמֶר לוֹ: זֶה הַמַּלְבּוּשׁ, אֲנִי מַלְבִּישׁ אֶת אֲהוּבַי בִּימֵי הַחֹרֶף בְּשֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, לְחַמֵּם אֶת גּוּפָם עַל מִטָּתָם וְתִהְיֶה עֲרֵבָה לָהֶם שְׁכִיבָתָם בַּמִּטָּה מְאֹד, וְיִתְעַצְּלוּ לָקוּם לַתְּפִלָּה וְלִמּוּד תּוֹרָה בַּבֹּקֶר הַשְׁכֵּם. וְזֹאת הַמְּנִיפָה, אֲנִי מֵנִיף לָהֶם בָּהּ בְּשֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית בִּימֵי הַקַּיִץ, וְאָבִיא לָהֶם בָּהּ רוּחַ טוֹב וְתַעֲרֹב לָהֶם שְׁנָתָם וְאֵין קָמִים מִמִּטָּתָם, כִּי יִתְעַצְּלוּ לָקוּם, וּבִשְׁנֵי כֵלִים אֵלּוּ אֲנִי מַשְׁרִישׁ בְּלִבּוֹתָם מִדַּת הָעַצְלוּת.

ד. יוֹם אֶחָד לִפְנֵי תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, סִפֵּר הַמַּשְׁגִּיחַ (רַבִּי נָתָן וווֹכְטְפוֹיגֶל זצ"ל), שֶׁרָאָה שְׁנֵי שְׁבוּיִים מֵעֲנִים (געפאנגענע)! נִסִּיתִי לַעֲזֹר לָהֶם וְלֹא הִצְלַחְתִּי, רַחֲמָנוּת עֲלֵיהֶם!!! הַשּׁוֹמְעִים תָּמְהוּ מֵאֵיפֹה הַמַּשְׁגִּיחַ הִגִּיעַ הַבֹּקֶר, וְאֵיפֹה פָּגַשׁ שְׁבוּיִים קֹדֶם שַׁחֲרִית. עַד שֶׁסִּפֵּר

הַמַּשְׂגִּיחַ, שֶׁרָאָה שְׁנֵי בַּחוּרִים שֶׁלֹּא קָמוּ לַתְּפִלָּה... וְנִשְׁאֲרוּ שְׁבוּיִים בְּיַד הַמֶּלֶךְ זָקֵן וּכְסִיל, אֲשֶׁר מְצוּדָתוֹ פְּרוּשָׂה...

וּבֹקֶר אֶחָד, הַמַּשְׂגִּיחַ הִגִּיעַ קְצָת מְאֻחָר לַתְּפִלָּה, וּבְעַנְוָתָנוּתוֹ אָמַר עַל עַצְמוֹ, שֶׁהוּא הִגִּיעַ מְאֻחָר בִּגְלַל עַצְלוּת! שְׁאָלוּהוּ, הַאִם בְּגִיל כָּל כָּךְ מְבֻגָּר עֲדַיִן יֵשׁ עַצְלוּת, עָנָה הַמַּשְׂגִּיחַ וַדַּאי, עַד הָרֶגַע הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַיֵּי הָאָדָם, צָרִיךְ לַעֲמֹל וּלְהַזִּיעַ (שוויטצען). וּבְלִי זֶה, אֵין לַבֶּן-אָדָם כְּלוּם! וְעוֹד יַפְסִיד כָּל מַה שֶׁקִּנָּה גַּם כֵּן.

שְׁאָלוּהוּ, הַאִם אַחֲרֵי כָּל כָּךְ הִרְבֵּה שָׁנִים שֶׁל יְגִיעָה, עֲדַיִן סוֹבֵל מֵעַצְלוּת, עָנָה בְּהִתְלַהֲבוּת, כְּשֶׁהָאָדָם מַזְקִין, הוּא עוֹשֶׂה "שְׁטַיְיגֶען" בְּעַצְלוּת... (לֶקֶט רְשִׁימוֹת בְּעִנְיְנֵי תְּפִלָּה).

ה. "הֵן עָם כְּלָבִיא יָקוּם וְכַאֲרִי יִתְנַשָּׂא" (בַּמִּדְבָּר כג, כד), ה"אֲרִי" חָזָק מִן ה"לָבִיא", בְּשָׁעָה שֶׁיְּהוּדִי קָם וּמְבַקֵּשׁ לַעֲבֹד אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, הֲרֵיהוּ כְּמוֹ "לָבִיא" בִּלְבַד, אוּלָם עַד מְהֵרָה מְסַיְּעִים אוֹתוֹ מִן הַשָּׁמַיִם –"הַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ"

– וְהוּא מִתְנַשֵּׂא כַּאֲרִי (מַעְיְנֵהּ שֶׁל תּוֹרָה בְּשֵׁם "זֹאת זִכָּרוֹן" בְּשֵׁם הַמַּגִּיד מִמֶּזְרִיטְשׁ זַ"ל).

ו. וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה כָּתַב הַגָּאוֹן הָרַב בֶּן צִיּוֹן אַבָּא שָׁאוּל זצ"ל: ...כָּךְ זֶה בְּכָל עִנְיְנֵי עֲבוֹדַת ה'. כְּגוֹן קָשֶׁה לָקוּם מֵהַמִּטָּה בַּבֹּקֶר, אֲבָל כְּשֶׁכְּבָר קָם, מַרְגִּישׁ שֶׁכְּמַעַט אֵין שׁוּם קֹשִׁי, אוֹ אִם חַם בַּחוּץ וְקָשֶׁה לָצֵאת, לְאַחַר שֶׁיּוֹצֵא נַעֲשָׂה קַל (אוֹר לְצִיּוֹן תּוֹרָה, ג).

פרק ט' - הפסדי המאחר לתפלה

עִנְיַן אִחוּר בִּתְפִלָּה מִתְחַלֵּק לִשְׁנֵי חֲלָקִים:

(א) אִחוּר לַתְּפִלָּה – הַגָּעָה לַתְּפִלָּה לְאַחַר זְמַן הַתְחָלָתָהּ (שֶׁאָז אֶפְשָׁר אִם יִתְפַּלֵּל בִּתְחִלַּת זְמַנָּהּ כְּוָתִיקִין נֶחְשָׁב 'מְאֻחָר').

(ב) קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת.

אִחוּר לַתְּפִלָּה

א. כּוֹתֵב הַגָּאוֹן הָרַב שִׁמְשׁוֹן פִּנְקוּס זצ"ל בְּסִפְרוֹ שְׁעָרִים בִּתְפִלָּה: יְסוֹד הַכַּוָּנָה וְזַכּוּת הַלֵּב בַּתְּפִלָּה תְּלוּיִים בַּהֲכָנָה שֶׁלִּפְנֶיהָ, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבָּ"ם וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה: שֶׁיְּפַנֶּה אֶת לִבּוֹ מִכָּל הַמַּחְשָׁבוֹת, וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ. וּכְמוֹ כֵן בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן צג, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ, יִשְׁהֶה שָׁעָה אַחַת קֹדֶם שֶׁיָּקוּם לְהִתְפַּלֵּל כְּדֵי שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַמָּקוֹם.

וְהִנֵּה סֵדֶר זֶה דְּיִשְׁהֶה מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה, אֵינוֹ דִּבְרֵי מוּסָר וְהִתְעוֹרְרוּת אוֹ מִילֵּי דַּחֲסִידוּתָא, אֶלָּא הֲלָכָה, שֶׁהֲרֵי הֵבִיאוּהּ הָרַמְבָּ"ם בְּלָשׁוֹן כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה, וְכַוָּנָה עַצְמָהּ הִיא מִן הַדְּבָרִים הַמְעַכְּבִים הַתְּפִלָּה. [א"ה: בְּשַׁעַר הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה יְבֹאַר עַד כַּמָּה חֲשׁוּבָה הַהֲכָנָה

לַתְּפִלָּה, "שֶׁבְּלִי הֲכָנָה מַקְדֶּמֶת אֵין זוֹ תְּפִלָּה" (הַגָּאוֹן הָרַב יְחֶזְקֵאל לְוִינְשְׁטֵיין); "לְעוֹלָם לֹא יַצְלִיחַ לְכַוֵּן בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַתְּפִלָּה אִם לֹא יִתְכּוֹנֵן אֵלֶיהָ" (רַבִּי שִׁמְשׁוֹן פִּינְקוּס); "עִקַּר הַתְּפִלָּה הוּא לִפְנֵי הַתְּפִלָּה" (ר"ש פַּיְיבֶל), וְעוֹד].

וְנִמְצָא, הַמְאַחֵר לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּשַׁחֲרִית, וְחוֹטֵף אֶת הַטַּלִּית וְהַתְּפִלִּין וּמִתְפַּלֵּל בְּרִיצָה וּבְחִפָּזוֹן, אוֹ בְּמִנְחָה וּמַעֲרִיב הַמְמַהֵר לְתְפֹּס אֶת הַצִּבּוּר בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה הֲרֵי זֶה נֶגֶד הַהֲלָכָה, וּכְבָר מֵרֹאשׁ מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יַצְלִיחַ לְכַוֵּן, וּתְפִלָּתוֹ תְּהֵא שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן.

ב. בַּסֵּפֶר "אָרְחוֹת יֹשֶׁר" לְהַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים קַנְיֶבְסְקִי שְׁלִיט"א מֵבִיא בְּעֵרֶךְ "תְּפִלָּה" אֶת דִּבְרֵי מַהֲר"ם חֲלַאְוָוה, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וּמִזֶּה אַתָּה דָּן לְעוֹמֵד בָּעִיר וּמִתְפַּלֵּל בְּבֵיתוֹ כְּאִלּוּ בַּעֲלֵי הַבָּזוּי אוֹ בַּעֲלֵי הַגַּאֲוָה. עכ"ל. וּמַסְבִּיר זֹאת הַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים קַנְיֶבְסְקִי שליט"א: שֶׁאֵין לְךָ בַּעֲלֵי בִּזָּיוֹן גְּדוֹלִים מֵאֵלּוּ, שֶׁכָּל הַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין בְּבֵית הַכְּנֶסֶת וְהֵם אֵין מִשְׁתַּתְּפִים וְנִשְׁאָרִים בְּבֵיתָם לְבַדָּם כְּאִלּוּ הֵם מְנֻדִּים. וְיֵשׁ שֶׁסְּרוּחִים עַל עֲרִיסוֹתָם וּמִתְעַצְּלִים לָקוּם, וְלָכֵן מְאַחֲרִים וּמִתְפַּלְּלִים בְּבֵיתָם, וְאֵין לְךָ בִּזּוּיִם גְּדוֹלִים מֵהֶם וְכוּ', וְיֵשׁ שֶׁחוֹשְׁבִים מֵחֲמַת גַּאֲוָתָם שֶׁשְּׁנָתָם חֲשׁוּבָה יוֹתֵר מֵהַתְּפִלָּה בְּצִבּוּר. וְלָכֵן קוֹרְאִים כֵּן.

ג. עוֹד כָּתַב בְּאָרְחוֹת יֹשֶׁר, מִי שֶׁיָּכוֹל לָבֹא לַתְּפִלָּה בִּזְמַנָּהּ, וּבִשְׁאַט נֶפֶשׁ מְאַחֵר לַתְּפִלָּה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטָרֵךְ לְהַמְתִּין אֵיזֶה רְגָעִים, וְכֵן מִי שֶׁיּוֹצֵא בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה אוֹ לִפְנֵי גָּמְרָהּ, מִשּׁוּם שֶׁאֵין לוֹ סַבְלָנוּת לְהַמְתִּין כַּמָּה דַּקּוֹת, אֵין לְךָ מְבֻזֶּה עֲבוֹדָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹתֵר מִזֶּה, וּכְאִלּוּ אֵינוֹ מַאֲמִין שֶׁשְּׁכִינָה נִמְצֵאת בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, וְאֵיךְ תִּתְקַבֵּל תְּפִלָּתוֹ.

וְרָאוּי הוּא כְּבוֹד שָׁמַיִם לְהַמְתִּין אֵיזֶה דַּקּוֹת קֹדֶם הַתְּפִלָּה, וּכְתִיב: "לוּא הִקְשַׁבְתָּ לְמִצְוֹתָי", פֵּרֵשׁ רַשִׁ"י (בְּרָכוֹת ו.): לְשׁוֹן הַמְתָּנָה הוּא, שֶׁתַּמְתִּין בִּשְׁבִיל מִצְוֹתַי אֲשֶׁר צִוִּיתִי. וְעַל זֶה מְסַיֵּם הַפָּסוּק: וַיְהִי כַנָּהָר שְׁלוֹמֶךָ וְצִדְקָתְךָ כְּגַלֵּי הַיָּם וַיְהִי כַחוֹל זַרְעֶךָ".

וְיֵשׁ בְּזֶה גַּם חִלּוּל ה', רַחֲמָנָא לְצַלַּן, שֶׁאוֹמְרִים: 'כְּךָ מִתְנַהֲגִים בְּנֵי תּוֹרָה'. וְאֵין בָּזֶה שׁוּם תֵּרוּץ, אֲפִלּוּ רוֹאִים אֲנָשִׁים מְזַלְזְלִים בָּזֶה [אוֹ שֶׁמְּדַבְּרִים בְּמָקוֹם שֶׁאָסוּר לְדַבֵּר], וַאֲפִלּוּ אֲנָשִׁים חֲשׁוּבִים. וּמַמָּה נַפְשָׁךְ אִם יֵשׁ לָהֶם טַעַם בָּזֶה (וּמִסְתָּמָא צָרִיךְ לְדוּנָם לְכַף זְכוּת שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם), אֵין הַטַּעַם שַׁיָּךְ אֵצֶל אֲחֵרִים, וְאִם אֵין לָהֶם טַעַם, בְּוַדַּאי גַּם הֵם יֵעָנְשׁוּ עַל זֶה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאַתָּה גּוֹרֵם לָהֶם שֶׁיֵּעָנְשׁוּ גַּם עֲבוּרְךָ, שֶׁהִכְשִׁילוּ אֲחֵרִים.

וְהָעִקָּר שֶׁבְּכָל דָּבָר: צָרִיךְ לִרְאוֹת מַה כָּתוּב בַּתּוֹרָה וּבַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְזֶהוּ רְצוֹן ה'. וְהַמְזַלְזֵל בָּזֶה, הוּא בִּכְלַל אֶפִּיקוֹרְס, חַס וְחָלִילָה, וּלְעוֹלָם הַבָּא לֹא יְקַבְּלוּ כְּלָל תֵּרוּץ זֶה שֶׁרָאוּ אֲחֵרִים מְזַלְזְלִים בָּזֶה.

הַמְאַחֵר בְּרָצוֹן לְתְפִלָּה, וְכֵן הַיּוֹצֵא בְּאֶמְצַע, לְעָתִיד לָבֹא יְגָרְשׁוּהוּ מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה וּבְסוֹפָהּ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסֵפֶר חֲסִידִים (סִימָן תשעט) וּבִירוּשַׁלְמִי (בְּרָכוֹת רֵישׁ פֶּרֶק ה): "כָּל שֶׁאֵין נִכְנָס לְבֵית הַכְּנֶסֶת בָּעוֹלָם הַזֶּה אֵין נִכְנָס בָּעוֹלָם הַבָּא". עכ"ל.

ד. אִיתָא בַּגְּמָרָא (ב"ב כב ע"א) שֶׁכַּמָּה אֲמוֹרָאִים אָמְרוּ כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ דְּרַב אַדָּא בַּר אַבָּא, אֲנָא עֲנִישְׁתֵּיהּ, וְרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר אֲנָא עֲנִישְׁתֵּיהּ, דְּרַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק רֵישׁ כַּלָּה הֲוָה, כֹּל יוֹמָא מְקַמֵּי דְּנֵיעוּל לְכַלָּה, מְרַהֵיט בַּהֲדֵיהּ רַב אַדָּא בַּר אַבָּא לְשְׁמַעְתֵּיהּ וַהֲדַר עָיֵיל לְכַלָּה. הַהוּא יוֹמָא נַקְטוּהּ רַב פָּפָּא וְרַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ לְרַב אַדָּא בַּר אַבָּא וכו' אַדְּהָכִי נְגַהּ לֵיהּ וכו'.

הֲרֵי מְבֹאָר, שֶׁאַף עַל גַּב שֶׁהָיָה בְּדַרְכּוֹ לְשִׁעוּר, מִכָּל מָקוֹם, כֵּיוָן שֶׁאִחֵר לָבֹא יָכוֹל הָיָה לוֹמַר אֲנָא עֲנִישְׁתֵּיהּ. חֲזֵינָן חֹמֶר מִי שֶׁמְּאַחֵר לָבֹא לְהַשִּׁעוּר, מֵעַתָּה מַה נֹּאמַר עַל מִי שֶׁמְּאַחֵר לָבֹא לַתְּפִלָּה? שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ מַמְתִּין לוֹ וּמִתְאַוֶּה לוֹ שֶׁיָּבוֹא, כַּמָּה חָמוּר הוּא הַמְאַחֵר לָבֹא.

הָרוֹצֶה לָצֵאת יְדֵי חוֹבָתוֹ בַּתְּפִלָּה וּלְהַשִּׂיג מַעֲלוֹת הַתְּפִלָּה, צָרִיךְ לָשִׂים לֵב לַדְּבָרִים הַלָּלוּ וּלְזָרֵז עַצְמוֹ לָבֹא בַּזְּמַן וּלְהַקְדִּים עַצְמוֹ לַתְּפִלָּה (קֹבֶץ שִׁיחוֹת ח"ד לג"ר נָתָן וולְפוֹ"ג זצ"ל מַשְׁגִּיחַ דִּישִׁיבַת לַיקווּד).

ה. וְכָתַב הַגָּאוֹן הָרַב בֶּן צִיּוֹן אַבָּא שָׁאוּל זצ"ל: ...לְפִי הַתְּמַדַּת הָאָדָם אֶפְשָׁר לְהַבְחִין מִי בַּעַל תּוֹרָה, לְהַבְדִּיל כְּדִמְיוֹן הַבָּאִים לַחֲתֻנָּה, יֵשׁ בָּאִים מְעַט וְהוֹלְכִים, יֵשׁ נִשְׁאָרִים יוֹתֵר, אֲבָל הַקְּרוֹבִים, בַּעֲלֵי הַשִּׂמְחָה, בָּאִים מֵהַהַתְחָלָה וְנִשְׁאָרִים עַד הַסּוֹף, כִּי הֵם קְשׁוּרִים לְבַעֲלֵי הַשִּׂמְחָה. כָּךְ לְהַבְדִּיל, בְּתוֹרָה, מִי שֶׁהוּא בַּעַל תּוֹרָה קָשׁוּר לַתּוֹרָה, וּבָא מֵהַהַתְחָלָה וְעַד הַסּוֹף (ע"כ מֵהָאוֹר לְצִיּוֹן. תּוֹרָה - ג)

וְנִרְאֶה שֶׁהוּא הַדִּין לַתְּפִלָּה. יֵשׁ בָּאִים בְּאִחוּר וְיוֹצְאִים לִפְנֵי סוֹף הַתְּפִלָּה, יֵשׁ בָּאִים בַּזְּמַן וְיוֹצְאִים מִיָּד בִּגְמַר הַתְּפִלָּה. וְיֵשׁ שֶׁמַּקְדִּימִים לָבֹא לִפְנֵי זְמַן הַתְחָלַת הַתְּפִלָּה וְאֵינָם מְמַהֲרִים לָצֵאת מִיָּד בִּגְמַר הַתְּפִלָּה, אַשְׁרֵי חֶלְקָם, וַעֲלֵיהֶם בְּוַדַּאי נֶאֱמַר קְרוֹב ה' לְכָל קֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאֻהוּ בֶּאֱמֶת.

ו. אֵין אָדָם יָכוֹל לְהַתְחִיל תְּפִלָּתוֹ בַּשָּׁעָה הַקְּבוּעָה בְּבֵית הַכְּנֶסֶת לִתְחִלַּת הַתְּפִלָּה. שֶׁהֲרֵי קֹדֶם לָכֵן צָרִיךְ "הֲכָנָה לַתְּפִלָּה", שֶׁזֶּה חֵלֶק מֵהַתְּפִלָּה, וְאוּלַי אַף עִקָּרָהּ (כִּפְי שֶׁיִּתְבָּאֵר בַּשַּׁעַר הַבָּא), וְכֵן צָרִיךְ זְמַן לְהִתְעַטֵּף בְּטַלִּית וּתְפִלִּין, וְלוֹמַר לְכָל הַפָּחוֹת פָּרָשַׁת הַתָּמִיד וּ"לְעוֹלָם יְהֵא אָדָם" שֶׁחַיָּבִים לְאָמְרָם מֵעִקַּר דִּינָא (כִּמּוּבָא בְּאַרְחוֹת יֹשֶׁר). רְצוּי גַּם לִלְמֹד מְעַט (אוֹ לוֹמַר כִּמָּה פִּרְקֵי תְּהִלִּים), כְּדֵי לְחַזֵּק אֶת אֱמוּנָתוֹ בַּה'. עַל יְדֵי כָּךְ תִּהְיֶה הַתְּפִלָּה מִתּוֹךְ יוֹתֵר כַּוָּנָה, וְתִהְיֶה לַמִּתְפַּלֵּל עֲרֵבוּת רַבָּה וְסִפּוּק רוּחָנִי רַב, וְיָחוּשׁ שֶׁאָכֵן הַתְּפִלָּה הִיא לֵב הַזְּמַן וּפְרִיוֹ

(וּכְמוֹ שֶׁאָמַר פַּעַם הַמַּשְׁגִּיחַ רַבִּי נָתָן וולְבּוֹפוֹ"גל זצ"ל לְמִישֶׁהוּ, אִי אֶפְשָׁר לְלֶכֶת יָשָׁר מֵהַמִּטָּה, וּלְהִכָּנֵס לְבָרוּךְ שֶׁאָמַר... זֶה לֹא הוֹלֵךְ!).

וּמִזֶּה נִרְאֶה, שֶׁעַל כָּל אֶחָד לְהַגִּיעַ לְפָחוֹת שֵׁשׁ אוֹ שֶׁבַע דַּקּוֹת לִפְנֵי הַזְּמַן הַקָּבוּעַ לִתְחִלַּת הַתְּפִלָּה.

הערה: *3 מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל הקפיד לבא לפחות עשר דקות לפני התפילה. הוא גם תבע כך מאחרים, והסביר זאת שכאשר באים לפגישה עם מלך לא מגיעים ברגע האחרון, ובוודאי לא מאחרים. הנהגה כזו פועלת על האדם שירגיש לפחות מעט שהוא עומד לפגוש את המלך. (שלמי שמחה עמ' רי"א, תשס"ז)

וְאַף שֶׁיְּצָטָרֵךְ בִּשְׁבִיל כָּךְ לָקוּם מֻקְדָּם יוֹתֵר וְ'יַפְסִיד' דַּקּוֹת יְקָרוֹת אֵלּוּ מִשְּׁנָתוֹ הַמְּתוּקָה, כְּבָר נֶאֱמַר עַל זֶה וְעַל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה "הֲוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מְצָוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ".

וּכְבָר כָּתַב הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה: וּמִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַשְׁכִּים קוֹדֶם אוֹר הַבֹּקֶר מֻחֲמַת שֶׁהוּא חַלָּשׁ בְּטִבְעוֹ, אוֹ שֶׁהוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁאִם יָקוּם בְּאַשְׁמֹרֶת יִישַׁן בְּעֵת הַתְּפִלָּה, מוּטָב לִישֹׁן כָּל הַצָּרֵךְ. וּמִכָּל מָקוֹם יְהֶיֶה זָהִיר מְאֹד לָקוּם שָׁעָה וּלְפָחוֹת חֲצִי שָׁעָה קוֹדֶם קְרִיאַת הַשַּׁמָּשׁ לְבֵית הַכְּנֶסֶת כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה יָכוֹל לְהִכָּנֵס עַצְמוֹ לְהִתְפַּלֵּל בַּצִּבּוּר וּבְנָקִיּוּת. עכ"ל.

ז. וּלְבַד מֵהַהֶכְנָה לַתְּפִלָּה שֶׁחַיָּבִים מֵעִקַּר הַדִּין (שֻׁלְחָן עָרוּךְ סי' צג) שֶׁמַּפְסִיד הַמְאַחֵר לַתְּפִלָּה, וְחִלּוּל הַשֵּׁם וּבִזּוּי כְּבוֹד שָׁמַיִם רַחֲמָנָא לִצְלַן שֶׁגּוֹרֵם, מְאַבֵּד הַמְאַחֵר לַתְּפִלָּה אַף אֶת גּוּף הַתְּפִלָּה, מִשּׁוּם שֶׁמָּכָרַח לְדַלֵּג עַל אֲמִירַת הַקָּרְבָּנוֹת וּפְסוּקֵי דְּזִמְרָה כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לְהִתְפַּלֵּל בַּצִּבּוּר.

וְאַף אִם נֹאמַר שֶׁאֵין חוֹבָה מֵעִקַּר הַדִּין לִקְרֹא פָּרָשַׁת הַקָּרְבָּנוֹת, מִכָּל מָקוֹם הַכֹּל מוֹדִים שֶׁמַּעֲלָה גְּדוֹלָה בִּקְרִיאָתָהּ וְשֶׁיֵּשׁ בָּזֶה תּוֹעֶלֶת גְּדוֹלָה, וּכְמוֹ שֶׁיְּבֹאַר לְקַמָּן.

ח. בַּסֵּפֶר הֶאָרַת הַתְּפִלָּה הֵבִיא אֶת לְשׁוֹן הַזֹּהַר עַל מַעֲלַת אֲמִירַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר: "בְּעִדָּנָא דְּיַעֲרַע מוֹתָנָא בִּבְנֵי אֱנָשָׁא, קָיְמָא אִתְגְּזַר (בְּרִית נִכְרֶתֶת), וְכָרוֹזָא אַעֲבַר (וּכְרוּז עוֹבֵר) עַל כָּל חֵילָא דִּשְׁמַיָּא, דְּאִי יֵיעָלוּן בְּנוֹהִי בְּאַרְעָא בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וְיֵימְרוּן בְּרַעוּת נַפְשָׁא וְלִבָּא עְנֵינָא דְּקִטּוֹרֶת בּוּסְמִין דַּהֲווֹ לְהוֹ לְיִשְׂרָאֵל, דְּיִתְבַּטַּל מוֹתָנָא מִנַּייהוּ". "מָאן דְּיֵימַר פִּטּוּם הַקְּטֹרֶת בָּתַר תְּהִלָּה לְדָוִד (בְּ"אֵין כֵּאלֹקֵינוּ") בָּטִיל מוֹתָנָא מִבַּיְתָא".

ט. רַבִּי אַבְרָהָם צְבִי מַרְגָּלִית שְׁלִיט"א סִפֵּר בַּהֶסְפֵּד שֶׁנָּשָׂא אַחַר פְּטִירָתוֹ שֶׁל מָרָן הָרַב שַׁךְ זצוק"ל, כִּי פַּעַם שָׁאַל אֶת רַבֵּנוּ אִם רָאוּי לְהַקְפִּיד בַּיְּשִׁיבָה עַל אֲמִירַת סֵדֶר הַ'קָּרְבָּנוֹת' לִפְנֵי הַתְּפִלָּה. "בְּהַרְבֵּה מְקוֹמוֹת מוּנָח כָּל עִנְיַן אֲמִירַת הַקָּרְבָּנוֹת בְּקֶרֶן זָוִית" הִצִּיג הָרַב מַרְגָּלִית

אֶת צִדְדֵי הַשְּׁאֵלָה, "אוּלָם מֵאֵידָךְ יְדוּעָה הַחֲשִׁיבוּת הָרַבָּה הַנּוֹדַעַת לָאֲמִירָתָם, וְאִם כֵּן – כֵּיצַד עָלֵינוּ לִנְהֹג בַּיְּשִׁיבָה?".

הַתְּשׁוּבָה אֲשֶׁר קִבֵּל הָיְתָה חַד מַשְׁמָעִית: "רָאוּי שֶׁבָּנֵי הַיְשִׁיבָה יֹאמְרוּ קָרְבָּנוֹת!!" פָּסַק רַבֵּנוּ. כַּאֲשֶׁר נִסָּה הַלָּה לְחַדֵּד אֶת הַשְּׁאֵלָה וְהִדְגִּישׁ כִּי בְּמַרְבִּית הַיְשִׁיבוֹת לֹא מַתְחִילִים אֶת הַתְּפִלָּה בַּאֲמִירַת הַ'קָּרְבָּנוֹת' – הֵשִׁיב רַבֵּנוּ וְאָמַר: "נָכוֹן, כָּךְ מְקֻבָּל בַּיְּשִׁיבוֹת, אוּלָם לְדַעְתִּי – רָאוּי לְהַמְלִיץ לְכָל בֶּן תּוֹרָה שֶׁיַּקְדִּים עֲשֶׂר דַּקּוֹת לִפְנֵי הַתְחָלַת הַתְּפִלָּה וְיֹאמַר אֶת סֵדֶר הַ'קָּרְבָּנוֹת'!!".

וְזֶה הַמָּקוֹם לְצַיֵּן, כִּי רַבֵּנוּ עַצְמוֹ הָיָה מַקְפִּיד עַל אֲמִירַת סֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת אַף לִפְנֵי תְּפִלַּת מִנְחָה, כַּאֲשֶׁר מִנְהָגוֹ הָיָה לְאָמְרָם בְּדַרְכּוֹ מִמְּקוֹמוֹ בְּ'סִדְּרִים' – לְיַד אֲרוֹן הַסְּפָרִים בַּאֲחוֹרֵי בֵּית הַמִּדְרָשׁ – אֶל מְקוֹמוֹ הַקָּבוּעַ בַּמִּזְרָח, וְזֹאת לְאַחַר שֶׁהֵיוּ דּוֹפְקִים עַל הַבִּימָה לְסַמֵּן עַל תְּחִלָּתָהּ שֶׁל תְּפִלַּת מִנְחָה (אֹרְחוֹת הַבַּיִת, תְּפִלָּה עמ' שפח)

וּבְדוֹר זֶה דְּבָעִינָן דְּ"כַפְנָא וּמוֹתָנָא" יֶעְדוּ מִנָּן, אֲמִירַת הַקָּרְבָּנוֹת נְחוּצָה לָנוּ כַּאֲוִיר לִנְשִׁימָה מַמָּשׁ, וְיֵשׁ לְהִצְטַעֵר מְאֹד שֶׁיֵּשׁ בְּזֶה רִפְיוֹן גָּדוֹל. וִיהִי רָצוֹן שֶׁנִּתְעוֹרֵר וּנְתַקֵּן עִנְיָן נִשְׂגָּב זֶה.

י. לְסִיּוּם נוֹשֵׂא זֶה שֶׁל מַעֲלַת אֲמִירַת הַקָּרְבָּנוֹת קֹדֶם הַתְּפִלָּה וְהַמִּתְחַיֵּב מִזֶּה, מִן הָעִנְיָן לְהָבִיא אֶת אֲשֶׁר סִפֵּר ר"א בְּרוֹיֶער שְׁלִיטָ"א: בִּצְעִירוּתוֹ בְּעֵת שֶׁשָּׁהָה אֵצֶל הֶחָפֵץ חַיִּים וּהח"ח הָיָה כְּבָר כְּבֶן 91 וְהַהֲלִיכָה הָיְתָה קָשָׁה עָלָיו, סִדְּרוּ לוֹ בְּבֵיתוֹ בֵּית כְּנֶסֶת לְתְפִלָּה שֶׁשָּׁם הָיוּ מִתְפַּלְּלִים בְּנֵי בֵּיתוֹ וְהַנִּכְבָּדִים, כְּעֶשְׂרִים אִישׁ בְּעֶרֶךְ. בֹּקֶר אֶחָד נִכְנַס הֶחָפֵץ חַיִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְהַצַּבּוּר כְּבָר אָחֲזוּ בְּאֶמְצַע אֲמִירַת הַקָּרְבָּנוֹת, וְהֶחָפֵץ חַיִּים חָשַׁשׁ שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הַצַּבּוּר שֶׁהוּא אֵינוֹ אוֹמֵר קָרְבָּנוֹת וּבָכְךָ הוּא גּוֹרֵם לְחִלּוּל הַשֵּׁם, וּמִיָּד כְּשֶׁנִּכְנַס לְבֵית הַכְּנֶסֶת אָמַר לַצַּבּוּר כְּשֶׁאֵימָה וָפַחַד עַל פָּנָיו: רַבּוֹתַי! אַל תַּחְשְׁדוּ בִּי! אֲנִי כְּבָר אָמַרְתִּי קָרְבָּנוֹת (לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ).

סֵדֶר יוֹמוֹ שֶׁל הַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר"א לוּפְיָאן זצ"ל הִתְחִיל בַּהַשְׁכָּמָה. לְבֵית הַמִּדְרָשׁ נִכְנַס כַּחֲצִי שָׁעָה לִפְנֵי זְמַן שַׁחֲרִית. הִנִּיחַ טַלִּית וּתְפִלִּין וְאָמַר בִּרְכוֹת הַשַּׁחַר בְּהַדְגִּישׁוֹ כָּל מִלָּה וּמִלָּה בְּכַוָּנָה גְּדוֹלָה. לְאַחַר מִכֵּן אָמַר אֶת הַקָּרְבָּנוֹת עִם הַמְּפָרְשִׁים בְּסִדּוּר ר' יַעֲקֹב עֶמְדִּין, יוֹם יוֹם. אַחֲרֵי כֵן הָיָה הוֹלֵךְ לְהָעִיר אֶת הַבַּחוּרִים שֶׁעֲדַיִן יָשְׁנוּ (לֵב אֱלִיָּהוּ ח"א, מַעֲשִׂים וְהַנְהָגוֹת בְּתְחִלַּת הַסֵּפֶר מהדו' תשמ"ג)

יא. וְשָׁמַעְתִּי מֵהַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' דָּן סֶגַל שְׁלִיטָ"א בְּאַחַד הַוַּעֲדִים, שֶׁהַסְּטַיְיפְּלֶר זצ"ל הָיָה אוֹמֵר לִפְנֵי הַתְּפִלָּה גַּם "פָּתַח אֱלִיָּהוּ".

יב. וְעַתָּה נְדַבֵּר מְעַט בְּעִנְיַן הַהֶכְפֵּד הַנִּגְרָם לַמְאַחֵר לְתְפִלָּה בַּאֲמִירַת פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה. כָּתַב הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (אֹרַח חַיִּים סי' נא ס"ח): אֵין אוֹמְרִים הַזְּמִירוֹת בְּמְרוּצָה כִּי אִם בְּנַחַת. וּבַמִּשְׁנָה

בְּרוּרָה שָׁם כָּתַב הַטַּעַם, שֶׁלֹּא יְדַלֵּג שׁוּם תֵּבָה וְלֹא יַבְלִיעֵם אֶלָּא יוֹצִיא מִפִּיו כְּאִלּוּ מוֹנֶה מָעוֹת.

עוֹד כָּתַב שָׁם הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (ס"ק יז) בְּשֵׁם הַזֹּהַר, כְּשֶׁאוֹמֵר שִׁירַת הַיָּם יֹאמַר בְּשִׂמְחָה וִידַמֶּה בְּדַעְתּוֹ כְּאִלּוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם עָבַר בַּיָּם, וְהָאוֹמֵר בְּשִׂמְחָה מוֹחֲלִין לוֹ עֲוֹונוֹתָיו.

וּבְמַעֲלַת פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה שֶׁיְּדוּעַ שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן כְּרִיתָה, שֶׁמַּכְרִית כָּל הַמְקַטְרְגִים וְכֹחוֹת הָרַע, הִסְבִּיר מָרָן הַמַּשְׁגִּיחַ זצ"ל, כֵּיוָן שֶׁאוֹמֵר פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה, שֶׁשָּׁם מְבֹאָר וְיוֹצֵא מִן הַפְּסוּקִים שֶׁאֵין עוֹד מִלְבַדּוֹ יִתְבָּרַךְ, הֲרֵי שֶׁעַל יְדֵי אֲמִירַת הַפְּסוּקִים כָּרָאוּי הָאָדָם לְבַדּוֹ מַכְרִית אֶת כָּל הָרַע, שֶׁאֵין מַאֲמִין בָּהֶם, וְרַק בַּה' לְבַדּוֹ, וְזֹאת תְּרוּפָה כְּלָלִית לְטַהֵר מִכָּל חֵטְא. נִמְצָא שֶׁבְּחִזּוּק הָאֱמוּנָה יֵשׁ גַּם מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה וְהַטָּהֳרָה (ע"כ מִסֵּפֶר תְּפִלַּת חַנָּה).

יג. עוֹד כָּתַב בְּסֵפֶר תְּפִלַּת חַנָּה בְּשֵׁם הַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' יְחֶזְקֵאל לְוִינְשְׁטַיין זצ"ל (מְבוֹא הַתְּפִלָּה, יח): אִם מִסְתַּפֵּק בִּתְפִלָּה בִּמְהֵירוּת כְּמִצְוַת אֲנָשִׁים מְלֻמָּדָה זֶה מַרְאֶה שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רָחוֹק מִכְּלִיוֹתָיו וְהַרְגָּשׁוֹתָיו מֵתוּ בְּקִרְבּוֹ, וּלְמָשָׁל אִם אֶחָד לֹא אוֹכֵל כָּרָאוּי, אוֹמְרִים עָלָיו שֶׁאֹבֵד הַתֵּאָבוֹן, מַה קֹּרֶה לוֹ?! וּכְמוֹ כֵן אִם מְאַחֵר לַתְּפִלָּה כְּשֶׁהַצִּבּוּר אוֹחֲזִים קֹדֶם "בָּרְכוּ" וְחָסֵר לוֹ הַפְּסוּקֵי דְּזִמְרָה (אוֹ מַחְסִיר סֵדֶר מוּסָר) הֲרֵי הוּא חַי בְּ"לָצֵאת יְדֵי חוֹבָה", וּמַרְאֶה שֶׁאֹבֵד הַתֵּאָבוֹן אֶצְלוֹ, וְחוֹלֶה גָּדוֹל הוּא רַחֲמָנָא לְצַלַּן.

וְהַגָּאוֹן הָרַב יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר זצ"ל, הִמְשִׁיל עִנְיָן זֶה לְסִדּוּר שֶׁנִּדְפַּס בְּתְחִלָּתוֹ תְּחִנּוֹת וּבַקָּשׁוֹת, וְנִקְרַע דַּף אֶחָד מִמֶּנּוּ, הֲרֵי סַךְ הַכֹּל נִקְרַע מֵהַתְּחִנּוֹת וּבַקָּשׁוֹת, וְגַם אִם נִקְרְעוּ עוֹד כַּמָּה דַּפִּים, הֲרֵי גַּם זֶה מֵהַתְּחִנּוֹת, אֲבָל אִם הַסִּדּוּר מַתְחִיל מִיָּד בְּבָרוּךְ שֶׁאָמַר, הֲרֵי אִם נִקְרַע דַּף מִמֶּנּוּ, נִקְרַע הוּא בְּהֶעְקֵר – פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה זֶה לֹא תְּחִנּוֹת, זֶהוּ מִגּוּף הַתְּפִלָּה. ע"כ.

יד. עַל הַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' יְחֶזְקֵאל לְוִינְשְׁטַיין זצ"ל מְסֻפָּר: בִּהְיוֹתוֹ בְּקֶלֶם נָשָׂא אִשָּׁה, וְאַחֲרֵי חֻתּוּנָתוֹ הִמְשִׁיךְ לִלְמֹד בְּ"תַלְמוּד תּוֹרָה" בְּקֶלֶם בְּהַתְמָדָה וְעָמָל נִפְלָאִים. הוּא לֹא אִחֵר מֵעוֹלָם לְסִדְרֵי הַיְשִׁיבָה גַּם בִּהְיוֹתוֹ אָבֵרְךְ! וְכֵן מֵעוֹלָם לֹא אִחֵר לִתְפִלַּת שַׁחֲרִית בַּיְשִׁיבָה, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהָיָה מַקְדִּים הַרְבֵּה לִפְנֵי זְמַן הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְהִתְכּוֹנֵן לַתְּפִלָּה.

מְסַפְּרִים שֶׁפַּעֲמַיִם בִּלְבַד בִּימֵי חַיָּיו הִגִּיעַ לִתְחִלַּת פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה. פַּעַם אַחַת הָיָה זֶה כְּשֶׁנּוֹלְדָה לוֹ בַּת בְּבֵיתוֹ, כְּדֶרֶךְ הַזְּמַן הַהוּא שֶׁלֹּא הָיוּ עֲדַיִן בָּתֵּי חוֹלִים לְיוֹלְדוֹת. וּפַעַם שְׁנִיָּה בִּזְמַן הַמִּלְחָמָה, כְּשֶׁגָּלְתָה הַיְשִׁיבָה לָעִיר קֵיידָאן וּמִסִּבָּה הִלְכָתִית נֶאֱלַץ לְהִתְעַכֵּב בָּאַכְסַנְיָה וְהִגִּיעַ לִפְסוּקֵי דְּזִמְרָה (מוֹפֵת הַדּוֹר).

וְהָיָה אוֹמֵר: אַף אִלּוּ שֶׁמַּאֲרִיכִים בְּתַלְמוּדָם לְאַחַר חֲצוֹת לַיִל, יֵדְעוּ שֶׁאֵין בְּכָךְ כָּל תֵּרוּץ לְאַחֵר לַתְּפִלָּה, זְכוּרֵנִי שֶׁהֶחְפֵּץ חַיִּים זצ"ל הָיָה נִכְנָס לַיְשִׁיבָה בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת וּמְכַבֶּה אֶת אוֹרוֹת הַמְּנוֹרוֹת [אֵינֶנִּי זוֹכֵר בִּמְדֻיָּק אֶת הַטַּעַם לְכָךְ וְאֵימָתַי הָיְתָה הַשָּׁעָה הַמְדֻיֶּקֶת]. יִבְדֹּק

כָּל אֶחָד וְאֶחָד אֶת עַצְמוֹ כַּמָּה זְמַן נָחוּץ לוֹ לְשֵׁנָה, וּלְפִי זֶה יְקַבֵּעַ זְמַן שְׁכִיבָתוֹ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לָבֹא לִתְפִלָּה בְּזְמַנָּהּ (אוֹר יְחֶזְקֵאל, דִּרְכֵי הָעֲבוֹדָה עמ' קלב).

טו. הָיָה מִתְפַּלֵּא (הַמַּשְׁגִּיחַ רַבִּי נָתָן וּוֹלְטְפוּיגֶל זצ"ל) עַל אוֹתָם הָאֲנָשִׁים שֶׁמִּתְאַחֲרִים לַתְּפִלָּה וְלֹא מִתְבַּיְשִׁים לְבֹא מְאֻחָר, וְאָמַר הֲרֵי הָאָדָם מִתְבַּיֵּשׁ לְהַרְאוֹת אֶת חֶסְרוֹנוֹתָיו, וְכָאן רוֹאִים בְּכָל יוֹם בְּנֵי אָדָם שֶׁלֹּא מִתְבַּיְשִׁים לְהַרְאוֹת לְכֻלָּם שֶׁהֵם עַצְלָנִים... וְכִנְרְאֶה, שֶׁהֵם לֹא יוֹדְעִים אֶת הַחִסָּרוֹן וְהַקִּלְקוּל שֶׁטָּמוּן בְּמִדָּה מְגֻנָּה זוֹ שֶׁל עַצְלוּת, וְלָכֵן לֹא מַסְתִּירִים אוֹתָהּ וְלֹא מִתְבַּיְשִׁים בָּהּ. (לֶקֶט רְשִׁימוֹת, עִנְיְנֵי תְּפִלָּה).

טז. לְסִיּוּם עִנְיָן זֶה נָבִיא אֶת הַמַּעֲשֶׂה וְהַדְּבָרִים הַבָּאִים מֵהַסֵּפֶר הַמַּשְׁגִּיחַ דְּקַמְנִיץ: סִפֵּר אַבְרֶךְ, שְׁבִלְמָדוֹ בִּישִׁיבַת קַמְנִיץ אֶחָד פַּעַם לַתְּפִלָּה, לְאַחַר הַתְּפִלָּה קָרָאוֹ אַבָּא (הָרַב מֹשֶׁה אַהֲרֹן שְׁטֶרְן) זצ"ל עִם עוֹד בָּחוּר, וְהֶאֱרִיךְ עַל בְּזָיוֹן הַהַנְהָגָה שֶׁל אִחוּר בַּתְּפִלָּה. וְסִפֵּר שֶׁנִּשְׁאַל פַּעַם הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זַלְמָן אוֹיֶערְבָּךְ זצ"ל מְבַּחוּר יְשִׁיבָה, הֲרֵי מְבֹאָר בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁטּוֹב מְעַט תַּחֲנוּנִים בְּכַוָּנָה מֵהַרְבֵּה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, אִם כֵּן מָה אֶעֱשֶׂה כְּשֶׁאֲנִי מְאַחֵר לְפִסּוּקֵי דְּזִמְרָה, וְנִשְׁאַר לְפָנַי זְמַן מוּעָט, הַאִם אֹמַר בְּמְתִינוּת בָּרוּךְ שֶׁאָמַר, אַשְׁרֵי, כְּפִי הַדִּלּוּגִים הַמּוּבָא בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, אוֹ לְהַגִּיד אֶת כָּל פְּסוּקֵי דְּזִמְרָה בְּמְהִירוּת בְּמִרוּצָה, מֶה עָלַי לַעֲשׂוֹת, לְדַלֵּג וּלְהַגִּיד מְעַט בְּכַוָּנָה אוֹ לְהַגִּיד הַכֹּל?

סוֹבֵב הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זַלְמָן אֶת רֹאשׁוֹ וְהֵנִיף שְׁתֵּי יָדָיו בִּתְמִיהָה וּבְכָאֵב: "אֵיךְ בַּחוּר יְשִׁיבָה שׁוֹאֵל שְׁאֵלוֹת שֶׁכָּאֵלֶּה?" הֶמ... הֶמ... אִם קוֹרֶה וַאֲנִי מְאַחֵר? מִצְטַדֵּק הַתַּלְמִיד... לֹא, לֹא, הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זַלְמָן לֹא מוּכָן לְהָבִין "אֵיךְ בַּחוּר יְשִׁיבָה שׁוֹאֵל שְׁאֵלוֹת מֵהַסּוּג הַזֶּה?"

הערה: *4 הרה"ג ר"א וייס שליט"א סיפר באחד השיעורים שהיה נוכח בשעת מעשה, כשבא תלמיד מהישיבה ושאל את מו"ר האדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל כיצד היה עליו לנהוג, במקרה שאירע לו שהתעורר מספר דקות לפני סוף זמן ק"ש, והזמן היה כל כך מצומצם שאי אפשר היה להספיק גם לברך ברכות התורה וגם לקרוא ק"ש, האם היה צריך לקרוא ק"ש בלי להקדים ברכות התורה, או לברך את ברכות התורה קודם, אף שאז היה עובר זמן ק"ש. האדמו"ר זצ"ל דחה אותו ב'אמת הבנין' כשמאי, ואמר לו תלך לישון ומחר תקום ותקרא בזמן... בשיעור חומש עם רש"י באותו שבוע, ייחד האדמו"ר את כל השיעור לשאלתו של אותו בחור, אך יחד עם זה הביע פליאתו איך יתכן שבחור בן תורה חסידי (חסידישער בחור) ישאל שאלות כאלה?!

(אַגַּב יֵשׁ לְצַיֵּן שֶׁאַבָּא ז"ל בְּאֶמְצַע הַסֵּדֶר נִגַּשׁ לְאוֹתָם בַּחוּרִים וּבִקֵּשׁ סְלִיחָה עַל הַמּוּסָר שֶׁל הַבֹּקֶר, הֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁנֶּעֱלְבוּ בִּשְׁעַת הַשִּׂיחָה, וּכְבָר כָּתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא, הַיְנוּ תִּשְׁתַּדֵּל שֶׁלֹּא תַּעֲלִיב אוֹתוֹ בִּשְׁעַת הַתּוֹכָחָה וְלֹא תִשָּׂא עָלָיו חֵטְא).

אִחוּר לַתְּפִלָּה הָיָה אֶצְלוֹ חָמוּר לִמְאֹד, הָיָה אוֹמֵר אֵיךְ אֲנַחְנוּ יְכוֹלִים לְתָאֵר לְעַצְמֵנוּ אִם הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל שֶׁבָּא לְשָׁרֵת בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ לִפְנֵי וְלִפְנִים יְאַחֵר בְּדַקָּה...
אִמֵּנוּ תחי' סִפְּרָה, שֶׁפַּעַם הִתְעוֹרֵר בְּאֶמְצַע הַלַּיְלָה וְהָיָה מְאֹד נִסְעָר... שָׁאֲלָה מַה קָּרָה, אָמַר חָלַמְתִּי שֶׁאִחַרְתִּי לַמִּנְיָן בַּיְשִׁיבָה...
הָיָה מֵעִיר אוֹתָנוּ בְּשָׁעָה 6.00, שֶׁהֲרֵי בְּשָׁעָה 7.30 מַתְחִיל הַמִּנְיָן... וְחָלִילָה לֹא נְאַחֵר...

יז. שָׁמַעְתִּי מִמָּרָן רֹאשׁ הַיְשִׁיבָה הגרמ"מ חִדֵּשׁ שְׁלִיטָ"א שֶׁבֶּהֱיוֹתוֹ בְּחוּ"ל בְּאַחַד הַמְּקוֹמוֹת סִפֵּר לוֹ אֶחָד מֵרַבָּנֵי הַמָּקוֹם אֶת הַסִּפּוּר הַבָּא:
אַחַד הַמִּתְפַּלְּלִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בּוֹ אֲנִי מְכַהֵן כְּרַב, יְהוּדִי עַתִּיר נְכָסִים, בַּעַל בֵּית חֲרֹשֶׁת לְיִצּוּר רָהִיטִים, הָיָה מַגִּיעַ לַתְּפִלָּה בְּקְבִיעוּת, אַךְ דֵּא עָקָא שֶׁתָּמִיד הָיָה מְאַחֵר, פַּעַם הָיָה מַגִּיעַ בְּ"בָרוּךְ שֶׁאָמַר" וּפַעַם בְּיִשְׁתַּבַּח" וכיו"ב.
נִגַּשְׁתִּי אֵלָיו וְשָׁאַלְתִּי אוֹתוֹ בְּמֵאוֹר פָּנִים, אַתָּה כ"כ מִתְאַמֵּץ לָבֹא בְּקְבִיעוּת יוֹם יוֹם לַתְּפִלָּה, מַדּוּעַ שֶׁלֹּא תִּתְאַמֵּץ לָבֹא בַּזְּמַן?!
עָנָה לִי אוֹתוֹ יְהוּדִי בְּתָמִימָהּ "מַה זֶּה מְשַׁנֶּה אִם קְצָת אִחַרְתִּי? הָעִקָּר שֶׁהִגַּעְתִּי!".
הַשִּׂיחָה הִסְתַּיְמָה וְכָל אֶחָד פָּנָה לְדַרְכּוֹ.
כַּעֲבֹר מִסְפַּר חֳדָשִׁים פָּרְצָה שְׂרֵפָה בְּבֵית הַחֲרֹשֶׁת שֶׁל אוֹתוֹ יְהוּדִי וְשָׂרְפָה כְּמְעַט אֶת כָּל הַתְּכוּלָה שֶׁלּוֹ. לְמָחֳרָת הִגִּיעַ אֵלַי אוֹתוֹ יְהוּדִי וּבְפָנִים נְפוּלוֹת נֶעֱמַד לְפָנַי.
אֲנִי יוֹדֵעַ לָמָּה זֶּה קָרָה לִי – אָמַר בְּקוֹל נָכְאִים. בִּגְלַל שֶׁאֲנִי מַגִּיעַ יוֹם יוֹם מְאֻחָר לַתְּפִלָּה!
מַה הֵבִיא אוֹתְךָ לַחֲשֹׁב כָּךְ? הִתְפַּלֵּאתִי וְשָׁאַלְתִּי אוֹתוֹ:
הֵישִׁיר הַיְהוּדִי אֶת מַבָּטוֹ לְעֶבְרִי וְאָמַר כְּמְעַט בִּבְכִי: כְּשֶׁפָּרְצָה הַשְּׂרֵפָה הִתְקַשְּׁרנוּ מִיָּד ל"מְכַבֵּי הָאֵשׁ" וְהִזְעַקְנוּ אוֹתָם לַמָּקוֹם, הֵם הִגִּיעוּ – אֲבָל קְצָת מְאֻחָר...!!!
קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת
קְרִיאַת שְׁמַע בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת (וּלְאַחַר זְמַנָּהּ)

יח. תְּחִלָּה נַעֲסֹק בְּעִנְיַן הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת, וּלְאַחַר מִכֵּן נַעֲבֹר לַמִּתְפַּלֵּל בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת.
וְזֶה לְשׁוֹן הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סִימָן נ"ח סָעִיף א': זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית מִשֶּׁיִּרְאֶה אֶת חֲבֵרוֹ הָרָגִיל עִמּוֹ קְצָת בְּרִחוּק אַרְבַּע אַמּוֹת וְיַכִּירֶנּוּ. וְנִמְשָׁךְ זְמַנָּהּ עַד סוֹף שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת שֶׁהוּא רְבִיעַ הַיּוֹם. וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְקָרוֹתָהּ כְּוָתִיקִין (פֵּרוּשׁ תַּלְמִידִים. וְרַשִּׁ"י פֵּרֵשׁ, אֲנָשִׁים עֲנָוִים וּמְחַבְּבִים הַמִּצְוֹות) שֶׁהָיוּ מְכַוְּנִים לְקָרוֹתָהּ מְעַט קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה וְכוּ' וּמִי שֶׁיּוּכַל לְכַוֵּן לַעֲשׂוֹת כֵּן שְׂכָרוֹ מְרֻבֶּה מְאֹד.

וּבְסָעִיף ב' כָּתַב: אִם לֹא קָרָא אוֹתָהּ קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה יֵשׁ לוֹ לְהַקְדִּים לִקְרוֹתָהּ בִּמְהֵרָה כָּל מַה שֶּׁיּוּכַל, עכ"ל.

הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה בס"ק ג' כּוֹתֵב: וּלְכַתְחִלָּה אָסוּר לְהִתְאַחֵר עַד אוֹתוֹ הַזְּמַן (הַיְנוּ סוֹף שְׁלֹשׁ שָׁעוֹת). ובס"ק י"א כָּתַב: מִכָּאן תּוֹכַחַת מְגֻלָּה לְבְנֵי אַשְׁכְּנַז (ראה הערה) שֶׁמְּאַחֲרִים מְאֹד קְרִיאַת שְׁמַע, וְאָמְרוּ חֲזַ"ל: אִלְמָלֵא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל קַבָּלַת מַלְכוּת שָׁמַיִם דַּי, עכ"ל.

הערה: *55 ואולי זה היה שורש פורה וראש ולענה לנגע שפשתה כעת, שכמה מבני אשכנז פרקו מהם עול התורה לגמרי, כי כך דרכו של היצה"ר היום אומר לו עשה כך וכו'. (ספר שערי רחמים להגר"א צבי הירש קנצלבוגן זצ"ל, דינים והנהגות מהגר"א והגר"ח מוולוז'ין הלכות ברכות וק"ש אות א [על סעיף כז] הערה י).

יט. וְנָבִיא כָּאן גַּם מַה שֶּׁמּוּבָא בִּשְׁמוֹ שֶׁל בַּעַל הַ'מִּשְׁנָה בְּרוּרָה' בְּסֵפֶר תּוֹלְדוֹתָיו: גְּדוֹלָה הִיא מְאֹד זְכוּתוֹ שֶׁל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (סוֹטָה מב.) "וַיִּגַּשׁ הַפְּלִשְׁתִּי הַשְׁכֵּם וְהַעֲרֵב", אָמַר ר' יוֹחָנָן כְּדֵי לְבַטְּלָן מִקְּרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית. הִנֵּה רָשָׁע זֶה הֵבִין עַד כַּמָּה גָּדוֹל כֹּחָהּ שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ וְחָשַׁב לְנַצְּחָם עַל יְדֵי זֶה שֶׁיְּבַטְּלֵם מִלִּקְרוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ, וְכַמָּה מֵאִתָּנוּ עוֹבְרִים בִּשְׁאָט נֶפֶשׁ עַל מִצְוָה זוֹ!... (הֶחָפֵץ חַיִּים – חַיָּיו וּפְעָלוֹ ח"ג עמ' תתעא).

כ. וְכָתַב הַגָּאוֹן הָרַב שִׁמְעוֹן בֶּן הַכָּתָב סוֹפֵר זצ"ל: הַמְאַחֵר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע עוֹבֵר עַל מִצְוַת עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא, וְצָרִיךְ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה וְלָשׁוּב מֵחֶטְאוֹ וּלְהִתְוַדּוֹת עָלָיו. וּבִזְמַן הַמִּקְדָּשׁ הָיָה מֵבִיא עַל בְּטוּל מִצְוַת עֲשֵׂה קָרְבַּן עוֹלָה לְכַפֵּר וּלְרָצוֹת עָלָיו. וְאָמְרוּ חֲזַ"ל (חֲגִיגָה ט:) מֵעֲוֹת לֹא יוּכַל לְתִקֵּן, זֶה שֶׁבִּטֵּל קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית אוֹ קְרִיאַת שְׁמַע עַרְבִית. וַאֲפִלּוּ עֲשֵׂה תְּשׁוּבָה, מִכָּל מָקוֹם אֵין לוֹ תַּקָּנָה, כֵּיוָן שֶׁעֲשִׂיַּת תְּשׁוּבָה מוֹעִילָה שֶׁלֹּא יֵעָנֵשׁ עוֹד בְּעֹנֶשׁ הַמַּגִּיעַ עַל בְּטוּל מִצְוַת עֲשֵׂה, אֲבָל מִכָּל מָקוֹם לֹא עָשָׂה אֶת הַפְּעֻלָּה וְהַתִּקּוּן שֶׁעוֹשֶׂה בְּקִיּוּמָהּ, הֵן בְּרוּחָנִיּוּת וְהֵן בְּגַשְׁמִיּוּת. וַאֲפִלּוּ אִם הוּא אָנוּס בְּבִטּוּלָהּ, וְאֹנֶס רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ וּפָטוּר מִן הָעֹנֶשׁ שֶׁלֹּא קִיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה, מִכָּל מָקוֹם לֹא קִיֵּם אֶת הַמִּצְוָה כְּתִקְנָהּ (שו"ת הִתְעוֹרְרוּת תְּשׁוּבָה ח"א סִימָן לג).

כא. וְגַם בִּימוֹת הַקַּיִץ שֶׁהַלֵּילוֹת קְצָרִים וּתְחִלַּת הַיּוֹם מֻקְדֶּמֶת, וְלָכֵן גַּם סוֹף זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע מֻקְדָּם, אֵין שׁוּם הֶתֵּר לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע אַחַר שֶׁעָבַר זְמַנָּהּ, וּכְדִלְהַלָּן:

וְיֵשׁ רוֹצִים לְהָקֵל מֵעֲלֵיהֶם עַל הַמִּצְוָה הַזֹּאת, בְּאָמְרָם כִּי בְּעֵת הַזֹּאת יְרֵדָה חֻלְשָׁה לְעוֹלָם וְאִי אֶפְשָׁר לְהַשְׁכִּים כָּל כָּךְ בִּימוֹת הַקַּיִץ, וְאֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל הַצִּבּוּר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד בָּהּ. אֲבָל בֶּאֱמֶת כְּשֶׁנִּשְׁקִיף בְּעֵינָא פְּקִיחָא אָז נַשְׂכִּיל לָדַעַת כִּי כָּל זֶה הִיא עֲצַת יֵצֶר הָרַע.

כִּי הֲלֹא אָנוּ רוֹאִים גַּם בַּזְּמַן הַזֶּה כַּמָּה אֲנָשִׁים חַלָּשִׁים שֶׁיִּשְׁכִּימוּ לְעִסְקֵיהֶם וְלֹא יַזִּיק לָהֶם מְאוּמָה. וְאָנוּ לֹא מָצִינוּ שֶׁהֵקִלּוּ חֲכָמִים (בְּרכות טז:) אֶלָּא בְּאִיסְטְנִיס, אֲבָל אֵין כָּל אָדָם יָכוֹל לוֹמַר אִיסְטְנִיס אֲנִי. וְאַף גַּם זֹאת, לֹא הֵקִלּוּ רַק בְּמִילֵי דְּרַבָּנָן אֲבָל לֹא בְּמִצְוַת עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְיתָא כְּהַאי גַּוְנָא דִּקְרִיאַת שְׁמַע. הֲלֹא יָדוּעַ כִּי בַּזְּמַן הַבַּיִת מִי שֶׁלֹּא הָיָה רוֹצֶה לְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְיתָא הָיוּ מַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל (כְּתֻבות פו.). וְגַם עַכְשָׁו שֶׁבָּטְלוּ דִּינֵי אָדָם, דִּין שָׁמַיִם לֹא בָּטַל, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל (סַנְהֶדְרין לז:). וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ כַּמָּה יְסוּרִים הָיָה צָרִיךְ לְסָבֹל כְּדֵי לְקַיֵּם מִצְוָה זוֹ, וְהֵיאַךְ לֹא נֵבוֹשׁ לְהִתְפַּתּוֹת מִיֵּצֶר הָרַע לְבַטֵּל מִצְוָה חֲמוּרָה זוֹ מִפְּנֵי צַעַר מוּעָט שֶׁל מְנִיעַת הַשֵּׁנָה. וְאַף גַּם זֹאת, אֵינוֹ רַק בַּהַתְחָלָה, אֲבָל כְּשֶׁיַּרְגִּיל עַצְמוֹ מְעַט לְהַשְׁכִּים, אָז יֵקַל עָלָיו הַהַשְׁכָּמָה, וְגַם הַבָּא לְטַהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ.

וְכָל מְנַמְּתוֹ שֶׁל יֵצֶר הָרַע לְבַטֵּל אֶת הָאָדָם מִמִּצְוָה זוֹ שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ שֶׁהִיא יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה (וְעַל כֵּן יֵשׁ בָּהּ רמ"ח תֵּבוֹת כְּנֶגֶד רמ"ח אֵיבָרִים), וְהִיא גְּדוֹלָה אַף מִמִּצְוַת תַּלְמוּד תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּבְרָכוֹת (י:). (הגר"ש מֶלְצָן בַּסֵּפֶר אוֹר חָדָשׁ כת"י, הוּבָא בַּסֵּפֶר הִלְכוֹת הַגְּרַ"א וּמִנְהָגָיו הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע אות סג).

כב. חַם לִבִּי בְּקִרְבִּי, בַּהֲגִיגִי תִּבְעַר אֵשׁ, כִּי אֵיכָכָה אוּכַל וְרָאִיתִי שֶׁיֵּשׁ כַּמָּה בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵינָם נִזְהָרִים בִּימוֹת הַקַּיִץ לוֹמַר קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית בִּזְמַנָּהּ, בְּמַשְׁאוֹת שָׁוְא וּמַדּוּחִים, בְּתִשּׁוּבוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם מַמָּשׁ. וְהוּא עָוֹן גָּדוֹל, שֶׁמְּבַטְּלִים מִצְוַת עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְיתָא שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ, וְחַיָּבִים נִדּוּי כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (מוּבָא בְּסוֹף הַסֵּפֶר בְּמַאֲמָרֵי חַז"ל עַל חִיּוּב קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ). וְנִרְאֶה שֶׁהַמְאַחֵר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע יְכוֹלִים לְהַכּוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת עַל זֶה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא (כְּתֻבות פו.) לְגַבֵּי מִי שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה לְקַיֵּם מִצְוַת סֻכָּה וְלוּלָב עי"ש, וְהוּא הַדִּין מִי שֶׁאוֹמְרִים לוֹ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ וְאֵינוֹ רוֹצֶה, מַכִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁתֵּצֵא נַפְשׁוֹ (הגר"ח פַּלַאגִ'י בְּשוּ"ת לֵב חַיִּים ח"ב סִימָן קמד).

כג. והגר"מ שְׁטֶרְנְבּוּךְ שְׁלִיט"א כָּתַב בְּעִנְיָן זֶה (הִלְכוֹת הַגְּרַ"א וּמִנְהָגָיו הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע אות סג) דְּבָן תּוֹרָה שֶׁמְּאַחֵר לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע וּלְהִתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, גּוֹרֵם שֶׁהֲהָמוֹן מְדַמִּים שֶׁמַּסְפִּיק בְּכָךְ, דְּהֵם אֵינָם יוֹדְעִים שֶׁקְּרָא קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ קֹדֶם הַתְּפִלָּה, וְלָכֵן הֵם מְאַחֲרִים כָּמוֹהוּ, אֲבָל בְּלִי לִקְרֹא שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ. וְנִמְצָא שֶׁהוּא גּוֹרֵם לְהַחֲטִיא אֲחֵרִים, שֶׁהֲרֵי אִם לֹא הָיָה מִנְיָן אַחֲרֵי זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע הָיוּ מַקְדִּימִין וּמִתְפַּלְּלִין וְקוֹרִין קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ. וְיֵשׁ בָּזֶה עָוֹן חִלּוּל הַשֵּׁם שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים אֵינוֹ מְכַפֵּר. וְהַשֵּׁם אָרְחוֹתָיו בָּעוֹלָם הַזֶּה זוֹכֶה וְרוֹאֶה בִּישׁוּעָתוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה (סוֹטָה ה:) עכת"ד.

אָמְנָם מִדָּה טוֹבָה מְרֻבָּה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל (בְּמִדְרָשִׁים, רְאֵה בְּסוֹף הַסֵּפֶר) שֶׁבִּזְכוּת קְרִיאַת שְׁמַע כְּהִלְכָתָהּ עַם יִשְׂרָאֵל נִשְׁמָרִים מִיֵּצֶר הָרַע, מִגִּיהִנֹּם, מֵחוֹלָאִים וּמַכְאוֹבִים, וְזוֹכִים לִרְפוּאָה שְׁלֵמָה, קְדֻשָּׁה וְטָהֳרָה וְלִגְאֻלָּה וִישׁוּעָה.

כד. וְנָבִיא כָּאן בְּעִנְיָן זֶה, פֵּרוּשׁוֹ הַיָּפֶה שֶׁל הַבֶּן אִישׁ חַי לְדִבְרֵי הַגְּמָרָא: אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ? כָּל שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית בְּבִרְכוֹתֶיהָ (סוֹטָה כב.). דְּהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ קוֹרְאָהּ בִּזְמַנָּהּ, וּלְכָךְ אֵינוֹ קוֹרְאָהּ בְּבִרְכוֹתֶיהָ. וְכֵיוָן שֶׁקּוֹרְאָהּ שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ וּבְלֹא בְּרָכוֹת, נִמְצָא שֶׁהוּא כְּקוֹרֵא בַּתּוֹרָה בְּלֹבַד, וְאֵינוֹ בָּא לְהַעִיד עַל אֱלֹקֵינוּ וְאַחְדוּתוֹ יִתְבָּרַךְ, כִּי רַק הַקּוֹרֵא בְּתוֹרַת חוֹבָה הֲרֵי הוּא בְּתוֹרַת עֵדוּת. וְנִמְצָא שֶׁאֵין זֶה מֵעִיד בְּכָל יוֹם בְּתוֹרַת עֵדוּת, וְלָכֵן נִקְרָא עַם הָאָרֶץ שֶׁהוּא פָּסוּל לְעֵדוּת, וְאֵין מְקַבְּלִים מִמֶּנּוּ עֵדוּת כְּלָל, וְזֶה הַחִסָּרוֹן נַעֲשָׂה לוֹ מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה (בֶּן יְהוֹיָדָע).

כה. עַל גֹּדֶל זְהִירוּתוֹ שֶׁל הַגָּאוֹן הָרַב יַעֲקֹב יִשְׂרָאֵל קַנְיֶבְסְקִי (הַסְּטַיְיפְלֶר) זצ"ל מִלְּאַחַר קְרִיאַת שְׁמַע אַחַר סוֹף הַזְּמַן לְפִי שִׁיטַת ה"מָגֵן אַבְרָהָם", מְסַפֵּר עֵד רְאִיָּה: זְכוּרַנִי כֵּיצַד הָיָה קָם כַּאֲרִי כְּשֶׁהָיָה מִתְפַּלֵּל בְּקִבִּיעוּת בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ לֶדֶרְמָן בַּמִּנְיָן שֶׁל שֶׁבַע בַּבֹּקֶר, [וְהִבִּיט מִסְפַּר פְּעָמִים] לְעֵבֶר שְׁעוֹן הַקִּיר כְּדֵי לִרְאוֹת הַאִם אֵין חֲשָׁשׁ שֶׁנְּאַחֵר קְרִיאַת שְׁמַע אַחַר סוֹף הַזְּמַן לְפִי דַּעַת הַמָּגֵן אַבְרָהָם – בִּפְרָט בִּזְמַנֵּי הַקַּיִץ, שֶׁבָּהֶם גַּם הִקְדַּמְנוּ אֶת הַתְחָלַת הַתְּפִלָּה.

וּזְכוּרַנִי שֶׁהָיוּ יָמִים שֶׁהָיָה קָם מִסִּפַּר פְּעָמִים כְּדֵי לְהַבְטִיחַ שֶׁלֹּא נְאַחֵר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע. פַּעַם אַחַת, בְּהִיוֹתִי שַׁ"ץ, חַשְׁתִּי שֶׁאוּלַי רַבֵּנוּ מַקְפִּיד עָלַי עַל שֶׁלֹּא הִשְׁתַּדַּלְתִּי שֶׁנְּקָרֵא קְרִיאַת שְׁמַע מֻקְדָּם יוֹתֵר, וְהֶרְאֵיתִי לוֹ לְאַחַר הַתְּפִלָּה שֶׁלֹּא אִחַרְנוּ אֶת הַזְּמַן. וְאָמַר לִי: "לְאַחֵר אֶת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע (לְפִי הַמָּגֵן אַבְרָהָם) זֶהוּ סְפֵיקָא דְּאוֹרַיְתָא, וְאִי אֶפְשָׁר לְהַשְׁאִיר אֶת קְרִיאַת שְׁמַע לָרֶגַע הָאַחֲרוֹן (ראה הערה) , וְאֶפְשָׁר שֶׁהַשָּׁעוֹן אֵינוֹ מְדַיֵּק כָּל כָּךְ, וְלָכֵן צָרִיךְ לְהַקְדִּים יוֹתֵר..." (תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב עמ' קכ).

הערה: *35 וכן כתבו גדולי דורנו בקול קורא שיצא בט' תמוז תשנ"ה, וז"ל: וצריך להקפיד לסיים קריאת שמע לכל הפחות חמש דקות קודם סוף הזמן, כדי שלא להכנס לספיקא דאוריתא. ויש איסור להמתין עד הרגעים האחרונים. א.י.ל שטינמן, מיכל יהודה ליפקוביץ, חיים קנייבסקי יעש"ק לסדר הן עם כלביא יקום [נדפס בקונטרס חיים וחסד].

כו. עוֹד עִנְיָן עָלָיו הָיָה רַבֵּנוּ (מָרָן הָרַב שַׁךְ זצוק"ל) מַקְפִּיד, הִנּוֹ זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, כַּאֲשֶׁר הוּא הֶחְמִיר וְסָבַר כִּי זְמַן הַמִּצְוָה עַל פִּי ה'מָגֵן אַבְרָהָם' מֻקְדָּם מֵהַזְּמַן הַמְקֻבָּל, וְזֹאת כְּמִנְהַג הַסְּפָרַדִּים. לְפִיכָךְ הָיָה הוּא קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּהַשְׁכָּמָה בְּבֵיתוֹ וּלְאַחַר מִכֵּן קוֹרֵא אוֹתָהּ שׁוּב בַּצִּבּוּר עִם בִּרְכוֹתֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁהוּא לְפִי הַסּוֹבְרִים כִּי אֵין צָרֵךְ בְּהַתְנָאָה מְיֻחֶדֶת לְשֵׁם כָּךְ.

בְּהִזְדַּמְּנוּת אָמַר רַבֵּנוּ לְתַלְמִידָיו אֶת הַדְּבָרִים הַבָּאִים בְּעִנְיָן זֶה: "יֵשׁ בַּחוּרִים הַלּוֹמְדִים הֵיטֵב וְאַף יְרֵאָתָם קוֹדֶמֶת לְחָכְמָתָם, יַבִּיטוּ בַּשָּׁעוֹן לִרְאוֹת אִם כְּבָר עָבְרוּ שֵׁשׁ שָׁעוֹת מֵאָז אָכְלוּ מְרַק עוֹף, כְּפִי שֶׁאָמְנָם צָרִיךְ לִנְהֹג, אוּלָם כְּמֵעַט בְּכָל יוֹם עוֹבְרִים הֵם אֶת זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע מִדְּאוֹרַיְתָא – שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה כַּאֲכִילַת מַצָּה וְכִתְקִיעַת שׁוֹפָר!!

וְהִנֵּה, אִם יִשְׁאָלוּם: 'הֱיוֹדְעִים אַתֶּם עַל מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע?' בְּוַדַּאי יָשִׁיבוּ בְּחִיּוּב. וְאִם נוֹסִיף וְנִשְׁאַל: 'הַאִם יָדוּעַ לָכֶם מַהוּ זְמַנָּהּ?' שׁוּב נְקַבֵּל תְּשׁוּבָה חִיּוּבִית, וְכַמּוּבָן זוֹ תִּהְיֶה הַתְּשׁוּבָה גַּם אִם נִשְׁאַל אֶת אוֹתָם בַּחוּרִים הַאִם נִרְאֶה לָהֶם כִּי מֻטֶּלֶת עַל כָּל אֶחָד הַחוֹבָה לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוָה בִּזְמַנָּהּ וּכְהִלְכָתָהּ... וּבְכֵן, מַה יַּעֲנוּ הֵם עַל הַשְּׁאֵלָה: כֵּיצַד יִתָּכֵן שֶׁכְּמַעַט בְּכָל יוֹם הֵם מְבַטְּלִים וּמַפְסִידִים אֶת הַמִּצְוָה הַנִּכְבָּדָה שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע?

זְכוּרֵנִי – הִמְשִׁיךְ רַבֵּנוּ – כִּי מִיָּמַי לֹא עָבַרְתִּי זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, כַּאֲשֶׁר אֲנִי מִתְכַּוֵּן לִזְמַן קְרִיאַת שְׁמַע עַל פִּי הַמָּגֵן אַבְרָהָם... פַּעַם, בְּיַלְדוּתִי, כַּאֲשֶׁר הָיִיתִי בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים – אַחֲרְתִּי לָקוּם, וּבֵינְתַיִם עָבַר זְמַן הַמִּצְוָה... בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם בָּכִיתִי בְּכִי רַב, וְלֹא יָכֹלְתִּי לְהֵרָגַע בְּדִיּוּק כְּמוֹ אֶחָד שֶׁנִּזְרָקִים לְפָנָיו 'לֵיל הַסֵּדֶר' וְהִתְעוֹרֵר לְמָחֳרָת כַּאֲשֶׁר הוּא מְגַלֶּה שֶׁהִפְסִיד אֶת מִצְוֹת לֵיל הַחַג... וְהָאֱמֶת הִיא – סִיַּם רַבֵּנוּ – כִּי הֵם הֵם הַדְּבָרִים... שֶׁהֲרֵי זוֹ מִצְוָה וְזוֹ מִצְוָה, וּמַאי שְׁנָא? לְהֵפֶךְ! קְרִיאַת שְׁמַע קוֹדֶמֶת שֶׁהֲרֵי תְּדִירָה הִיא!"... (ע"כ מֵהַסֵּפֶר אִרְחוֹת הַבַּיִת, תְּפִלָּה עמ' שפט).

כז. הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זַלְמָן אוֹיֶעְרְבָּךְ זצ"ל הָיָה מַקְפִּיד עַל זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע לְדַעַת הַמָּגֵן אַבְרָהָם, וְכֵן הָיָה מַזְהִיר עַל כָּךְ לָאֲחֵרִים. וּמַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ, אִלּוּ הָיוּ מַצִּיעִים לְאָדָם אֶתְרוֹג פָּסוּל לְדַעַת הַמָּגֵן אַבְרָהָם, בְּוַדַּאי לֹא הָיָה קוֹנֶה אוֹתוֹ, וְלָמָּה לֹא יָחוּשׁ לְדַעַת הַמָּגֵן אַבְרָהָם בְּקִרְיאַת שְׁמַע שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה דְּאוֹרַיְתָא (הֲלִיכוֹת שְׁלֹמֹה תְּפִלָּה פ"ז הֶעָרָה 43).

כח. רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת (יד ע"ב) כָּל הַקּוֹרֵא שְׁמַע בְּדַקְדּוּקֶיהָ מְצַנְּנִין לוֹ גֵּיהִנּוֹם. וְהַדָּבָר מֻפְלָא, מִמַּה נַּפְשָׁךְ אִם הוּא רָאוּי לְגֵיהִנּוֹם, כֵּיצַד קְרִיאַת שְׁמַע יְצַנְּנָן, וְאִם אֵינוֹ רָאוּי, מַה מָּקוֹם לְגֵיהִנּוֹם בִּכְלָל. וּמַה הַלָּשׁוֹן אוֹמֵר מְצַנְּנִין. וּמַה הָעִנְיָן מִכָּל מָקוֹם, עַיֵּן בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה מַה שֶּׁבֵּאֵר עַל זֶה.

אָמְנָם מַה שֶּׁנִּרְאֶה לְהַרְחִיב אֶת הַדָּבָר, וְהוּא, כִּי יָדוּעַ שֶׁבְּמִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע הָאָדָם מְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם שְׁלֵמָה. כְּלוֹמַר בְּשָׁעָה שֶׁקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע הוּא צָרִיךְ לָדַעַת כִּי מְקַבֵּל עָלָיו בֶּאֱמֶת אֶת אֱלָקוּתוֹ יִתְבָּרַךְ. וּבְכֵן נִתְבּוֹנֵן, אִם אָדָם מַאֲמִין בֶּאֱמוּנָה שְׁלֵמָה שֶׁהוּא מְקַבֵּל עָלָיו עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, הֵיתָכֵן כִּי יַעֲשֶׂה עֲבֵרָה, וַהֲלֹא בְּקַבָּלָה זוֹ הוּא מְקַבֵּל עָלָיו כָּל תַּרי"ג מִצְוֹות, וּמְקַבֵּל וּמַאֲמִין שֶׁד' מַשְׁגִּיחַ עָלָיו, וּמְצַוֵּהוּ, וְרוֹאֶה כָּל מַעֲשָׂיו. כֵּיצַד יִתָּכֵן שֶׁיַּעֲשֶׂה אֵיזוֹ עֲבֵרָה שֶׁהִיא. וּבְכֵן אִם אָנוּ רוֹאִים שֶׁאֶחָד קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע

כְּפִי שֶׁהַהֲלָכָה מְחַיֶּבֶת, וּבְכָל זֹאת עָשָׂה אֵיזוֹ עֲבֵרָה, אֲזַי נֹאמַר: מִמַּה נַּפְשָׁךְ, אוֹ שֶׁקָּרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלִי כַּוָּנָה וּבְלִי הִתְבּוֹנְנוּת וְלֹא הֵבִין מֶה עָשָׂה, וְאֶת הָעֲבֵרָה עָשָׂה בְּכַוָּנָה. אוֹ שֶׁאֶת הַקְּרִיאַת שְׁמַע קָרָא בְּכַוָּנָה, אֶלָּא שֶׁאֶת הָעֲבֵרָה עָשָׂה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה וּבְהֶסַח הַדַּעַת. מִי מוֹכִיחַ. לָכֵן אִם קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּדִקְדּוּקֶיהָ, זֶה מַרְאֶה שֶׁאֶת הַקְּרִיאַת שְׁמַע קָרָא בְּכַוָּנָה וְאֶת הָעֲבֵרָה עָשָׂה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, בְּהֶסַח הַדַּעַת. לָכֵן אַף שֶׁמֻּכְרָח לְהַכְנִס בְּגֵיהִנּוֹם בְּכְדֵי לְתַקֵּן אֶת הָעֲבֵרָה, כִּי בְּלִי תִּקּוּנָהּ לֹא יוּכַל לְהַכְנֵס לְמְחִיצָתוֹ בְּגַן עֵדֶן, כִּי הוּא מֻכְרָח לְהִזְדַּקֵּק וּלְהִכָּבֵס מֵעֲוֹנוֹ, מ"מ מִכֵּיוָן שֶׁעָשָׂה אֶת הָעֲבֵרָה בְּלִי כַּוָּנָה וּבְהֶסַח הַדַּעַת, לָכֵן מִכָּל מָקוֹם מְצַנְּנִין לוֹ גֵּיהִנּוֹם, בְּאֹפֶן שֶׁיִּתְכַּבֵּס בְּמַיִם פּוֹשְׁרִין, שֶׁלֹּא יְצַעֲרוּ אוֹתוֹ. אֲבָל אִם קָרָא קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, אֲזַי בֶּטַח אֶת הָעֲבֵרָה עָשָׂה בְּכַוָּנָה, לָכֵן צָרִיךְ לוֹ זִקּוּק גָּדוֹל, בְּמַיִם רוֹתְחִים.

וּבְכֵן, אַשְׁרֵי הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּדִקְדּוּקֶיהָ כַּהֲלָכָה, שֶׁאָז מֻבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בַּעֲבֵרָה, וְאִם יִכָּשֵׁל זֶה יִהְיֶה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, וּבְכֵן יִנָּצֵל מִגֵּיהִנּוֹם רוֹתֵחַ.

וְדִקְדּוּק קְרִיאַת שְׁמַע, זֶה כּוֹלֵל כָּל הַהֲלָכוֹת כְּפִי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ סי' סא, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכַוָּנָה בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה בְּרִתֵּת וּבְזִיעַ.

וְדִקְדּוּק קְרִיאַת שְׁמַע כּוֹלֵל גַּם דִּקְדּוּק בַּזְּמַנִּים.

אָמְנָם יֵשׁ כַּמָּה דֵּעוֹת עַל זְמַנֵּי קְרִיאַת שְׁמַע, אֲבָל הַמְדַקְדֵּק עוֹשֶׂה אַלְבָּא דְּכוּלֵּי עָלְמָא, כִּי הַכֹּל מוֹדִים שֶׁכָּל כַּמָּה שֶׁמַּקְדִּים עָדִיף טְפֵי (הַגָּאוֹן הָרַב יְהוּדָה צַדְקָה זצ"ל, מִתּוֹךְ הַסְכָּמָה שֶׁנָּתַן לַסֵּפֶר "קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ").

כט. הֶרְאֵנִי מו"ר אָבִי שְׁלִיטָ"א חִדּוּשׁ גָּדוֹל אֲשֶׁר כָּל רוֹאֵהוּ יֶחֱרַד. וְהוּא מִדִּבְרֵי מהר"ח ויטאל, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: הִנֵּה לִפְעָמִים אָדָם מְבַטֵּל אֶחָד מִד' מִצְוֹוֹת: תְּפִלָּה, צִיצִית, תְּפִלִּין, קְרִיאַת שְׁמַע, בְּשׁוֹגֵג אוֹ אֲפִלּוּ בְּמֵזִיד, וְאַרְבָּעְתָּן הֵם מִצְוֹוֹת עֲשֵׂה מֵהַתּוֹרָה. וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם אֵיזֶה פַּעַם מִתְבַּטֵּל מִלְּהִתְפַּלֵּל, בְּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁנֶּאֱמַר וַעֲבַדְתֶּם אֶת ד' אֱלֹקֵיכֶם זוֹ תְּפִלָּה, וְהָעוֹבֵר עַל מִצְוָה זוֹ פּוֹגֵם בָּהּ' אַחֲרוֹנָה שֶׁל הַוָיְ"ה. וְהַמְבַטֵּל מִצְוַת צִיצִית, פּוֹגֵם בָּאוֹת ו' שֶׁל הַוָיְ"ה. וְהַמְבַטֵּל מִצְוַת תְּפִלִּין פּוֹגֵם בָּהּ' רִאשׁוֹנָה שֶׁל הַוָיְ"ה. וְהַמְבַטֵּל קְרִיאַת שְׁמַע פּוֹגֵם בְּאוֹת י' שֶׁל הַוָיְ"ה. הֲרֵי אַרְבַּעְתָּן כְּסִדְרָן מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה (שַׁעַר הַכַּוָּנוֹת סוֹד הַצִּיצִית דְּרוּשׁ ז).

וּמ"ש הֲרֵי אַרְבַּעְתָּן כְּסִדְרָן מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, נִרְאֶה שֶׁכַּוָּנָתוֹ לְפִי סֵדֶר חֲשִׁיבוּתָן, מֵהַפָּחוֹת חָשׁוּב לְיוֹתֵר חָשׁוּב, וְנִמְצָא שֶׁהַפָּגָם הַיּוֹתֵר גָּדוֹל הוּא עַל יְדֵי בִּטּוּל קְרִיאַת שְׁמַע, שֶׁבִּכְלָל זֶה מִי שֶׁקּוֹרֵאהּ אַחַר זְמַנָּהּ, הֲלֹא חִיל וּרְעָדָה יֹאחֲזוֹ כָּל בַּר דַּעַת מִגֹּדֶל הַפָּגָם שֶׁעַל יְדֵי בִּטּוּל

קְרִיאַת שְׁמַע. וּבְזֶה נָבִין הַהִשְׁתַּדְּלוּת הַגְּדוֹלָה שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע לְהַכְשִׁילֵנוּ וּלְנַצְּחֵנוּ בְּעִנְיָן זֶה, וְכַמָּה עָלֵינוּ לְהִתְחַזֵּק וְלַעֲמֹד כְּנֶגְדּוֹ שֶׁלֹּא יַעֲלֶה הַדָּבָר בְּיָדוֹ חַס וְשָׁלוֹם.

ל. וּוַדַּאי שֶׁגַּם הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ בְּלֹא הַבָּרְכוֹת גַּם כֵּן לֹא קִיֵּם הַמִּצְוָה כָּרָאוּי, וְלָכֵן חַיָּב כָּל אָדָם לְהִזְדָּרֵז וּלְקָרְאָהּ בִּזְמַנָּהּ עִם בִּרְכוֹתֶיהָ, וּכְפִי שֶׁמְּבֹאָר הֵיטֵב בַּדְּבָרִים הַבָּאִים: יְדוּעִים דִּבְרֵי הַפּוֹסְקִים שֶׁלְּכַתְּחִלָּה יֵשׁ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ עִם בִּרְכוֹתֶיהָ, וְרַק בְּדִיעֲבַד וּבְאַקְרַאי, שֶׁחוֹשֵׁשׁ שֶׁיַּפְסִיד זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, יִקְרָאֶנָּהּ קֹדֶם הַתְּפִלָּה. וְיֵשׁ הָרוֹצִים לְחַפּוֹת עַל עַצְמָם (בִּקְבִיעוּת) וְנוֹהֲגִים לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע קֹדֶם הַתְּפִלָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעֲבֹר זְמַנָּהּ. וְכָל זֶה טָעוּת גְּדוֹלָה, כִּי קְרִיאַת שְׁמַע נִתְקָנָה עִם בִּרְכוֹתֶיהָ, וְכָל הַתַּקָּנָה בְּזֶה שֶׁיִּהְיוּ בְּיַחַד עִם הַקְּרִיאַת שְׁמַע. אֶלָּא שֶׁאִם פַּעַם בְּחֻדָּשׁ קָרָה לְאָדָם שֶׁאִחֵר, סוֹלְחִים לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם. אֲבָל אִם בְּכָל יוֹם נוֹהֵג כָּךְ, בְּוַדַּאי שֶׁיֵּשׁ עָלָיו קְפִידָא. לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְאָדָם שֶׁבָּא לְבֵיתוֹ רָעֵב וְרוֹצֶה לֶאֱכֹל, וְהָאֹכֶל עֲדַיִן לֹא מוּכָן, וְאוֹמְרִים לוֹ שֶׁיֹּאכַל עַתָּה אֶת הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ וְאַחַר כָּךְ אֶת הַתַּבְשִׁיל. אִם זֶה נַעֲשָׂה פַּעַם בְּמִקָּרֶה, אֵז אֵינוֹ מַקְפִּיד, אֲבָל אִם בְּכָל יוֹם עוֹשִׂים לוֹ כָּךְ, בְּוַדַּאי שֶׁמַּקְפִּיד. וְהַנִּמְשָׁל מוּבָן (הַגָּאוֹן ר' יְהוּדָא צַדְקָה זצ"ל בְּסִפְרוֹ קוֹל יְהוּדָה, שַׁעַר הָאַגָּדָה פָּרָשַׁת בָּלָק עמ' רכב-רכג).

אָמְרוּ חֲזַ"ל (שַׁבָּת י.) הַשּׁוֹהֶה מִלֶּאֱכֹל עַד לְאַחַר שָׁעָה שִׁשִּׁית, אֲכִילָתוֹ כְּזוֹרֵק מַיִם לַחֻמָּת, ע"כ לְשׁוֹנָם. כְּלוֹמַר כְּמוֹ הַזּוֹרֵק אֶבֶן לְחֻמַּת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מַיִם, הָאֶבֶן מַגְבִּיהָּ הַמַּיִם וְעוֹלִים לְמַעְלָה וְהַחֻמָּת מִתְמַלֵּאת, אֲבָל לֹא מִתְמַלֵּאת מַיִם, כִּי הָאֶבֶן מַגְבִּיהָתָם, כֵּן הָאוֹכֵל לְאַחַר שָׁעָה שִׁשִּׁית, הָרֶעָבוֹן עוֹבֵר, אֲבָל הַגּוּף אֵינוֹ נִזּוֹן מֵאֲכִילָה זוֹ. וְכֵן הַדָּבָר בְּרוּחָנִיּוּת, כְּגוֹן בִּקְרִיאַת שְׁמַע. אֲפִלּוּ הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ, אֲבָל אֵינוֹ קוֹרֵא אוֹתָהּ כְּסֵדֶר שֶׁתִּקְּנוּ חֲזַ"ל, עִם הַבְּרָכוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ וְשֶׁלְּאַחֲרֶיהָ, אַף שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבַת מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע וְהִשְׁבִּיעַ נַפְשׁוֹ שֶׁלֹּא תִּרְעַב, אֲבָל בְּרִיאוּת הַנֶּפֶשׁ לֹא תִּצְמַח מִקְּרִיאַת שְׁמַע כָּזוֹ (הַגְּרַ"א לוּפְיָאן זצ"ל מֵהַסֵּפֶר לֵב אֱלִיָּהוּ ח"א עמ' רצב).

תְּפִלָּה בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת (לְאַחַר סוֹף זְמַן תְּפִלָּה)

לא. בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ רֵישׁ הִלְכוֹת תְּפִלָּה נִפְסָק: זְמַן תְּפִלַּת הַשַּׁחַר מִצְוָתָהּ שֶׁיִּתְחִיל עִם הָנֵץ הַחַמָּה, כְּדִכְתִיב 'יִירָאוּךָ עִם שֶׁמֶשׁ' וְכוּ'. וְנִמְשָׁךְ זְמַנָּהּ עַד סוֹף אַרְבַּע שָׁעוֹת שֶׁהוּא שְׁלִישׁ הַיּוֹם. וְכָתַב הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (בס"ק ו) שֶׁאִם לֹא הִתְפַּלֵּל בְּמֵזִיד עַד סוֹף אַרְבַּע שָׁעוֹת, טוֹב שֶׁיִּתְפַּלֵּל אָז בְּתוֹרַת נְדָבָה, כִּי יֵשׁ פּוֹסְקִים שֶׁסּוֹבְרִים דְּבֶהֱזִיד עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת שׁוּב לֹא מָצֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּלָל, עַל כֵּן יִתְפַּלֵּל וְיִתְנֶה שֶׁאִם מִצַּד הַדִּין הוּא פָּטוּר הוּא בְּתוֹרַת נְדָבָה. וְכָתוּב בְּסֵפֶר נֶפֶשׁ הַחַיִּים, שֶׁמִּי שֶׁאֵינוֹ מַקְפִּיד עַל זְמַן הַתְּפִלָּה הֲרֵי זֶה דּוֹמֶה כְּמִי שֶׁאוֹכֵל מַצָּה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְתוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר בְּחַג הַפֶּסַח, הָעוֹלֶה עַל הַדַּעַת שֶׁזֶּה יֶחְשַׁב מִצְוָה?! הוּא

הַדִּין לִקְרִיאַת שְׁמַע וְהוּא הַדִּין לִתְפִלָּה, אַחֲרֵי שֶׁעוֹבֵר הַזְּמַן סוֹגְרִים אֶת הַשְּׁעָרִים מִלְּמַעְלָה וְאֵין הַתְּפִלָּה מִתְקַבֶּלֶת לְרָצוֹן (שִׁיחַ תְּפִלָּה).

עִנְיְנֵי תְּפִלָּה קְבוּעִים עַל הַזְּמַנִּים עֶרֶב וּבֹקֶר וְצָהֳרַיִם. וְכֵן כָּל הַבְּרָכוֹת כֻּלָּם... וְהִנֵּה הַזְּמַן הוּא בָּא מֵהֶקֵּפֵי הַגַּלְגַּלִּים וְתַהֲלוּכוֹת הַשָּׁמַיִם... וְעוֹסְקִים בְּחַיֵּי שָׁעָה – שֶׁהַתְּפִלָּה הִיא חַיּוּתָהּ שֶׁל הַשָּׁעָה וְהַזְּמַן. וּלְמַעְלָה מִן הַזְּמַן אֵין מָקוֹם לִתְפִלָּה (מֶשֶׁךְ חָכְמָה בְּרֵאשִׁית ג, ו).

לב. וְעוֹד מָצָאנוּ בְּעִנְיָן זֶה: וּמַה שֶּׁאָמַרְתָּ שֶׁמְּאַחֲרִים זְמַן הַתְּפִלָּה, כְּבָר הִתְנֵיתִי עִמְּךָ שֶׁלֹּא לַהֲשִׁיבֵנִי מִמְּנָהֲגֵי פְּרָטֵי אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם שָׁוִים בַּכֹּל, כִּי הָרֹאשׁ לְכָל הַצַּדִּיקִים הוּא רַבִּי יִשְׁרָאֵל בַּעַל שֵׁם טוֹב זי"ע [-זְכוּתוֹ יָגֵן עָלֵינוּ], הָיָה מִתְפַּלֵּל קֹדֶם [עִם] הָנֵץ הַחַמָּה, וְכֵן תַּלְמִידוֹ אַחֲרָיו הַמַּגִּיד מו"ה דֹּב בָּע�ר מִמֶּעזְרִיטְשׁ זי"ע, בְּרֹב הַפְּעָמִים, וְעַל כָּל פָּנִים כְּשֶׁהָיָה אָנוּס מֵחֲמַת חֹלִי גָּדוֹל, אַף עַל פִּי כֵן לֹא הָיָה מְאַחֵר הַזְּמַן תְּפִלָּה שֶׁל צִבּוּר.

גַּם הַצַּדִּיקִים שֶׁבְּזְמַנֵּנוּ, הָרֹב מֵהֶם רָאִיתִי שֶׁאֵינָם מְאַחֲרִים זְמַן הַתְּפִלָּה, רַק צַדִּיקִים פְּרָטִיִּים כְּמוֹ הָרַב הַצַּדִּיק הַמְפֻרְסָם ר' מִיכָל זְלָאטְשׁוֹבֶער זי"ע, וְהָרַב הַגָּאוֹן אַדְמוֹ"ר הַצַּדִּיק מו"ה לֵוִי יִצְחָק נ"י, הֵם מְאַחֲרִים זְמַן הַתְּפִלָּה, וְסוֹמְכִין עַל קְרִיאַת שְׁמַע קְטַנָּה שֶׁבַּקְּרָבָנוֹת שֶׁקּוֹרִין בַּהַשְׁכָּמָה.

וּבְוַדַּאי יֵשׁ לָהֶם טַעַם נִסְתָּר עַל זֶה, וְדֶרֶךְ פְּרָטֵי לָהֶם, וְאֵין אָנוּ רַשָּׁאִים לְהַרְהֵר אַחֲרֵיהֶם, כִּי מִי יָבוֹא אַחֲרֵיהֶם אַחַר שֶׁאָנוּ רוֹאִים שֶׁהֵם צַדִּיקִים גְּדוֹלִים בְּכָל מַעֲשֵׂיהֶם וּמִקְיְמֵי כָּל אוֹרַיְתָא, אֲפִלּוּ מִצְוָה דְּרַבָּנָן, הַכֹּל בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה פְּנִימִית. רַק לֹא בִּפְרָט זֶה שֶׁהוּא זְמַן תְּפִלָּה שֶׁהוּא מִדְּרַבָּנָן, וְעַל פִּי הַדִּין יֵשׁ כַּמָּה דְּבָרִים שֶׁמֻּתָּר לְאַחֵר זְמַן הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ לְהִתְפַּלֵּל בְּגוּף נָקִי, וּצְרִיכִים אָנוּ לָדוּן אוֹתָם שֶׁיֵּשׁ לָהֶם טַעַם כָּמוֹס שֶׁסּוֹמְכִין עַל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁבַּקְּרָבָנוֹת. (וּכוּחָא רַבָּה – מֵהָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי יוֹסֵף מנעמירוב – עַמּוּד כ', מוּבָא בְּחִדּוּשֵׁי קְדֻשַּׁת לֵוִי [עִנְיָנִים שׁוֹנִים]).

לג. סִפֵּר הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק הַמְפֻרְסָם ר' נַחְמָן כַּהֲנָא מִסְּפִּינְקָא ב"ב זצ"ל שֶׁשָּׁמַע מֵהָרַב הַקָּדוֹשׁ משינאווא זצ"ל שֶׁאָמַר:

א) הַתְּפִלָּה הֱכִי פְּשׁוּטָה שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר, יָפֶה יוֹתֵר מֵהַתְּפִלָּה הֱכִי יָפָה שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיִחִידוּת.

ב) הַתְּפִלָּה הֱכִי פְּשׁוּטָה בִּזְמַנָּהּ יָפֶה יוֹתֵר מֵהַתְּפִלָּה הֱכִי יָפָה שֶׁלֹּא בִּזְמַנָּהּ. (הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק י' שְׁלוֹם גּוּרְשׁוֹן אוּנְגָּעֶר שְׁלִיטָ"א, מַאֲמַר יְחֶזְקָאל, בְּרוּקְלִין תשס"ג ע' ל"ג).

לד. בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סִימָן קח סְעִיף ח) נִפְסָק: מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל בְּעוֹד שֶׁיֵּשׁ לוֹ זְמַן לְהִתְפַּלֵּל מִפְּנֵי שֶׁסָּבוּר שֶׁעֲדַיִן יִשְׁאַר לוֹ זְמַן אַחַר שֶׁיִּגְמֹר אוֹתוֹ הָעֵסֶק שֶׁהוּא מִתְעַסֵּק בּוֹ, וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ עָבְרָה הַשָּׁעָה, וְכֵן מִי שֶׁהָיָה טָרוּד בְּצָרְכֵי מָמוֹנוֹ, וְכֵן מִי שֶׁהוּא שִׁכּוֹר, וְהִפְסִידוּ

תְּפִלָּתָם, כֻּלָּם חֲשׁוּבִים אֲנוּסִים וְיֵשׁ לָהֶם תַּשְׁלוּמִין. עכ"ל. וְכָתַב הַחַוּוֹת יָאִיר בְּסִפְרוֹ מָקוֹר חַיִּים (סְעִיף זה) שֶׁכָּל זֶה רַק בְּפַעַם רִאשׁוֹנָה, אֲבָל מִכָּאן וְאֵילָךְ אֵינוֹ נֶחְשָׁב כְּאָנוּס אֶלָּא כְּפוֹשֵׁעַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּגְּמָרָא (נְזִיר כג.) "וּפוֹשְׁעִים יִכָּשְׁלוּ בָם" זֶה לוֹט שֶׁלֹּא יָדַע בְּשִׁכְבָתָהּ, אֲבָל בְּקוּמָהּ יָדַע וְהָיָה צָרִיךְ לְיַזְהֵר שֶׁלֹּא לְהִשְׁתַּכֵּר שׁוּב פַּעַם, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא נִזְהַר נִקְרָא פּוֹשֵׁעַ. וְכֵיוֹצֵא בָּזֶה אִיתָא בַּגְּמָרָא (בֵּיצָה טז:), עכ"ל.

וְכֵן אָמַר הַמַּשְׁגִּיחַ ר' יְרוּחָם מִמִּיר זַצַ"ל שֶׁמִּי שֶׁשָּׁקַע בְּשֵׁנָה וְלֹא נִתְעוֹרֵר לְאָנְסוֹ, אַף שֶׁבְּפַעַם רִאשׁוֹנָה נֶחְשָׁב אָנֻס, מִכָּל מָקוֹם מֵהַפַּעַם הַשְּׁנִיָּה וְאֵילָךְ נֶחְשָׁב פּוֹשֵׁעַ, שֶׁכֵּיוָן שֶׁנּוֹכַח לְדַעַת שֶׁהַשֵּׁנָה מוֹשֶׁלֶת עָלָיו, הָיָה לוֹ לְמְצֹא תַּחְבּוּלוֹת שֶׁלֹּא יַחֲזֹר לְאַוַּלְתּוֹ, וְכֵיוָן שֶׁלֹּא נִזְהַר הֲרֵי הוּא פּוֹשֵׁעַ. (לִשְׁכֵּנוֹ תִּדְרְשׁוּ ח"א, הוֹסָפוֹת עמ' י).

וְכָתַב הגר"מ שְׁטֶרְנְבּוּךְ בְּשׁו"ת תְּשׁוּבוֹת וְהַנְהָגוֹת (ח"ב סִימָן נ) שֶׁאִם הָלַךְ לִישׁוֹן בְּאֹפֶן שֶׁהָיָה יָכוֹל לָקוּם, וְנֶאֱנַס וְלֹא קָם, דִּינוֹ כְּאָנוּס, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם פָּשַׁע וְהָלַךְ לִישׁוֹן מְאֻחָר, וְלֹא הֶעֱמִיד שׁוּמַר אוֹ שָׁעוֹן שֶׁיְּעוֹרְרוֹ, אֵינוֹ נֶחְשָׁב אָנוּס. עכ"ל. [פִּסְקֵי תְּשׁוּבוֹת (סִימָן פט סְעִיף ז)].

לה. כָּתַב הַגְּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זַלְמָן אוֹיערְבָּךְ זַצַ"ל דְּאַף שֶׁכְּשֶׁהָאָדָם יָשֵׁן דִּינוֹ כְּשׁוֹטֶה וְלֹא יַעֲנֹשׁ עַל זֶה כֵּיוָן שֶׁהוּא אָנוּס, מִכָּל מָקוֹם וַדַּאי שֶׁרָאוּי לְהַקִּיצוֹ כְּדֵי שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע וְיִתְפַּלֵּל בַּזְּמַן, שֶׁיֵּשׁ לְזַכּוֹתוֹ שֶׁלֹּא יַפְסִיד מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה. וְשׁוֹנֶה דִּין קְרִיאַת שְׁמַע מִסֶּכָּה, שֶׁבְּסֶכָּה אֵין מֻטָּלֶת עָלָיו מִצְוַה לִישׁן בַּסֶּכָּה אֶלָּא שֶׁאָסוּר לִישׁן חוּץ לַסֶּכָּה. וַהֲרֵי זֶה דּוֹמֶה לְיָשֵׁן בְּלֵיל יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל סֻכּוֹת אוֹ פֶּסַח, שֶׁוַּדַּאי מִצְוָה לְהַעִירוֹ כְּדֵי שֶׁיֹּאכַל כְּזַיִת וְלֹא יַפְסִיד הַמִּצְוָה (הֲלִיכוֹת שְׁלֹמֹה תְּפִלָּה עמ' קלה). וְכֵן פָּסַק הגר"מ שְׁטֶרְנְבּוּךְ שְׁלִיטַ"א בְּשׁו"ת תְּשׁוּבוֹת וְהַנְהָגוֹת (ח"ב סִימָן נ) שֶׁמִּי שֶׁיָּשֵׁן יֵשׁ לְעוֹרְרוֹ שֶׁלֹּא יַפְסִיד קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה בִּזְמַנָּהּ, אֶלָּא אִם כֵּן יוֹדֵעַ שֶׁהַיָּשֵׁן סוֹמֵךְ עַל דַּעַת הַגְּרָ"א, אָז יְעוֹרְרוֹ בַּזְּמַן שֶׁרַגִּיל לָקוּם, וְרַק אִם יוֹדֵעַ שֶׁלֹּא נוֹחַ לוֹ שֶׁיְּעוֹרְרוֹ כְּלָל, אַף שֶׁיַּפְסִיד זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה לְגַמְרֵי, לֹא יְעוֹרְרֵהוּ. עכ"ל.

תְּפִלָּה בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת (לִפְנֵי סוֹף זְמַן תְּפִלָּה)

לו. מוּבָא לְעֵיל דְּמִצְוָתָהּ שֶׁל תְּפִלַּת הַשַּׁחַר שֶׁיִּתְחִיל עִם הָנֵץ הַחַמָּה, כְּדִכְתִיב יִירָאוּךָ עִם שִׁמְשׁ. גַּם אִם עָבַר זְמַן זֶה צָרִיךְ לְהַקְדִּים אֶת הַתְּפִלָּה כְּכָל הָאֶפְשָׁר, כְּמוֹ שֶׁמִּתְבָּאֵר מֵהַדְּבָרִים הַבָּאִים:

וְיִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי לַעֲמֹד בַּבֹּקֶר לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאוֹ וְלֹא יְאַחֵר זְמַן הַתְּפִלָּה. וְלֹא יִתְעַדֵּן בְּשֵׁנָה שֶׁל שַׁחֲרִית, שֶׁהִיא מִדָּה גְּרוּעָה עַד מְאֹד. וְיִשָּׁא קַל וָחֹמֶר לְעַצְמוֹ מִצִּפּוֹר כָּל כָּנָף, שֶׁכֻּלָּם עוֹמְדִים עִם עֲמוּד הַשַּׁחַר וְאוֹמְרִים שִׁירָה לִפְנֵי הַקָּבָ"ה בְּצִפְצוּף פִּיהֶם, וְהוּא שׁוֹכֵב עַל מִטָּתוֹ. וְאִם תֹּאמַר שֶׁאֵין מֵהֶם רְאָיָה, שֶׁכֵּן אֵין לָהֶם חֶבְלֵי שֵׁנָה, צֵא וּלְמַד מִבַּעֲלֵי אֲנִיּוֹת,

שֶׁכְּשֶׁיֵּשׁ לָהֶם עֵסֶק אוֹ אֵיזֶה הֶכְרֵחַ בַּעֲבוּר חַיֵּי עוֹלָם הַזֶּה, כְּדֵי לְהָבִיא טָרֶף לְבֵיתָם וְכַיּוֹצֵא, כַּמָּה הֵם מַשְׁכִּימִים, וְלֹא תְּהֵא כֹּהֶנֶת כְּפוּנְדָקִית. וּבְפָרָט מוֹכְרֵי הַיַּיִן וְשֶׁכָר, שֶׁמְּנַדְּדִים שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם כְּדֵי לְהַשְׁכִּים בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר, וּמַה יַּעֲשׂוּ לְיוֹם פְּקֻדָּה בְּמַעֲנֵה פִּיהֶם לַעֲנוֹת לִפְנֵי הַגְּבוּרָה, שֶׁבְּיוֹם אֶחָד מַשְׁכִּימִים וּבָאִים וּבְיוֹם אַחֵר מְאַחֲרִים, דְּהַיְנוּ שֶׁכְּשֶׁהֵם צְרִיכִים לְמִלַּאכְתָּם מַשְׁכִּימִים, וְלִתְפִלָּתָם אֵינָם מַשְׁכִּימִים.

וְהַיֵּצֶר הָרַע מְפַתֶּה אוֹתָם בְּאָמְרוֹ: אִם אֵין אַתֶּם מִתְפַּלְּלִים בַּשָּׁעָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל יוֹם תִּתְפַּלְּלוּ בְּשָׁעָה שְׁנִיָּה, וְכֻלָּם שָׁוִים לְטוֹבָה, שֶׁתְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד חֲצוֹת. וְאֵינוֹ כֵן, דְּמֵי שֶׁקּוֹדֵם זָכָה, וְרִאשׁוֹן רִאשׁוֹן חָבִיב, וּשְׂכָרוֹ כָּפוּל, וְהַמְאַחֲרִים שְׂכָרָם פּוֹחֵת וְהוֹלֵךְ. וּמִי יִתֵּן וְהָיָה כָּל עַם ה' שֶׁיִּהְיוּ מַשְׁכִּימִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת. וְלֹא יִהְיוּ גְּרוּעִים מֵעוֹבְדֵי אֱלִילִים, שֶׁכֻּלָּם מַשְׁכִּימִים לְבֵית טְ'פִלָּתָם. כְּאוֹר בֹּקֶר כָּרוֹזָא קָרָא בְּחֵיל מַאן בָּעֵי סַם הַמָּוֶת, וְכֻלָּם רָצִים לְרָעָה, הָרָצִים יָצְאוּ דְּחוּפִים לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אֵלֵי כֶּסֶף וְאֵלֵי זָהָב מַעֲשֵׂה יְדֵי אָדָם. לֹא כְּאֵלֶּה חֵלֶק יַעֲקֹב, שֶׁהוֹלְכִים לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם. וּמִן הָרָאוּי הָיָה לְהַשְׁכִּים וּלְהַעֲרִיב לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּלְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, וּבִפְרָט שְׁלִיחֵי הַצִּבּוּר, שֶׁנִּקְרָאִים נְעִים זְמִירוֹת יִשְׂרָאֵל, צָרִיכִים יוֹתֵר זְרִיזוּת לַעֲמֹד לְשֶׁרֶת בְּשִׁירוֹת וְתִשְׁבָּחוֹת בְּסוֹף הַלֵּילוֹת, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ עֲלֵיהֶן לֹא תְּהֵא כֹּהֶנֶת כְּפוּנְדָקִית. וְאִם הָיוּ יוֹדְעִים מַה הֶּפְרֵשׁ יֵשׁ לְהַמִּתְפַּלֵּל בַּבֹּקֶר אוֹר לְהַמִּתְפַּלֵּל אַחַר שָׁעָה אַחַת בַּיּוֹם אוֹ שְׁתַּיִם וְשָׁלֹשׁ, בְּוַדַּאי הָיוּ מְנַדְּדִים שֵׁנָה מֵעֵינֵיהֶם לָקוּם בַּבֹּקֶר בַּבֹּקֶר בְּטֶרֶם יַכִּיר אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, שֶׁיִּשְׂרָאֵל קְדוֹשִׁים הֵם (אֹרְחוֹת יֹשֶׁר לְהַגָּאוֹן ר' יִצְחָק מוֹלְכוֹ זצ"ל פֶּרֶק א).

לז. תְּפִלָּה בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת (לִפְנֵי סוֹף זְמַן תְּפִלָּה) הִיא לְכְאוֹרָה נוֹשֵׂא הַשָּׁנוּי בְּמַחֲלֹקֶת בֵּין הַ'מִתְנַגְּדִים' לַחֲסִידִים. בְּהֶקְשֵׁר לָזֶה מֵבִיא הָאֵשֶׁל אַבְרָהָם מִבּוּטְשַׁאטְשׁ זצ"ל בְּרֵישׁ הִלְכוֹת תְּפִלָּה, שֶׁמְּקֻבָּל בְּיָדֵינוּ שֶׁהַבַּעַל שֵׁם טוֹב זיע"א הִתְפַּלֵּל כְּוָתִיקִין בְּכָל יוֹם, וְכֵן יָדוּעַ שֶׁהַחוֹזֶה מִלּוּבְלִין הִתְפַּלֵּל כְּוָתִיקִין. וּמַה שֶׁהִתְחִילוּ הַחֲסִידִים לְהִתְפַּלֵּל בְּאַחוּר הָיָה רַק בְּדוֹר הַשְּׁלִישִׁי שֶׁל הַחֲסִידוּת, שֶׁאֶחָד מִן הַצַּדִּיקִים מַחֲמַת שֶׁלֹּא הִסְפִּיק לְהָכִין אֶת עַצְמוֹ כָּרָאוּי לְתְפִלָּה, הִתְפַּלֵּל בְּאַחוּר, אַךְ לְפָנָיו לֹא הָיָה נָהוּג כֵּן. וְזֶה דָּבָר פָּשׁוּט שֶׁאִם הַבַּעַל שֵׁם טוֹב הִתְפַּלֵּל כְּוָתִיקִין, בְּוַדַּאי שֶׁלְּמַד קֹדֶם, דְּהָרֵי הַגְּמָרָא אוֹמֶרֶת בְּרֵישׁ אֵין עוֹמְדִין (בְּרָכוֹת לא.) אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל וְכוּ' אֶלָּא מִתּוֹךְ דָּבָר הֲלָכָה פְּסוּקָה (הגר"ש וואזנר בְּ"חְזוּק" ח"ג עמ' ק).

הַגָּאוֹן הַקָּדוֹשׁ הָאַדְמוֹ"ר מִקְּלוֹיְזֶנְבּוּרְג זי"ע הָיָה מִתְפַּלֵּל מְאֻחָר, אַךְ הִתְנַצֵּל עַל זֶה כְּסֵדֶר שֶׁהוּא חוֹלֶה מֵעַיִם, וְאָמַר תָּמִיד שֶׁהוּא רוֹצֶה לְהִתְפַּלֵּל מֻקְדָּם, וְלַאֲחֵרִים לֹא הִרְשָׁה לְהִתְפַּלֵּל מְאֻחָר (מכ"ק הָאַדְמוֹ"ר מִזְּ'אמיגְּראד זצ"ל).

וּכְבָר נִשְׁאַל הַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים קַנְיֶבְסְקִי: הַאִם כְּדַאי שֶׁאַבְרֵךְ שֶׁלּוֹמֵד עַד מְאֻחָר בַּלַּיְלָה יְקַצֵּר בְּלִמּוּדוֹ בַּלַּיְלָה כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לָקוּם בַּבֹּקֶר. וְהֵשִׁיב: הֲגַם שֶׁיֵּשׁ פּוֹסְקִים שֶׁזֶּה מֵעִקַּר הַדִּין, מִכָּל מָקוֹם בְּמָקוֹם בְּטוּל תּוֹרָה אֶפְשָׁר לִסְמֹךְ עַל הַמַּקִּילִין (שִׁיחַ תְּפִלָּה עמ' תרפח).

וְכֵן מוּבָא בַּהֲלִיכוֹת שְׁלֹמֹה (פ"ה הֶעָרָה 65) עַל הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה זַלְמָן אוֹיֶערְבָּךְ זצ"ל: רַבֵּנוּ אַחֲרֵי נִשּׂוּאָיו הֵחֵל לְהִתְפַּלֵּל כָּוָתִיקִין, אַךְ לְאַחַר זְמַן נוֹכַח שֶׁהַדָּבָר יִגְרֹם לוֹ לְהַפְרָעָה בְּסֵדֶר זְמַנֵּי לִמּוּדוֹ, וְחָדַל מִכָּךְ. ע"כ. וְכָל אֶחָד יִבְדֹּק אֶת עַצְמוֹ.

מִכָּל מָקוֹם, אַף מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל כָּוָתִיקִין רָאוּי שֶׁיַּקְדִּים לְהִתְפַּלֵּל כְּכָל יְכָלְתּוֹ, מֵהַטַּעַם הַמְבֹאָר בְּפֶרֶק ז' (חִיּוּב הַזְּרִיזוּת לְקַיֵּם הַמִּצְוֹות וּטְעָמָיו), וּמִצַּד שֶׁזְּרִיזִין מַקְדִּימִין.

וְכָתַב הַמַּהֲרַ"ל (נְתִיבוֹת עוֹלָם, הֲעֲבוֹדָה סוֹף פ"ב): וּבְשָׁבִיל שֶׁהָאָדָם נִבְרָא לַעֲבֹד הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, רָאוּי שֶׁתִּהְיֶה הַתְּפִלָּה תֵּכֶף וּמִיָּד כְּשֶׁעוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ, וְלֹא יִפְנֶה אֶל דְּבָרִים אֲחֵרִים בֵּינְתַיִם, כִּי הָאָדָם כְּשֶׁעוֹמֵד מִמִּטָּתוֹ כְּאִלּוּ הֶחֱזִיר הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ רוּחוֹ בְּקִרְבּוֹ, כְּמוֹ שֶׁתִּקְנוּ בִּבְרֵכַת הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְפְגָרִים מֵתִים, וּלְפִיכָךְ הַתְּפִלָּה יוֹתֵר רָאוּי שֶׁתִּהְיֶה מִיָּד. וְלָמַד זֹאת מִדִּבְרֵי אַבָּא בְּנְיָמִין (בְּרָכוֹת ה:).

לח. הַמִּתְפַּלֵּל בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת צָרִיךְ פְּעָמִים רַבּוֹת לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע לִפְנֵי הַתְּפִלָּה וְלִפְנֵי שֶׁהִנִּיחַ תְּפִלִּין, כְּדֵי לְהַסְפִּיק לִקְרֹאתָהּ בִּזְמַנָּהּ, וּבְכָךְ מַכְנִיס אֶת עַצְמוֹ בְּגֶדֶר "מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ", וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה (סי' כה ס"ק יד), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: וְאָמְרִינַן בַּגְּמָרָא כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלִי תְּפִלִּין הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ חַס וְשָׁלוֹם, וּפֵרְשׁוּ בַּתּוֹסְפוֹת, לְפִי שֶׁאוֹמֵר "וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת" וְגוֹ' וְאֵין קוֹשֵׁר; וְאַף שֶׁבְּדִיעֲבַד יָצָא יְדֵי קְרִיאַת שְׁמַע, מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ עֲבֵרָה מִצַּד אַחֵר, שֶׁמַּרְאֶה עַל עַצְמוֹ שֶׁאֵין רוֹצֶה לְקַיֵּם רְצוֹן הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְזֶהוּ עֵדוּת שֶׁקֶר שֶׁמֵּעִיד עַל עַצְמוֹ. עכ"ל (אֶלָּא אִם כֵּן הוּא אָנוּס, עי"ש בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה מָתַי נֶחְשָׁב אָנוּס).

לט. וּבַסֵּפֶר שׁוֹמֵר אֱמוּנִים פ"ט כְּתוּב בְּעִנְיָן זֶה:

וְהִנֵּה תֵּדַע אָחִי שֶׁעִקַּר מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע לְקַיֵּם דִּבְרֵי רז"ל כְּמַאֲמָרָם, שֶׁאָמְרוּ (בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת דַּף יד ע"ב) כָּל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְּפִלִּין כְּאִלּוּ מֵעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר בְּעַצְמוֹ. וְעַיֵּן בַּסֵּפֶר הַקָּדוֹשׁ שַׁעֲרֵי אוֹרָה (שַׁעַר א' ד"ה חֲרֵב נִקְמַת נָקָם בְּרִית) כִּי מַמָּשׁ אֵין מָבוֹא לִקְרִיאַת שְׁמַע לַעֲלוֹת בְּלִי תְּפִלִּין, שֶׁהֵמָּה דְּבָרִים מְיֻחָדִים וּמְצֻמָּדִים קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלִּין מַמָּשׁ, כִּי זֶה מַעֲלֶה אֶת זֶה.

וְהִנֵּה זֶה זְמַן לֹא כַּבִּיר נִשְׁתַּרְבֵּב הַמִּנְהָג לְאַחַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, לִסְמֹךְ עַל הַהֶתֵּר שֶׁל זַיֵּיעָר תִּשְׁעָה (שָׁעָה תֵּשַׁע), וְלוֹמַר קְרִיאַת שְׁמַע בְּלֹא תְּפִלִּין. אַחַי אֲהוּבַי, חַס לָכֶם מִלֵּילֵךְ בְּדֶרֶךְ זֶה חַס וְשָׁלוֹם, כִּי גַּם הַקָּדוֹשׁ מִקָּאמַרְנָא אֲשֶׁר הוּא הָיָה גַּם כֵּן מֵרָאשֵׁי הַמַּתִּירִים שֶׁמָּתַר

לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע עַד זֶיְיגֶער תִּשְׁעָה – שֶׁהוּא עַכְשָׁו חֲצִי תִּשְׁעָה (שְׁמוֹנָה וְחֲצִי) לְפִי שֶׁנֶּעֱתַק הַזֶּיְיגֶער (הַשָּׁעוֹן) לְעֶרֶךְ שִׁבְעִים שָׁנָה אוֹ יוֹתֵר – הוּא בְּעַצְמוֹ מֵעִיד עַל עַצְמוֹ בְּפֵרוּשׁוֹ מַעֲשֶׂה אוֹרֵג עַל הַמִּשְׁנָיוֹת תְּחִלַּת מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, שֶׁחַס וְחָלִילָה לֹא סָמַךְ בְּעַצְמוֹ עַל זֶה הַהֶתֵּר, רַק נָהַג לְהָנִיחַ תְּפִלִּין בַּבֹּקֶר, וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בַּבֹּקֶר בִּזְמַנּוֹ הַמֻּקְדָּם בִּתְפִלִּין דְּיָקָא.

וְהַצַּדִּיקִים הַקְּדוֹשִׁים אֲשֶׁר אָמְרוּ זֶה הַהֶתֵּר, וּבִשְׁבִיל שֶׁרָאוּ גֹּדֶל חֻלְשַׁת הַדּוֹר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְעָמִים לַעֲמֹד בּוֹ, בִּפְרָט בַּקַּיִץ, לָכֵן כָּתְבוּ זֶה הַהֶתֵּר, וּבְוַדַּאי עָשׂוּ לָנוּ אֵלּוּ הַצַּדִּיקִים טוֹבָה גְּדוֹלָה, בְּדִיעֲבַד אִם נִתְאַחֵר מֵחֲמַת הָאֹנֶס, אֲבָל חַס וְחָלִילָה מִלְּסָמֹךְ עַל זֶה לְכַתְּחִלָּה אוֹ לְהַרְגִּיל עַצְמוֹ בְּזֶה, כַּיָּדוּעַ עַל פִּי הָאֲרִ"י זַ"ל מִי שֶׁעוֹבֵר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע חַס וְשָׁלוֹם חַיָּב סְקִילָה בַּשָּׁמַיִם, וּפוֹגֵם בְּיו"ד שֶׁל שֵׁם שֶׁהוּא נֶגֶד עוֹלַם הָאֲצִילוּת, וּפִגְמוֹ נוֹגֵעַ בְּרוּם עֶלְיָא שְׁמַיָּא, וּמוּבָא בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (בְּלָק דַּף קפו ע"א) שֶׁכָּל הַיּוֹם הַהוּא הוּא בְּנִדּוּי חַס וְשָׁלוֹם.

וּמִי הַפֶּתִי יִרְאֶה כָּל זֹאת וְלֹא יִירָא וְלֹא יִפְחַד. וְכָל הַצַּדִּיקִים אֲשֶׁר הִתְגּוֹלַלְתִּי אֲצָלָם מִנְּעוּרַי, רָאִיתִי שֶׁכָּךְ הָיָה מִנְהָגָם, לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנּוֹ, וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בִּתְפִלִּין אוֹ בִּשְׁתֵּי זוּגוֹת תְּפִלִּין, כְּמִנְהָגָם בַּקֹּדֶשׁ.

עַל כֵּן אַחַי וְרֵעַי וּבָנַי, בַּקָּשָׁתִי כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת, שֶׁאַל תִּסְמְכוּ חַס וְשָׁלוֹם עַל הֶתֵּר שֶׁל דִּיעֲבַד גָּדוֹל שֶׁנֶּהֱגוּ הָעֲצֵלִים, וְתִמְסְרוּ נַפְשְׁכֶם לְקַיֵּם דִּבְרֵי רז"ל וְדִבְרֵי שֻׁלְחָן עָרוּךְ כִּפְשׁוּטָן, שֶׁכָּל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֶלֵי אֵשׁ, לְהָנִיחַ תְּפִלִּין בִּזְמַנּוֹ שֶׁל קְרִיאַת שְׁמַע, וְלוֹמַר קְרִיאַת שְׁמַע בְּכַוָּנָה לְפִי כֹּחוֹ. וְאִם יִמְסֹר נַפְשׁוֹ אֵיזֶה זְמַן לְהַזְדָּרֵז בָּזֶה, אַז יְסַיְּעוּהוּ מִן הַשָּׁמַיִם עַל זֶה, שֶׁיּוּכַל לוֹמַר קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל פַּעַם בִּזְמַנּוֹ בִּתְפִלִּין. וְאַחַר כָּךְ יַחֲלֹץ הַתְּפִלִּין, אִם אֵינוֹ יָכוֹל עוֹד לְהִתְפַּלֵּל, וְיָכִין עַצְמוֹ כְּדֶבֶעי בַּהֲכָנַת הַגּוּף וְיֶתֶר הֲכָנוֹת לַתְּפִלָּה. וּדְלֹא כְּהַמַּחְמִירִין לְהִיוֹת גּוּפָן נָקִי מִכֹּל, כִּי אֵינוֹ מְחֻיָּב לְהַחְמִיר יוֹתֵר מֵהַנֶּאֱמָר בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְעַל זְמַן קָטָן כְּזֶה לְהָנִיחַ תְּפִלִּין לְצֹרֶךְ קְרִיאַת שְׁמַע, עַל זֶה לֹא חַיְשִׁינַן שֶׁיָּפִיחַ בָּהֶן, אִם לֹא שֶׁמַּרְגִּישׁ מַמָּשׁ שֶׁנִּצְרָךְ לִנְקֵבְיו.

וְאַשְׁרֵי מִי שֶׁזּוֹכֶה לְנַקּוֹת עַצְמוֹ מִקֹּדֶם כָּרָאוּי, וּלְהָנִיחַ תְּפִלִּין וְלִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנּוֹ, אֲבָל לָאו כָּל אָדָם זוֹכֶה לָזֶה, כִּי זֶה תָּלוּי בִּבְרִיאוּת הַגּוּף. וּמִי שֶׁיִּזְדָּרֵז וְיִזְהֵר בָּזֶה לִקְרוֹת בְּכָל פַּעַם קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנּוֹ בִּתְפִלִּין, יִהְיֶה שְׂכָרוֹ כָּפוּל וּמְכֻפָּל מִן הַשָּׁמַיִם, וְעַיִן לֹא רָאֲתָה אֱלֹהִים זוּלָתְךָ.ע"כ.

מ. הַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' דָּן סָגַל שְׁלִיט"א הֵבִיא בְּאַחַד הַוַּעֲדִים אֶת מְשָׁלוֹ שֶׁל הַמַּגִּיד מִדּוּבְנָא, שֶׁהַגְּרַ"א אָמַר שֶׁזֶּה אֱמֶת לַאֲמִתָּה שֶׁל תּוֹרָה: אָדוֹן אֶחָד שָׁלַח אֶת מְשָׁרְתוֹ לְנַמֵּל כְּדֵי לְהָבִיא לוֹ אֶת מִזְוָדְתּוֹ שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לְהַגִּיעַ עִם אֳנִיָּה מְסֻיֶּמֶת. הָלַךְ הַמְּשָׁרֵת לְדַרְכּוֹ וְהָאָדוֹן מְחֻכֶּה בְּבֵיתוֹ. עוֹבְרֶת שָׁעָה עוֹבְרוֹת שְׁעָתַיִם וְהַמְּשָׁרֵת לֹא מַגִּיעַ, תָּמַהּ הָאָדוֹן מַדּוּעַ

הַמְשָׁרֵת מְאַחֵר כָּל כָּךְ? לְאַחַר שָׁעָה נוֹסֶפֶת רָאָה אֶת מְשָׁרְתוֹ מַחֲלוֹן בֵּיתוֹ נוֹשֵׂם וְנוֹשֵׁף. קָרָא אֵלָיו הָאָדוֹן 'זוֹ אֵינֶנָּהּ הַמְזוֹרָה שֶׁלִּי' טָעִית, הִתְבַּלְבַּלְתָּ! זָקָף הַמְשָׁרֵת הַמַּפְתִּיעַ זוּג עֵינַיִם תְּמֵהוֹת אֶל אֲדוֹנוֹ וְשָׁאַל: עוֹד לֹא רָאִיתָ אֶת הַמְזוֹרָה וְאַתָּה כְּבָר קוֹבֵעַ שֶׁזּוֹ לֹא הַמְזוֹרָה?! עָנָה לוֹ אֲדוֹנוֹ: הַמְזוֹרָה שֶׁלִּי מְזוֹרָה קְטַנָּה הִיא, קְטַנָּה מְאֹד, מְלֵאָה בְּיַהֲלוֹמִים וּבְנָקֵל יָכֹלְתָּ לַהֲבִיאָהּ, אִם אַתָּה כָּל כָּךְ מִתְאַמֵּץ וּמַזִּיעַ, וּבִכְלָל מֵעֶצֶם זֶה שֶׁאִחַרְתָּ כָּל כָּךְ, כְּבָר הֵבַנְתִּי אֲפִלּוּ בְּלִי לִרְאוֹת אוֹתָהּ, שֶׁטָּעִיתָ בַּמְזוֹרָה.

"וְלֹא אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל" אִם אַתָּה לֹא שָׂשׂ לִקוּם לַתְּפִלָּה, אִם אַתָּה לֹא מְחַכֶּה בְּהִשְׁתּוֹקְקוּת לִשְׁעַת הַתְּפִלָּה, אֶלָּא לְהֵפֶךְ חַס וְשָׁלוֹם, קָשֶׁה לְךָ לָקוּם מֻקְדָּם, סִימָן שֶׁמַּשָּׂא כָּבֵד הִיא עָלֶיךָ, שֶׁכֵּן אֵינֶנָּהּ חֲשׁוּבָה בְּעֵינֶיךָ יוֹתֵר מִשְּׁנָתְךָ הַמְּתוּקָה, וְעַל כַּף מֹאזְנֵי לִבְּךָ, מִשְׁקָל חֲשִׁיבוּת הַשֵּׁנָה שֶׁלְּךָ כַּמָּה דַקּוֹת נוֹסָפוֹת, גָּדוֹל יוֹתֵר מִתְּפִלָּה וְהִתְקָרְבוּת לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. וְעַל זֶה אוֹמֵר הַקָּבָ"ה לֹא אֹתִי קָרָאתָ יַעֲקֹב, כִּי יָגַעְתָּ בִּי יִשְׂרָאֵל, אֶצְלִי זֶה "עֹז וְחֶדְוָה בִּמְקֹדָשׁוֹ..." וּכְמוֹ שֶׁאָדוֹנֵנוּ דָּוִד הַמֶּלֶךְ כּוֹתֵב בִּתְהִלִּים "בְּאַשְׁמֻרוֹת אֶהֱגֶה בָּךְ..."

"כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם כֵּן נַפְשִׁי תַעֲרֹג אֵלֶיךָ אֱלֹקִים"

"צָמְאָה לְךָ נַפְשִׁי כָּמַהּ לְךָ בְשָׂרִי..."

כָּךְ רוֹצֶה הַקָּבָ"ה שֶׁנַּעֲבֹד אוֹתוֹ, וְלֹא חַס וְחָלִילָה בִּכְבֵדוּת עַצְלוּת וְרִפְיוֹן, כִּי אֵין לָבֹא אֶל שַׁעַר הַמֶּלֶךְ בִּלְבוּשׁ שַׂק... חַס וְשָׁלוֹם.

כָּתוּב בַּסְּפָרִים שֶׁאִם אָדָם הָיָה שׁוֹמֵעַ אֶת נְעִימוּת הַנִּגּוּן שֶׁל גַּלְגַּל הַשֶּׁמֶשׁ בְּצֵאתוֹ לְהָאִיר, הָיְתָה נַפְשׁוֹ יוֹצֵאת מֵהַמְּתִיקוּת וְהָעֲרֵבוּת, כִּי עֲבוֹדַת הַשֵּׁם צְרִיכָה לִהְיוֹת בְּשִׂמְחָה (ע"כ תֹּכֶן דִּבְרֵי הַמַּשְׁגִּיחַ שְׁלִיט"א בְּתוֹסֶפֶת מְעַט נֹפֶךְ).

עַל הַפְּסוּק הַנִּזְכָּר "כְּאַיָּל תַּעֲרֹג עַל אֲפִיקֵי מָיִם וְכוּ'" שָׁאַל הַמַּשְׁגִּיחַ שְׁלִיט"א: לָמָּה כָּתוּב 'עַל אֲפִיקֵי מָיִם' וְלֹא 'אֶל אֲפִיקֵי מָיִם'? וְהִסְבִּיר, וַדַּאי שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא אֶל אֲפִיקֵי מַיִם, אֶלָּא שֶׁהַפְּסוּק בָּא לוֹמַר שֶׁגַּם כְּשֶׁהָאַיָּל הִגִּיעַ קָרוֹב לַמַּיִם וְנִמְצָא עַל הַגְּבָעָה הַסְּמוּכָה, רוֹאֶה אֶת הַמַּיִם הַמְפַכִּים, וְשׁוֹמֵעַ אֶת קוֹל שְׁקְשׁוּקָם, כְּבָר אָז הוּא פּוֹעֵר אֶת פִּיו מֵרֹב הִשְׁתּוֹקְקוּת וְצָמְאוֹן לְמַיִם.

וְכָךְ מַגְדִּיר דָּוִד הַמֶּלֶךְ אֶת צְמָאוֹנוֹ וְהִשְׁתּוֹקְקוּתוֹ לַעֲבוֹדַת ה'!

מא. וְשָׁמַעְתִּי בְּעִנְיָן זֶה דָּבָר נִפְלָא, בְּפָרָשַׁת נֹחַ מְסֻפֶּרֶת לָנוּ הַתּוֹרָה עַל שֵׁם וְיֶפֶת בָּנָיו שֶׁל נֹחַ שֶׁקִּימוּ יַחַד אוֹתָהּ מִצְוָה וְכִסּוּ בִּצְנִיעוּת רַבָּה אֶת נֹחַ אֲבִיהֶם. חֲזַ"ל אוֹמְרִים שֶׁשְּׁנֵיהֶם קִבְּלוּ שָׂכָר עַל פְּעֻלָּתָם וְכֵיוָן שֶׁעָסְקוּ בְּכִסּוּת קִבְּלוּ אֶת שְׂכָרָם בְּעִנְיַן הַקְּשׁוּר לְכִסּוּת.

שֵׁם – קִבֵּל אֶת מִצְוֹת צִיצִית הַשְּׁקוּלָה כְּנֶגֶד כָּל הַתּוֹרָה, מִצְוָה שֶׁאָפְשָׁר לְקַיְּמָהּ כָּל יוֹם, כָּל הַיּוֹם בְּכָל רֶגַע וְרֶגַע. מִצְוָה שֶׁשְּׂכָרָהּ נִצְחִי, שֶׁמְּקַיֵּם אָדָם בְּחַיָּיו חַיּוּתוֹ וְזוֹכֶה בָּהּ לְחַיֵּי

נָצַח. יֶפֶת – יְקַבֵּל אֶת שְׂכָרוֹ לְעָתִיד לָבֹא, כַּאֲשֶׁר יָבוֹאוּ גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁהֵם מִבְּנֵי בָּנָיו, וְיִלָּחֲמוּ עִם יִשְׂרָאֵל וְיִפְּלוּ פִּגְרֵיהֶם עַל אַדְמַת יְרוּשָׁלַיִם, אָז יְקַבֵּל יֶפֶת אֶת שְׂכָרוֹ, שֶׁבְּשֵׂר צֶאֱצָאָיו לֹא יִהְיֶה מַאֲכָל לְעוֹף הַשָּׁמַיִם אֶלָּא יִזְכּוּ לִקְבוּרָה.

הֶבְדֵּל עָצוּם, בִּלְתִּי מוּבָן, בֵּין שְׁנַיִם שֶׁקִּימוּ אוֹתָהּ מִצְוָה! הֵכֵיצַד?

רַשִׁ"י מְיַשֵּׁב זֹאת בִּדְבָרָיו עַל הַפָּסוּק "וַיִּקַּח שֵׁם וָיֶפֶת" (בְּרֵאשִׁית ט, כג), וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אֵין כְּתִיב כָּאן וַיִּקְחוּ אֶלָּא וַיִּקַּח, לְמֵד עַל שֵׁם שֶׁנִּתְאַמֵּץ בַּמִּצְוָה יוֹתֵר מִיֶּפֶת, לְכָךְ זָכוּ בָּנָיו לְטַלִּית שֶׁל צִיצִית, וְיֶפֶת זָכָה לִקְבוּרָה וְכוּ'. עכ"ל.

מִצְוָה שֶׁנַּעֲשֵׂית בְּעַצְלוּת, בְּחֹסֶר חֲיוּת, הִיא מִצְוָה "מֻתָּה". וַדַּאי שֶׁהָעוֹשֶׂה אוֹתָהּ יְקַבֵּל עָלֶיהָ שָׂכָר, כִּי סוֹף סוֹף הַמִּצְוָה נֶעֱשְׂתָה, אֲבָל הַשָּׂכָר יִהְיֶה בְּהֶתְאֵם.

יֶפֶת - עָשָׂה אֶת הַמִּצְוָה בְּאֹחוּר מָה, בְּעַצְלוּת וּבְלִי חֲיוּת, יְקַבֵּל אֶת שְׂכָרוֹ גַּם כֵּן, בְּזְמַן שֶׁיִּהְיוּ בָּנָיו בְּלִי חֲיוּת, וּבְאֹחוּר שֶׁל אַלְפֵּי שָׁנִים.

שֵׁם – עָשָׂה אֶת הַמִּצְוָה בְּחַיּוּת, בְּזְרִיזוּת וּבְלִי אִחוּר כְּלָל, זָכָה שֶׁבָּנָיו קִבְּלוּ שָׂכָר בִּהְיוֹתָם חַיִּים. נִתְּנָה לָהֶם מִצְוָה שֶׁזְּמַן קִיּוּמָהּ נִמְשָׁךְ כָּל הַחַיִּים, וְיֵשׁ עָלֶיהָ שָׂכָר נִצְחִי.

מב. וּמְפֻרָסָמִים דִּבְרֵי הַיְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ הָעֲבוֹדָה בְּעִנְיַן צוֹם יוֹם כִּפּוּר, מֵהֶם נִלְמַד עַד כַּמָּה חֲשׁוּבִים וּמַשְׁמָעוּתִיִּים הֵם הָרָצוֹן וְהַחֵשֶׁק בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹות:

"אַךְ אָדָם הַמַּצִּפֶּה בְּכָל עֵת וּבְכָל רֶגַע מָתַי יַעֲבֹר אוֹתוֹ רֶגַע מֵהָעִנּוּי, וּבַבֹּקֶר יֹאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב יִתְקָרֵב לְהִפָּטֵר מֵהָעִנּוּי – בְּוַדַּאי הָאָדָם הַזֶּה אֵינוֹ מְקַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה זוֹ בְּשִׂמְחָה וּמֵאַהֲבַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְיִתְעָלֶה, וּבְוַדַּאי אֵינוֹ מְקַבֵּל חֵלֶק מֵאֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים מִשָּׂכָר שֶׁמְּקַבֵּל הָאָדָם הַמְכַוֵּן כַּוָּנָה זוֹ בְּשִׂמְחָה עֲצוּמָה. וְעִם כָּל זֶה, אַף שֶׁהָיָה כַּוָּנַת שְׁנֵיהֶם רְחוֹקִים זֶה מִזֶּה בְּתַכְלִית הָרִחוּק כְּגֹבַהּ שָׁמַיִם מֵעַל הָאָרֶץ – יוֹכַל לִהְיוֹת לְעֵת עֶרֶב לְאַחַר הַתַּעֲנִית אֶפְשָׁר שֶׁיְּזַדְּמֵן אֲכִילַת שְׁנֵיהֶם בְּרֶגַע אֶחָד, וּבְוַדַּאי, אִם הָיָה מִתְיַשֵּׁב בְּדַעְתּוֹ עַל רֹעַ כַּוָּנָתוֹ בַּיּוֹם הַהוּא בְּמִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל הַצּוֹם הַנּוֹרָא הַזֶּה, הָיָה אוֹכֵל אֶת בְּשָׂרוֹ בְּשִׁנָּיו עַל גֹּדֶל צַעֲרוֹ וּכְאֵבוֹ עַל אֲשֶׁר תֹּאבַד מִמֶּנּוּ שָׂכָר גָּדוֹל שֶׁל הָעִנּוּי לְאֵין עֵרֶךְ וְקֵץ וְתַכְלִית בְּעוֹלָם שֶׁכֻּלּוֹ אָרֹךְ מֵחֲמַת גֶּרְעוֹן כֹּסֶף כַּוָּנָתוֹ כַּנַּ"ל וְכוּ'" (יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ הָעֲבוֹדָה שַׁעַר יא פֶּרֶק י 'כַּוָּנַת הַצּוֹם').

מג. מִבְחַן הַזְּרִיזוּת – הַמִּבְחָן לִזְרִיזוּת אֵינוֹ אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁשָּׁעָתוֹ בְּיָדוֹ, שֶׁאִם הוֹלֵךְ בַּעֲצַלְתַּיִם חָסֵר הוּא מִן הַזְּרִיזוּת. אֲבָל לְהִזְדָּרֵז בְּשָׁעָה שֶׁהַזְּמַן מְאֻחָר וְאֵין שָׁהוּת מַסְפֶּקֶת, אֵין זוֹ מִדַּת זְרִיזוּת, וְהַזָּרִיז הָאֲמִתִּי הוּא שֶׁבְּעוֹד הַזְּמַן גָּדוֹל עוֹשֶׂה כָּל מַעֲשָׂיו וּדְרָכָיו בִּזְרִיזוּת (אוֹר לְצִיּוֹן חֶכְמָה וּמוּסָר עֲבוֹדָה יב ט).

מד. הַגָּאוֹן רַבִּי דָּוִד כֹּהֵן שְׁלִיטָ"א נוֹהֵג לוֹמַר לְתַלְמִידָיו:

שָׁלֹשׁ מִדּוֹת בָּאָדָם; הַמַּקְדִּים, הַמַּגִּיעַ בַּזְּמַן וְהַמְאַחֵר.

הַמַּקְדִּים - הַמַּקְדִּים לְהַגִּיעַ מִסְפַּר דַּקּוֹת לִפְנֵי תְּחִלַּת הַתְּפִלָּה (הַסֵּדֶר וְכַדּוֹ) נֶחְשָׁב שֶׁהִגִּיעַ בַּזְּמַן מִשּׁוּם שֶׁסִּפֵּק בְּיָדוֹ לְהִתְאַרְגֵּן וּלְהִסְתַּדֵּר בְּנִיחוּתָא לַאֲשֶׁר לְפָנָיו.
הַמַּגִּיעַ בְּדִיּוּק בַּזְּמַן - נֶחְשָׁב שֶׁאֵחֵר, אַךְ אִי אֶפְשָׁר לִתְבֹּעַ אוֹתוֹ מִשּׁוּם שֶׁבְּפֹעַל הִגִּיעַ בַּזְּמַן.
הַמְאַחֵר - לוֹקֶה בְּחָסֵר, לָקוּי בְּמִדּוֹתָיו וּבְאֹרַח חַיָּיו וְהוּא מִתְיַצֵּב עַל דֶּרֶךְ לֹא טוֹב.

פרק י - עצם שכרו ומעלתו של המקדים לתפלה

א. בְּרֵישׁ פֶּרֶק ט' נִתְבָּאֵר שֶׁהַמַּקְדִּים לַתְּפִלָּה זוֹכֶה לְכַמָּה דְּבָרִים, זוֹכֶה לִתְפִלָּה שְׁלֵמָה לְלֹא דִּלּוּגִים, וְלַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה (דְּבַר שֶׁחֲיָבִים בּוֹ מֵעִקַּר דִּינָא) הַמּוֹעִילָה לְכַוָּנָה בַּתְּפִלָּה, וְלִמְנִיעַת חִלּוּל הַשֵּׁם. וּלְבַד כָּל זֶה זוֹכֶה לְעוֹד דְּבָרִים נִפְלָאִים כִּדְלְהַלָּן.
אִיתָא בִּבְרָכוֹת (מז ע"ב): וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי לְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם לְבֵית הַכְּנֶסֶת, כְּדֵי שֶׁיִּזְכֶּה וְיִמְנֶה עִם עֲשָׂרָה הָרִאשׁוֹנִים שֶׁאֲפִלּוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו וְכוּ' נוֹתְנִין לוֹ שְׂכַר כֻּלָּם.
כּוֹתֵב עַל כָּךְ בַּסֵּפֶר "בֶּן יְהוֹיָדָע": צָרִיךְ לְהָבִין מִי מוֹנֶה אוֹתָם וְהֵיכָן נִמְנִין. וְנִרְאֶה לִי, בְּסִיְּעָתָא דִּשְׁמַיָּא, עַל פִּי הַיְדוּעַ, שֶׁכָּל מְצָוָה שֶׁיַּעֲשֶׂה הָאָדָם לְמַטָּה, הַמַּלְאָךְ מַכְרִיז לְמַעְלָה: 'הָבוּ יְקָר לְפְלוֹנִי דַּעֲבִיד עֲבָדָא דָּא, כְּדֵי שֶׁהַצַּדִּיקִים יִשְׁמְעוּ וְיבָרְכוּ אוֹתוֹ. וּלְהֵפֶךְ, בַּעֲבֵרוֹת מַכְרִיזִין עַל רְשָׁעִים, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ וִיקַלְלוּ אוֹתָם. וְלָכֵן בְּמִצְוָה רַבָּה כָּזֹאת וַדַּאי עוֹשִׂין הַכְרָזָה, כִּי אֵלּוּ הָעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים – עַל יָדָם תִּשְׁרֶה שְׁכִינָה, וְאִם כֵּן בָּרִאשׁוֹן יַכְרִיזוּ: 'הָבוּ יְקָר לְפְלוֹנִי שֶׁהָיָה רִאשׁוֹן מֵעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים', וְעַל הַשֵּׁנִי יַכְרִיזוּ שֶׁהָיָה שֵׁנִי, וְכֵן עַל הַשְּׁלִישִׁי... עַד סוֹף הָעֲשָׂרָה כֻּלָּם.
וְכֵיוָן שֶׁמַּכְרִיזִין עַל הַשֵּׁנִי, שֶׁהָיָה שֵׁנִי, גַּם הָרִאשׁוֹן מִתְבָּרֵךְ עִמּוֹ, יַעַן, שֶׁאִם לֹא הִקְדִּים זֶה לִהְיוֹת רִאשׁוֹן, אֵיךְ הָיָה זֶה נַעֲשֶׂה שֵׁנִי, וְכֵן עַל זֶה הַדָּרֶךְ. נִמְצָא הוּא נִמְנֶה עִם כֻּלָּם, דְּהַוֵי כְּאִלּוּ מַזְכִּירִים אוֹתוֹ וּמוֹנִים אוֹתוֹ עִמָּהֶם (וּלְאֵיזֶה מֶרְחַקִּים נוֹסְעִים בִּשְׁבִיל לְקַבֵּל בִּרְכַת צַדִּיק?! כִּי קָרוֹב אֵלָיִךְ הַדָּבָר מְאֹד... הַמַּלְקֵט)
עוֹד כָּתַב שָׁם: וּמַה שֶּׁאוֹמֵר יְזַכֶּה וְיִמָּנֶה, לְכְאוֹרָה נִרְאֶה אָמְרוֹ "יְזַכֶּה" לְשׁוֹן יֶתֶר. וְנִרְאֶה לִי, בְּסִיְּעָתָא דִּשְׁמַיָּא, הַכַּוָּנָה לוֹמַר: אַף עַל פִּי שֶׁלִּפְעָמִים מְזַדַּמֵּן שֶׁבָּאוּ חֶבְרַת אֲנָשִׁים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת בַּלַּיְלָה מִן הָעֶרֶב וְעָשׂוּ שָׁם מִשְׁמֶרֶת לְתִקּוּן כָּרֵת, שֶׁאָז זֶה שֶׁדַּרְכּוֹ לְהַשְׁכִּים לֹא הָיָה יָכוֹל אוֹתוֹ הַיּוֹם לִהְיוֹת מֵעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים, שֶׁכְּבָר קָדְמוּהוּ אַנְשֵׁי הַמִּשְׁמֶרֶת מִן הָעֶרֶב. עִם כָּל זֶה זוֹכֶה חוּץ מִשּׁוּרַת הַדִּין וְנִמְנֶה עִמָּהֶם, יַעַן, כִּי מֵאַחַר שֶׁהוּא טוֹרֵחַ כָּל יוֹם לְהַשְׁכִּים מֵעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים, וְאוֹתוֹ הַיּוֹם נִזְדַּמֵּן סִבָּה אַחֶרֶת שֶׁקָּדְמוּ לוֹ, לְכָךְ יְחַשֵּׁב לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, כְּאִלּוּ גַּם אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיָה מִן יו"ד רִאשׁוֹנִים.

וְעוֹד כָּתַב: "שֶׁאֶפְלוּ מֵאָה בָּאִים אַחֲרָיו" נִרְאֶה לִי בְּסִיְּעָתָא דִּשְׁמַיָּא טַעַם לָהָא דְּנָקִיט מֵאָה וְכוּ' [ע"פ הַ]כָּתוּב בְּבִרְכָתָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל (וַיִּקְרָא כו, ח): "וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה, וּמֵאָה מִכֶּם רְבָבָה יִרְדֹּפוּ. נִמְצָא הַקָּטַנִּים הֵם כָּל אֶחָד שָׁקוּל כְּעֶשְׂרִים, בְּעֶרֶךְ חֲמִשָּׁה לְמֵאָה, אַךְ הַגְּדוֹלִים שָׁקוּל כְּמֵאָה, דִּכְתִיב: "וּמֵאָה... רְבָבָה יִרְדֹּפוּ", לָכֵן, זֶה הַמַּשְׁכִּים הוּא חָבִיב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, שֶׁיִּשְׁקֹל אוֹתוֹ כְּנֶגֶד מֵאָה בְּנֵי אָדָם.

ב. עוֹד כָּתַב: נִרְאֶה לִי, בְּסִיְּעָתָא דִּשְׁמַיָּא, תֵּבַת "לְעוֹלָם", בָּא לְרַבּוֹת אֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, דְּאֵין דֶּרֶךְ לְהַשְׁכִּים מִפְּנֵי כְּבוֹד הַשַּׁבָּת. אִי נָמֵי, נִרְאֶה לִי, אֲפִלּוּ אִם עַל יְדֵי כֵן בָּטֵל מִמִּצְוָה אַחֶרֶת, שֶׁהִיא לְבִישַׁת צִיצִית וּתְפִלִּין בַּבַּיִת, כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּצִיצִית וּתְפִלִּין וְיֹאמַר פָּסוּק (תְּהִלִּים ה, ח): "וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ", כַּנִּזְכָּר בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ, וְאִם יַשְׁכִּים לֹא יוּכַל לְקַיְּמָהּ, כִּי הַצִּבּוּר בָּאִים לְבֵית הַכְּנֶסֶת קֹדֶם עֲלוֹת הַשַּׁחַר.

וּמַה שֶּׁהָיָה רַבֵּנוּ הָאַר"י זַ"ל מְבַטֵּל זֶה מִפְּנֵי זֶה, שָׁאנִי רַבֵּנוּ זַ"ל, שֶׁהָיָה לוֹ כַּוָּנוֹת גְּדוֹלוֹת בִּלְבִישַׁת צִיצִית וּתְפִלִּין בִּכְנִיסָתוֹ לְבֵית הַכְּנֶסֶת. אִי נָמֵי בְּבֵית הַכְּנֶסֶת שֶׁלּוֹ בָּאִים כַּמָּה וְכַמָּה מֵחֲצוֹת הַלַּיְלָה וְנִשְׁאָרִים שָׁם. עכ"ל.

ג. מִי שָׁמַע כָּאֵלֶּה וְלֹא יִשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחוֹ לִהְיוֹת הָרִאשׁוֹן, אוֹ לְפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים, לַעֲשׂוֹת נַחַת רוּחַ לְיוֹצְרוֹ, הַמְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לְעוֹשֵׂי רְצוֹנוֹ.

וְכָתַב בַּסֵּפֶר פֶּלֶא יוֹעֵץ (עֵרֶךְ בֵּית הַכְּנֶסֶת): וְיֵשׁ רַבִּים, שֶׁבָּאִים בְּהַשְׁכָּמָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וְהֵיוּ יְכוֹלִים לִהְיוֹת מֵעֲשָׂרָה רִאשׁוֹנִים, אֶלָּא שֶׁבּוֹחֲרִים לֵישֵׁב בַּחוּץ בַּעֲזָרַת בֵּית הַכְּנֶסֶת, לְהַרְבּוֹת שִׂיחָה, וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם, וְאֵין שָׁם עַל לֵב, וְאֵינוֹ מַקְפִּיד שֶׁיַּקְדִּימֶנּוּ אַחֵר לְפִי שֶׁאֵין יוֹדְעִים מַה הַמִּצְוָה הַזֹּאת.

ד. אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מִיָּמַי לֹא קִדְמַנִי אָדָם לְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְכוּ', פַּעַם אַחַת הִשְׁכַּמְתִּי וּמָצָאתִי הַזַּבְלִים וְהַתַּבָּנִים, אָמַרְתִּי "אִם תְּבַקְּשֵׁנָּה כַּכֶּסֶף, וְכַמַּטְמוֹנִים תַּחְפְּשֶׂנָּה אָז תָּבִין יִרְאַת ה'" (מִשְׁלֵי ב, ד - ה) אֲנַחְנוּ לֹא כַּזַּבָּלִים וְלֹא כַּתַּבָּנִים (מִדְרַשׁ שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה א, ט).

הִנֵּה אֵין אָדָם יוֹדֵעַ לְהַעֲרִיךְ מַה זֶּה הָעִנְיָן לִהְיוֹת מַקְדִּים לְאֵיזֶה דְּבַר מִצְוָה, מַהוּ זֶה לְהַקְדִּים מְעַט לְהַשְׁכִּים לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְתִפְלָה, אוֹ בְּאֵיזֶה רְגָעִים קֹדֶם סִדְרֵי הַלִּמּוּד, יִתְּכֵן וְכָל הָאֹשֶׁר וְהַזְּכוּת יַגִּיעַ לְהָאָדָם יוֹתֵר מֵהַהַקְדָּמָה, מֵאֲשֶׁר מֵעֶצֶם הַמַּעֲשֶׂה (דַּעַת תּוֹרָה פָּרָשַׁת וַיֵּרָא לַגְּאוֹן רַבִּי יְרוּחָם לֵיְוואוִויץ' זצ"ל מִמִּיר).

ה. פַּעַם קָרָא הַמַּשְׁגִּיחַ (רַבִּי נָתָן וונְטְפוּיגֶל זצ"ל) לִקְבוּצַת בַּחוּרִים וְאָמַר לָהֶם, יֵשׁ לְכָל אֶחָד אֶפְשָׁרוּת נִפְלָאָה לִזְכּוֹת וּלְהַצִּיל אֶת כָּל הַצִּבּוּר, וְאֵיךְ, עַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם מַגִּיעַ מֻקְדָּם לַתְּפִלָּה, לִפְנֵי הַתְחָלַת הַתְּפִלָּה, וְיוֹשֵׁב וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה.

וּבֵאֵר אֶת דְּבָרָיו, עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּחֲזַ"ל מָשָׁל לְמֶלֶךְ שֶׁמַּגִּיעַ לְעִיר, אִם בְּנֵי הָעִיר לֹא יוֹצְאִים לְקָרָאתוֹ לְקַבֵּל אֶת פָּנָיו, הוּא גּוֹזֵר גְּזֵרוֹת רָעוֹת עֲלֵיהֶם, אֲבָל אִם יֵשׁ כַּמָּה מִבְּנֵי הָעִיר שֶׁבָּאִים מֻקְדָּם וּמְקַבְּלִים אֶת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, הַמֶּלֶךְ מִתְפַּיֵּס בָּזֶה, וַאֲפִלּוּ שֶׁבְּנֵי הָעִיר מְאַחֲרִים לָבֹא, הַמֶּלֶךְ נִשְׁאָר מְפֻיָּס וְלֹא גּוֹזֵר עֲלֵיהֶם גְּזֵרוֹת קָשׁוֹת (עֵין זֹהַר הַקָּדוֹשׁ ח"ב קלא*) ע"כ. אָמַר הַמַּשְׁגִּיחַ, לַעֲסֹק בַּתּוֹרָה, זֶהוּ הַקְּבָלַת פְּנֵי הַשְּׁכִינָה, וּמְבֹאָר בָּזֶה, שֶׁאִם אָדָם יוֹשֵׁב לִפְנֵי שֶׁכֻּלָּם מַגִּיעִים לַתְּפִלָּה וְלוֹמֵד תּוֹרָה, הוּא יָכוֹל לְהַצִּיל צִבּוּר שָׁלֵם.

עוֹד אָמַר אָז, יֵשׁ ב' דְּרָכִים לִזְכּוֹת לִקְדֻשָּׁה, הַדֶּרֶךְ הָרִאשׁוֹנָה הִיא, עַל יְדֵי שֶׁהָאָדָם מְנַצֵּחַ אֶת הַיֵּצֶר הָרַע. וְהַדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה הִיא, כְּשֶׁאָדָם מַצִּיל אֶת הַצִּבּוּר, עַל יְדֵי זֶה הוּא נַעֲשֶׂה אִישׁ הַכְּלָל! וְזוֹ דֶּרֶךְ נִפְלָאָה לִזְכּוֹת לִקְדֻשָּׁה, וְכָל אֶחָד יָכוֹל לִזְכּוֹת לָזֶה עַל יְדֵי שֶׁמַּגִּיעַ מֻקְדָּם לַתְּפִלָּה (לֶקֶט רְשִׁימוֹת בְּעִנְיְנֵי תְּפִלָּה).

ו. וּמָצָאנוּ עוֹד בְּגֹדֶל מַעֲלַת עֵסֶק הַתּוֹרָה קֹדֶם הַתְּפִלָּה: יְדוּעִים דִּבְרֵי הָרַב הַקָּדוֹשׁ רַבִּי מְנַחֵם מֶנְדֶּל מִקּוֹצְק זי"ע, עַל הַפָּסוּק "בְּחָרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי" (בְּרֵאשִׁית מח, כב) תִּרְגֵּם אוּנְקְלוֹס "בְּצְלוֹתִי וּבְבָעוּתִי", וּבֵאֵר כְּשֵׁם שֶׁבִּירַיִת חֵץ יֵשׁ לְהַקְדִּישׁ אֶת עִקַּר הַכֹּחַ וְהַמַּאֲמָץ לְמִתְיַחַת הַמֵּיתָר וּכְכָל שֶׁהַמֵּיתָר נִמְתָּח יוֹתֵר הַחֵץ יָעוּף יוֹתֵר רָחוֹק, כָּךְ כֹּחַ הַהֶכְנָה לַתְּפִלָּה בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה יַשְׁפִּיעַ לְאֵין עָרֹךְ עַל עֶרֶךְ תְּפִלָּתֵנוּ.

וּמוּבָא בְּשֵׁם הָרַב הַקָּדוֹשׁ ר' שְׁלֹמֹה מִקָּרְלִין זי"ע, כִּי "הָאֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר" וְאַחַר כָּךְ נִתְעַקֵּם, וְעִקַּר יַשְׁרוּת הַשֵּׂכֶל הוּא בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה. נִמְצָא כְּשֶׁהוּא לוֹמֵד בְּעִיּוּן קֹדֶם הַתְּפִלָּה נִתְיַשֵּׁב הַשֵּׂכֶל אֲצָלוֹ וְאָז תְּפִלָּתוֹ כָּרָאוּי (חִזּוּק ח"ג פ"ה מֵהַגָּאוֹן הַגָּדוֹל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר גְּרוֹסְמָן שְׁלִיט"א).

ז. רַבֵּנוּ (מִמָּרָן הָרַב שַׁךְ זצוק"ל) לֹא הָיָה מִסְתַּפֵּק בְּנוֹכְחוּתָם שֶׁל בְּנֵי הַיְשִׁיבָה בַּזְּמַן הַמְיֻעָד לַתְּפִלָּה, אֶלָּא הָיָה תּוֹבֵעַ וּמְעוֹרֵר עַל גֹּדֶל הַזְּכוּת וְהַמַּעֲלָה בְּהַשְׁכָּמָה וְהַקְדָּמָה לַתְּפִלָּה, וּבְיוֹתֵר עַל הַמַּעֲלָה הַגְּדוֹלָה לִהְיוֹת מַעֲשָׂרָה הָרִאשׁוֹנִים בְּבֵית הַכְּנֶסֶת.

"יֵשׁ לָנוּ לִלְמֹד מִבְּנוֹת לוֹט!" – הָיָה הוּא טוֹעֵן. "אָנוּ מוֹצְאִים כִּי בְּשָׂכָר שֶׁהִקְדִּימָה הַבְּכִירָה לַצְּעִירָה לַיְלָה אֶחָד – קָדְמָה אַרְבָּעָה דּוֹרוֹת בְּיִשְׂרָאֵל, וּכְדְאִיתָא בַּגְּמָרָא (ב"ק לח:) אָמַר ר' חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר ר' יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קָרְחָה: לְעוֹלָם יַקְדִּים אָדָם לְדָבָר מִצְוָה, שֶׁבִּשְׁבִיל לַיְלָה אַחַת שֶׁקִּדְּמָתָה בְּכִירָה לַצְּעִירָה – קִדְּמָתָה אַרְבַּע דּוֹרוֹת לְיִשְׂרָאֵל, וְאִם כֵּן מִי שֶׁמַּקְדִּים לְתוֹרָה אוֹ לְתְפִלָּה וּשְׁאַר מִצְוֹות – עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שֶׁזְּכוּתוֹ גְּדוֹלָה בְּיוֹתֵר וְיִזְכֶּה עַל יָדָהּ בָּזֶה וּבַבָּא! כִּי בְּוַדַּאי לֹא רַק עַל אוֹתוֹ מַעֲשֶׂה יֵשׁ זְכוּת שֶׁל הַקְדָּמָה – אֶלָּא עַל כָּל מַעֲשֶׂה, וְכַמְבֹאָר בְּדִבְרֵי הַגְּמָרָא בִּמְפֹרָשׁ!*

"וְהִנֵּה, הָבָה נִתְבּוֹנָן: – הָיָה רַבֵּנוּ מְעוֹרֵר – "הַאִם אָנוּ מִתְבּוֹנְנִים בְּזֶה? הַאִם אָנוּ עוֹשִׂים חֶשְׁבּוֹן כָּזֶה? לְהַקְדִּים בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְווֹת, לְהַקְדִּים לָבֹא לַתְּפִלָּה, לִהְיוֹת מֵעַשָּׂרָה רִאשׁוֹנִים, וּלְהַקְדִּים לְבֵית הַמִּדְרָשׁ לִלְמֹד? הֲרֵי עַל יְדֵי זֶה מְקַבְּלִים שָׂכָר שֶׁאֵין לְשַׁעֵר – לוֹ וּלְבָנָיו וְלִבְנֵי בָּנָיו עַד סוֹף כָּל הַדּוֹרוֹת!! רָאוּי הָיָה שֶׁבַּבֹּקֶר יִהְיֶה תּוֹר בִּכְדֵי לְהַקְדִּים וּלְהִכָּנֵס לְבֵית הַמִּדְרָשׁ!!"

וְאָכֵן, רַבֵּנוּ עַצְמוֹ הָיָה מַקְפִּיד עַד מְאֹד לְהוֹפִיעַ לִתְפִלַּת שַׁחֲרִית בַּיְשִׁיבָה כְּרֶבַע שָׁעָה לִפְנֵי תְּחִלַּת הַתְּפִלָּה – לְאַחַר שֶׁכְּבָר הָיָה אוֹמֵר אֶת כָּל בְּרכוֹת הַשַּׁחַר וְאֶת סֵדֶר הַקָּרְבָּנוֹת בְּהַשְׁכָּמָה בְּבֵיתוֹ, וְזֹאת עַל מְנַת שֶׁיּוּכַל לְהִתְפַּלֵּל בְּמִתְינוּת וּלְכַוֵּן בְּכָל מִלָּה. הַתְּפִלָּה בַּיְשִׁיבָה - לֹא הָיְתָה בְּמִרוּצָה כַּיָּדוּעַ, אוּלָם אַף עַל פִּי כֵן נִצְרַךְ רַבֵּנוּ לִזְמַן נוֹסָף עַל מְנַת לְכַוֵּן בְּנַחַת כִּרְצוֹנוֹ, וְעַל כֵּן הִקְפִּיד הוּא לְהַקְדִּים וּלְהַגִּיעַ עוֹד לִפְנֵי זְמַן תְּחִלַּת הַתְּפִלָּה הָרִשְׁמִי...

עַל נוֹשֵׂא זֶה הָיָה רַבֵּנוּ מַמְלִיץ אֶת דְּבָרָיו שֶׁל רַשִׁ"י הַקָּדוֹשׁ עַל הַפָּסוּק (שְׁמוֹת יט, ג): "וּמֹשֶׁה עָלָה" - "כָּל עֲלִיּוֹתָיו בְּהַשְׁכָּמָה הָיוּ", כַּאֲשֶׁר הוּא אוֹמֵר בְּדֶרֶךְ צַחוּת: הִנֵּה מְפֹרָשׁ! לְכָל הַהִתְעַלּוּת וְהַהַצְלָחָה – מַגִּיעִים דַּוְקָא עַל יְדֵי הַשְׁכָּמָה בַּבֹּקֶר לִפְנֵי הַתְּפִלָּה!!" (אָרְחוֹת הַבַּיִת עמ' שפז).

* וְזֶה לְשׁוֹן הַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ: מַלְכָּא דְּשָׁדַר לְכָל בְּנֵי מָתָא, דְּיִשְׁתַּכְּחוּן עִמֵּיהּ בְּיוֹם פְּלָן בְּדוֹךְ פְּלָן. עַד דַּהֲווֹ מְזַמְּנֵי גַּרְמַיְיהוּ אִנּוּן בְּנֵי מָתָא, אַקְדִּים חַד וְאָתָא לְהַהוּא אֲתָר. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אָתָא מַלְכָּא, אַשְׁכַּח לְהַהוּא בַּר-נָשׁ דְּאַקְדִּים תַּמָּן. אָמַר לֵיהּ: פְּלָן, בְּנֵי מָתָא אֵן אִנּוּן? אָמַר לֵיהּ: מָארִי, אֲנָא אַקְדֵּימְנָא מִנַּיְיהוּ, וַהֲא אִנּוּן אָתָאן אֲבַתְרַאי לְפִקּוּדָא דְּמַלְכָּא. כְּדֵין טָב בְּעֵינֵי מַלְכָּא, וְיָתִיב תַּמָּן בַּהֲדֵיהּ, וְאִשְׁתְּעִי עִמֵּיהּ, וְאִתְעָבֵד רְחִימָא דְּמַלְכָּא. בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ אָתוּ כָּל עַמָּא, וְאִתְפַּיֵּיס מַלְכָּא עִמְּהוֹן, וְשָׁדַר לוֹן לְשָׁלֹם. אֲבָל אִי אִנּוּן בְּנֵי מָתָא לָא אַתְיָן, וְחַד לָא אַקְדִּים לְאִשְׁתְּעֵי קָמֵי מַלְכָּא לְאִתְחָזָאָה בְּגִינַיְיהוּ דְּהָא כֻּלְּהוּ אַתְיָין, מִיָּד כָּעִיס וְרָגִיז מַלְכָּא.

אוֹף הָכָא, כֵּיוָן דְּחַד אַקְדִּים וְאִשְׁתְּכַח בְּבֵי-כְּנִישְׁתָּא, וּשְׁכִינְתָּא אַתְיָא וְאַשְׁכַּח לֵיהּ, כְּדֵין אִתְחֲשִׁיב כְּאִלּוּ כֻּלְּהוּ אִשְׁתְּכָחוּ תַּמָּן, דְּהָא דָּא אוֹרִיךְ לוֹן תַּמָּן. מִיָּד אִתְחַבָּרַת עִמֵּיהּ שְׁכִינְתָּא, וְיָתְבֵי בְּזִווּגָא חַד, וְאִשְׁתְּמוֹדַע בַּהֲדֵיהּ, וְאוֹתִיב לֵיהּ בְּדַרְגָּא דְּצַדִּיק.

וְאִי חַד לָא אַקְדִּים וְלָא אִשְׁתְּכַח תַּמָּן, מַה כְּתִיב? "מַדּוּעַ בָּאתִי וְאֵין אִישׁ" (יְשַׁעְיָה נ, ב). "וְאֵין עֶשָׂרָה" לָא כְּתִיב, אֶלָּא "וְאֵין אִישׁ" – לְאִתְחַבְּרָא בַּהֲדַאי, לְמֶהֱוֵי גַּבָּאי, כְּמָה דְּאַתְּ אָמַר (שׁוֹפְטִים יג, ו): "אִישׁ הָאֱלֹהִים בָּא אֵלַי" - לְמֶהֱוֵי בְּדַרְגָּא דְּצַדִּיק.

* כַּד הֲוִינָא טָלְיָא שְׁמַעְתִּי שֶׁתָּרַח זָכָה בִּבֵן שֶׁנִּקְרָא אַבְרָהָם אֲבִינוּ בִּגְלַל מַעֲלָתוֹ עַל שְׁאַר בְּנֵי דּוֹרוֹ שֶׁהָיָה מַשְׁכִּים קוּם יוֹם יוֹם (הַיּוֹדֵעַ מָקוֹר לְכָךְ מִתְבַּקֵּשׁ לְהוֹדִיעֵנִי).

ח. בְּנוֹסָף לְכָל זֹאת, כָּל דַּקָּה שֶׁל הַשְׁכָּמָה מֻקְדֶּמֶת הֵיא גִּלּוּי אַהֲבָה לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, כְּמוֹ שֶׁכּוֹתֵב הָאָרְחוֹת צַדִּיקִים (שַׁעַר טו) עַל אַבְרָהָם אָבִינוּ "וְאַף עַל פִּי שֶׁהָיָה לוֹ קָשֶׁה לִשְׁחֹט אֶת בְּנוֹ יְחִידוֹ עָשָׂה רְצוֹן הַבּוֹרֵא יִתְעַלֶּה בְּזְרִיזוּת, לְהַשְׁכִּים בַּבֹּקֶר. וּמִי שֶׁעוֹשֶׂה מַעֲשָׂיו בְּזְרִיזוּת, בְּזֶה הוֹכָחָה גְּדוֹלָה שֶׁהוּא אוֹהֵב אֶת בּוֹרְאוֹ וְכוּ'. עכ"ל. שֶׁמֵּרֹב אַהֲבָתוֹ לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וְחֶשְׁקוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹנוֹ, הִשְׁכִּים בַּבֹּקֶר וְהִזְדָּרֵז בַּעֲשִׂיַּת רְצוֹן קוֹנוֹ, וַאֲפִלּוּ לֹא נָתַן לְעַבְדּוֹ לַחֲבֹשׁ אֶת חֲמוֹרוֹ אֶלָּא חָבָשׁוֹ בְּעַצְמוֹ.

הַמַּהַר"ל בִּנְתִיבוֹת עוֹלָם כּוֹתֵב עַל כָּךְ: "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר", הַזְּרִיזוּת שֶׁל הָאָדָם בְּמִצְוֹת בּוֹרְאוֹ הִיא שְׁלֵמוּת הַמִּצְוָה.

וּבְסֵפֶר הַכָּתָב וְהַקַּבָּלָה כָּתוּב דָּבָר נוֹרָא: זְרִיזוּתוֹ הִיא עִקַּר גְּבוּרָתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם בְּזֶה הָעִנְיָן, וְאֵין עִקַּר הָעִנְיָן בְּהַעֲלוֹתוֹ אֶת יִצְחָק, כִּי דָּבָר זֶה אֵין רָאוּי לְהַפְלִיגוֹ.

וְכֵן כָּתַב הַ"שֵּׁם מִשְׁמוּאֵל": עִנְיַן נְסִיוֹן הָעֲקֵדָה, יֵשׁ לוֹמַר שֶׁהָעִקָּר הָיָה הָאַהֲבָה וְהָרָצוֹן שֶׁהָיוּ לוֹ לְאַבְרָהָם עַל זֶה.. וְהָאוֹת עַל הָאַהֲבָה וְהָרָצוֹן הָיְתָה הַזְּרִיזוּת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב וַיַּשְׁכֵּם וְגוֹ'... וְעַל יְדֵי שֶׁקִּבֵּל צִוּוּי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ בְּשִׂמְחָה, עַל יְדֵי זֶה לֹא נִשְׂחַט יִצְחָק, דְּאִם לֹא כֵּן לֹא הָיָה רָאוּי לְקַבֵּל מַאֲמָרוֹ וּנְבִיאוּתוֹ שֶׁל הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ שֵׁנִית אַל תַּעַשׂ לוֹ מְאוּמָה, דְּאֵין הַשְׁכִּינָה שׁוֹרָה אֶלָּא מִתּוֹךְ שִׂמְחָה (וַיֵּרָא תרע"א).

וְכָתוּב בַּשֶּׂלֶ"ה עַל הַתּוֹרָה בְּסוֹף פָּרָשַׁת וַיֵּרָא: הָעֲקֵדָה, יִלְמַד אָדָם מוּסָר וְיִמְסֹר נַפְשׁוֹ עַל קִדֻּשַּׁת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן שֶׁיִּמְסֹר אֵיבָר מֵאֵיבָרָיו אוֹ שְׁבִירַת אֵיזֶה תַּאֲוָה, כְּגוֹן לַעֲמֹד בְּהַשְׁכָּמָה לְתוֹרָה וּלְתְפִלָּה, אוֹ לִשְׁבֹּר שְׁאַר תַּעֲנוּגִים, וְכֵן שִׂיחָה בְּטֵלָה וְכַיּוֹצֵא בְּזֶה, יְבַטֵּל רְצוֹנוֹ מִפְּנֵי רְצוֹן הַמָּקוֹם.

עוֹד יַחֲשֹׁב הָאָדָם בְּאִם בָּאָה לְיָדוֹ אֵיזֶה עֲבֵרָה אוֹ אֵיזֶה מִצְוָה, יַחֲשֹׁב אוּלַי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מְנַסֶּה אוֹתוֹ עַתָּה אִם אֶעֱבֹר אוֹ אֶקַיֵּם, כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּסָּה אֶת אַבְרָהָם אָבִינוּ, וּבְוַדַּאי אִלּוּ יָדַע הָאָדָם שֶׁהַקָּבָ"ה מְנַסֶּה אוֹתוֹ הָיָה נִזְהָר מְאֹד. עַל כֵּן יַחֲשֹׁב הָאָדָם תָּמִיד בְּבֹא עִנְיָן לְיָדוֹ כִּי כֵּן הוּא מִדָּתוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה, שׁוֹלֵחַ אֵיזֶה עִנְיָן לָאָדָם כְּדֵי לְנַסּוֹתוֹ. וְאַשְׁרֵי אָדָם שֶׁה' אֱלֹקָיו תָּמִיד בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ.

ט. יֶשְׁנָם הַרְבֵּה סְבּוֹת וְתֵרוּצִים "מֻצְדָּקִים" לָמָּה לֹא לָקוּם מֻקְדֵּם (כַּמּוּבָא לְעֵיל), וְהֵם מִתְעַצְּמִים וּמִתְחַזְּקִים בְּלֵב הָאָדָם בְּעִקָּר עִם הִתְעוֹרְרוֹ מִשְּׁנָתוֹ, שֶׁאָז עֹנֶג הַמְּנוּחָה עִם עֲרָפְלֵי הַתְּנוּמָה מְשַׁחֲדִים וּמְבַלְבְּלִים אוֹתוֹ בְּאֶלֶף תֵּרוּצִים, שֶׁאֲפִלּוּ מִבְּחִינַת הֲלָכָה וְהַמּוּסָר אֵין הוּא צָרִיךְ לָקוּם. וְעַל כָּךְ אוֹמֵר רַבִּי חַיִּים שְׁמוּאֲלֵבִיץ בְּשִׂיחוֹתָיו (מַאֲמָר נ, תְּרוּמָה תשל"ב):

אַךְ זֹאת צָרִיךְ לְהָבִין, וּמָה הָיָה חֶטְאָם שֶׁל הַנְּשִׁיאִים, וַהֲרֵי טַעַם גָּדוֹל הָיָה לָהֶם, שֶׁכֵּן אָמְרוּ, יָבִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל שֶׁבְּיָדָם, וּמַה שֶּׁיֶּחְסַר לַהֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן אָנוּ מַשְׁלִימִים. וְכָךְ הָוָה, שֶׁהַדְּבָרִים הַיְקָרִים בְּיוֹתֵר לֹא הָיָה בְּיַד יִשְׂרָאֵל וְהֵבִיאוּ הַנְּשִׂיאִים, הֵם אַבְנֵי הַשֹּׁהַם וְאַבְנֵי הַמִּלּוּאִים, וּמַדּוּעַ נִתְבָּעִים הֵם עַל שֶׁאִחֲרוּ?

אֶלָּא בֵּאוּר הַדָּבָר כָּךְ הוּא: הִנֵּה מִצְוַת מְסִירוּת נֶפֶשׁ עַל כָּל יִשְׂרָאֵל לְקַדֵּשׁ שְׁמוֹ הַגָּדוֹל, רְמוּזָה בַּפָּסוּק "וְאָהַבְתָּ אֵת ד' אֱלֹקֶיךָ", וְכִדְיַלְפִינַן בְּסַנְהֶדְרִין (עד ע"א). וְנִרְאֶה שֶׁהַכַּוָּנָה בָּזֶה, כִּי אִם יַרְבֶּה לַחֲשֹׁב וְלַחֲשֹׁב הַרְבֵּה, יִמְצָא טְעָמִים רַבִּים שֶׁלֹּא לִמְסֹר אֶת נַפְשׁוֹ לַמָּוֶת. וְאַף עַל פִּי שֶׁיּוֹדֵעַ שֶׁמְּצָוָה הִיא, מִכָּל מָקוֹם תָּמִיד יִהְיוּ לוֹ חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁיֵּרָאוּ לוֹ צוֹדְקִים לְהִפָּטֵר מִכָּךְ. עַל כֵּן אָמְרָה תּוֹרָה מִצְוָה זוֹ בִּלְשׁוֹן "וְאָהַבְתָּ", כִּי הָאוֹהֵב אֵינוֹ חוֹשֵׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת, אֶלָּא קוֹפֵץ וּמוֹסֵר נַפְשׁוֹ בְּטֶרֶם יַסְפִּיקוּ הִרְהוּרִים לְהַטְרִידוֹ, וּמִי שֶׁהִגִּיעַ לְאַהֲבַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ מְיֻד הוּא מוֹסֵר אֶת נַפְשׁוֹ.

וְזוֹ הָיְתָה הַתְּבִיעָה מֵאֶת הַנְּשִׂיאִים. אָמְנָם יֶשְׁנָם חֶשְׁבּוֹנוֹת לְאַחֵר אֶת נְדָבַת הַמִּשְׁכָּן, אַךְ לָמָּה הִגִּיעוּ לִידֵי חֶשְׁבּוֹנוֹת וְלֹא קָפְצוּ בְּאַהֲבָתָם אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ לָתֵת אֶת תְּרוּמָתָם בּוֹ בְּרֶגַע שֶׁנִּצְטַוּוּ עַל כָּךְ, ע"כ. מְבֹאָר אִם כֵּן שֶׁעַל עֶצֶם הַתְּרוּצִים - נִתְבָּעִים חַס וְשָׁלוֹם.

י. וּמַעֲנָיַן לְעִנְיַן בְּאוֹתוֹ עִנְיָן:

אֶחָד מִגְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל אָמַר דָּבָר נִפְלָא מְאֹד. הוּא שָׁאַל, אָנוּ רוֹאִים בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים שֶׁיֵּשׁ רִפְיוֹן גָּדוֹל מְאֹד וּכְבֵדוּת בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹוֹת. הַמְּצִיאוּת בַּ'שִׁטְיבְּלְאךְ' שֶׁבְּשָׁעָה תֵּשַׁע וְעֶשֶׂר בַּבֹּקֶר הֵם מְלֵאִים וּגְדוּשִׁים בְּמִתְפַּלְּלִים צְעִירִים וּמְבֻגָּרִים שֶׁבָּאִים לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שֶׁנֶּאֱמַר עָלֶיהָ "יִרְאוּךְ עִם שָׁמֶשׁ"... וְכֵן נִלְמֶדֶת מִ"וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר"... אוֹמֶרֶת דְּרָשֵׁנִי!

וְכֵן בִּתְפִלַּת הַמִּנְחָה, כְּכָל שֶׁנּוֹתְרוּ דַּקּוֹת מוּעָטוֹת יוֹתֵר לַשְּׁקִיעָה, הַמְּנָיָן גָּדוֹל יוֹתֵר, וּבַשְּׁקִיעָה עַצְמָהּ – "בָּרֶב עָם הַדְרַת מֶלֶךְ".

וְאַף שֶׁהֲלָכָה מְפֹרֶשֶׁת בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ שֶׁצָּרִיךְ לָרוּץ לַתְּפִלָּה וַאֲפִלּוּ בְּשַׁבָּת, לֹא רַבִּים הֵם הָרְצִים לְדָבָר מִצְוָה. וְאָמַר שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּלֵּא עַל כָּךְ, וְהִסְבִּיר: אִם אֶת הַמִּצְוָה הָרִאשׁוֹנָה שֶׁמֻּטֶּלֶת עַל הַהוֹרִים לְקַיֵּם בִּבְנָם וּלְהַטְבִּיעַ בְּגוּפוֹ חוֹתָם שֶׁל עֲשִׂיַּת רְצוֹן הַמֶּלֶךְ הֵם דּוֹחִים בְּמִסְפַּר שָׁעוֹת, וּלְעִתִּים אַף עַד זְמַן שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ עוֹמֶדֶת לִשְׁקֹעַ, בּוֹ בִּזְמַן שֶׁמִּצְוַת הַמִּילָה לְכַתְּחִלָּה הִיא עִם הָנֵץ הַחַמָּה, וְנִפְסָק בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (יו"ד ריש סי' רסב) "זְרִיזִים מַקְדִּימִין לְמִצְוֹות " (ראה הערה), מַה יַּעֲשֶׂה הַבֵּן וְלֹא יֶחֱטָא?

הערה: *10 ויש ללמוד ג"כ גודל הענין להקדים המילה ולא להתעכב, ממה דאיתא בנדרים (ל"א): תניא ר' יהושע בן קרחה אומר גדולה מילה, שכל זכויות שעשה משה רבינו לא עמדו לו כשנתרשל מן המילה וכו', אמר רבי ח"ו שמשה רבינו נתרשל מן המילה אלא כך אמר אמול ואצא סכנה וכו',

אלא מפני מה נענש משה, מפני שנתעסק במלון תחלה" ומסביר הר"ן: דמיד שבא מן הדרך נתעסק במלון והיה לו למול מתחלה וכו' עיי"ש.

וְיֵשׁ לַמְאַחֲרִים סִבּוֹת וְהֶסְבֵּרִים שֶׁנִּרְאִים צוֹדְקִים וּמַכְרִחִים. מִשְׁפָּחָה, קְרוֹבִים, עֲבוֹדָה, אוּלָם וְכוּ', וְכוּ', חוּץ מִדָּבָר אֶחָד, רְצוֹן הַשֵּׁם, שֶׁכְּבָיְכוֹל מְבַקֵּשׁ "תָּמוּל עַכְשָׁו בְּהֶנֵּץ הַחַמָּה", וְזֶה מֻטְבָּע בַּיֶּלֶד – רְפְיוֹן, תֵּרוּצִים, אִחוּר וְכוּ' בַּעֲשִׂיַּת מִצְווֹת הַשֵּׁם, עכת"ד.

וּרְאֵה מַה שֶּׁכּוֹתֵב הָרַמְ"א (יו"ד סי' רסד ס"א): "וְיֵשׁ לְאָדָם לְחַזֵּר וּלְהַדֵּר אַחַר מוֹהֵל וּבַעַל בְּרִית הַיּוֹתֵר טוֹב וְצַדִּיק". וְכָתַב עַל דְּבָרָיו הַלְּבוּשׁ: "שֶׁיְּכִוְּנוּ בְּמִילָתוֹ כַּוָּנָה מֻבְחֶרֶת וּמְעֻלֶּה וְיִגְרֹם שֶׁגַּם הַוָּלָד יִהְיֶה כְּמוֹתָם". וּבְסֵפֶר בְּרִית אַבְרָהָם הַכֹּהֵן הֵבִיא אֶת דִּבְרֵי סֵפֶר שַׁרְבִיט הַזָּהָב סי' א שֶׁכָּתַב: ".. כִּי נֶאֱמַר תָּמִים בַּבְּרִית וְנֶאֱמַר תָּמִים בְּקָרְבָּן, לוֹמַר לְךָ מַה קָּרְבָּן מַחְשָׁבָה זָרָה פּוֹסֶלֶת, כָּךְ מַחְשָׁבָה זָרָה בִּבְרִית פּוֹסֶלֶת. עכ"ל. וּמִכָּל הַנַּ"ל מוּכָח, עַד כַּמָּה מִצְוָה זוֹ מַשְׁפִּיעָה מְאֹד עַל הַיֶּלֶד.

הָאוֹהֵב אֶת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ אֵינוֹ עוֹשֶׂה חֶשְׁבּוֹנוֹת, אֵינוֹ מְחַפֵּשׂ תֵּרוּצִים, אֶלָּא קוֹפֵץ וְעוֹשֶׂה בְּשִׂמְחָה אֶת רְצוֹן ה'. וּכְדִבְרֵי רַבִּי חַיִּים שְׁמוּאֵלֵביץ הַמּוּבָאִים לְעֵיל עַל חֶטְאָם שֶׁל הַנִּשֹּׂאִים. וּבִפְרָט בִּבְרִית מִילָה שֶׁהוּא כְּמַקְרִיב קָרְבָּן לַה'!

[עַיֵּן עוֹד בְּסֵפֶר "אוֹצַר הַבְּרִית" שֶׁהֵבִיא כַּמָּה נָזֵק רוּחָנִי מַגִּיעַ לְתִינוֹק בְּהַשְׁהָיַת הָעָרְלָה בִּבְשָׂרוֹ כָּל רֶגַע וָרֶגַע, וְגַם לְטַעֲנַת "בְּרֹב עַם" כְּנֶגֶד עִנְיַן זְרִיזִין מַקְדִּימִין, מִתְיַחֵס שָׁם]

פרק יא - "שטיבלאך" – רק בדיעבד

א. חָשׁוּב לְהַדְגִּישׁ שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה בְּפֶרֶק זֶה לַשְׁטִיבְּלָאךְ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִנְיָנִים בִּזְמַנִּים קְבוּעִים עִם שַׁ"ץ שֶׁאֵינוֹ מְמַהֵר לְדַרְכּוֹ וּמִתְפַּלֵּל בְּנַחַת, אֶלָּא לִשְׁטִיבְּלָאךְ שֶׁמִּתְאַרְגְּנִים בָּהֶם מִנְיָנִים בְּזֶה אַחַר זֶה בְּהֶתְאֵם לְמִסְפַּר הָאֲנָשִׁים הַמִּתְקַבְּצִים, וְגַם לֹא נִתָּן לְצָפוֹת מִי יִהְיֶה הַשַּׁ"ץ וּמַה תִּהְיֶה מְהִירוּת תְּפִלָּתוֹ.

בַּתְּפִלָּה בִּשְׁטִיבְּלָאךְ מִסּוּג זֶה יֵשׁ מִסְפָּר חֶסְרוֹנוֹת, וְנִמְנֶה אוֹתָם אֶחָד לְאֶחָד:

א) קָשֶׁה מְאֹד לְכַוֵּן בִּתְפִלָּה כְּרָאוּי.

וְכֹה מוּבָא בְּסֵפֶר אוֹר יְחֶזְקֵאל דַּרְכֵי הָעֲבוֹדָה (עֵרֶךְ הַנְּסִיּוֹן עמ' קלב): הַכַּוָּנָה בַּתְּפִלָּה עֲבוֹדָה קָשָׁה הִיא, וְכָל זֶה נֶאֱמַר עוֹד בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְפַּלְּלִים בַּיְשִׁיבָה, אֲמָנָם אֵלּוּ הַהוֹלְכִים לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת בָּהֶם הַתְּפִלָּה נַעֲשֵׂית בִּמְרוּצָה, וַדַּאי שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לְכַוֵּן בִּתְפִלָּתָם. נִמְצָא, מֵרֹאשׁ יוֹדֵעַ כִּי יְאַבֵּד תְּפִלָּתוֹ, וַהֲרֵי הוּא מֻזְהָר מִמָּשׁ. לֹא רַק הַתְּפִלָּה בְּאוֹתָם מְקוֹמוֹת אֵינָהּ תְּפִלָּה, גַּם קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁיְּסוֹדָהּ קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם אֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת כָּרָאוּי בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבַקְלוֹיְזֶן.

לַקֹּשִׁי בְּכַוָּנָה בַּתְּפִלָּה בִּשְׁטִיבְּלָאךְ יֵשׁ לְהוֹסִיף אֶת זֶה שֶׁבִּזְמַן שֶׁעוֹמְדִים בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שׁוֹמְעִים אֶת הַמִּתְפַּלְּלִים בְּקוֹל מֵהַמְּנְיָן הַסָּמוּךְ (חִסָּרוֹן זֶה קַיָּם גַּם בַּשְּׁטִיבְּלָאךְ שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִתְפַּלְּלִים קְבוּעִים בְּשָׁעוֹת קְבוּעוֹת).

וּבְסֵפֶר שִׁיחַ תְּפִלָּה (עמ' תח) מוּבָא בְּעִנְיָן זֶה: וְעוֹד כָּתַב רַבִּי חַיִּים פַּלָּאגִ'י בְּסִפְרוֹ כה"ח (סי' יח אות מז): יָדוּעַ מַה שֶּׁאָמְרוּ רז"ל דְּאֵלִיָּהוּ מָצָא חָסִיד אֶחָד וְגָלָה לוֹ דְּאֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין עַד שֶׁיִּתְבַּטְּלוּ אֵלּוּ הַתְּפִלּוֹת שֶׁאוֹמְרִים בְּבִלְבּוּל, וּלְזֶה צָרִיךְ שֶׁיְּזָהֲרוּ הַרְבֵּה שֶׁלֹּא לוֹמַר בְּמָקוֹם אֶחָד תְּפִלּוֹת הַרְבֵּה בְּבַת אַחַת... וְשׁוֹמֵר נַפְשׁוֹ יִרְחַק מִלְּהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם דְּשָׁכִיחֵי בִּלְבּוּל תְּפִלּוֹת, וְיִתְקַבֵּל תְּפִלָּתוֹ בְּרָצוֹן בְּלִי שׁוּם מְכַשּׁוֹל.

עוֹד דָּבָר שֶׁמַּקְשֶׁה עַל הַכַּוָּנָה כְּשֶׁמִּתְפַּלְּלִים בִּשְׁטִיבְּלָאךְ וְהוּא מַה שֶּׁאֲנָשִׁים נִכְנָסִים וְיוֹצְאִים כָּל זְמַן הַתְּפִלָּה כְּדֵי לִבְדֹּק הֵיכָן הַצִּבּוּר עוֹמֵד וְאִם אֶפְשָׁר עֲדַיִן לְהִצְטָרֵף אֲלֵיהֶם, וּמַה גַּם שֶׁשָּׁכִיחַ מְאֹד שֶׁעוֹבְרִים לִפְנֵי הַמִּתְפַּלֵּל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה וּמְבַלְבְּלִים אוֹתוֹ אוֹ דּוֹחֲפִים אוֹתוֹ, וּלְעִתִּים גַּם מְדַבְּרִים.

וּמְסֻפָּר עַל הַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי מֵאִיר חָדָשׁ זצ"ל (הַמַּשְׁגִּיחַ, עמ' 155) שֶׁפַּעַם בְּבֵין הַזְּמַנִּים הִתְקָרֵב סוֹף זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית וַעֲדַיִן לֹא הָיָה מִנְיָן בַּיְּשִׁיבָה. אַחַד הַתַּלְמִידִים הִצִּיעַ לְסוֹעֵד בְּמוֹנִית לְאֶחָד מִבָּתֵּי הַכְּנֶסֶת שֶׁבַּשְּׁכוּנָה. רַבִּי מֵאִיר הִסֵּס לָרֶגַע, וְאַחַר כָּךְ אָמַר: יֵשׁ הַיּוֹם קְרִיאַת הַתּוֹרָה, וְאִם כֵּן, נִסַּע. וְכָךְ עָשׂוּ.

בְּבֵית הַכְּנֶסֶת הָיְתָה תְּנוּעָה שֶׁל אֲנָשִׁים כְּמוֹ בַּשְּׁטִיבְּלָאךְ, נִכְנְסוּ וְיָצְאוּ, וְחֵלֶק מֵהָאֲנָשִׁים אַף שׂוֹחֲחוּ בֵּינֵיהֶם. נָכַר הָיָה שֶׁרַבִּי מֵאִיר לֹא רָגִיל בְּכָךְ וְהַדָּבָר לֹא נִרְאֶה לוֹ.

כְּשֶׁיָּצָא מֵהַתְּפִלָּה אָמַר לַתַּלְמִידִים: "חֲצִיף עָלַי מַאן דְּמְצַלֵּי בְּבַקְתָּא" (בְּרָכוֹת לד ע"ב). חָצוּף מִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם שֶׁעוֹבְרִים וְשָׁבִים בּוֹ. עָדִיף לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם שֶׁל תּוֹרָה, בְּיִשּׁוּב הַדַּעַת, אֲפִלּוּ כְּשֶׁאֵין מִנְיָן, מִלְּהִתְפַּלֵּל בְּבַקְתָּא בְּמִנְיָן.

בן מַפְסִידִים הַמַּעֲלֶה שֶׁל הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ.

כָּתוּב בַּסֵּפֶר אָרְחוֹת יֹשֶׁר לְמָרָן רַבִּי חַיִּים קַנֶיבְסְקִי בְּעֵרֶךְ תְּפִלָּה: וְכֵן דִּין קְבִיעוּת מָקוֹם בְּבֵית הַכְּנֶסֶת, שֶׁחָזַ"ל הִפְלִיגוּ בְּזֶה מְאֹד וְאָמְרוּ בְּפֶרֶק קַמָּא דִּבְרָכוֹת כָּל הַקּוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ אוֹיְבָיו נוֹפְלִים תַּחְתָּיו, וַאלֹקֵי אַבְרָהָם בְּעָזְרוֹ, וְנִקְרָא חָסִיד וְעָנָו מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ. וְכָתְבוּ הַפּוֹסְקִים דְּצָרִיךְ שֶׁיְּהֵא לוֹ בְּבֵית הַכְּנֶסֶת מָקוֹם קָבוּעַ תָּמִיד שֶׁלֹּא יַחֲלִיפֶנּוּ בְּשׁוּם פָּנִים (רַק מֵחֲמַת אֹנֶס) וְאָז תְּפִלָּתוֹ מְקֻבֶּלֶת. וְחָלִילָה לְזַלְזֵל בְּדָבָר שֶׁנִּפְסָק בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (סי' צ סי"ט) שֶׁהוּא חִיּוּב וְאָסוּר לְשַׁנּוֹתוֹ אִם לֹא לְצֹרֶךְ מְיֻחָד. עכ"ל.

וְהַגָּאוֹן רַבִּי יְרוּחָם הַלֵּוִי מִמִּיר זצ"ל אָמַר עַל דִּבְרֵי הַשַּׁ"ס בְּרָכוֹת הַנַּ"ל, "הֵן לֹא אָמְרוּ חֲזַ"ל שֶׁאִם יֵשׁ לוֹ כַּוָּנוֹת גְּבוֹהוֹת הוּא מִתַּלְמִידָיו שֶׁל אַבְרָהָם אָבִינוּ, אֶלָּא אָמְרוּ אִם יֵשׁ לוֹ קְבִיעוּת מָקוֹם". ע"כ.

וְכָל אָדָם יַאֲמִין שֶׁהַדִּלּוּת וְיִקְרוּת וּמִיתַת בָּנָיו חַס וְשָׁלוֹם בָּאִים לָאָדָם וְאֵין לוֹ הַצָּלָחָה בְּמַשָּׂא וּמַתָּן שֶׁלּוֹ בַּעֲבוּר שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם קָבוּעַ (סֵפֶר הַגַּן, מוּבָא בְּאָרְחוֹת יֹשֶׁר לְהַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים קַנְיֶבְסְקִי שְׁלִיט"א עֵרֶךְ 'תְּפִלָּה', עי"ש הֶמְשֵׁךְ דְּבָרָיו הַנּוֹרָאִים).

ג] לְעִתִּים הַתְּפִלָּה אֵינָהּ בְּמִנְיָן.

בְּמָקוֹמוֹת אֵלֶּה מָצוּי מְאֹד שֶׁהַשַּׁ"ץ מְמַהֵר וְחֵלֶק מֵהַצִּבּוּר שֶׁעֲדַיִן לֹא הִשְׁלִים הַתְּפִלָּה עַד שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אֵינוֹ מַתְחִיל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה יַחַד עִם כָּל הַצִּבּוּר. וּפְעָמִים שֶׁחֵלֶק מֵהַמִּתְפַּלְּלִים מְמַהֲרִים וְעוֹד לִפְנֵי שֶׁהִגִּיעוּ הַשַּׁ"ץ וְכָל הַצִּבּוּר לִשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה מַתְחִילִים בַּעֲמִידָה, הָרְצִים יָצְאוּ מְבֹהָלִים וּדְחוּפִים "וְהַדֶּדִ" נִטְלָהּ.

אוֹ שֶׁרַבּוּ הַמְאַחֲרִים, שֶׁלְּמָרוֹת שֶׁמִּתְפַּלְּלִים בְּדִלּוּגִים עוֹד לֹא הִסְפִּיקוּ לְהַגִּיעַ לִשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וּכְבָר הִתְחִילוּ הָאֲחֵרִים בַּעֲמִידָה.

ד] בְּרָכוֹת לְבַטָּלָה. אֵין דַּי מִתְפַּלְּלִים שֶׁעוֹנִים אָמֵן בַּחֲזָרַת הַשַּׁ"ץ.

גַּם מָצוּי בְּמָקוֹמוֹת אֵלֶּה שֶׁהַשַּׁ"ץ מְמַהֵר וּמַתְחִיל לִפְנֵי שֶׁיֵּשׁ דַּי מִתְפַּלְּלִים שֶׁיְּכוֹלִים לַעֲנוֹת וּבְרָכוֹתָיו הָוֵי לְבַטָּלָה. וּמַפְסִידִים חֲזָרַת הַשַּׁ"ץ, שֶׁכָּתוּב שֶׁעוֹלָה לְמָקוֹם גָּבוֹהַּ יוֹתֵר מִתְּפִלַּת הַלַּחַשׁ. וְהוּא הַדִּין לְגַבֵּי קְדִישׁ, שֶׁמָּצוּי שָׁם שֶׁאֵין דַּי מִתְפַּלְּלִים שֶׁעוֹנִים אָמֵן.

ה] פּוֹתֵחַ פֶּתַח לַמְאַחֲרִים לְהִתְפַּלֵּל בְּשָׁעָה מְאֻחֶרֶת, וְאַף לְאַחַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה. מְסֻפָּר שֶׁרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הָרַב יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר הָיָה בְּאַכְסַנְיָה אַחַת, כְּשֶׁהִגִּיעַ סוֹף זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע רָאָה שֶׁבְּנוֹ שֶׁל בַּעַל הָאַכְסַנְיָה יָשֵׁן. הִתְחִיל לִצְעֹק בְּקוֹל כְּדֵי לְעוֹרְרוֹ שֶׁיָּקוּם לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּמוֹעֲדָהּ. יִתָּכֵן שֶׁעָשָׂה זֹאת מִדִּין תּוֹכָחָה וַעֲרֻבוּת, וְיִתָּכֵן שֶׁעָשָׂה זֹאת מִשּׁוּם שֶׁכַּאֲשֶׁר רוֹאִים אָחוֹר בִּזְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, הֲרֵי זֶה מַשְׁפִּיעַ בִּזְלִזּוּלוֹ עַל הָרוֹאִים, וּבְצַעֲקָתוֹ הִדְגִּישׁ לְעַצְמוֹ חֲשִׁיבוּת הַדָּבָר.

אָנוּ נִדְמֶה לָנוּ שֶׁאֵינֶנּוּ מַשְׁפִּיעִים מִמַּה שֶּׁאָנוּ רוֹאִים וְשׁוֹמְעִים, הַתּוֹרָה מְעִידָה שֶׁהָרְאִיָּה מַשְׁפִּיעָה, "כִּי אַתֶּם רְאִיתֶם... וַתִּרְאוּ אֶת שִׁקּוּצֵיהֶם וְאֶת גִּלֻּלֵיהֶם... פֶּן יֵשׁ בָּכֶם שֹׁרֶשׁ פֹּרֶה רֹאשׁ וְלַעֲנָה". אִם רוֹאִים מַשְׁפִּיעִים. "אֲשֶׁר אַתֶּם זוֹנִים אַחֲרֵיהֶם" זוֹ מְצִיאוּת! (מֵהַסֵּפֶר שִׁמּוּשָׁהּ שֶׁל תּוֹרָה עמ' קו).

וּבִפְרָט כְּשֶׁרוֹאִים בְּנֵי תּוֹרָה שֶׁמְּזַלְזְלִים בִּזְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה, וַאֲפִלּוּ מֵאֹנֶס, בְּכָל זֹאת הַדָּבָר מַשְׁפִּיעַ גַּם עַל אֲחֵרִים, שֶׁאוֹמְרִים הִנֵּה בָּאֳרָזִים נָפְלָה הַשַּׁלְהֶבֶת וְכוּ', וּכְבָר הֻתְּרָה וְכוּ' רַחֲמָנָא לִצְלַן.

ב. לְסִכּוּם:
הַחֶסְרוֹנוֹת לִתְפִלָּה בַּשְּׁטִיבְּלָאךְ
חִסָּרוֹן א':
קָשֶׁה מְאֹד לְכַוֵּן בַּתְּפִלָּה כָּרָאוּי.
חִסָּרוֹן ב':
מַפְסִידִים הַמַּעֲלָה שֶׁל קוֹבֵעַ מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ.
חִסָּרוֹן ג':
מָצוּי שֶׁאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל בְּמִנְיָן.
חִסָּרוֹן ד':
מָצוּי שֶׁאֵין דַּי מִתְפַּלְּלִים הָעוֹנִים אָמֵן בַּחֲזָרַת הַשַּׁ"ץ.
חִסָּרוֹן ה':
גּוֹרֵם לַעֲצֵלִים לְהִתְפַּלֵּל מְאֻחָר, וְאַף לְאַחַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה.
צַד הַזְּכוּת לְקִיּוּם הַשְּׁטִיבְּלָאךְ הוּא הֱיוֹתָם "הַצָּלָה" לַמְאֻחָרִים וְלָאֲנוּסִים.

פרק יב - עצות נפלאות

א. כָּתַב הַמַּסְלִּת יְשָׁרִים (פֶּרֶק ח): "וְכַאֲשֶׁר יִתְאַמֵּת אֵצֶל הָאָדָם גֹּדֶל עֵרֶךְ הַמִּצְוֹות וְרֹב חוֹבָתוֹ בָּהֶם, וַדַּאי שֶׁיִּתְעוֹרֵר לִבּוֹ אֶל הָעֲבוֹדָה וְלֹא יִתְרַפֶּה מִמֶּנָּה". עכ"ל.
וְנִרְאֶה לְבָאֵר זֹאת עַל פִּי מַה שֶּׁשָּׁמַעְתִּי מֵהַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' דָּן סֶגַל שְׁלִיטָ"א עַל דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בִּבְרָכוֹת (לב ע"ב) אַרְבָּעָה דְּבָרִים צְרִיכִים חִזּוּק, וְאֵלּוּ הֵם תּוֹרָה תְּפִלָּה וְכוּ'. וְשָׁאַל הַמַּשְׁגִּיחַ, וְכִי הַתּוֹרָה צְרִיכָה חִזּוּק, הֲלֹא כָּתוּב "הַשֵּׁם עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן", דְּהַתּוֹרָה נִקְרֵאת עֹז! וְכֵן תְּפִלָּה וּשְׁאַר הַדְּבָרִים, וְכִי הֵם צְרִיכִים חִזּוּק, אַדְרַבָּה אֲנַחְנוּ צְרִיכִים חִזּוּק עַל מְנַת לְקַיְּמָם?!
וְתֵרֵץ שֶׁבֶּאֱמֶת הָאָדָם לֹא צָרִיךְ חִזּוּק, שֶׁלְּמָה שֶׁלִּבּוֹ חָפֵץ יֵשׁ לוֹ כֹּחוֹת עֲצוּמִים. לְתַאֲווֹת וְכֶסֶף, אֵין הָאָדָם צָרִיךְ שׁוּם חִזּוּק, וְהוּא מֵעַצְמוֹ מִתְאַמֵּץ בְּכָל כֹּחוֹ לְהַשִּׂיגָם.
הַדָּבָר הַיָּחִיד שֶׁצָּרִיךְ לְחַזֵּק הוּא אֶת ה"לִּבּוֹ חָפֵץ" – דְּהַיְנוּ כְּכָל שֶׁיִּגְדַּל עֵרֶךְ הַתּוֹרָה וְהַתְּפִלָּה בְּעֵינָיו כָּךְ יִגְדַּל חֶפְצוֹ בַּעֲשִׂיָתָן, וּמִמֵּילָא יַשְׁקִיעַ כָּל כֹּחוֹתָיו לְהַשִּׂיגָן. עכת"ד.
וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הָאוֹר הַחַיִּים הַקָּדוֹשׁ (דְּבָרִים כו, יא) בְּעִנְיַן הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה "שֶׁאִם הָיוּ בְּנֵי אָדָם מַרְגִּישִׁין בְּמְתִיקוּת וְעֹרֶבוּת טוּב הַתּוֹרָה, הָיוּ מִשְׁתַּגְּעִים וּמִתְלַהֲטִים אַחֲרֶיהָ, וְלֹא יֵחָשֵׁב בְּעֵינֵיהֶם מְלֹא עוֹלָם כֶּסֶף וְזָהָב לִמְאוּמָה, כִּי הַתּוֹרָה כּוֹלֶלֶת כָּל הַטּוֹבוֹת שֶׁבָּעוֹלָם. עכ"ל הַקָּדוֹשׁ.

עַל כֵּן חָשׁוּב לְהִתְבּוֹנֵן בַּסְּפָרִים וּבַמַּאֲמָרִים הַמְבָאֲרִים אֶת עֵרֶךְ הַתְּפִלָּה וְגֹדֶל חֲשִׁיבוּתָהּ (בְּסוֹף הַשַּׁעַר הַשֵּׁנִי תִּמְצָא לִקּוּט בְּעִנְיָן זֶה), וְלַחֲזֹר עֲלֵיהֶם שׁוּב וָשׁוּב בְּהִתְפַּעֲלוּת וּבְשִׂמְחָה דּוֹלְקוֹת כְּדִבְרֵי הַגָּאוֹן הָרַב יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר זצ"ל, וְאָז יִגְבַּר חֶשְׁקוֹ וּרְצוֹנוֹ וִיחַכֶּה וִיצַפֶּה לְעֵת הַתְּפִלָּה וְיִזְדָּרֵז וְיִקָּדֵים בּוֹאוֹ אֵלֶיהָ (וּרְאֵה עוֹד בְּפֶרֶק הַנַּ"ל בִּמְסִלַּת יְשָׁרִים דְּבָרִים נִפְלָאִים כֵּיצַד יַגְבִּיר חֶשְׁקוֹ לְקִיּוּם מִצְוֹות הַשֵּׁם).

וּנְסַיֵּם עַצָּה זוֹ בְּמָשָׁל נָאֶה שֶׁהֵבִיא הַמַּשְׁגִּיחַ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק ר' דָּן סֶגַל שְׁלִיט"א בְּעִנְיָן זֶה. לִיהוּדִי אֶחָד הָיְתָה מַכֹּלֶת, מִמֶּנָּה הָיָה מְפַרְנֵס אֶת בְּנֵי בֵּיתוֹ בְּרֶוַח. יוֹם יוֹם הָיְתָה מְכִינָה לוֹ אִשְׁתּוֹ אֹכֶל וּשְׁתִיָּה בְּשַׁעוּר שֶׁיַּסְפִּיק לוֹ לְמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם וּמַנִּיחָה בְּאַמְתַּחְתּוֹ. יוֹם אֶחָד חָזַר הָאִישׁ לְבֵיתוֹ, וּלְהַפְתָּעַת אִשְׁתּוֹ מָצְאָה שֶׁלֹּא שָׁלַח יָד בְּכָל הַמָּזוֹן שֶׁהֵכִינָה לוֹ. "הַאִם עֲנִיתָ נַפְשְׁךָ בְּצוֹם הַיּוֹם?!" – שָׁאֲלָה. וַיַּעַן לָהּ בְּשִׂמְחָה "וּלְוַאי וְכָל יוֹם אָצוּם מֵהַסִּבָּה שֶׁבְּגִינָהּ צַמְתִּי הַיּוֹם!".

הִתְפַּלְּאָה אִשְׁתּוֹ בְּיוֹתֵר – גַּם בָּאתָ שָׂמֵחַ כְּמִי שֶׁאָכַל וְשָׂתָה מַעֲדַנֵּי מֶלֶךְ, וְגַם תִּיחַל לְצוֹם נוֹסָף כָּזֶה... מַהִי אֵפוֹא הַסִּבָּה שֶׁגָּרְמָה לְךָ לְצוֹם מְיֻחָד כָּזֶה?

וַיַּעֲנֶהָ לֵאמֹר: מֵרֹב קוֹנִים שֶׁפָּקְדוּ אֶת הַחֲנוּת מִבֹּקֶר הַשְׁכֵּם עַד בֵּין הָעַרְבַּיִם לֹא הָיָה סִפֵּק בְּיָדִי אֲפִלּוּ לִרְאוֹת מַה הֵכַנְתְּ!

בָּרוּךְ הַשֵּׁם שֶׁהִשְׁפִּיעַ עָלֵינוּ רֹב טוּבוֹ וְחַסְדּוֹ כְּהַיּוֹם הַזֶּה...

ע"כ הַמָּשָׁל. וְהַנִּמְשָׁל: כָּל הַקְּשָׁיִים נֶעֱלָמִים כְּשֶׁהַמַּטָּרָה חֲשׁוּבָה וְנִכְסֶפֶת.

אֵין הַקֹּשִׁי – קֹשִׁי, אֶלָּא חֹסֶר הַמַּטָּרָה בַּקֹּשִׁי הוּא הַקֹּשִׁי!

ב. וְהַמַּטָּרָה הַחֲשׁוּבָה אֲשֶׁר צָרִיךְ הָאָדָם לָשִׂים נֶגֶד עֵינָיו שֶׁבִּשְׁבִילָהּ עָלָיו לְהִזְדָּרֵז וְלָקוּם, אֵינָהּ רַק הַתְּפִלָּה, אֶלָּא גַּם לִמּוּד הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וְכָל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם, וּכְמוֹ שֶׁמְּסַפֵּר עַל הַגָּאוֹן ר' בָּרוּךְ בָּעֶר לֵיבּוֹבִיץ זצ"ל בַּעַל הַ"בִּרְכַּת שְׁמוּאֵל", שֶׁאָמַר פַּעַם, כְּשֶׁאֲנִי קָם בַּבֹּקֶר מְשֻׁנָּתִי מְמֻתְּנִים כְּבָיְכוֹל לְיַד עַרְשִׁי הַ"שַׁאֲגַת אַרְיֵה" וְהַ"נְּתִיבוֹת", וּמְצַפִּים בְּקֹצֶר רוּחַ שֶׁאֶטֹל שְׁתֵּי יָדַי בְּמַיִם כְּדֵי שֶׁאוּכַל לִלְמֹד בְּתוֹרָתָם. עכ"ד. וְכָךְ צָרִיךְ כָּל אָדָם לְשַׂעֵר בְּדַעְתּוֹ, שֶׁהַתַּנָּאִים, הָאֱמוֹרָאִים, הָרִאשׁוֹנִים וְהָאַחֲרוֹנִים, כֻּלָּם כְּבָיְכוֹל מְחַכִּים וּמְמְתִּינִים לוֹ שֶׁיָּקוּם מִמִּטָּתוֹ וְיִלְמַד תּוֹרָתָם, וְעַל יְדֵי זֶה תִּהְיֶינָה שִׂפְתוֹתֵיהֶם דּוֹבְבוֹת בַּקֶּבֶר, דָּבָר שֶׁהוּא תַּעֲנוּג גָּדוֹל לָהֶם, וּבְכָךְ יִתְמַלֵּא חֵשֶׁק רָצוֹן וְשִׂמְחָה לָקוּם בְּזְרִיזוּת (שִׂיחוֹת בַּעֲבוֹדַת ה', ש"ב יִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי).

ג. וְנָבִיא כָּאן עוֹד מַה שֶּׁמַּרְחִיב שָׁם בַּסֵּפֶר שִׂיחוֹת בַּעֲבוֹדַת ה' הָרַעְיוֹן הַנַּ"ל, שֶׁעַל יְדֵי שֶׁיִּתְבָּרְרוּ לְאָדָם הַמַּטָּרוֹת הַחֲשׁוּבוֹת לְמַעֲנָן עָלָיו לָקוּם יְסוּרוּ כָּל הַקְּשָׁיִים לָקוּם בְּזְרִיזוּת: ...הָבָה נְשַׂעֵר לְעַצְמֵנוּ מַה הַרְגָּשָׁתוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁבָּא לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים

וּמִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית מוּסָף וּמִנְחָה, וּבְסוֹף מִנְחָה מַרְגִּישׁ חֻלְשָׁה גְּדוֹלָה וַעֲיֵפוּת כְּבֵדָה, וּלְשִׂמְחָתוֹ הָרַבָּה שׁוֹמֵעַ אֵיךְ שֶׁדּוֹפְקִים עַל הַשֻּׁלְחָן וּמוֹדִיעִים שֶׁתְּהֶיֶה חֲצִי שָׁעָה הַפְסָקָה קֹדֶם נְעִילָה... וְהוֹלֵךְ לְחֶדֶר צְדָדִי וְנִרְדָּם שָׁם עַל הַסַּפְסָל, וּפִתְאֹם מֵקִיץ מִתַּרְדֵּמָתוֹ וְשׁוֹמֵעַ צְעָקוֹת מִבֵּית הַמִּדְרָשׁ "פְּתַח לָנוּ שַׁעַר, בְּעֵת נְעִילַת שַׁעַר, כִּי פָנָה יוֹם...". מַה הַהֶרְגֵּשׁ שֶׁלּוֹ בְּרְגָעִים כְּאֵלּוּ, הַאִם חוֹשֵׁב הוּא כִּי רוֹצֶה לְהַמְשִׁיךְ שְׁנָתוֹ הָעֲרֵבָה עָלָיו? – בְּוַדַּאי שֶׁמַּחְשָׁבָה כָּזוֹ לֹא תַּעֲלֶה עַל דַּעְתּוֹ, אֶלָּא יִקְפֹּץ בִּזְרִיזוּת, וְיַחֲשֹׁב לְעַצְמוֹ: הִפְסַדְתִּי אֶת חֶצְיָהּ הָרִאשׁוֹן שֶׁל נְעִילָה, לְכָל הַפָּחוֹת לֹא אַפְסִיד אֶת חֶצְיָהּ הַשֵּׁנִי, וְיָרוּץ לְבֵית הַמִּדְרָשׁ בִּזְרִיזוּת נִפְלָאָה. כַּדָּבָר הַזֶּה הוּא בְּכָל בֹּקֶר וּבֹקֶר, בְּעֵת שֶׁקָּם הַבַּחוּר מִשְּׁנָתוֹ, יֵדַע שֶׁהִנּוֹ עוֹמֵד בְּאֶמְצַע תְּפִלַּת נְעִילָה, וְעוֹד מְעַט תִּגָּמֵר הַתְּפִלָּה, וְהַזְּמַן הַקָּדוֹשׁ הַזֶּה יֵלֵךְ וְלֹא יָשׁוּב עוֹד, וְעָלָיו לַחֲטֹף כַּמָּה שֶׁיָּכוֹל, וּלְהַקְדִּים כַּמָּה שֶׁיּוֹתֵר, כְּדֵי לִזְכּוֹת לְעוֹד שָׁעָה שֶׁל נְעִילָה. וְאֵין זוֹ גּוּזְמָא כְּלָל, כִּי כָּךְ גִּלָּה לָנוּ הָרַב הַקָּדוֹשׁ ר' יִצְחָק אַיְזִיק מִזִּידִיטְשׁוֹב זי"ע בְּלָשׁוֹן קָדְשׁוֹ: "אַ אִיד קֶען זִיךְ אוֹיסְבֶּעטִין וויינְטֶער פַּארְטָאגְ'ס ווי יוֹם הַקָּדוֹשׁ בַּיי נְעִילָה" (=יְהוּדִי יָכוֹל לְבַקֵּשׁ וְלִפְעֹל מֵהַקָּבָּ"ה בְּאַשְׁמֹרֶת יְמֵי הַחֹרֶף, כְּמוֹ בַּיּוֹם הַקָּדוֹשׁ בִּנְעִילָה). עכל"ק (הוּבָא בְּאוֹצַר יִשְׂרָאֵל ח"א עמ' רמב).

וּבַזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ בָּלָק (דף רד.) כָּתַב עוֹד יוֹתֵר, דְּכָל יוֹם וְיוֹם כְּשֶׁבָּא הַבֹּקֶר, נִתְעוֹרֵר בָּעוֹלָם מִדַּת הַחֶסֶד, וְהוּא עֵת רָצוֹן לַכֹּל – אֲפִלּוּ לָרְשָׁעִים, וְאָז הַקָּבָּ"ה מְבַקֵּשׁ זְכוּת עַל הָאָדָם, וְאִם הָאָדָם נִמְצָא בִּתְפִלָּה אוֹ שֶׁהוּא מֵהָעוֹסְקִים בִּתְשׁוּבָה, הַקָּבָּ"ה מְרַחֵם עָלָיו וְכוּ', עי"ש עוֹד דְּבָרִים נִפְלָאִים. וְאִם כֵּן פָּשׁוּט הוּא שֶׁכָּל רֶגַע שֶׁמְּאַחֵר לָקוּם, הֲלֹא הִיא אֲבֵדָה נוֹרָאָה שֶׁאֵין לָהּ הֶשְׁבָּה, כִּי כָּל תְּפִלָּה, כָּל מִצְוָה, וְכָל רֶגַע שֶׁל תּוֹרָה שֶׁיַּרְוִיחַ בִּרְגָעִים אֵלּוּ הֵם אוֹצָר יָקָר מְאֹד שֶׁאֵין לוֹ תְּמוּרָה עוֹלָמִית.

וּמְסֻפָּר עַל הָרַב הַקָּדוֹשׁ ר' שִׂמְחָה זִיסְל מִקֶּעלֶם זי"ע, הַמְפָרְסָם בְּשֵׁם "הַסַּבָּא מִקֶּעלֶם", שֶׁהָיָה דַּרְכּוֹ כָּל בֹּקֶר לְעוֹרֵר אֶת בָּנָיו הַקְּטַנִּים בְּקָרְאוֹ: "קִינְדֶערְלַאךְ, אִיהר פַארְשְׁלָאפְט אַ מְלוּכָה!" (=יְלָדִים, הֱרֵי אַתֶּם מְאֻבְּדִים אֶת הַמְּלוּכָה!). שֶׁהֲרֵי הִמְלִיךְ הַקָּבָּ"ה אֶת הָאָדָם עַל הַבְּרִיאָה (הַמְּאוֹרוֹת הַגְּדוֹלִים עמ' עט).

בְּכָל בֹּקֶר זוֹכֶה כָּל בָּחוּר(כָּל אָדָם) לְמַלְכוּת גְּדוֹלָה וַעֲצוּמָה, וְאָסוּר לוֹ לְאַבֵּד אַף רֶגַע אֶחָד מִמַּלְכוּת זוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַצַּדִּיקִים זי"ע הָיוּ מְסַפְּרִים עַל הַקֵּיסָר הַגָּדוֹל בְּשֵׁם "נַאפּוֹלְיוֹן", שֶׁכְּבֵשׁ כְּמַעַט אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ תַּחְתָּיו, וְהוּא הָיָה כָּל כָּךְ טָרוּד בְּמִלְחֲמוֹתָיו יוֹמָם וְלַיְלָה עַד שֶׁכִּמְעַט לֹא הָיָה יָשֵׁן כְּלָל, כְּשֶׁאָמוֹ הוֹכִיחָה אוֹתוֹ פַּעַם עַל שֶׁמְּמַעֵט כָּל כָּךְ בִּשְׁנָה, אָמַר לָהּ: הֲלֹא יֵשׁ לִי מַלְכוּת כָּל כָּךְ גְּדוֹלָה בְּיָדַי וּבְעֵת שֶׁאֲנִי יָשֵׁן הֲרֵי אֵינִי מֶלֶךְ, וְלָכֵן אֲנִי מְמַעֵט כָּל מַה שֶּׁאֶפְשָׁר, כְּדֵי שֶׁאֶהְיֶה יוֹתֵר זְמַן מֶלֶךְ, וְלֹא אֶאֱבֵד אֶת הַמַּלְכוּת (אִיךְ זאל נִישְׁט פַארְשְׁלָאפֶן דִּי מַלְכוּת). צַדִּיקֵי קֶדֶם זי"ע הָיוּ חוֹזְרִים וּמְשַׁנְּנִים לְעַצְמָם תָּמִיד אֶת דְּבָרָיו אֵלּוּ, שֶׁיֵּשׁ לִלְמֹד

מִזֶּה קַל וָחֹמֶר עַל הַמַּלְכוּת שֶׁלָּנוּ, מַמְלֶכֶת כֹּהֲנִים וְגוֹי קָדוֹשׁ, לֹא לְאַבֵּד אֶת הַמַּלְכוּת. וְאֵין זֶה רַק מַלְכוּת גְּרִידָא בָּעוֹלָם הַזֶּה, אֶלָּא מוֹשֵׁל הוּא עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת, וְהַנְהָגַת כָּל הָעוֹלָמוֹת כֻּלָּם תְּלוּיִים בּוֹ מַמָּשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב הַקָּדוֹשׁ ר' אֱלִימֶלֶךְ מִגְּרַאדְזִיסְק זי"ע בְּסִפְרוֹ דִּבְרֵי אֱלִימֶלֶךְ (פ' חֻקַּת בד"ה א"י בא"ר) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כִּי כָּל הָאָדָם בְּקוּמוֹ מִמִּטָּתוֹ צָרִיךְ לַחֲשֹׁב כִּי הוּא "שֹׁר עַל כָּל הָעוֹלָמוֹת", וְהֵמָּה בְּיָדוֹ לְסַלְקָא אוֹ לְנַחֲתָא וְכוּ', עכ"ל.

וְיָדוּעַ עַל הָרַב הַקָּדוֹשׁ מִצַּאנְז זי"ע שֶׁכְּמַעַט לֹא הָיָה יָשֵׁן, וּפַעַם בְּקוּמוֹ מִתַּרְדֵּמָתוֹ צָעַק "הֲלֹא אַתָּה יוֹתֵר זָקֵן מִמֶּנִּי!" וְהַגַּבַּאי הִשְׁתּוֹמֵם וְלֹא יָדַע מַאי קָאָמַר. הִסְבִּיר לוֹ הָרַב הַקָּדוֹשׁ אֶת דְּבָרָיו, כִּי הַיֵּצֶר הָרַע בָּא אֵלָיו בְּטַעֲנָה שֶׁיִּמְשִׁיךְ בִּשְׁנָתוֹ כִּי כְּבָר זָקֵן הוּא וְחַלָּשׁ וְכַדּוֹ', לָכֵן אָמַר לוֹ: הֲלֹא אַתָּה הַיֵּצֶר הָרַע זָקֵן הַרְבֵּה יוֹתֵר מִמֶּנִּי, וְעִם כָּל זֶה יֵשׁ לְךָ כֹּחַ גָּדוֹל וְחָזָק כָּזֶה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל (סַכָּה נב.) יִצְרוֹ שֶׁל אָדָם "מִתְגַּבֵּר" עָלָיו בְּכָל יוֹם, וְאִם כֵּן כָּל שֶׁכֵּן שֶׁאֲנִי צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק נֶגְדְּךָ לְמָרוֹת הַזְּקֵנָה, עכד"ק (הוּבָא בְּזִכּוֹר לְאַבְרָהָם עמ' טו).

וּבִפְרָט בָּחוּר בִּישִׁיבָה, שֶׁהַמַּלְכוּת שֶׁלּוֹ עוֹלָה עַל כֻּלָּן, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב הַקָּדוֹשׁ הַיְשְׁמַח מֹשֶׁה זי"ע בְּמִכְתָּב לִבְנוֹ, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "שָׁעָה אַחַת בִּשְׁנוֹת הַבַּחֲרוּת כְּשָׁנָה שְׁלֵמָה בִּשְׁנוֹת הָעֲמִידָה". עכ"ל. אִם רַק נִתְבּוֹנֵן מַה מּוּנָח בְּתֵבוֹת אֵלּוּ, כָּל הַהַשְׁפָּעוֹת שֶׁזּוֹכִים עֲבוּר שָׁנָה שְׁלֵמָה שֶׁל יְגִיעָה עֲצוּמָה בְּתוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה', יָכוֹל כָּל בָּחוּר לִזְכּוֹת עֲבוּר עֲבוֹדָה שֶׁל שָׁעָה אַחַת, יֵשׁ קוֹנֶה עוֹלָמוֹ בְּשָׁעָה אַחַת. וְאִם נַעֲשֶׂה חֻשְׁבּוֹן מֻדְיָק, יֵצֵא לָנוּ מִזֶּה שֶׁכָּל דַּקָּה שֶׁל בָּחוּר יֵשׁ בּוֹ כֹּחַ שֶׁל בְּעֶרֶךְ "שָׁבוּעַ" שֶׁל שְׁנוֹת הָעֲמִידָה, וְאִם כֵּן עַל כָּל רֶגַע וְרֶגַע שֶׁהַבָּחוּר מְמַהֵר לָקוּם וּלְנַצֵּל דַּקָּה זוֹ לְתוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה', מַרְוִיחַ הוּא מַלְכוּת גְּדוֹלָה וַעֲצוּמָה לָנֶצַח נְצָחִים. כַּמָּה גְּדוֹלָה זְכוּתוֹ, וְכַמָּה כְּדַאי הוּא לָקוּם בְּזְרִיזוּת לַעֲבוֹדַת ה', וְלֹא לְאַבֵּד אֶת הַמַּלְכוּת (וְאַל יִפָּלֵא בְּעֵינֶיךָ דָּבָר זֶה, דְּצֵא וּרְאֵה הִתְפַּתְּחוּת גּוּפוֹ וְשִׂכְלוֹ שֶׁל תִּינוֹק מִיּוֹמוֹ הָרִאשׁוֹן עַד גִּיל הַבַּחֲרוּת, בְּיַחַס לְהִתְפַּתְּחוּתוֹ מִגִּיל הַבַּחֲרוּת, הַמְלַקֵּט).

ד. עֵצָה נוֹסֶפֶת הִיא מַה שֶּׁמּוּבָא בַּסְּפָרִים הַקְּדוֹשִׁים, מַעֲשֶׂה בְּחָסִיד אֶחָד שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְהִתְיַצֵּב לְשֶׁרֶת בַּצָּבָא, וּמִשּׁוּם אֵיזוֹ סִבָּה שִׁחֲרְרוּהוּ וּפִטְרוּהוּ לְגַמְרֵי מִלְּשָׁרֵת בַּצָּבָא, כְּשֶׁחָזַר לְבֵיתוֹ מָלֵא שִׂמְחָה עַל הַחֶסֶד שֶׁעָשָׂה לוֹ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, הִתְבּוֹנֵן בְּעַצְמוֹ אֵיזוֹ הַכָּרַת הַטּוֹב יוּכַל לְהַת לְהַקָּבָ"ה כְּקָרְבַּן תּוֹדָה עַל רֹב חַסְדּוֹ, וְעָלָה בְּדַעְתּוֹ דָּבָר נִפְלָא. הִנֵּה בְּסֵדֶר הַיּוֹם שֶׁבְּמַחֲנוֹת הַצָּבָא הַדֶּרֶךְ הִיא שֶׁכָּל בֹּקֶר בָּא הַמְפַקֵּד הָרִאשִׁי וּמַעִיר אֶת הַחַיָּלִים מִשְּׁנָתָם עַל יְדֵי צְעָקָה גְּדוֹלָה, וְכֻלָּם כְּאֶחָד צְרִיכִים בְּאוֹתוֹ רֶגַע לְקַפֵּץ מִמִּטָּתָם, לְהִתְלַבֵּשׁ בְּמְהִירוּת, וְלַעֲמֹד מוּכָנִים לְמִלְחָמָה תּוֹךְ חֲצִי דַּקָּה כְּשֶׁחַרְבוֹתֵיהֶם שְׁלוּפוֹת בִּידֵיהֶם, וְאָז נוֹתֵן הַמְפַקֵּד עוֹד צְעָקָה גְּדוֹלָה וְכֻלָּם כְּאֶחָד צְרִיכִים לָרוּץ בְּמְהִירוּת עַד לָעֵבֶר הַשֵּׁנִי שֶׁל הַשָּׂדֶה, וּבְכָךְ מַרְגִּיל אוֹתָם לִהְיוֹת מְלֻמָּדֵי מִלְחָמָה, וְאִם לֹא יַצְלִיחוּ לַעֲשׂוֹת הַנַּ"ל בַּמְהִירוּת

הַנִּדָּרֶשֶׁת מֵהֶם, יְקַבְּלוּ עֹנֶשׁ גָּדוֹל וּמַכּוֹת קָשׁוֹת וְאַכְזָרִיּוֹת עַד שֶׁיִּלְמְדוּ לְהִזָּהֵר לְמַלֵּא אֶת תַּפְקִידָם בִּשְׁלֵמוּת.

וְאִם כָּל זֶה בִּשְׁבִיל גּוֹי שָׁפֵל וְנִבְזֶה שֶׁרוֹצֶה לַעֲרֹךְ מִלְחָמוֹת רַק בִּשְׁבִיל כְּבוֹדוֹ הַמְדֻמֶּה, אִם כֵּן כַּמָּה עָלָיו לְהַכִּיר טוֹבָה לַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שֶׁבִּמְקוֹם זֶה זָכָה לַעֲבֹד עֲבוֹדָה קְדוֹשָׁה זוֹ לְמֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים, הַקָּבָ"ה הָרוֹצֶה רַק בְּטוֹבָתֵנוּ, וְיִשַּׁלֵּם לוֹ עַל זֶה שָׂכָר נִפְלָא אֲשֶׁר עַיִן לֹא רָאֲתָה.

דָּבָר זֶה צָרִיךְ כָּל בָּחוּר לְהִתְבּוֹנֵן בְּקוּמוֹ מִשְּׁנָתוֹ בַּבֹּקֶר, כְּשֶׁאוֹמֵר מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי "בְּחֶמְלָה", לְאֵיזוֹ חֶמְלָה גְּדוֹלָה זָכִיתִי הַיּוֹם, הַקָּבָ"ה הֶחֱזִיר בִּי נִשְׁמָתִי בְּתוֹר בָּחוּר יְשִׁיבָה הַזּוֹכֶה לַעֲמֹד וּלְשָׁרֵת לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ בְּיִשִׁיבָה הַקְּדוֹשָׁה, וְלֹא בְּתוֹר חַיָּל מִסְכֵּן הַצָּרִיךְ לָקוּם בִּזְרִיזוּת כְּדֵי לְשָׁרֵת בַּצָּבָא, לְמַלְאוֹת רְצוֹן אֲנָשִׁים שְׁפֵלִים וְנִבְזִים. אַשְׁרֵינוּ מַה טּוֹב חֶלְקֵנוּ וּמַה נָּעִים גּוֹרָלֵנוּ, בָּרוּךְ אַתָּה ה' שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עֶבֶד! וּבְשִׂמְחָה זוֹ יַחַד עִם לֵב מָלֵא אַהֲבָה וְהַכָּרַת הַטּוֹב לַהַקָּבָ"ה, יִקַּח מֵהַמַּטָּה בִּזְרִיזוּת יְתֵרָה וּבְשִׂמְחָה רַבָּה וַעֲצוּמָה, מִתּוֹךְ שֶׂבַח וְהוֹדָיָה לַהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ עַל גֹּדֶל חֶלְקוֹ וְגוֹרָלוֹ. וּבְפָרָט שֶׁהֲרֵי הַקָּבָ"ה יְשַׁלֵּם לוֹ שָׂכָר גָּדוֹל מְאֹד עַל הַשִּׂכְמָה זוֹ עַצְמָהּ, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל שֶׁהַשְׂכָּמַת בֵּית הַמִּדְרָשׁ בְּשַׁחֲרִית הִיא מֵהַדְּבָרִים שֶׁאָדָם אוֹכֵל פֵּרוֹתֵיהֶם בָּעוֹלָם הַזֶּה וְהַקֶּרֶן קַיֶּמֶת לוֹ לָעוֹלָם הַבָּא (ע"כ מֵהַסֵּפֶר שִׂיחוֹת בַּעֲבוֹדַת ה').

ה. מִדִּבְרֵי סֵפֶר אָרְחוֹת צַדִּיקִים (שַׁעַר טו) יֵשׁ לִלְמֹד עֵצָה נִפְלָאָה לַחֲפֵצִים לְהִזְדָּרֵז וְלַחֲטֹף כָּל מִצְוָה הַמַּגִּיעָה לְיָדָם: כִּי הַזְּרִיזוּת תְּלוּיָה בְּלֵב הָאָדָם, כְּשֶׁהָאָדָם מְפַנֶּה לִבּוֹ מִכָּל הַמַּחְשָׁבוֹת הָאֲחֵרוֹת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ וְתוֹפֵס מַחְשָׁבָה אַחַת, אָז הוּא בְּלִי סָפֵק שֶׁיַּצְלִיחַ. עכ"ל.

וְהַכַּוָּנָה בִּדְבָרָיו, לְסַלֵּק מַחְשָׁבוֹת אֲחֵרוֹת שֶׁהֵן סִבָּה לֹא לַעֲשׂוֹת אֶת מַעֲשֵׂה הַמִּצְוָה שֶׁהוּא חָפֵץ לַעֲשׂוֹת, וְלֶחָשֹׁב רַק עַל רְצוֹנוֹ לַעֲשׂוֹת רְצוֹן הַשֵּׁם, וְעַל דֶּרֶךְ שֶׁאָמְרוּ בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, עי"ש, וְדָבָר זֶה גּוֹרֵם מִמֵּילָא שֶׁעוֹשֶׂה אֶת רְצוֹן הַשֵּׁם בִּזְרִיזוּת.

ו. וְנִרְאֶה שֶׁכְּדֵי לְקַיֵּם דָּבָר בִּזְרִיזוּת צָרִיךְ גַּם כֵּן לְרַכֵּז הַמַּחְשָׁבָה וְכָל הַכֹּחוֹת רַק בַּדָּבָר שֶׁאוֹתוֹ רוֹצִים לְקַיֵּם בְּאוֹתוֹ זְמַן, וְלֹא לָתֵת מָקוֹם לְשׁוּם מַחְשָׁבָה אַחֶרֶת. וּבְאֹפֶן זֶה כָּל הַכֹּחוֹת וְהָאֵיבָרִים מְשֻׁעְבָּדִים לַפְּעֻלָּה שֶׁיֵּשׁ לַעֲשׂוֹת, וְאֶפְשָׁר אָכֵן לְהַגִּיעַ בִּזְרִיזוּת לַמַּטָּרָה הַנִּכְסֶפֶת. וְכַאֲשֶׁר אֵין הָאָדָם מְרַכֵּז כָּל מַחֲשַׁבְתּוֹ וְכֹחוֹתָיו בַּדָּבָר שֶׁרוֹצֶה לְקַיֵּם, דּוֹמֶה הַדָּבָר לְפִלֶּגֶת חַיָּלִים שֶׁאִבְּדָה אֶת מְפַקְּדָהּ וְנָפוֹצָה לְכָל עֵבֶר, שֶׁאֵין סָפֵק שֶׁלֹּא תַּצְלִיחַ לְהַשִּׂיג אֶת הַיַּעַד לִשְׁמוֹ נִשְׁלְחָה. וְהַהֵפֶךְ, כְּשֶׁהַדָּבָר נַעֲשֶׂה מִתּוֹךְ רִכּוּז גָּמוּר, דּוֹמֶה הַדָּבָר לְמִשְׁתַּמֵּשׁ בִּזְכוּכִית מַגְדֶּלֶת עַל מְנַת לְרַכֵּז בְּאֶמְצָעוּתָהּ אֶת קַרְנֵי הַשֶּׁמֶשׁ הַמְפֻזָּרוֹת לְעֵבֶר נְקֻדָּה מְסֻיֶּמֶת, שֶׁעַל יְדֵי פְּעֻלָּה זוֹ יָכוֹל לְהָבִיא לְכָךְ שֶׁחֹמֶר הַנִּמְצָא בְּאוֹתָהּ נְקֻדָּה יִשָּׂרֵף כְּלִיל.

ז. עֵצָה מְיֻחֶדֶת לְהִתְחַזְּקוּת בְּקִימָה בְּזְרִיזוּת לַתְּפִלָּה יֵשׁ לִלְמֹד מֵהַדְּבָרִים הַבָּאִים:
מָרָן הָרַב שַׁךְ זצ"ל אָמַר: זֶה שֶׁמְּצִינוּ אֵצֶל אֲחֵרִים שֶׁקָּשֶׁה לָהֶם לָקוּם בַּבֹּקֶר, הוּא מִשּׁוּם שֶׁחָסֵר לָהֶם בֶּאֱמוּנָה. אָדָם שֶׁחַי עִם אֱמוּנָה וּמֵבִין שֶׁהַקָּבָ"ה נוֹתֵן לוֹ חַיּוּת לְעוֹד יוֹם, וְהַיְנוּ שֶׁאֵינוֹ חַי מִמֵּילָא וּכְאִלּוּ הַיּוֹם הוּא הֶמְשֵׁךְ שֶׁל הַחַיִּים שֶׁל אֶתְמוֹל, מְקַבֵּל מַתָּנַת הַחַיִּים שֶׁל עוֹד יוֹם בְּאֹפֶן וּבִזְרִיזוּת שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהִשָּׁאֵר עוֹד בְּמִטָּתוֹ (אוֹהֶל מֹשֶׁה פְּרִשַׁת לֶךְ לְךָ אוֹת ד).
וּבֶאֱמֶת הַדְּבָרִים כְּתוּבִים בְּדִבְרֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּסֵפֶר הַיִּרְאָה הַמּוּבָאִים בַּאֲרִיכוּת לְעֵיל פֶּרֶק ו' אוֹת ב, וְנַעְתִּיק כָּאן הַדְּבָרִים הַנּוֹגְעִים לְעִנְיָנֵנוּ: בְּכָל בֹּקֶר בַּהֲקִיצוֹ מִשְׁנָתוֹ יְזַדְּעֲזֵע וְיִהְיֶה נִרְתָּע וְנֶחְפָּר מֵאֵימַת הַבּוֹרֵא, בְּזָכְרוֹ חַסְדּוֹ אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ אֲשֶׁר שָׁמַר לוֹ כִּי הֶחֱזִיר לוֹ נִשְׁמָתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִיד אֶצְלוֹ... כִּי חִדֵּשׁ וְהֶחֱלִיף כֹּחוֹ. וּבְשׁוּמוֹ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה עַל לִבּוֹ תִּבְעַר אַהֲבַת הַבּוֹרֵא בְּלִבּוֹ, וְאָז אַל יִסֹּב עַל מִטָּתוֹ כְּדֶרֶךְ הֶעָצֵל, אַךְ בְּמְהִירוּת וּזְרִיזוּת יָקוּם מִיָּד.
ח. אִיתָא בַּגְּמָרָא (בְּרָכוֹת כט ע"ב): לִייטֵי עֲלָהּ בְּמַעֲרָבָא אַמַּאן דִּמְצַלֵּי עִם דִּמְדוּמֵי חַמָּה. מַאי טַעֲמָא, דִּלְמָא מִיטְרְפָא לֵיהּ שַׁעֲתָא. וּמַסְבִּיר רַשִׁ"י ד"ה לִייטֵי בְּמַעֲרָבָא: עַל מִי שֶׁמַּשְׁהֶה תְּפִלַּת הַמִּנְחָה עַד דִּמְדוּמֵי חַמָּה, שֶׁמָּא תִּטָּרֵף לוֹ הַשָּׁעָה עַל יְדֵי אֹנֶס וְעָבַר הַזְּמַן.
וְנַבְהִיר גְּמָרָא זוֹ עַל פִּי הָעֲבָדָה הַבָּאָה.
תַּלְמִיד חָכָם גָּדוֹל סִפֵּר דָּבָר מְזַעְזֵעַ: בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה כַּמָּה דַּקּוֹת אַחֲרֵי הַשְּׁקִיעָה רָאִיתִי יְהוּדִי לָבוּשׁ חֲלִיפָּה וְחָבוּשׁ מִגְבַּעַת נוֹסֵעַ בְּרִכְבּוֹ בִּמְהִירוּת עֲצוּמָה בְּדַרְכּוֹ לַמָּקוֹם בּוֹ שָׁהָה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה!
לְכְאוֹרָה נִרְאֶה לוֹמַר שֶׁיְּהוּדִי זֶה לַמְרוֹת חֲזוּתוֹ הַחֲרֵדִית אֵין בּוֹ קֶרְטוֹב יִרְאַת שָׁמַיִם, וְהוּא כִּמְעַט פּוֹרֵק עֹל רַחֲמָנָא לִצְלַן, בְּעֶרֶב רֹאשׁ הַשָּׁנָה – יוֹם הַדִּין, אַחֲרֵי הַשְּׁקִיעָה! אֲפִלּוּ בַּאֲנָשִׁים קַלִּים קָשֶׁה לְמָצֹא דָּבָר כָּזֶה.
אַךְ אִם נִתְבּוֹנֵן בְּעֹמֶק הַדָּבָר נִמְצָא שֶׁיְּהוּדִי זֶה וַדַּאי אֵינוֹ פּוֹשֵׁעַ חַס וְשָׁלוֹם, וְאֵיךְ אִם כֵּן הִגִּיעַ לִידֵי מַעֲשֶׂה כָּל כָּךְ חָמוּר?
כָּאן מוּנָח יְסוֹד עָצוּם, הַשָּׂם אֶת לִבּוֹ לַדָּבָר וְיִקָּנֵהוּ לְנַפְשׁוֹ, קְנֵה אֶת עוֹלָמוֹ!
לְכָל אָדָם בָּעוֹלָם יֵשׁ מִלְחָמָה תְּמִידִית עִם הַיֵּצֶר הָרַע, לְעִתִּים הִיא קַלָּה וּלְעִתִּים קָשָׁה, אַךְ הִיא תְּמִידִית.
כְּשֶׁאָדָם קוֹבֵעַ שֶׁזְּמַן כְּנִיסַת שַׁבָּת לְגַבָּיו הוּא בַּשְּׁקִיעָה,
הַיֵּצֶר הָרַע נִלְחָם עִמּוֹ לְהַכְשִׁילוֹ שֶׁלֹּא יְקַבֵּל וְיִנְהַג בִּקְדֻשַּׁת הַשַּׁבָּת בִּזְמַן הַשְּׁקִיעָה,
אִם יְנַצַּח וְלוּ בְּכַמָּה רְגָעִים כְּבָר חִלֵּל שַׁבָּת מַמָּשׁ רַחֲמָנָא לִצְלַן!

אַךְ אִם יִקְבַּע שֶׁזְּמַן כְּנִיסַת שַׁבָּת לְגַבָּיו הוּא זְמַן הַהַדְלָקָה הַמּוּפִיעַ בַּלּוּחוֹת, מִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר עִמּוֹ תִּהְיֶה עַל זְמַן זֶה, וּבְאִם יְנַצֵּחַ בְּכַמָּה רְגָעִים, יַפְסִיד אֶת זְמַן תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת, אַךְ לֹא יַגִּיעַ לְחִלּוּל שַׁבָּת רַחֲמָנָא לִצְלַן.

אִם יִקְבַּע (קְבִיעָה אֲמִתִּית) שֶׁזְּמַן כְּנִיסַת שַׁבָּת לְגַבָּיו הוּא שָׁעָה לִפְנֵי הַשְׁקִיעָה מִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר עִמּוֹ תִּהְיֶה עַל שָׁעָה זוֹ, וּבְאִם יְנַצֵּחַ חָלִילָה, לֹא יַפְסִיד גַּם אֶת זְמַן תּוֹסֶפֶת שַׁבָּת.

רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל קָבְעוּ לָנוּ גְּדָרִים וּסְיָגִים שֶׁשְּׁמִירָתָם מַבְטִיחָה שֶׁאַף אִם יִפֹּל הַנּוֹפֵל (ראה הערה) לֹא יִפֹּל לְבוֹר שֶׁל דְּאוֹרַיְתָא רַחֲמָנָא לִצְלַן (מְיֻתָּר לְצַיֵּן שֶׁזּוֹ אֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת סִבָּה לְהֶקֵל בַּגְּדָרִים וּבַסְּיָגִים שֶׁקָּבְעוּ, וְהָעוֹבֵר עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים בִּשְׁאַט נָפֶשׁ, יִשְׁכְּנוּ נָחָשׁ).

הערה: *60 וכמו שהסביר מהרי"ץ דושינסקיא זצוק"ל (מובא בספר תורת מהרי"ץ) את הפסוק "כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך וגו' כי יפול הנופל ממנו" (דברים כב, ח) בדרך דרוש: ...לא כן כשיוסיף גדרים וסייגים סביב המצוות, אף אם יתגבר עליו היצר ידיחנו מן הגדר והסייג אבל גוף המצוה תשאר בידו שלימה וחסונה, וזהו ציווי התורה "ועשית מעקה לגגך" מעקה של שמירה ונטירה ראויה וכו' ואז כי יפול הנופל "ממנו", אף אם ח"ו יפול ויחלש נגד היצה"ר לא יפול אלא ממנו – מן הגדר והסייג בלבד ועיקר המצוה כנתינתה תשמר בידו לנצח.

לְעִנְיָנֵנוּ, אוֹתוֹ יְהוּדִי קָבַע לְעַצְמוֹ שֶׁזְּמַן כְּנִיסַת הַחַג לְגַבָּיו הוּא בַּשְׁקִיעָה, וְהַיֵּצֶר הָרַע נִלְחָם עִמּוֹ עַל זְמַן זֶה וְיָכַל לוֹ, וְלָכֵן הִגִּיעַ לִידֵי חִלּוּל יוֹם טוֹב רַחֲמָנָא לִצְלַן.

[נָכוֹן לְהוֹסִיף, שֶׁכְּשֶׁקּוֹרְאִים דָּבָר נוֹרָא כָּזֶה עָלֵינוּ לַעֲצֹר לְרֶגַע וּלְהַחֲלִיט שֶׁאִם חַס וְחָלִילָה נִהְיֶה בְּמַצָּב כָּזֶה נַעֲצֹר אֶת הָרֶכֶב זְמַן מָה לִפְנֵי שְׁקִיעַת הַחַמָּה (וְהֶעָירוּנוּ שֶׁלְּאַחֲרוֹנָה נִתְפָּרְסְמָה דַּעַת הָרַבֶּה פּוֹסְקִים שֶׁלְּחוּמְרָא יֵשׁ לְהַקְדִּים אֶת זְמַן הַשְׁקִיעָה בְּכַמָּה דַּקּוֹת מִזְּמַן הַשְׁקִיעָה הַמַּדְפָּס בַּלּוּחוֹת וְלַחֲשֹׁשׁ לְדֵעָה שֶׁמְּחַשְּׁבִים הַשְׁקִיעָה כְּאִלּוּ הָיְתָה הָעִיר מִישׁוֹר) וְיהִי מָה (אֵין לְהַנִּיחַ אֶת הַמַּחְשָׁבָה עַל כָּךְ לִשְׁעַת מַעֲשֶׂה, כְּשֶׁיְּזַדַּמֵּן לְפָנָיו הַנִּסָּיוֹן, הֱיוֹת וּבְעֵת הַנִּסָּיוֹן קָשֶׁה לְהִתְבּוֹנֵן וְלַחֲשֹׁב)].

הוּא הַדִּין לְעִנְיַן זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע דַּהֲוֵי מִדְּאוֹרַיְתָא, וּתְפִלָּה.

הַמַּרְגִּיל עַצְמוֹ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּסוֹף זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, הַיֵּצֶר הָרַע יְנַסֶּה לְפַתּוֹתוֹ וּלְהַכְשִׁילוֹ וְלִמְנֹעַ מִמֶּנּוּ אֶת הַקְּרִיאָה בִּזְמַן זֶה, וְאִם יְנַצְּחוֹ יַפְסִיד מִצְוָה דְּאוֹרַיְתָא בִּגְלַל אִחוּר שֶׁל מִסְפַּר דַּקּוֹת בּוֹדְדוֹת וְיִתְקַיֵּם בּוֹ "מְעַוֵּת לֹא יוּכַל לְתִקֹּן" רַחֲמָנָא לִצְלַן. וְכֵן לְגַבֵּי תְּפִלָּה, בְּאִחוּר שֶׁל מִסְפַּר דַּקּוֹת יֶחְשַׁב כְּאוֹכֵל מַצָּה בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְתוֹקֵעַ בְּשׁוֹפָר בְּפֶסַח.

אַךְ אִם יִקְבַּע לְעַצְמוֹ (בְּהַסְכָּמַת הַלֵּב, וְלֵב יוֹדֵעַ...) שֶׁאֶצְלוֹ סוֹף הַזְּמַן הוּא חֲצִי שָׁעָה קוֹדֶם סוֹף זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע, מִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר עִמּוֹ תִּהְיֶה גַּם כֵּן עַל קִיּוּם הַמִּצְוָה בִּזְמַן זֶה, וְאַף אִם

יְנֻצַּח חַס וְשָׁלוֹם, וְיִתְאַחֵר בְּכַמָּה דַקּוֹת, לֹא יַגִּיעַ לִידֵי הֶפְסֵד מִצְוָה דְּאוֹרַיְיתָא וּבְטוּל תְּפִלָּה רַחֲמָנָא לִצְלַן.

ט. בְּקַבָּלַת הַחְלָטוֹת לְקִיּוּם מִצְווֹת אוֹ לְהִתְנַבְּרוּת עַל יֵצֶר הָרַע בְּדָבָרִים שֶׁהוּא מְנַסֶּה לְהַכְשִׁילֵנוּ צָרִיךְ לִנְהֹג זְהִירוּת, וּכְפִי שֶׁיִּבֹאַר. עַל הַמִּשְׁנָה בְּאָבוֹת פ"א מט"ו "אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה" פֵּרֵשׁ רַבִּי דָּוִד הַנָּגִיד (נֶכֶד הָרַמְבַּ"ם): יְדוּעַ שֶׁהָאָדָם הָרוֹצֶה לִלְמֹד תּוֹרָה אוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה אַחַת, שֶׁלֹּא יוֹצִיא מִפִּיו הָאֲמִירָה וְיֹאמַר רְצוֹנֵנוּ לִלְמֹד אוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה פְּלוֹנִית, אֶלָּא יַחֲשֹׁב זֹאת בְּלִבָּבוֹ בִּשְׁתִיקָה מִבְּלִי לְהוֹצִיא הַדְּבָרִים מִפִּיו, לְפִי שֶׁכְּשֶׁיּוֹצִיא מִפִּיו וְיֹאמַר רְצוֹנֵנוּ לִלְמֹד אוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה פְּלוֹנִית, אוֹתָהּ מִצְוָה וְאוֹתוֹ לִמּוּד לֹא יִתְקַיְּמוּ, לְפִי שֶׁהַשָּׂטָן מְקַטְרֵג, וּכְשֶׁיִּשְׁמְעֵנוּ אוֹמֵר שֶׁרְצוֹנֵנוּ לִלְמֹד אוֹ רְצוֹנֵנוּ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה, יַטְרִידוֹ הַשָּׂטָן וְאֵינוֹ מַנִּיחוֹ לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר מֵהֶם, לְפִי שֶׁכְּשֶׁיָּצְאוּ הַדְּבָרִים מִפִּי הָאָדָם נִשְׁמְעוּ בֵּין הַמְקַטְרְגִים. לְפִיכָךְ אָמַר הַתַּנָּא אֱמֹר מְעַט וַעֲשֵׂה הַרְבֵּה, לְפִי שֶׁאִם תֹּאמַר שֶׁתַּעֲשֶׂה הַרְבֵּה אֲפִלּוּ מְעַט לֹא תַּעֲשֶׂה.

וּבֶאֱמֶת יֵשׁ סְתִירָה לְכְאוֹרָה בְּעִנְיָן זֶה בֵּין הַגְּמָרָא בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים (ח.) שֶׁמַּשְׁמַע שֶׁרָאוּי לְקַבֵּל עַל עַצְמוֹ לִלְמֹד אוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה מְסֻיֶּמֶת אֲפִלּוּ בְּתוֹרַת נֶדֶר, לְבֵין הַגְּמָרָא בְּסַנְהֶדְרִין (כו:), שָׁם נֶאֱמַר: אָמַר עוּלָא מַחְשָׁבָה מוֹעֶלֶת אֲפִלּוּ לְדִבְרֵי תּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר מֵפֵר מַחְשְׁבוֹת עָרוּמִים וְכוּ'. וּמַסְבִּיר רַשִׁ"י בד"ה מֵפֵר בְּ'לִישְׁנָא אַחֲרִינָא': מַחְשָׁבָה שֶׁאָדָם מְחַשֵּׁב, כָּךְ וְכָךְ אֶעֱשֶׂה, כָּךְ וְכָךְ תַּעֲלֶה בְיָדִי, מוֹעֶלֶת לְהַשְׁבִּית הַדָּבָר, שֶׁאֵין מַחֲשַׁבְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת אֲפִלּוּ לְדִבְרֵי תּוֹרָה, כְּגוֹן הָאוֹמֵר עַד יוֹם פְּלוֹנִי אֲסַיֵּם כָּךְ וְכָךְ מַסֶּכְתּוֹת בְּגִירְסָא. עכ"ל.

וְהָרַב הַגָּאוֹן רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן בְּסִפְרוֹ "כֶּרֶם יְהוֹשֻׁעַ" מְתָרֵץ סְתִירָה זוֹ, שֶׁתָּלוּי בְּאֵיזֶה דֶּרֶךְ אָמַר וְתִכְנֵן. אִם אָמַר שֶׁיִּשְׁתַּדֵּל כְּפִי כֹּחוֹ לִלְמֹד כָּךְ וְכָךְ דַּפִּים, אוֹ לִנְהֹג בְּהַנְהָגָה פְּלוֹנִית, וּמְצַפֶּה שֶׁה' יַעְזְרֵהוּ שֶׁאָכֵן יַעֲמֹד בְּזֶה, אַשְׁרֵי חֶלְקוֹ, וְהַשֵּׁם יְזַכֵּהוּ לַעֲמֹד בְּזֶה כֵּיוָן שֶׁמַּטָּרָתוֹ לְזַרֵז עַצְמוֹ. אֲבָל אִם אָמַר שֶׁיִּלְמַד כָּךְ וְכָךְ דַּפִּים אוֹ יַעֲשֶׂה מִצְוָה פְּלוֹנִית, וּבָטוּחַ שֶׁתַּעֲלֶה בְּיָדוֹ כִּי יִתְאַמֵּץ לָזֶה בְּכָל מְחִיר, אֲפִלּוּ רַק חָשַׁב כָּךְ, אֵין מַחֲשַׁבְתּוֹ מִתְקַיֶּמֶת.

י. מִישֶׁהוּ בִּקֵּשׁ עֵצָה מֵהַמַּשְׁגִּיחַ (רַבִּי נָתָן וולְבּוֹבִיץ זצ"ל), אֵיךְ לְקוּם בַּבֹּקֶר בִּזְרִיזוּת לִתְפִלַּת שַׁחֲרִית. אָמַר לוֹ הַמַּשְׁגִּיחַ, שֶׁיִּלְמַד בַּלַּיְלָה קֹדֶם הַשֵּׁנָה מַה שֶּׁכָּתַב הַגְּרַ"א בְּאִגַּרְתּוֹ "וְכָל יָמָיו צָרִיךְ הָאָדָם לְהִתְיַסֵּר, לֹא בְּתַעֲנִיּוֹת וְסִגּוּפִים, כִּי אִם בְּרֶסֶן פִּיו וְתַאֲוֹותָיו" וְצָרִיךְ לָדַעַת וּלְהָבִין, שֶׁעַצְלוּת זֶה גַּם כֵּן תַּאֲוָה... (לֶקֶט רְשִׁימוֹת בְּעִנְיְנֵי תְּפִלָּה).

יא. עֵצָה נוֹסֶפֶת בַּדְּבָרִים הַבָּאִים: תַּלְמִיד חָכָם חָשׁוּב וְנִכְבָּד סִפֵּר לְמַשְׁגִּיחַ, שֶׁלָּמַד בִּישִׁיבַת פּוֹנִיבֶ'ז וְהָיָה קָשֶׁה לוֹ לָקוּם לִתְפִלָּה בַּיְשִׁיבָה. הִצִּיעַ לוֹ הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי יְחֶזְקֵאל

לְוִינְשְׁטַיין זצ"ל לָקַחַת חַבְרוּתָא שְׁעָתַיִם לִפְנֵי הַתְּפִלָּה! וְכָךְ יִהְיֶה בַּתְּפִלָּה בַּיְשִׁיבָה בְּלִי קְשָׁי (לֶקֶט רְשִׁימוֹת בְּעִנְיְנֵי תְּפִלָּה עמ' עח).

הַתּוֹעֶלֶת בָּעֲצָה זוֹ, שֶׁעַל יְדֵי קְבִיעוּת הַלִּמּוּד קֹדֶם הַתְּפִלָּה יֶשְׁנוֹ דָּבָר שֶׁמַּפְסִיק בֵּין הַקִּימָה לַתְּפִלָּה, וּמִמֵּילָא אֵין הַקֹּשִׁי בַּקִּימָה גּוֹרֵם לְאִחוּר בַּתְּפִלָּה. אַךְ יֵשׁ בְּזֶה תּוֹעֶלֶת נוֹסֶפֶת, וְהִיא עַל פִּי מַה שֶּׁנִּרְאֶה מִדִּבְרֵי הַגְּמָרָא בִּבְרָכוֹת (כח:) יְסוֹד גָּדוֹל בְּכֹחוֹת הַנֶּפֶשׁ. עי"ש שֶׁהַגְּמָרָא מְבִיאָה "וּכְשֶׁחָלָה רַבִּי יוֹחָנָן נִכְנְסוּ תַּלְמִידָיו לְבַקְּרוֹ וְכוּ', אָמְרוּ לוֹ רַבֵּנוּ בָּרְכֵנוּ, אָמַר לָהֶם יְהִי רָצוֹן שֶׁתְּהֵא מוֹרָא שָׁמַיִם עֲלֵיכֶם כְּמוֹרָא בָּשָׂר וָדָם, אָמְרוּ לוֹ תַּלְמִידָיו עַד כָּאן, אָמַר לָהֶם וּלְוַאי! תֵּדְעוּ כְּשֶׁאָדָם עוֹבֵר עֲבֵרָה אוֹמֵר שֶׁלֹּא יִרְאַנִי אָדָם".

וּמִדְּבָרִים אֵלֶּה לְמַדִּים שֶׁטֶּבַע הָאָדָם שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ מְאֹד עַל תַּדְמִיתוֹ וְאֵינוֹ רוֹצֶה לְהִתָּפֵס בְּקַלְקֻלְתּוֹ עַל יְדֵי אֲחֵרִים וְשֶׁהַבְּרִיּוֹת יַכִּירוּ חֻלְשׁוֹתָיו, וְלָכֵן יִמָּנַע מֵעֲשׂוֹת דְּבָרִים שֶׁעַל יָדָם יִתְבַּזֶּה עַל יְדֵי אֲחֵרִים, וַיַּעֲשֶׂה גַּם כֵּן מַה שֶּׁיְשַׁכֵּפֵר אֶת תַּדְמִיתוֹ בְּעֵינֵיהֶם. עַל יְדֵי קְבִיעוּת לִמּוּד בְּחָבְרוּתָא יוֹצֵר הָאָדָם לַחַץ עַל עַצְמוֹ לָקוּם בַּזְּמַן כֵּיוָן שֶׁרוֹצֶה לְהַרְאוֹת אֶת אַחֲרָיוּתוֹ וְאֶת כֹּחוֹ לְהִתְגַּבֵּר עַל הָעַצְלוּת וְכַדּוֹמֶה. וּבִפְרָט אִם הַקְּבִיעוּת תִּהְיֶה עִם מִישֶׁהוּ שֶׁמִּתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ יוֹתֵר (כְּגוֹן בָּחוּר מְבֻגָּר אוֹ אַבְרֵךְ, וְכָל אֶחָד לְפִי עִנְיָנוֹ). מִבְּחִינָה זוֹ, נִתָּן לְהַשִּׂיג אֶת הַדָּבָר לָאוֹ דַּוְקָא בְּקִבְיעַת לִמּוּד בְּחַבְרוּתָא אֶלָּא גַּם עַל יְדֵי בַּקָּשָׁה מִמִּישֶׁהוּ שֶׁמִּתְבַּיֵּשׁ מִמֶּנּוּ שֶׁיָּבוֹא לְהָעִיר אוֹתוֹ בַּזְּמַן, שֶׁגַּם בָּזֶה יִגְרֹם לוֹ הָרְצוֹן לִשְׁמֹר עַל הַהַעֲרָכָה כְּלַפָּיו וְעַל הַמַּעֲמָד שֶׁלּוֹ לְהִזְדָּרֵז וְלָקוּם בַּזְּמַן.

וּבְהֶקְשֵׁר זֶה מָצָאנוּ חִדּוּשׁ עָצוּם בְּדִבְרֵי הַגְּרַ"א בְּפֵרוּשׁ דִּבְרֵי הַגְּמָרָא בִּבְרָכוֹת הַנַּ"ל, וְהוּא: שֶׁאָדָם שֶׁכְּבָר עָבַר עֲבֵרָה אֵינוֹ יָכוֹל לִפְרֹשׁ הֵימֶנָּה רַק מִכֹּחַ לַחַץ שֶׁל יִרְאַת בָּשָׂר וָדָם. וז"ל הַסֵּפֶר אִמְרֵי נֹעַם שָׁם: פִּי' דְּקֹדֶם עֲשִׂיַּת הָעֲבֵרָה יָכוֹל לִפְרֹשׁ מִמֶּנָּה אַף עַל יְדֵי יִרְאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אֲבָל כְּשֶׁהִתְחִיל לַעֲשׂוֹת הָעֲבֵרָה, אָז אֵינוֹ מַנִּיחָהּ מִיִּרְאַת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, רַק מִיִּרְאַת הָאָדָם מַנִּיחָהּ, וז"ש וּלְוַאי, ע"כ.

יב. בַּסֵּפֶר "נֶפֶשׁ הַיְשִׁיבָה" בַּפֶּרֶק "סוֹד הַתְּלָאָה שֶׁל סֵדֶר שֵׁנִי": כָּתַב בְּשֵׁם אֶחָד מִגְּדוֹלֵי עֲמוּדֵי הַתּוֹרָה, שֶׁלִּקְיוּם סִדְרֵי הַיְשִׁיבָה נָחוּץ שֶׁכָּל תַּלְמִיד יְקַיֵּם מְעַט פְּעִילוּת גּוּפָנִית, הֲלִיכָה וְכַדּוֹמֶה, שֶׁאַף שֶׁאֵין זֶה מִסִּדְרֵי הַיְשִׁיבָה, הַדָּבָר מוֹעִיל מְאֹד לְקִיּוּם כָּל סִדְרֵי הַיְשִׁיבָה, כִּי חֶלְשָׁה גּוּפָנִית מַפְרִיעָה לָאָדָם בְּקִיּוּם כָּל חוֹבוֹתָיו, וְאָנוּ מְצֻוִּים מִן הַתּוֹרָה עַל שְׁמִירַת בְּרִיאוּת גּוּפֵנוּ. וְדָבָר זֶה נוֹגֵעַ כַּמּוּבָן גַּם לְעִנְיַן הַהִתְגַּבְּרוּת לָקוּם בַּבֹּקֶר בַּזְּמַן.

יג. כְּשֶׁמַּגִּיעַ זְמַן הַהֲלִיכָה לְבֵית הַכְּנֶסֶת לְהִתְפַּלֵּל יְזַהֵר הָאָדָם מְאֹד מִלְּדַבֵּר עִם שׁוּם אָדָם אַף דָּבָר הֶכְרֵחִי, פֶּן וְאוּלַי עַל יְדֵי זֶה יְאַחֵר אֵיזוֹ עֲנִיָּה שֶׁל אָמֵן יְהֵא שְׁמֵיהּ רַבָּא, אוֹ עַל יְדֵי זֶה תִּתְאַחֵר תְּפִלָּתוֹ בְּלַחַשׁ מְעַט יוֹתֵר אַחַר סִיּוּם הַצִּבּוּר וְלֹא יוּכַל לַעֲנוֹת קְדֻשָּׁה עִם

הַצִּבּוּר, אוֹ יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא יוּכַל כָּלָל לְהִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר בִּשְׁבִיל אִחוּר מְעַט הַדִּבּוּר הַהוּא, וְנִמְצָא דִּבּוּר מְעַט יְאַבֵּד טוֹבוֹת הַרְבֵּה, וְעַל כֵּן צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בָּזֶה מְאֹד (יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ הָעֲבוֹדָה ש"ב פ"ז).

וְכַמּוּבָא בְּכִתְבֵי הַסַּבָּא מִקֶּלֶם קַבָּלוֹת מֵהַגָּאוֹן רַבִּי יִצְחָק בְּלָאזֶר זצוקללה"ה אוֹת ז: לְהִשְׁתַּדֵּל בְּלִי נֶדֶר שֶׁלֹּא לְדַבֵּר קֹדֶם הַתְּפִלָּה אַף דְּבָרִים הֶכְרֵחִיִּים.

יד. בַּסֵּפֶר בֵּית תְּפִלָּה לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר פָּאפּוֹ (בַּעַל מְחַבֵּר סֵפֶר פֶּלֶא יוֹעֵץ) כָּתַב:

וְאִם רוֹצֶה לְקַדֵּם אַשְׁמוּרוֹת וְאֵינוֹ שׁוֹלִיט בְּרוּחוֹ לְהִתְעוֹרֵר מִשְּׁנָתוֹ, יֹאמַר (אַחַר זֶה:) וַאֲנִי רוֹצֶה לָקוּם, בְּלִי נֶדֶר, לְשָׁעָה פְּלוֹנִית לַעֲבוֹדַת בּוֹרְאִי. אֲנָא אָב הָרַחֲמָן, "עוּרָה כְבוֹדִי, עוּרָה הַנֵּבֶל וְכִנּוֹר, אָעִירָה שָׁחַר – שַׁחַר אָעִירָה וְכִנּוֹר הַנֵּבֶל עוּרָה כְבוֹדִי עוּרָה". כָּךְ יֹאמַר שֶׁבַע פְּעָמִים, יָשָׁר וְהָפוּךְ.

טו. בְּסֵפֶר חֲסִידִים (סִימָן קלא) כָּתַב וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: אִם יִשְׁאַל אָדָם דָּבָר שֶׁהוּא שֶׁבַח לְבוֹרְאוֹ, כְּגוֹן עַל לִמּוּד תּוֹרָה אוֹ דָּבָר אֶחָד מֵחֻפְצֵי שָׁמַיִם, וְשׁוֹפֵךְ אֶת נַפְשׁוֹ עָלָיו, הַקָּבָ"ה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתוֹ אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּיָדוֹ מַעֲשִׂים טוֹבִים. וּבְסִימָן קל כָּתַב: יֹאחֵז צַדִּיק דַּרְכּוֹ, יֵשׁ אָדָם שֶׁאֵינוֹ זַכַּאי שֶׁיְּקַבֵּל הַמָּקוֹם תְּפִלָּתוֹ, אֶלָּא בַּעֲבוּר תִּקֻּף תַּחֲנוּנִים וְדִמְעַת עֵינָיו אֲשֶׁר תָּמִיד בּוֹכֶה וּמִתְחַנֵּן, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּיָדוֹ זְכוּת וּמַעֲשִׂים טוֹבִים, מְקַבֵּל הַקָּבָ"ה תְּפִלָּתוֹ וְעוֹשֶׂה חֶפְצוֹ.

טז. כָּתַב בַּסֵּפֶר אוֹר לְצִיּוֹן פֶּרֶק יב, אוֹת ח: כְּשֶׁצָּרִיךְ לָקוּם בַּבֹּקֶר מִשְּׁנָתוֹ וְקָשֶׁה לוֹ, יֵשׁ עֵצָה מַעֲשִׂית, שֶׁיַּרְגִּיל עַצְמוֹ שֶׁכְּשֶׁיִּתְעוֹרֵר יוֹרִיד מִיָּד רַגְלָיו מֵהַמִּטָּה, אֲפִלּוּ בְּיוֹם שֶׁאֵין סִדְרֵי לִמּוּדִים. וְאִם אַחַר כָּךְ רוֹצֶה לִישֵׁן, זֶה מַשֶּׁהוּ אַחֵר, אֲבָל הָעִקָּר שֶׁכְּשֶׁמִּתְעוֹרֵר לֹא יִשְׁהֶה בַּמִּטָּה וְאַךְ לֹא יַעֲמֹד פִּתְאֹם, כַּמְבֹאָר בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה סִימָן א ס"ק ח).

יז. עַיֵּן בְּסֵפֶר הַיָּשָׁר פֶּרֶק שִׁשִּׁי שֶׁכָּתַב עֵצוֹת נִפְלָאוֹת כֵּיצַד לְהִתְרַגֵּל לְהַנְהָגָה אוֹ פְּעֻלָּה חֲדָשָׁה, עַל מְנַת שֶׁיֵּקַל עָלָיו לִנְהֹג בָּהּ לְאֹרֶךְ יָמִים.

*וְעַיֵּן עוֹד עֵצוֹת מַעֲשִׂיּוֹת בְּפֶרֶק ה' אוֹתִיּוֹת ב - ה.

פרק יג - בין הזמנים

א. בְּמֶשֶׁךְ זְמַן שֶׁלֵּם עֲמֵלִים בְּנֵי הַתּוֹרָה עַל הַתּוֹרָה וְהָעֲבוֹדָה, וּמִתְאַמְּצִים לִשְׁמֹר עַל זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה וְהַסְּדָרִים כְּפִי כֹּחָם. בְּהַגִּיעַ יְמֵי 'בֵּין הַזְּמַנִּים' בָּהֶם צָרִיךְ לְהִנָּפֵשׁ מֵהַמַּאֲמָץ הַמְמֻשָּׁךְ שֶׁל יְמֵי הַזְּמַן עַל מְנַת לִצְבֹּר כֹּחוֹת לַזְּמַן הַבָּא, נָהוּג לְהַפְחִית מְעַט מִיגִיעַת הַלִּמּוּד, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר בְּטוּלָהּ זוֹ הִיא קִיּוּמָהּ, אַךְ בָּרוּר שֶׁאֶת סִדְרֵי הַתְּפִלָּה יֵשׁ לְקַיֵּם בְּמִלּוֹאָם וְאֵין שׁוּם סִבָּה וְהֶתֵּר לֹא לְקַיְּמָם אוֹ לְזַלְזֵל בָּהֶם.

מְסַפֵּר רַבִּי שִׁמְשׁוֹן פִּינְקוּס זצ"ל (נֶפֶשׁ שִׁמְשׁוֹן עמ' יג): הָיָה זֶה בְּמוֹצָאֵי יוֹם כִּפּוּר; בְּיוֹם כִּפּוּר עַצְמוֹ עָבַדְתִּי קָשֶׁה, מֻחְמֶרֶת הָעֲבוֹדָה שֶׁאֲנִי מְשַׁמֵּשׁ כִּשְׁלִיחַ-צִבּוּר בְּבֵית הַכְּנֶסֶת. הִתְפַּלַּלְתִּי 'כָּל נִדְרֵי', אַחַר כָּךְ מָסַרְתִּי שִׂיחָה, לְמָחֳרָת הִתְפַּלַּלְתִּי 'מוּסָף' וְאַחַר כָּךְ 'נְעִילָה'.
בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים הִגַּעְתִּי הַבַּיְתָה עֵיף וּמֻתָּשׁ כְּמֵעַט עַד כְּלוֹת הַכֹּחוֹת. עָשִׂיתִי 'הַבְדָּלָה' כְּפִי כֹּחִי וְאַחַר כָּךְ הִתְיַשַּׁבְתִּי לָנוּחַ. הַתְחוּשָׁה שֶׁלִּי הָיְתָה: "בְּמֶשֶׁךְ כָּל יוֹם הַכִּפּוּרִים עָבַדְתִּי קָשֶׁה, וְכָעֵת הִסְתַּיְּמָה עֲבוֹדָתִי וּבְאֶפְשָׁרוּתִי לְהִשְׁתַּחְרֵר מְעַט"...
אַךְ אָז עָלְתָה בְּדַעְתִּי מַחְשָׁבָה: הֵן אִם הָיִיתִי מְשֻׁרֶת (לֹא עֶבֶד! אֶלָּא מְשֻׁרֶת) אֵצֶל אָדוֹן, הֲרֵי גַּם אִם הָיִיתִי מַתְמִשׁ עִקֵּב הָעֲבוֹדָה שֶׁבְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם הִתְפַּלַּלְתִּי בְּכָל כֹּחִי וְצִעֲקְתִּי "בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ", בְּהַגִּיעַ מוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשֶׁכֻּלָּם מַגִּיעִים הַבַּיְתָה, מִתְיַשְּׁבִים לְיַד הַשֻּׁלְחָן וְיֵשׁ צֹרֶךְ לְהַגִּישׁ לִפְנֵיהֶם אֹכֶל וּשְׁתִיָּה, לֹא הָיְתָה לִי כָּל בְּרֵרָה אַחֶרֶת אֶלָּא לַעֲשׂוֹת אֶת הַמֻּטָּל עָלַי! כֵּיצַד? חוֹטְפִים מַשֶּׁהוּ לֶאֱכֹל, וּמִיָּד לָעֲבוֹדָה! עֲיֵפוּת אֵינָהּ פּוֹטֶרֶת מֵעֲבוֹדָה, שֶׁהֲרֵי לֹא קִבַּלְנוּ שָׂטַר שִׁחְרוּר!
וְכָךְ, מֵהֵיכִי תֵּיתֵי לְהַרְגִּישׁ בְּמוֹצָאֵי יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁגָּמַרְתִּי אֶת הָעֲבוֹדָה, שֶׁ'יָרַד הַלַּחַץ', כָּךְ שֶׁאִם אֶרְצֶה - אַמְשִׁיךְ, וְאִם לֹא - לֹא אַמְשִׁיךְ?! מִי שִׁחְרֵר אוֹתְךָ?! וְאִם אַף עַל פִּי כֵן מַרְגִּישׁ אַתָּה תְּחוּשָׁה שֶׁל "שִׁחְרוּר", אוֹת הוּא כִּי אַף פַּעַם לֹא חָשַׁתָּ שֶׁבְּעֶצֶם הִנְּךָ עֶבֶד ה'.
כָּל מַאֲמַצֵּינוּ בִּתְפִלַּת יוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא נוֹעֲדוּ אֶלָּא לְהַשִּׂיג שָׁנָה טוֹבָה! סוֹף כָּל סוֹף אָנוּ מַאֲמִינִים וְיוֹדְעִים שֶׁלְּלֹא כַּפָּרַת יוֹם הַכִּפּוּרִים הַצַּ'קִים עֲלוּלִים לַחֲזוֹר, וּכְמוֹ כֵן בְּרִיאוּתָם שֶׁל יְלָדֵינוּ מֻטֶּלֶת בְּסַכָּנָה! אִם אֲנִי הוּא זֶה שֶׁרָצִיתִי לְהִתְפַּלֵּל, אֲנִי הוּא זֶה שֶׁרָצִיתִי לְצַעֵק - הַכֹּל "אֲנִי"! לָכֵן כְּשֶׁעָבַר יוֹם כִּפּוּר – תְּחוּשָׁתִי הִיא שֶׁהָעֲבוֹדָה הִסְתַּיְּמָה וְנִתַּן לָנוּחַ!
אַךְ אִם הָיֵינוּ חָשִׁים שֶׁאָנוּ עֲבָדִים, הָיֵינוּ מְבִינִים שֶׁאֲדוֹנֵנוּ עֲדַיִן לֹא שִׁחְרֵר אוֹתָנוּ! לֹא קִבַּלְנוּ גֵּט שִׁחְרוּר! וְזֶהוּ הֶבְדֵּל עָצוּם! ע"כ.
הוּא הַדִּין לְעִנְיָנֵנוּ, גַּם בְּבֵין הַזְּמַנִּים עַבְדֵי ה' אָנוּ, אֵינֶנּוּ פּוֹרְקִים חַס וְשָׁלוֹם עֹלּוֹ וְחַיָּבִים אָנוּ בְּכָל מִצְוֹוֹת הַתּוֹרָה. וְזֶה שֶׁאָנוּ מְמַעֲטִים בְּסִדְרֵי הַלִּמּוּד כְּדֵי לְהַחֲלִיף כֹּחַ אֵינוֹ סִבָּה שֶׁנָּקֵל רֹאשׁ בַּתְּפִלָּה, אַדְרַבָּה, כֵּיוָן שֶׁאָנוּ לוֹמְדִים פָּחוֹת חֲשׁוּפִים אָנוּ יוֹתֵר לְהַשְׁפָּעוֹת חִיצוֹנִיּוֹת וּלְמִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר וְחַיָּבִים אָנוּ לְהִתְחַזֵּק יוֹתֵר בִּתְפִלָּה שֶׁכֵּלָה יִרְאַת שָׁמַיִם, שֶׁתִּהְיֶה חוֹמַת מָגֵן בַּעֲדֵנוּ. וּבִפְרָט בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית עָלֵינוּ לְהִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי, כְּמוֹ שֶׁהִזְהִירָנוּ הַחָסֶד לַאֲלָפִים (הַמּוּבָא בְּפֶרֶק א): "וּמֵאַחַר שֶׁבִּתְחִלַּת הַיּוֹם תְּקִפּוּ יִצְרוֹ, אַךְ בּוֹ יָשׁוּב יַהֲפֹךְ יָדוֹ כָּל הַיּוֹם, מֵרָעָה אֶל רָעָה יֵצֵא וְיִתְגַּבֵּר עָלָיו יִצְרוֹ וְיַעֲשֶׂה בּוֹ אֶת אֲשֶׁר זָמַם, כִּי עֲבֵרָה גּוֹרֶרֶת עֲבֵרָה, וְאָמְרֵי אֵינָשֵׁי מִן הַשַּׁחַר נִרְאֶה טוּב הַיּוֹם".

ב. אָמְרוּ חֲזַ"ל (חֲגִיגָה ט:) "מְעָוֹת לֹא יוּכַל לִתְקֹן, זֶה שֶׁבִּטֵּל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית אוֹ קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית..." וְהִנֵּה בְּבִטּוּל קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁקְּרָאוּהוּ מְעָוֹת, הֲרֵי קָאֵי גַּם אִם בְּאֹנֶס אַחַר זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע. וּמַעֲתָּה כַּמָּה יִגְדַּל הַמְּעָוֹת אִם קוֹבֵעַ עַצְמוֹ מִלְּכַתְּחִלָּה לְבַטֵּל קְרִיאַת שְׁמַע כַּמָּה יָמִים, וְכָל שֶׁכֵּן אִם קוֹבֵעַ עַצְמוֹ מִלְּכַתְּחִלָּה לְבַטֵּל זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל תְּקוּפַת בֵּין הַזְּמַנִּים (הַגְּאוֹן רַבִּי אַהֲרֹן קוֹטְלֶר זצ"ל בְּמִשְׁנַת אַהֲרֹן ח"א עמ' עז).

לְסִיּוּם שַׁעַר זֶה:

יֵשׁ מִן הָעִנְיָן לְהִתְיַחֵס כָּאן לַטַּעֲנָה שֶׁכֵּיוָן שֶׁקָּשֶׁה מְאֹד לְהַתְמִיד לְאֹרֶךְ זְמַן בְּהַנְהָגָה זוֹ שֶׁל הִתְנַבְּרוּת כַּאֲרִי בְּקִימָה בַּבֹּקֶר אֵין כְּדַאי כְּלָל לְהַתְחִיל לְהִשְׁתַּדֵּל בְּזֶה.

וְעַל כָּךְ נָבִיא אֶת דִּבְרֵי הֶחָפֵץ חַיִּים בְּסֵפֶר שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן בַּהַקְדָּמָה: לְעִנְיַן טַעֲנַת הַיֵּצֶר [שֶׁאֵין כְּדַאי לְהִתְאַמֵּץ בְּעִנְיַן שְׁמִירַת הַלָּשׁוֹן כֵּיוָן] שֶׁלֹּא יִמְשֹׁךְ הַדָּבָר יוֹתֵר מִיּוֹם אוֹ יוֹמַיִם, יָשִׁיב לוֹ: לוּ יְהִי כִּדְבָרֶיךָ, וְכִי בִּשְׁבִיל זֶה צָרִיךְ לְהִתְרַפּוֹת מִזֶּה? הֲלֹא יָדוּעַ הוּא כִּי כַּאֲשֶׁר יֵלֵךְ, יִהְיֶה מִי שֶׁיִּהְיֶה, אֶפְלוּ עָשִׁיר גָּדוֹל, וְכָל שֶׁכֵּן עָנִי, עַל שִׂפַּת הַיָּם וְיִרְאֶה שֶׁפְּלָטַ הַיָּם אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, הַאִם יַתִּיר לְנַפְשׁוֹ מִלְּהִתְרַפּוֹת מִלְּלַקְטָן, מִסִּבַּת דָּבָר שֶׁלֹּא יִמְשֹׁךְ זְמַן לְקִיטָתָן רַק עַל אֵיזֶה שָׁעוֹת, וּלְכָל הַיּוֹתֵר יוֹם אֶחָד? דְּזֶה אֵין שַׁיָּךְ רַק בְּדָבָר פָּחוּת וְנִבְזֶה, לֹא כֵן בַּאֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, הַיְקָרִים מְאֹד בְּשָׁוְיָן, אֲשֶׁר כָּל רֵגַע וְרֵגַע אֲשֶׁר יְלַקְּטֵם וְיִתְפַּשֵּׂם תַּחַת יָדוֹ שָׁוֶה יוֹתֵר מִמַּאֲה יָמִים אֲשֶׁר יְלַקֵּט דְּבָרִים פְּחוּתִים וְכוּ'. עכ"ל.

וְכֵן הַדָּבָר מַמָּשׁ בְּעִנְיָנֵנוּ, כֵּיוָן שֶׁכָּל הַצְלָחָתוֹ שֶׁל הָאָדָם בְּרוּחָנִיּוּת וּבְגַשְׁמִיּוּת תְּלוּיָה בְּהִתְנַבְּרוּת עַל יִצְרוֹ לְקִימָה שֶׁל שַׁחֲרִית כַּמּוּבָא לְעֵיל (פֶּרֶק א, ב וּפֶרֶק ז, ד) מִדִּבְרֵי הַחֶסֶד לְאַלְפִים וְהַיְעָרוֹת דְּבַשׁ וְעוֹד.

עוֹד אוֹמֵר הֶחָפֵץ חַיִּים שָׁם: וְשָׁמַעְתִּי בְּשֵׁם גָּאוֹן אֶחָד, שֶׁשָּׁאַל אָדָם אוֹתוֹ, אִם לֹא כְּדַאי בְּרֹב הַתְּפִלָּה וְהוּא עוֹמֵד בְּסוֹף הַתְּפִלָּה, בְּאֵיזֶה אֹפֶן יְעוֹרֵר אֶת נַפְשׁוֹ לְהַתְחִיל לְכַוֵּן. וְהֵשִׁיבוֹ, מָשָׁל לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה? לְתִינֹקֶת אַחַת שֶׁעָמְדָה עַל הַשּׁוּק בְּסַל גָּדוֹל שֶׁל יָרָקוֹת לִמְכֹּר, וּפָגַע בָּהּ אָדָם אֶחָד וְהִתְחִיל לַחֲטֹף מֵהַסַּל, וְנִבְהֲלָה וְלֹא יָדְעָה שׁוּם עֵצָה אֵיךְ לַעֲשׂוֹת. פִּקֵּחַ אֶחָד עָמַד לְמֻרְחוֹק, אָמַר לָהּ מַה תַּעֲמְדִי? עַל מַה תַּמְתִּינִי עַד שֶׁיַּחֲטֹף כֻּלּוֹ? הִנֵּה הוּא חוֹטֵף, גַּם אַתְּ חִטְפִי, וְכָל מַה שֶּׁיַּעֲלֶה בְּיָדֵךְ יִהְיֶה שֶׁלָּךְ. כֵּן הַדִּבּוּר מַמָּשׁ בְּעִנְיַן הַתְּפִלָּה. הִנֵּה הַיֵּצֶר מִתְגַּבֵּר עַל הָאָדָם וּמַפִּיל עָלָיו עַצְלוּת וּמַחְשָׁבוֹת זָרוֹת, עַד שֶׁעַל יְדֵי זֶה לֹא כִּוֵּן בְּכַמָּה וְכַמָּה בְּרָכוֹת מֵהַתְּפִלָּה, גַּם אַתָּה חֲטֹף וְזָרֵז אֶת עַצְמְךָ בְּכָל כֹּחֲךָ לְכַוֵּן בַּבְּרָכוֹת אֲשֶׁר עֲדַיִן הֵם לְפָנֶיךָ וְכוּ'. עכ"ל.

וְגַם מִדָּבָר זֶה יֵשׁ לִלְמֹד לְעִנְיָנֵנוּ, הַיֵּצֶר נִצָּחֵךְ בְּיוֹם זֶה וּמָנַע מִמְּךָ לְהִתְגַּבֵּר כַּאֲרִי בְּקִימָה שֶׁל שַׁחֲרִית לַעֲבוֹדַת הַשֵּׁם, אַתָּה עֲמֹד וְהִתְחַזֵּק נָגְדּוֹ לְמָחָר לְנַצְּחוֹ. וַאֲפִלּוּ אִם חַס וְשָׁלוֹם

יִתְרַמִּי שֶׁיְּנַצֲחֵךְ עוֹד הַפַּעַם, אַף עַל פִּי כֵן חָזוֹר וְהִתְחַזֵּק נָגְדּוֹ לְהִלָּחֵם אִתּוֹ, וּבְוַדַּאי יַעֲזֹרְךָ הַקָּבָ"ה, שֶׁתִּהְיֶה גַּם כֵּן מֵהַמְנַצְּחִים, כִּי הַבָּא לְהִטָּהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ.

וְכֵן אִם נִצַּח אוֹתְךָ יֵצֶר הָרַע בַּבֹּקֶר וּמָנַע מִמְּךָ לָקוּם כַּאֲרִי וּלְהִתְפַּלֵּל כַּהֹגֶן, אַל תִּפֹּל בְּרוּחֲךָ, תְּפֹס מַה שֶּׁבְּיָדְךָ לִתְפֹּס וְאַל תִּתֵּן זְמָמוֹ בְּיָדוֹ לְקַלְקֵל וּלְהַשְׁבִּית אֶת כָּל הַיּוֹם שֶׁלְּפָנֶיךָ, דְּאֵין דָּבָר שֶׁעוֹמֵד בִּפְנֵי הִתְּשׁוּבָה. חֲטֹף כְּכָל שֶׁתּוּכַל, וְכַאֲמוּר הַבָּא לְהִטָּהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ, וּלְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא.

שער הכנה לתפלה - פתח דבר

כְּרֵם זֵלֶת לִבְנֵי אָדָם אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁעוֹמְדִים בְּרוּמוֹ שֶׁל עוֹלָם [כְּגוֹן תְּפִלָּה שֶׁעוֹלָה לְמַעְלָה. רַשִׁ"י] וּבְנֵי אָדָם מְזַלְזְלִין בָּהֶן (בְּרָכוֹת ו:).

חֲזַ"ל מַגְדִּירִים בְּמַאֲמָר זֶה אֶת מַעֲלַת הַתְּפִלָּה וְאֶת יַחֲסֵנוּ כְּלַפֶּיהָ. אֶת עִנְיַן הַתְּפִלָּה הֵם מַגְדִּירִים כְּדָבָר חָשׁוּב וְנִשְׂגָּב בְּיוֹתֵר, וְאֶת יַחֲסֵנוּ כְּלַפֶּיהָ כְּיַחַס שֶׁל מִי שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר בַּחֲשִׁיבוּת הַדָּבָר וּמְזַלְזֵל בּוֹ.

לַתְּפִלָּה צְדָדִים וַחֲלָקִים שׁוֹנִים, עֶרְכָּהּ, כֹּחָהּ, סְגֻלָּתָהּ, עִנְיָנֶיהָ, פֵּרוּשֶׁיהָ כַּוָּנוֹתֶיהָ וְעוֹד. אַךְ קַיָּם פֶּתַח וְשַׁעַר דַּרְכּוֹ נִכְנָסִים לְכָל חֲלָקֶיהָ וְעִנְיָנֶיהָ.

פֶּתַח זֶה הוּא הֲכָנָה לַתְּפִלָּה, אֲשֶׁר בְּהֵעָדְרָהּ נֶחְשָׁבִים אָנוּ כְּעוֹמְדִים מִחוּץ לְאַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ, צוֹעֲקִים וְצוֹוְחִים וְשׁוֹמֵעַ אָיִן..." (שְׁעָרִים בִּתְפִלָּה, רַבִּי שִׁמְשׁוֹן פִּינְקוּס זצ"ל). הַפֶּתַח נֶעֱלָם מֵעֵינֵי רַבִּים וְהוּא בַּעֲוֹונוֹתֵינוּ הָרַבִּים בִּבְחִינַת "מֵת מִצְוָה".

פֶּתַח זֶה בָּא הַסֵּפֶר לְגַלּוֹת
וּלְהָאִיר בְּאוֹר יְקָרוֹת
וְעַל יְדֵי כָּךְ יָבוֹא בּוֹ כָּל דּוֹרֵשׁ וּמְבַקֵּשׁ
שֶׁאֶת קִרְבַת אֱלֹקִים, בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים
חָפֵץ וּמְחַפֵּשׂ.

פרק א - הכנה לתפלה – מהי?

א. שָׂח לִי אֶחָד מִקְּרוֹבַי, לִפְנֵי מִסְפַּר חֳדָשִׁים הֻצְרַכְתִּי לְשׂוֹחֵחַ בַּטֶּלֶפוֹן עִם אֶחָד מִגְּדוֹלֵי הַדּוֹר שְׁלִיטָ"א. הִתְרַגְּשׁוּת רַבָּה אֲחָזָה בִּי וּמַחְשָׁבוֹת רַבּוֹת חָלְפוּ בְּרֹאשִׁי, אִם יִשְׁאַל אוֹתִי כָּךְ מָה אֹמַר לוֹ, וְאִם יֹאמַר לְהֵפֶךְ – אֹמַר לוֹ שֶׁאֵין הַדָּבָר מְסֻתָּדֵר עִם פְּרָט מְסֻיָּם הַיָּדוּעַ לִי, וְכֵן הָלְאָה וְהָלְאָה. אֵיךְ אֶתְמַצֵּת אֶת דְּבָרַי? אֵיךְ אַתְחִיל אֶת הַשִּׂיחָה וְאֵיךְ אֲסַיֵּם אוֹתָהּ? דֹּפֶק לִבִּי הוּאַץ עַד שֶׁכָּל מִי שֶׁרָאָה אוֹתִי חֵשׁ בַּעֲלִיל שֶׁמִּתְחוֹלֵל בְּקִרְבִּי מַשֶּׁהוּ מְאֹד לֹא שִׁגְרָתִי.

הִגַּעְתִּי לְמַסְקָנָה שֶׁאֲנִי מַכְרָח לִרְשֹׁם מֵרֹאשׁ אֶת כָּל פִּרְטֵי הַשְּׁאֵלָה שֶׁבִּרְצוֹנִי לִשְׁאֹל, אַחֶרֶת לֹא אוּכַל לְהַצִּיגָהּ כִּדְבָעֵי וּפְרָטִים קְטַנִּים יִפְרְחוּ מִזִּכְרוֹנִי מֵרֹב הִתְרַגְּשׁוּת.
לַמְרוֹת הַכֹּל, בְּשִׁעַת הַשִּׂיחָה הַהִתְרַגְּשׁוּת הָיְתָה כֹּה גְּדוֹלָה וְהֶחְסַרְתִּי פְּרָט מְסָיָם. הִרְגַּשְׁתִּי שֶׁלּוּלֵא הַחֹם הָאֲבָהִי שֶׁהוּא עָטַף אוֹתִי בּוֹ וְשֶׁהִרְגִּיעַ אוֹתִי לֹא יָכֹלְתִּי לִשְׁאֹל דָּבָר שָׁלֵם.
אִלּוּ הָיִיתִי מְדַבֵּר עִם אוֹתוֹ גָּדוֹל בְּבֵיתוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים, הַהִתְרַגְּשׁוּת הָיְתָה גְּדוֹלָה פִּי כַּמָּה (כְּפִי שֶׁכָּבָר קָרָה מִסְפָּר פְּעָמִים). הִתְפַּלֵּאתִי מְאֹד עַל עַצְמִי, הֲלֹא אֵינֶנִּי טִפּוּס רַגְשָׁן וְחַשְׁשָׁן, וּבְשֶׁל מָה בָּא כָּל הַסַּעַר הַזֶּה. הַמַּסְקָנָה אֵלֶיהָ הִגַּעְתִּי הָיְתָה מְאֻלֶּפֶת מְאֹד: יֵשׁ לִי מִפָּנָיו "יִרְאַת הָרוֹמְמוּת", וְהִיא נוֹבַעַת מִידִיעָה וְהַעֲרָכָה שִׂכְלִית (כְּפִי כֹּחַ שִׂכְלִי) שֶׁחָדְרָה עָמֹק לְתוֹדָעָתִי, יְדִיעָה וְהַעֲרָכָה אֶת גֹּדֶל עֶרְכּוֹ בְּגַלַּל עֲמָלוֹ בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה יוֹמָם וָלַיִל, וְאֶת עַצְמָם מַעֲשָׂיו הַטּוֹבִים וְכוּ', וְזֶה מַה שֶּׁחוֹלֵל אֶת הַסַּעַר הַזֶּה.
אַחַר הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, נָתַתִּי אֶת לִבִּי לָתוּר וְלִדְרֹשׁ מַדּוּעַ אֵינֶנִּי חָשׁ כָּךְ לֹא בִּזְמַן הַתְּפִלָּה וְלֹא קֹדֶם לָכֵן בְּהַגִּיעַ זְמַנָּהּ.
וּמָצָאתִי שֶׁחֲסֵרִים לִי שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים:

א] יְדִיעָה עַד כְּדֵי תְּחוּשָׁה בְּפֹעַל שֶׁבַּתְּפִלָּה אֲנִי מְדַבֵּר אֶל הַבּוֹרֵא וְהוּא מַאֲזִין לִדְבָרַי, וּכְמוֹ לְהַבְדִּיל הַתְּחוּשָׁה שֶׁהָיְתָה לִי כְּשֶׁקִּימְתִּי אֶת הַשִּׂיחָה הַטֶּלֶפוֹנִית הַנִּזְכֶּרֶת (זֶה שֶׁהַבּוֹרֵא אֵינוֹ מְדַבֵּר וּמַשִּׂיב לִי אֵינוֹ צָרִיךְ לִגְרֹעַ בַּתְּחוּשָׁה בְּפֹעַל שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר אֵלָיו, כְּשֵׁם שֶׁאִם הָיוּ אוֹמְרִים לִי בְּשִׂיחָה טֶלֶפוֹנִית שֶׁזֶּה שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר אֵלָיו אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר וְלַעֲנוֹת כְּעֵת אַף הוּא מְעַנְיֵן לִשְׁמֹעַ אוֹתִי, הָיִיתִי מֵבִין זֹאת וּמַמְשִׁיךְ לְדַבֵּר עִם אוֹתָהּ עֲצֶמֶת תְּחוּשָׁה בְּפֹעַל כֵּיוָן שֶׁהָיְתָה לִי יְדִיעָה שִׂכְלִית בְּרוּרָה שֶׁיֵּשׁ מִי שֶׁשּׁוֹמֵעַ אוֹתִי).

ב] יְדִיעָה בְּרוּרָה שֶׁבַּתְּפִלָּה הַבּוֹרֵא נִמְצָא כִּבְיָכוֹל עַל יָדִי וַאֲנִי מְדַבֵּר אֵלָיו כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ. מַטָּרַת יְדִיעָה זוֹ הִיא לְעוֹרֵר בִּי אֶת הַתְּחוּשָׁה בְּפֹעַל שֶׁאֲנִי עוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּבָ"ה שֶׁמְּלֹא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ וּמְדַבֵּר עִמּוֹ מַמָּשׁ, וְלָכֵן אֲנִי מְחֻיָּב לְעָמֹד בְּכֹבֶד רֹאשׁ בְּאֵימָה וָפַחַד לְכָל הַפָּחוֹת כְּעוֹמֵד לִפְנֵי מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם. יְדִיעָה זוֹ תָּבִיא לִי גַּם תּוֹעֶלֶת עֲצוּמָה, שֶׁעַל יָדָהּ תִּהְיֶה לִי תּוֹסֶפֶת כַּוָּנָה בַּתְּפִלָּה, כֵּיוָן שֶׁאָבִין וְאַרְגִּישׁ שֶׁלַּמְרוֹת שֶׁאֵינֶנִּי רוֹאֶה אֶת הַבּוֹרֵא שֶׁאֲנִי מְדַבֵּר אֵלָיו הוּא נִמְצָא לְיָדִי, אֶלָּא שֶׁעֵינַי עֲצוּמוֹת כִּבְיָכוֹל.

ג] בְּטָחוֹן אֲמִתִּי וּמָלֵא שֶׁהַבּוֹרֵא שֶׁכָּעֵת אֲנִי בָּא לְדַבֵּר אֵלָיו הוּא זֶה שֶׁמַּשְׁגִּיחַ עָלַי בְּפֹעַל בְּכָל עֵת וְדוֹאֵג לְכָל צָרְכֵי גַּם כְּשֶׁאֵינֶנִּי מַכִּיר בְּחֶסְרוֹנָם וּנְחִיצוּתָם, וְהוּא חָפֵץ בְּטוֹבָתִי וּבְהַצְלָחָתִי יוֹתֵר מִכָּל קְרוֹבַי וְאוֹהֲבַי, וְאַף יוֹתֵר מִמֶּנִּי עַצְמִי. וְהֶחְשׁוּב מִכָּל, שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ לַעֲשׂוֹת כָּל אֲשֶׁר יַחְפֹּץ, וְכָל הַנַּעֲשֶׂה לְלֹא יוֹצֵא מִן הַכְּלָל נוֹבֵעַ מִכֹּחוֹ הוּא (עַיֵּן בְּחוֹבוֹת הַלְּבָבוֹת שַׁעַר הַבִּטָּחוֹן).

ב. בְּאֶמְצָעוּת דְּבָרִים אֵלּוּ מִתְבָּרֵר לָנוּ: חוּשׁ הָרְאִיָּה וְהַשְׁמִיעָה אֵינָם הַכֵּלִים הַיְחִידִים שֶׁבְּאֶמְצָעוּתָם נִתָּן לְהַבְחִין אִם מִישֶׁהוּ נוֹסֵף נִמְצָא כָּעֵת עַל יָדִי. יֵשׁ כְּלִי נוֹסֵף הֶחָשׁוּב מִכָּל הַחוּשִׁים וְהוּא "הַשֵּׂכֶל". עַל יְדֵי יְדִיעָה בְּרוּרָה שֶׁאֲקַבֵּל מִגּוֹרֵם חִיצוֹנִי, יִתְבָּרֵר לִי שֶׁיֵּשׁ בַּחֶדֶר מִישֶׁהוּ נוֹסֵף גַּם אִם לֹא רָאִיתִי, שָׁמַעְתִּי אוֹ מִשֻּׁשְׁתִּי אוֹתוֹ בְּפֹעַל.

וְנַמְחִישׁ זֹאת: כְּשֶׁמּוֹדִיעִים לְאָדָם שֶׁעוֹמֵד לִפֹּל עָלָיו דָּבָר מָה, הוּא בּוֹרֵחַ מִיָּד הַצִּדָּה אוֹ עוֹשֶׂה תְּנוּעָה שֶׁל הִתְגּוֹנְנוּת בְּיָדָיו, וְאַף שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אוֹ שׁוֹמֵעַ שֶׁהַחֵפֶץ עוֹמֵד לִפֹּל, הַיְדִיעָה עַצְמָהּ מַקְפִּיצָה אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ כְּאִלּוּ רָאָה בְּעֵינָיו שֶׁהַחֵפֶץ נוֹטֶה לִפֹּל עָלָיו.

כֹּחַ הַשֵּׂכֶל שֶׁנָּתַן לָנוּ הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּבִזְכוּתוֹ כָּל אֶחָד מֵאִתָּנוּ נִקְרָא "בַּר דַּעַת", מַבְדִּיל אוֹתָנוּ מֵהַבְּהֵמוֹת. עַל יָדוֹ יְכוֹלִים אָנוּ לִפְעֹל לֹא רַק עַל פִּי מַרְאֵה עֵינֵינוּ וּשְׁמִיעַת אָזְנֵינוּ, שֶׁלֹּא כִּבְהֵמָה שֶׁעֲלוּלָה לֶאֱכֹל סַם הַמָּוֶת בִּגְלַל מַרְאֵה עֵינַיִם וְטַעַם עָרֵב.

לָכֵן גַּם יְכוֹלִים אָנוּ עִם כֹּחַ הַשֵּׂכֶל וְהַמַּחְשָׁבָה לָחוּשׁ בְּפֹעַל אֶת מְצִיאוּת הַשֵּׁם בְּקִרְבֵּנוּ וּלְדַבֵּר עִמּוֹ כְּדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, אַף שֶׁחוּשׁ הָרְאִיָּה וְהַשְׁמִיעָה אֵינָם חָשִׁים בָּזֶה.

בְּפֶרֶק ג' נִרְאֶה כֵּיצַד נִתָּן עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת וּמַחְשָׁבָה לָחוּשׁ מַמָּשׁ אֶת מְצִיאוּת הַשֵּׁם.

פרק ב - החיוב מדינא להתכונן לתפלה

א. שֻׁלְחָן עָרוּךְ אוֹרַח חַיִּים סי' צג: יִשְׁהֶה שָׁעָה אַחַת קֹדֶם שֶׁיִּקּוּם לְהִתְפַּלֵּל כְּדֵי שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַמָּקוֹם וְכוּ'. כָּתַב עַל זֶה הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה: וּמֵיהוּ, זֶה לַחֲסִידִים, וְלִשְׁאַר הָעָם דַּי בְּשָׁעָה מוּעֶטֶת שֶׁיִּשְׁהֶא קֹדֶם שֶׁיַּתְחִיל, שֶׁהוּא כְּדֵי הִלּוּךְ ח' טְפָחִים. וּבְסִימָן צ ס"ק סב כָּתַב הַמִּשְׁנָה בְּרוּרָה: יִשְׁהֶא שִׁעוּר וְכוּ'. כְּדֵי שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ עָלָיו וְיִתְפַּלֵּל בְּכַוָּנָה, כִּי כְּשֶׁיִּתְפַּלֵּל תֵּכֶף בִּכְנִיסָתוֹ פִּתְאֹם, אֵין דַּעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת עָלָיו.

ב. עַל עִנְיָן זֶה כּוֹתֵב הַגְּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה וולְבֶּה זְכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בַּסֵּפֶר עֲלֵי שׁוּר (ח"ב שַׁעַר ג, וַעַד רִאשׁוֹן): כָּתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּסֵפֶר הַיִּרְאָה: "וְיָבֹא לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְאוֹמֵר בִּכְנִיסָתוֹ: "וַאֲנִי בְּרֹב חַסְדְּךָ אָבוֹא בֵיתֶךָ" וְכוּ'. וְיֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ... וְיֵשֵׁב וְלֹא יִפְתַּח פִּיו עַד שֶׁיִּשְׁהֶה מְעַט. וְיִשְׁיֵב אֶל לִבּוֹ לִפָּנֵי מִי הוּא יוֹשֵׁב, וּמִי שׁוֹמֵעַ דְּבָרָיו. וְאָז יִלְבַּשׁ חֲרָדָה וְאֵימָה וְזִיעַ וּרְתֵת וְיִפְתַּח תְּפִלָּתוֹ עַל הַסֵּדֶר".

וְכָךְ כָּתַב הָרַמְבַּ"ם: "כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה? שֶׁיְּפַנֶּה אֶת לִבּוֹ מִכָּל הַמַּחְשָׁבוֹת וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל בְּנַחַת וְתַחֲנוּנִים וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ כְּמִי שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא מַשָּׂאוֹ וּמַשְׁלִיכוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ... חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הַתְּפִלָּה כוּ'." (הִלְכוֹת תְּפִלָּה ד, טז). הֲרֵי

חֲסִידוֹתָם שֶׁל הַחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיְתָה שֶׁשָּׁהוּ שָׁעָה שְׁלֵמָה, אֲבָל לִשְׁהוֹת מְעַט לִפְנֵי וְאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הִיא הֲלָכָה לְדוֹרוֹת!

כַּמָּה זֶה "מְעַט"? חָמֵשׁ דַּקּוֹת יִהְיֶה הַרְבֵּה. וְהַשּׁוֹהֶה לִפְנֵי הַתְּפִלָּה דַּקָּה אַחַת מַמָּשׁ, וְיֵשֵׁב בְּשֶׁקֶט עַל מְקוֹמוֹ, מֻרְכָּז בְּעַצְמוֹ וּבַתְּפִלָּה שֶׁהוּא עוֹמֵד לְהִתְפַּלֵּל, יִרְאֶה נִפְלָאוֹת אֵיךְ דַּקָּה זוֹ עָלוּלָה לְהַשְׁפִּיעַ עַל כָּל תְּפִלָּתוֹ.

אֲנַחְנוּ רְדוּפִים מְאֹד מִקֶּצֶב הַחַיִּים הַמּוֹדֶרְנִיִּים שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ לְהֵעָשׂוֹת בְּמְהִירוּת. בְּאֹכֶל וּבְשִׂיחַת רֵעִים אָנוּ מַאֲרִיכִים לְמַדַּי, אֲבָל בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית אָנוּ לְחוּצִים, כָּל אֶחָד מִמַּהֵר לַעֲבוֹדָתוֹ, זֶה בְּכֹה וְזֶה בְּכֹה, וּבְקֹשִׁי רַב אָנוּ יְכוֹלִים לְהִתְרַגֵּל בִּתְפִלָּה מְתוּנָה, וַאֲפִלּוּ דַּקָּה אַחַת יְקָרָה לָנוּ. לָכֵן אֲפִלּוּ דַּקָּה זוֹ שֶׁל שְׁהִיָּה לִפְנֵי הַתְּפִלָּה עוֹלָה לָנוּ בְּמַאֲמָץ וּמַאֲבָק. אַךְ אֵין לְוַותֵּר עָלֶיהָ.

וְהַתְּפִלָּה עַצְמָהּ צְרִיכָה לִהְיוֹת "בְּנַחַת וּבְתַחֲנוּנִים". גַּם תַּלְמִיד חָכָם אֲשֶׁר תּוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ אַל יִסְמֹךְ עַל תּוֹרָתוֹ לְמַהֵר בִּתְפִלָּתוֹ. כְּבָר דִּבְּרוּ אֲמוּרִים בָּזֶה בַּשַּׁעַר הָרִאשׁוֹן בְּמַעֲרֶכֶת הַתּוֹרָה בְּפֶרֶק "תּוֹרָה וּתְפִלָּה". גַּם הַמִּתְפַּלֵּל בְּבֵית הַכְּנֶסֶת עִם בַּעֲלֵי בָּתִּים לֹא יְמַהֵר בִּתְפִלָּתוֹ כְּדֵי לְהַגִּיעַ עִם הַצִּבּוּר לַתְּפִלָּה בְּלַחַשׁ, אֶלָּא יַתְחִיל הוּא תְּפִלָּתוֹ קֹדֶם הַתְחָלַת הַצִּבּוּר, וְיַקְדִּים אֶת עַצְמוֹ כָּל כָּךְ עַד שֶׁיּוּכַל לְהִתְפַּלֵּל בָּנַחַת בְּלִי דְּלּוּגִים וְיַגִּיעַ בְּיַחַד עִם הַצִּבּוּר לְבִרְכַת "גָּאַל יִשְׂרָאֵל". וְיִתָּכֵן שֶׁיִּהְיֶה מִן הַהֶכְרֵחַ לְקוּם מֻקְדָּם, וּכְדֵי לְקוּם מֻקְדָּם יִהְיֶה מִן הַהֶכְרֵחַ לִשְׁכַּב לִישׁוֹן מֻקְדָּם. נִמְצָא שֶׁהַהֲכָנָה לִתְפִלָּה מַתְחִילָה בָּעֶרֶב, שֶׁלֹּא לְאַחֵר אֶת זְמַן הַשְׁכִּיבָה.

הֲרֵי: שְׁכִיבָה בַּזְּמַן, קִימָה מֻקְדֶּמֶת כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל בְּנַחַת, וּשְׁהִיָּה לְכָל הַפָּחוֹת דַּקָּה אַחַת לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, מִלְּבַד שְׁאַר הַהֲכָנוֹת בְּעֵת הַקִּימָה – הֵן הֵן הַהַנְהָגוֹת לְמַעֲשֶׂה הַמְחֻיָּבוֹת מִ"תְּפִלָּה בְּנַחַת", וּבָהֶן עָלֵינוּ לְהִתְלַמֵּד.

ג. כָּתַב הַגָּאוֹן הָרַב שִׁמְשׁוֹן פִּינְקוּס זצ"ל בְּסִפְרוֹ שְׁעָרִים בִּתְפִלָּה: יְסוֹד הַכַּוָּנָה וְזַכּוּת הַלֵּב בַּתְּפִלָּה תְּלוּיִים בַּהֲכָנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, וְכֵן כָּתַב הָרַמְבָּ"ם, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה, שֶׁיְּפַנֶּה אֶת לִבּוֹ מִכָּל הַמַּחְשָׁבוֹת, וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשְּׁכִינָה, לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה כְּדֵי לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ. וּכְמוֹ כֵן בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ סִימָן צג, וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: יִשְׁהֶה שָׁעָה אַחַת קֹדֶם שֶׁיִּקּוּם לְהִתְפַּלֵּל כְּדֵי שֶׁיְּכַוֵּן לִבּוֹ לַמָּקוֹם.

וְהִנֵּה סֵדֶר זֶה דְּיִשְׁהֶה מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה, אֵינוֹ דִּבְרֵי מוּסָר וְהִתְעוֹרְרוּת אוֹ מִילֵי דַּחֲסִידוּתָא, אֶלָּא הֲלָכָה, שֶׁהֲרֵי הֵבִיאָהּ הָרַמְבָּ"ם בְּלָשׁוֹן כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה, וְכַוָּנָה עַצְמָהּ הִיא מִן הַדְּבָרִים הַמְעַכְּבִים הַתְּפִלָּה.

וְנִמְצָא הַמְאַחֵר לְבֵית הַכְּנֶסֶת בְּשַׁחֲרִית, וְחוֹטֵף אֶת הַטַּלִּית וְהַתְּפִלִּין וּמִתְפַּלֵּל בְּרִיצָה וּבְחִפָּזוֹן, אוֹ בְּמִנְחָה וּמַעֲרִיב הַמְמַהֵר לְתְפֹּס אֶת הַצִּבּוּר בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, הֲרֵי זֶה נֶגֶד הַהֲלָכָה, וּכְבָר מֵרֹאשׁ מַבְטָח לוֹ שֶׁלֹּא יַצְלִיחַ לְכַוֵּן, וּתְפִלָּתוֹ תְּהֵא שֶׁלֹּא כַּהֶגֶן.

כְּבָר גִּלּוּ לָנוּ חֲכָמִים שֶׁהַדֶּרֶךְ לַכַּוָּנָה הִיא רַק עַל יְדֵי שֶׁהִיָּה וְהִתְבּוֹנְנוּת לִפְנֵי הַתְּפִלָּה. וּמִתְבָּאֵר, שֶׁאִי אֶפְשָׁר לַעֲמֹד וְתֵכֶף לְהִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ הָעִנְיָן שֶׁעוֹסֵק בּוֹ, וְלִסְמֹךְ עַל כָּךְ שֶׁכְּבָר תָּבוֹא לוֹ הַכַּוָּנָה בְּמֶשֶׁךְ הַתְּפִלָּה. וְהָאָדָם שֶׁעוֹשֶׂה כָּךְ מִתְעַלֵּם מִדִּבְרֵי חֲכָמִים, וַאֲפִלּוּ אִם יִתְיַגֵּעַ לְכַוֵּן לֹא תַעֲלֶה בְיָדוֹ, שֶׁכְּבָר גִּלּוּ לָנוּ חֲכָמִים שֶׁהַדֶּרֶךְ לַכַּוָּנָה הִיא רַק עַל יְדֵי שֶׁהִיָּה וְהִתְבּוֹנְנוּת לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, וְכָל אֶחָד לְפִי עֶרֶךְ תְּפִלָּתוֹ כְּדִ צָרִיךְ לַהֲכָנָה.

חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים מֻחָמֶת עָצְמַת טָהֳרַת תְּפִלָּתָם הָיוּ זְקוּקִים לְשָׁעָה שְׁלֵמָה, וְאָנוּ כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּפִי עֶרְכּוֹ, אֲבָל בְּלֹא הֲכָנָה אֲפִלּוּ אִם יִתְעַקֵּשׁ וִידַרְבֵּן לִבּוֹ לְכַוֵּן, אוּלַי יַמְשִׁיךְ הַכַּוָּנָה לַחֲצִי בְּרָכָה אוֹ כֻּלָּהּ, אֲבָל לְכַוֵּן מֶשֶׁךְ כָּל הַתְּפִלָּה לֹא יוּכַל, שֶׁסּוֹף סוֹף חֻזְקַת מָרָא קַמָּא גּוֹבֶרֶת, וְתִכְבֹּשׁ הַלֵּב לָעִנְיָנִים שֶׁמִּתּוֹכָם עָמַד לְהִתְפַּלֵּל.

וְיֵשׁ בָּזֶה עוֹד הֲלָכוֹת, לֹא יַעֲמֹד לְהִתְפַּלֵּל מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְקַלּוּת רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי תּוֹרָה (הֲלָכָה פְּסוּקָה) וְשִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה, עַיֵּן שָׁם בְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ.

שֶׁכָּל אֵלּוּ הָעִנְיָנִים כּוֹבְשִׁים אֶת הַלֵּב וּמַטְרִידִים אֶת הַמַּחְשָׁבָה. וְהַלֵּב הַפָּנוּי לְתְפִלָּה הוּא דָּוְקָא הֶעָסוּק בְּשִׂמְחָה שֶׁל מִצְוָה וּבְדִבְרֵי תּוֹרָה, וּמִי הוּא זֶה שֶׁיִּתְעַלֵּם מִדִּבְרֵי חֵז"ל וְיַצְלִיחַ.

עַל יְדֵי הַהֲכָנָה מַשִּׂיג הָאָדָם אֶת הַקִּרְבָה לַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא הַנִּצְרֶכֶת לִדְבֵקוּת בַּתְּפִלָּה.

בַּהֲכִינוֹ אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי הַתְּפִלָּה גַּם הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְקָרֵב אֵלָיו. מִי שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּלִתִּי הֲכָנָה הֲרֵאוּיָה, הֲרֵי זֶה כְּצוֹעֵק אֶל הַמֶּלֶךְ, וְהַמֶּלֶךְ אֵינֶנּוּ בְּקִרְבָתוֹ, הוּא כְּבָר חָלַף הָלַךְ לוֹ.

הֲכָנָה מַכְנִיסָה אֶת הָאָדָם לְאַרְמוֹן הַמֶּלֶךְ. הַמִּתְפַּלֵּל בְּלֹא הֲכָנָה הֲרֵי הוּא כְּמִי שֶׁעוֹמֵד וְצוֹעֵק מִחוּץ לְפָלְטֵרִין שֶׁל מֶלֶךְ, וְהֵיאָךְ תִּשָּׁמַע צַעֲקָתוֹ. עַד כָּאן.

ד. אֵיכוּת הַמִּתְפַּלֵּל. כְּבָר מְבֹאָר בְּרז"ל (בְּרָכוֹת ל), חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְּלִים, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ אֶת לִבָּם לַמָּקוֹם. לֹא שֶׁתְּהִיֶּה תְּפִלָּתוֹ בַּעֲבוּר הֶרְגֵּלוֹ מִנְּעוּרָיו אֲשֶׁר בְּקוּמוֹ מִמִּטָּתוֹ מֻכְרָח הוּא לְהִתְפַּלֵּל וְהֶרְגֵּל עוֹשֶׂה אֶת שֶׁלּוֹ, כִּי הוּא לוֹבֵשׁ טַלִּית וּתְפִלִּין, וּפוֹתֵחַ אֶת פִּיו וְהַפֶּה דּוֹבֵר מֵעַצְמוֹ, כַּמָּה שֵׁמוֹת הַקְּדוֹשִׁים יוֹצְאִים מִן הַפֶּה שֶׁלֹּא בְּכַוָּנָה, בְּפִיו הוּא אוֹמֵר בָּרוּךְ אַתָּה ה', כְּמְדַבֵּר לְנוֹכֵחַ, וְאֵין אֱלֹקִים לְנֶגֶד עֵינָיו, וּבִשְׂפָתָיו הוּא אוֹמֵר: "שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָּמִיד" (תְּהִלִּים טז).

וְלָזֹאת הָיוּ מִתְנַהֲגִים לִהְיוֹת שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הַתְּפִלָּה, לַחֲשֹׁב עִם לִבּוֹ לִפְנֵי מִי יַעֲמֹד לְהִתְפַּלֵּל, הֲרֵי לִפְנֵי אֲדוֹן הָעוֹלָמִים וְיוֹצֵר הַנְּפָשׁוֹת, הַבּוֹחֵן כְּלָיוֹת וָלֵב, וְזוֹכֵר כָּל מַעֲשֵׂה עוֹלָם, מַעֲשֵׂי אִישׁ וּפְקֻדָּתוֹ וַעֲלִילוֹת מִצְעֲדֵי גָּבֶר, אֲשֶׁר כַּמָּה פְּעָמִים הִמְרָה אֶת דְּבָרוֹ.

וְאָז יִכָּנַע לְבָבוֹ הֶעָרֵל, וְאָז יַגִּיעֶנּוּ מִן הַבּוּשָׁה וְהַכְּלִימָה, אֵיךְ לְהִתְיַצֵּב לִפְנֵי ה' יִתְבָּרַךְ, כְּמַאֲמָר: "בֹּשְׁתִּי וְגַם נִכְלַמְתִּי כִּי נָשָׂאתִי חֶרְפַּת נְעוּרָי" (יִרְמְיָה לא). וּמַה גַּם בְּחָשְׁבוֹ עִם נַפְשׁוֹ הַשְּׁגָחָתוֹ יִתְבָּרַךְ עַל הָאָדָם בִּפְרָט, וְעַל כָּל הַמְּצִיאוּת בִּכְלָל, לְהַמְשִׁיךְ לָהֶם שֶׁפַע קַיּוּמָם רֶגַע אַחַר רֶגַע, כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה יד, ט): "כָּל הַנְּשָׁמָה תְּהַלֵּל יָהּ" עַל כָּל נְשִׁימָה וּנְשִׁימָה תְּהַלֵּל יָהּ וְכוּ' (סֵפֶר הַמִּדּוֹת לַמַּגִּיד מִדּוּבְנָא זצ"ל, שַׁעַר הַתְּפִלָּה).

ה. מָרָן הַגָּאוֹן הָרַב יְחֶזְקֵאל לְוִינְשְׁטַיין הָיָה רָגִיל לוֹמַר שֶׁבְּלִי הֲכָנָה מַקְדֶּמֶת אֵין זוֹ תְּפִלָּה (לְשֹׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ). וּפַעַם אַחֶרֶת אָמַר מָרָן זצ"ל: תְּפִלָּה בְּלֹא הֲכָנָה הִיא כְּגוּף בְּלֹא נְשָׁמָה, שֶׁאִם לֹא יָכִין הָאָדָם אֶת עַצְמוֹ קֹדֶם הַמַּעֲשֶׂה, בְּשָׁעַת הַמַּעֲשֶׂה לֹא תִּהְיֶה תְּפִלָּתוֹ אֶלָּא בְּפִיו וּלְבָבוֹ בַּל עִמּוֹ, וּמִמֵּילָא כָּל עֲבוֹדָתוֹ עַל אַדְנֵי הַתֹּהוּ, רַחֲמָנָא לִצְלַן (תְּפִלַּת חַנָּה לַגָּאוֹן הָרַב רְאוּבֵן מְלַמֵּד זצ"ל).

ו. וּנְסַיֵּם בִּדְבָרָיו הַנִּפְלָאִים שֶׁל רַבִּי שְׂרָגָא פֵייבִיל מֶנְדְּלוֹבִיץ' זצ"ל: עִקַּר הַתְּפִלָּה הוּא לִפְנֵי הַתְּפִלָּה!

בְּעִנְיַן לִמּוּד הַתּוֹרָה יֵשׁ לָנוּ בְּדֶרֶךְ כְּלָל מֻשָּׂג בָּרוּר אֵיזֶהוּ לִמְדָן, מִי נִקְרָא בֶּן תּוֹרָה, לֹא כֵן בַּתְּפִלָּה. רְגִילִים לָדוּן, אֵיזֶהוּ עוֹבֵד אֱמִתִּי: כָּל שֶׁעוֹמֵד בִּתְפִלָּה אֲרִיכְתָּא, וְכֵן לְהֵפֶךְ – וּבֶאֱמֶת אֵינוֹ כֵּן. לַאֲמִיתוֹ שֶׁל דָּבָר, עִקַּר הַתְּפִלָּה הִיא קֹדֶם הַתְּפִלָּה (="דֶּער אֶמֶתֶ'ער דַאוּונָען"), כִּי כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה זַכָּה צָרִיךְ לְהִתְכַּשֵּׁר הַרְבֵּה, וּלְקַיֵּם בְּנַפְשׁוֹ "הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל" בְּדַרְגָּה עִלָּאָה. מָשָׁל לְאָדָם הַמַּעְפִּיל בְּהַר, שְׁמִתְיַגֵּעַ הַרְבֵּה לְטַפֵּס וְלַעֲלוֹת, עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְרֹאשׁ הָהָר, אֲבָל כַּאֲשֶׁר כְּבָר הִגִּיעַ לְמַעְלָה עוֹשֶׂה הֲלִיכָתוֹ בְּנַחַת וּבְנֹעַם. כֵּיוֹצֵא בָּזֶה: אָדָם הַמִּתְיַגֵּעַ לְמַכְבִּיר קֹדֶם הַתְּפִלָּה, בֵּיכָלְתּוֹ אַחַר כָּךְ לְהִתְפַּלֵּל בְּשׁוֹפִי. הַתְּפִלָּה קוֹלַחַת יָשָׁר מִלִּבּוֹ, שׁוּם מַחְשָׁבָה זָרָה אֵינָהּ טוֹרְדָתוֹ, וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהִתְיַגֵּעַ אוֹ לְהִתְעַכֵּב בְּכָל מִלָּה (מוּבָא בְּסֵפֶר הַמַּשְׁגִּיחַ דְּקָמְנִיץ עמ' 791).

פרק ג - כעומד לפני המלך (ממש) – כיצד

א. עִקַּר הַתְּפִלָּה - הוּא לְהַרְגִּישׁ שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי הַקָּבָ"ה בַּמְּצִיאוּת וְלָחוּשׁ אֶת קִרְבָתוֹ, לֹא פָּחוֹת מִכָּל מְצִיאוּת פְּשׁוּטָה הַמֻּכֶּרֶת לָנוּ. צָרִיךְ לְהִתְרַגֵּל בְּדְבָרִים אֵלּוּ, עַד שֶׁחוּשָׁיו יַרְגִּישׁוּ שֶׁבֶּרֶגַע שֶׁהוּא נִגָּשׁ לִתְפִלָּה הֲרֵי הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי ה' יִתְבָּרַךְ, פְּשׁוּטוֹ כְּמַשְׁמָעוֹ מַמָּשׁ (שְׁעָרִים בִּתְפִלָּה -פְּתִיחָה ג).

ב. הָרַמְחַ"ל כּוֹתֵב בְּסֵפֶר מְסִלַּת יְשָׁרִים (פֶּרֶק יט): הִנֵּה עִקַּר הַיִּרְאָה הִיא יִרְאַת הָרוֹמְמוּת, שֶׁצָּרִיךְ הָאָדָם לַחֲשֹׁב בְּעוֹדוֹ מִתְפַּלֵּל אוֹ עוֹשֶׂה מִצְוָה, כִּי לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הוּא מִתְפַּלֵּל אוֹ עוֹשֶׂה הַמַּעֲשֶׂה הַהוּא, וְהוּא מַה שֶּׁהַזְהִיר הַתַּנָּא (בְּרָכוֹת כח ע"ב): וּכְשֶׁאַתָּה

מִתְפַּלֵּל - דַּע לִפָנַי מִי אַתָּה מִתְפַּלֵּל. וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים צָרִיךְ שֶׁיִּסְתַּכֵּל הָאָדָם וְיִתְבּוֹנֵן הֵיטֵב, כְּדֵי שֶׁיִּגִּיעַ אֶל זֹאת הַיִּרְאָה. הָאֶחָד – שֶׁהוּא עוֹמֵד מַמָּשׁ לִפְנֵי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן עִמּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין עֵינוֹ שֶׁל אָדָם רוֹאֶהוּ. וְתִרְאֶה כִּי זֶה הוּא הַיּוֹתֵר קָשֶׁה שֶׁיִּצְטַיֵּר בְּלֵב הָאָדָם צִיּוּר אֱמִתִּי (בִּבְהִירוּת מְשַׂכְנַעַת וְלֹא בִּידִיעָה בִּלְבַד - שִׂמְחַת מָרְדְּכַי), יַעַן אֵין הַחוּשׁ עוֹזֵר לָזֶה כְּלָל. אָמְנָם מִי שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל נָכוֹן, בְּמַעֲט הִתְבּוֹנְנוּת וְשִׂימַת לֵב (יִתְּכֵן שֶׁכְּוָנָתוֹ: הִתְבּוֹנְנוּת – לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, וְשִׂימַת לֵב – בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ. וּמְדֻיָּק כְּךָ בַּהֶמְשֵׁךְ: א) אֵיךְ הוּא בָּא וְכוּ' ב) וּלְפָנָיו הוּא מִתְחַנֵּן -שִׂמְחַת מָרְדְּכַי) יוֹכֵל לִקְבֹּעַ בְּלִבּוֹ אֱמִתַּת הַדָּבָר אֵיךְ הוּא בָּא וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן מַמָּשׁ עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ, וּלְפָנָיו הוּא מִתְחַנֵּן, וּמֵאִתּוֹ הוּא מְבַקֵּשׁ, וְהוּא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ מַאֲזִין לוֹ מַקְשִׁיב לִדְבָרָיו, כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְרֵעֵהוּ מַקְשִׁיב וְשׁוֹמֵעַ לוֹ.

הָרַמְחַ"ל מֵעִיד עַל זֶה "כִּי זֶה הוּא הַיּוֹתֵר קָשֶׁה שֶׁיִּצְטַיֵּר בְּלֵב הָאָדָם צִיּוּר אֱמִתִּי יַעַן אֵין הַחוּשׁ עוֹזֵר לָזֶה כְּלָל", וְכוֹתֵב שֶׁהָעֵצָה לָזֶה הִיא: "מִי שֶׁהוּא בַּעַל שֵׂכֶל נָכוֹן, בְּמַעֲט הִתְבּוֹנְנוּת וְשִׂימַת לֵב יוּכַל לִקְבֹּעַ בְּלִבּוֹ אֱמִיתַּת הַדָּבָר אֵיךְ הוּא בָּא וְנוֹשֵׂא וְנוֹתֵן מַמָּשׁ עִמּוֹ יִתְבָּרַךְ" וְכוּ'. וְזֶהוּ חֶלְקוֹ הָרִאשׁוֹן שֶׁל הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה.

מְסֻפָּר שֶׁפַּעַם הִגִּיעַ לְפֶתַח הַיכַל הַיְשִׁיבָה בִּכְפַר חֲסִידִים אָדָם שֶׁהָיָה רָחוֹק מִתּוֹרָה. הוּא הִגִּיעַ לְשָׁם בִּזְמַן שֶׁהִתְפַּלְּלוּ בַּיְשִׁיבָה תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. לְאַחַר הַתְּפִלָּה שְׁאָלוּ אוֹתוֹ: מָה רָאִיתָ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ? עָנָה וְאָמַר: רָאִיתִי אֶת כֻּלָּם "מִתְפַּלְּלִים", חוּץ מֵהַזָּקֵן הַהוּא [רַבִּי אֵלְיָהוּ לוּפְיָאן זצ"ל] שֶׁ"דִּבֵּר עִם מִישֶׁהוּ" - ודו"ק בָּזֶה הֵיטֵב.

הֱיוֹת וְהַחוּשִׁים לֹא עוֹזְרִים לָזֶה שֶׁיִּצְטַיֵּר לָאָדָם הַצִּיּוּר שֶׁהוּא עוֹמֵד מַמָּשׁ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְרַק בְּכֹחַ הַשֵּׂכֶל יָכוֹל לְהַגִּיעַ לָזֶה, חָשׁוּב מְאֹד לִזְכֹּר שֶׁאִם יַסִּיחַ דַּעְתּוֹ, וְלוּ לְרֶגַע, תֵּכֶף יֹאבַד אֶת הַתְּחוּשָׁה הַזֹּאת שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, וְהוּא עָלוּל לְהִשָּׁבֵר וּלְהִתְיָאֵשׁ, שֶׁהִנֵּה כִּמְעַט כָּל הַתְּפִלָּה הָיְתָה בְּכָזוֹ חַיּוּת, וְעַתָּה בְּרֶגַע אֶחָד הַכֹּל נָמוֹג...

אַךְ הַיּוֹדֵעַ שֶׁהַדָּבָר תָּלוּי בְּכֹחַ שִׂכְלוֹ, מֵבִין שֶׁבְּנָקֵל יָכוֹל הוּא לַחֲזֹר שׁוּב לַמַּצָּב הַקֹּדֶם, אִם אַךְ יַעֲצֹר לְרֶגַע אֶת תְּפִלָּתוֹ וְיִתְבּוֹנֵן שׁוּב שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ מַמָּשׁ, וְכַמְּדֻיָּק בְּדִבְרֵי הָרַמְחַ"ל הַנַּ"ל "בְּמַעֲט הִתְבּוֹנְנוּת וְשִׂימַת לֵב", הִתְבּוֹנְנוּת - לִפְנֵי הַתְּפִלָּה, שִׂימַת לֵב - בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ.

ג. שְׁמַעְתִּי עֵצָה נִפְלָאָה כֵּיצַד לְהִתְבּוֹנֵן כְּדֵי לְקַבֵּעַ בַּלֵּב אֶת הַצִּיּוּר שֶׁהוּא עוֹמֵד מַמָּשׁ לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ: אֶפְשָׁר לְהַקִּישׁ מִדָּבָר לְדָבָר וּבְכָךְ לְסַיֵּעַ לְמַחְשָׁבָה לְצַיֵּר וּלְהַמְחִישׁ אַף דָּבָר שֶׁאֵין כָּל חוּשׁ חָשׁ. וְכָךְ יַעֲשֶׂה, יִתְבּוֹנֵן בְּגוּפוֹ וְיִשְׁאַל עַצְמוֹ, אִם בְּתוֹךְ גּוּפוֹ שׁוֹכֶנֶת נְשָׁמָה, הֵיכָן הִיא נִמְצֵאת, מַדּוּעַ אִם חָלִילָה יִנָּקְבוּ אֶת גּוּפוֹ לֹא יִרְאוּהָ וְלֹא יַרְגִּישׁוּ בָּהּ. הַתְּשׁוּבָה לָכָךְ פְּשׁוּטָה וּבְרוּרָה, הַנְּשָׁמָה הִנָּהּ רוּחָנִית שֶׁאֵינָהּ תּוֹפֶסֶת מָקוֹם, בָּרוּר שֶׁהִיא נִמְצֵאת, שֶׁהֲלֹא

רוֹאִים אָנוּ אָדָם חַי, שֶׁנִּשְׁמָה בְּקִרְבּוֹ, מֵזִיז אֶת אֵבָרָיו, וְאִלּוּ אָדָם מֵת, רַחֲמָנָא לִצְלַן, לֹא זָז וְלֹא חָשׁ.

בָּרוּר לָנוּ מֵעֵבֶר לְכָל סָפֵק שֶׁיֵּשׁ נְשָׁמָה בְּגוּפֵנוּ, אֲפִלּוּ שֶׁאֵינֶנּוּ רוֹאִים אוֹתָהּ וְשׁוֹמְעִים אוֹתָהּ. כָּךְ, לְפָחוֹת בְּאוֹתָהּ מִדָּה, וּבְהַרְבֵּה יוֹתֵר, אָנוּ יוֹדְעִים שֶׁהַקָּבָ"ה מָלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ וּמְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם, כְּמַאֲמַר הַזֹּהַר "לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ כְּלָל", וּמִמֶּנּוּ הַבְּרִיאָה מִתְקַיֶּמֶת כָּל רֶגַע וְרֶגַע, וְצוֹפָה בָּנוּ בְּכָל עֵת וּבְכָל מָקוֹם (וְזֶהוּ כְּדִמְיוֹן הַנְּשָׁמָה הַמְמַלֵּאת אֶת הַגּוּף וּמְחַיָּה אוֹתוֹ), וְיוֹדֵעַ מַחְשְׁבוֹתֵינוּ וּמַפְעִיל אֶת עוֹלָמֵנוּ וְגוּפֵנוּ וְכוּ'. אַף שֶׁאֵין עֵינֵינוּ רוֹאוֹת אוֹתוֹ וְאֵיבָרֵנוּ חֲשִׁים בּוֹ, בָּרוּר לָנוּ מֵעַל לְכָל סָפֵק שֶׁהַשֵּׁם נִמְצָא פֹּה מַמָּשׁ וּבְכָל מָקוֹם – "שִׁוִּיתִי הַשֵּׁם לְנֶגְדִּי תָּמִיד". הַהֶקֵּשׁ הַשִּׂכְלִי בֵּין הַוַּדָּאוּת הַקִּרְוָבָה יוֹתֵר לְשִׂכְלֵנוּ שֶׁהַנְּשָׁמָה מְמַלֵּאת אֶת הַגּוּף, וּבֵין הַוַּדָּאוּת שֶׁהַשֵּׁם מְמַלֵּא אֶת כָּל הָעוֹלָם, עוֹזֶרֶת לַהַרְגָּשָׁה שֶׁל הָאָדָם שֶׁהוּא עוֹמֵד מַמָּשׁ לִפְנֵי הַשֵּׁם וּמְדַבֵּר עִמּוֹ כְּדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ.

ד. בְּסֵפֶר קְדֻשַּׁת לֵוִי (לְרַבִּי לֵוִי יִצְחָק מִבֶּארְדִּיטְשׁוֹב זצללה"ה) בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים כָּתוּב: "וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מֵרָחוֹק" - יֵשׁ לוֹמַר דְּהִנֵּה הַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא אָצְלוֹ יֵשׁ כִּבְיָכוֹל שְׁתֵּי בְּחִינוֹת, רָחוֹק וְקָרוֹב.

בְּחִינַת רָחוֹק הוּא: שֶׁאָנוּ מַאֲמִינִים שֶׁהָאוֹר אֵין סוֹף ב"ה, הוּא קַדְמוֹן לְכָל הַקְּדוּמִים, וְאֵין שׁוּם בְּרִיָּה בָּעוֹלָם יְכוֹל לְהַשִּׂיגוֹ, כִּי אִי אֶפְשָׁר לַמַּחְשָׁבָה לְהַשִּׂיגוֹ, מֵהֶמַת דְּהַמַּחְשָׁבָה הוּא מְחֻדָּשׁ וְהַקָּבָ"ה קַדְמוֹן לַכֹּל, וְאֵין שׁוּם אוֹפֶן וְשָׁרְשׁ אֲשֶׁר יַשִּׂיג אוֹתוֹ, כִּי הוּא לְמַעְלָה מִן הַשָּׂגָה.

וּבְחִינַת קָרוֹב הוּא: שֶׁאָנוּ מַאֲמִינִים שֶׁהַבּוֹרֵא בָּרוּךְ הוּא מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין, וּבְגוֹ כָּל עָלְמִין, וּמַקִּיף כָּל עָלְמִין, "לֵית אֲתַר פָּנוּי מִנֵּיהּ", כִּי מָלֵא כָּל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, וְזוֹ בְּחִינַת קָרוֹב. וְאָנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל צְרִיכִים לְהַאֲמִין בִּשְׁנֵי בְּחִינוֹת הַנַּ"ל, הָאֶחָד הוּא רָחוֹק וְהַשֵּׁנִי הוּא קָרוֹב.

וְזֶהוּ פֵּרוּשׁ הַכָּתוּב "שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב אָמַר ה'", לְאוֹתוֹ צַדִּיק שֶׁיַּאֲמִין שֶׁהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא רָחוֹק וְקָרוֹב וְכוּ'. וְהִנֵּה יֵשׁ בְּחִינוֹת אַהֲבָה וְיִרְאָה, וְהִנֵּה יִרְאָה לֹא שַׁיָּךְ רַק שֶׁאָנוּ מִתְיָרְאִים מִפְּנֵי הַדָּבָר שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִמֶּנּוּ, וְזֶהוּ בְּחִינַת רָחוֹק שֶׁשָּׁם נוֹפֵל הַיִּרְאָה, אֲבָל מִבְּחִינַת קָרוֹב מַגִּיעַ הָאַהֲבָה וְכוּ', עכ"ל.

וְנִרְאֶה דְּזוֹהִי הַכַּוָּנָה שֶׁצָּרִיךְ לַחֲשֹׁב וּלְהַרְגִּישׁ בְּמַחֲשֶׁבֶת 'עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ' בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. שֶׁמִּצַּד אֶחָד ה' קָרוֹב אֵלָיו כָּל כָּךְ, וְהוּא מְדַבֵּר עִמּוֹ כְּדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וְרוֹצֶה מַקְשִׁיב וְשׁוֹמֵעַ אוֹתוֹ כַּנַּ"ל, וְזוֹהִי בְּחִינַת אַהֲבָה לְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, אַךְ מֵאִידָךְ צָרִיךְ לְהַרְגִּישׁ שֶׁעוֹמֵד לִפְנֵי 'הַמֶּלֶךְ' שֶׁאֵין שׁוּם אוֹפֶן וְשָׁרְשׁ יָכוֹל לְהַשִּׂיגוֹ, וְכָל הָעוֹלָמוֹת כְּאַיִן לְנֶגְדּוֹ וְכוּ' וְעָלֵינוּ לִירָא מִפָּנָיו, וְלָזֶה מֻכְרַחַת הֱכָנָה קוֹדֶם הַתְּפִלָּה!

פרק ד - הדרכה מרחבת ועמקה להכנה לתפלה

א. בַּסֵּפֶר עֲלֵי שׁוּר ח"ב בַּהַדְרָכָה עַל תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה יֵשׁ חֲמִשָּׁה וְעֶדִים נִפְלָאִים הַשׁוֹפְכִים אוֹר יְקָרוֹת עַל עִנְיַן זֶה. עַל כֵּן נָבִיא אֶת כָּל הַחֲמִשָּׁה כִּלְשׁוֹנָם (הַקּוֹרֵא אוֹתָם בְּעִיּוּן וּבְמִתְינוּת יִגְלֶה עוֹלָם וּמְלוֹאוֹ בְּעֶסֶק הַתְּפִלָּה).

וַעַד רִאשׁוֹן: בְּחִדּוּשֵׁי רַבֵּנוּ חַיִּים מִבְּרִיסְק בְּהִלְכוֹת תְּפִלָּה מְבֹאָר שֶׁיֵּשְׁנָן שְׁתֵּי כַּוָּנוֹת בַּתְּפִלָּה: כַּוָּנָה בְּפֵרוּשׁ הַמִּלּוֹת, וְהִיא מְעַכֶּבֶת רַק בְּבָרְכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁל שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, וְהַכַּוָּנָה שֶׁל מַעֲשֶׂה הַתְּפִלָּה, וְהִיא מְעַכֶּבֶת בְּכָל הַשְּׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. בְּזֶה הוּא מְתָרֵץ סְתִירָה בְּדִבְרֵי הָרַמְבָּ"ם, עי"ש.

דְּבָרָיו הַקְּדוֹשִׁים מַעֲמִידִים אוֹתָנוּ עַל מַהוּת עִנְיַן הַתְּפִלָּה: עִקַּר מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה הוּא – לַעֲמֹד לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ. הַכַּוָּנָה בְּפֵרוּשׁ הַמִּלּוֹת הִיא כַּוָּנָה שְׁנִיָּה לְגַבֵּי עֶצֶם מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה. יִתָּכֵן אֲפוּא, שֶׁאָדָם אֵינוֹ יוֹדֵעַ פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת, אֲבָל הוּא מְכַוֵּן שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וּבָזֶה מַעֲשֶׂה הַתְּפִלָּה בְּיָדוֹ. וְיִתָּכֵן שֶׁאָדָם מְכַוֵּן אֶת פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת וְאַף הוֹגֶה בָּהֶן, אֲבָל אֵינוֹ מְכַוֵּן כְּלָל שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ - וְאָז אֵין כָּאן מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה, וּמַחְשְׁבוֹתָיו בְּעִנְיְנֵי הַבְּרָכוֹת הֵן אוּלַי בְּגֶדֶר תּוֹרָה, אַךְ אֵינָן בְּגֶדֶר תְּפִלָּה.

פּוֹק חֲזֵי מַה עִמָּא דַּבַּר: שִׂימַת לִבָּם שֶׁל רֹב בְּנֵי אָדָם בַּתְּפִלָּה הִיא לְפֵרוּשָׁן שֶׁל תֵּבוֹת הַתְּפִלָּה, בְּעוֹד שֶׁהַכַּוָּנָה לְמַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה אֵינָהּ בְּרוּרָה כָּל כָּךְ, וְאוּלַי בִּכְלָל לֹא נִתָּנָת הַדַּעַת עָלֶיהָ. בְּוַדַּאי הַבָּאִים בְּעֶזְרַת הַשֵּׁם נֵלֵךְ בְּדֶרֶךְ הֲפוּכָה, וְנַעֲסֹק בְּתִחְלָּה בַּכַּוָּנָה שֶׁל מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה...

וַעַד שֵׁנִי: בַּר דַּעַת מֵבִין, כִּי לַעֲמִידָה נוֹכַח פְּנֵי ה' יֶשְׁנָן הַקְדָּמוֹת, כִּי אָנוּ צְרִיכִים לְהִתְכּוֹנֵן אֵלֶיהָ. נִרְאֶה כִּי הַהַקְדָּמָה הָרִאשׁוֹנָה הִיא זוֹ: "ר' חִיָּא וְר' שִׁמְעוֹן בַּר רַבִּי הֲווֹ יָתְבֵי, פָּתַח חַד מִנַּייְהוּ וְאָמַר, הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה שֶׁנֶּאֱמַר וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים, וְחַד אָמַר הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ לְמַעְלָה שֶׁנֶּאֱמַר נִשָּׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפָּיִם. אַדְּהָכִי אָתָא ר' יִשְׁמָעֵאל בַּר יוֹסֵי לְגַבַּייְהוּ, אָמַר לְהוּ, בְּמַאי עַסְקִיתוּ, אָמְרוּ לֵיהּ, בִּתְפִלָּה. אָמַר לְהוּ, כְּךָ אָמַר אַבָּא, הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ שְׁנֵי מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ" (יְבָמוֹת קה ע"ב).

הָרִי"ף עַל בְּרָכוֹת פ"ה הֵבִיא גְּמָרָא זוֹ, וְשָׁם מְבֹאָר רַבֵּנוּ יוֹנָה: צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה, כְּלוֹמַר שֶׁיַּחְשֹׁב בְּלִבּוֹ כְּאִלּוּ עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם, וְיָסִיר מִלִּבּוֹ כָּל תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְכָל הֲנָאוֹת הַגּוּף, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ הַקַּדְמוֹנִים: כְּשֶׁתִּרְצֶה לְכַוֵּן - פְּשֹׁט גּוּפְךָ מֵעַל נִשְׁמָתְךָ!

דִּבְרֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּכָאן לְכְאוֹרָה הֵם אֲמוּרִים לַקַּדְמוֹנִים וְלֹא לָנוּ, קְטַנֵּי הַדּוֹרוֹת הָרְחוֹקִים מְאֹד מִפְּרִישׁוּת וְהִתְפַּשְׁטוּת הַנַּשְׁמִיוּת. בְּרַם, הַנַּע בְּעַצְמְךָ: הַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ אֵינוֹ מֻשָּׂג

פִּילוֹסוֹפִי; אֵין לְהִתְקָרֵב אֲלֵיו יִתְבָּרַךְ עַל יְדֵי שֶׁעוֹשִׂים אוֹתוֹ לְ"סוּגְיָא" בְּנִגְלֶה אוֹ בְּנִסְתָּר, הוּא יִתְבָּרַךְ אֵשׁ אוֹכְלָה, חַי וְקַיָּם, נוֹרָא וְאָיֹם, וְהוּא חַי כְּאָז כֵּן עַתָּה, וְגַם עַל הָאָדָם בְּדוֹרֵנוּ לְהִתְקָרֵב אֲלֵיו. וּבְרֵגַע שֶׁהָאָדָם מִתְבּוֹנֵן בִּגְדֻלָּתוֹ שֶׁל "אֵל בַּשָּׁמַיִם", הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם מַמָּשׁ, רָחוֹק מְאֹד מֵהָעוֹלָם הַקָּטָן וְתַעֲנוּגָיו הַקְּטַנִּים, נַעֲלֶה מְאֹד מֵעַל לַגּוּף וַהֲנָאוֹתָיו. הֵן אֱמֶת, גָּדוֹל הָאָדָם מְאֹד בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, וְאֵין כָּאן מַחְשָׁבָה בְּעָלְמָא אֶלָּא חֲוָיָה פְּנִימִית שֶׁלֹּא עַל נָקֵל מַגִּיעִים אֲלֵיהָ. אַךְ אֵין שׁוּם סְפֵק בָּעוֹלָם כִּי גַּם הָאָדָם בְּדוֹרֵנוּ יָכוֹל לַעֲלוֹת אֲלֵיהָ, אִם אָמְנָם בְּקִרְבַת הַבּוֹרֵא הוּא חָפֵץ.

זוֹהִי הַהַקְדָּמָה הָרִאשׁוֹנָה לַעֲמִידָה לִפְנֵי ה': לְבַטֵּל לִשְׁעַת הַתְּפִלָּה כָּל תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם וַהֲנָאוֹת הַגּוּף, מַמָּשׁ כְּמוֹ אִסּוּר חָמֵץ מֵעֶרֶב פֶּסַח לִימֵי הַחַג, שֶׁיִּהְיֶה בְּבַל יֵרָאֶה וּבַל יִמָּצֵא. זוֹהִי הַהִתְלַמְּדוּת לְמַעֲשֶׂה לְעִנְיַן גָּדוֹל זֶה שֶׁל "לִבּוֹ לְמַעְלָה – כְּאִלּוּ עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם".

הָאֱמֶת הִיא, שֶׁכָּל זְמַן שֶׁאָדָם נִמְצָא עַל הָאֲדָמָה וּמֻקָּף בַּהֲמוֹן טְרָדוֹת, בֶּאֱמֶת קָשֶׁה לוֹ עַד מְאֹד לְהֵחָלֵץ מֵהֶן. כְּפִי שֶׁהָרַמְחַ"ל זַ"ל אוֹמֵר בְּ"מִסְלַת יְשָׁרִים" (פֶּרֶק ה), "בִּהְיוֹת הָאָדָם טָרוּד בְּמוֹתָרוֹת בְּעִנְיְנֵי עוֹלָמוֹ, הִנֵּה מַחְשְׁבוֹתָיו אֲסוּרוֹת בְּזִיקֵי הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן, וְאִי אֶפְשָׁר לָהֶם לָתֵת לֵב אֶל הַמַּעֲשֶׂה". הַמַּחְשָׁבוֹת קְשׁוּרוֹת בְּשַׁלְשְׁלָאוֹת הַמַּשָּׂא אֲשֶׁר עֲלֵיהֶן וְאֵינָן יְכוֹלוֹת לָתֵת לֵב אֶל הַמַּעֲשֶׂה. לִבּוֹ מָלֵא בִּטְרָדוֹת וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהֵחָלֵץ מֵהֶן. הַמַּחְשָׁבוֹת אוֹדוֹת הַטְּרָדוֹת מְמַלְּאוֹת אוֹתוֹ. הוּא גּוֹמֵר תְּפִלָּתוֹ בְּחָפְזָה, כְּדֵי לָתֵת לַמַּחְשָׁבוֹת לִזְרֹם בְּלִי מַעֲצוֹרִים. אִם הוּא בֶּן-עֲלִיָּה, מְנַסֶּה הוּא לְהִלָּחֵם בְּאוֹתָן מַחְשָׁבוֹת, אַךְ הוּא נִלְחָם בְּהֶן כְּשֶׁהוּא נָתוּן בְּתוֹכָן. כַּמּוּבָן שֶׁאֵינוֹ מַצְלִיחַ.

בָּא רַבֵּנוּ יוֹנָה וּמְשַׁנֶּה כִּוּוּן הָעֲבוֹדָה: "שֶׁיַּחְשֹׁב בְּלִבּוֹ כְּאִלּוּ עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם". שֶׁיְּנַסֶּה, לְרֶגַע, לְצַיֵּר לְעַצְמוֹ, כְּאִלּוּ הִתְרוֹמֵם בְּבַת-אַחַת מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה, וּמִגְּבָהֵי מְרוֹמִים מַשְׁקִיף הוּא לְעֵבֶר הָאֲדָמָה. כְּשֶׁאָדָם מַשְׁקִיף מִן הַשָּׁמַיִם לְעֵבֶר הָאֲדָמָה, מִשְׁתַּנִּים הַמִּימְדִים שֶׁל כָּל הָעִנְיָנִים שֶׁהָיָה קָשׁוּר בָּהֶם. בָּתִּים נִרְאִים כְּקֻבִּיּוֹת וַאֲנָשִׁים – כְּגַרְגִּירִים! אִם יְנַסֶּה לְהִתְרוֹמֵם מֵעַל הַטְּרָדוֹת וּלְהִסְתַּכֵּל עֲלֵיהֶן מִתּוֹךְ מַבָּט שֶׁל תְּפִלָּה – יִשְׁתַּנֶּה הַיַּחַס לַחֲלוּטִין. אִם יְצַיֵּר בְּלִבּוֹ, כְּאִלּוּ בָּאָה רוּחַ סְעָרָה וְהִגְבִּיהָה אוֹתוֹ מֵעַל כַּדּוּר הָאָרֶץ, מֵעַל הַגְּלִים הַסּוֹעֲרִים שֶׁל טְרָדוֹת וּמַחְשָׁבוֹת וּתְשׁוּקוֹת – אֶל הַשָּׁמַיִם, מָקוֹם בּוֹ אֵין הֲנָאוֹת וְלֹא תַּעֲנוּגֵי הַגּוּף, וְלֹא קְפֵידוֹת בֵּין אָדָם לַחֲבֵרוֹ, וְלֹא קִנְאָה עַל הַמַּגְבָּלוֹת הָרוּחָנִיּוֹת וְהַגַּשְׁמִיּוֹת שֶׁלּוֹ לְעֻמַּת חֲבֵרוֹ, וְלֹא שִׂנְאָה וְלֹא תַּחֲרוּת וּכְאִלּוּ לֹא קַיָּמִים בָּעוֹלָם רַק הַבּוֹרֵא עוֹלָם וְהוּא, וְהַבּוֹרֵא יִתְבָּרַךְ שְׁמוֹ מַאֲזִין לוֹ, וּמַקְשִׁיב לְדָבָרָיו, כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ, וְרֵעֵהוּ שׁוֹמֵעַ וּמַקְשִׁיב אֲלָיו, כְּפִי שֶׁאוֹמֵר הָרַמְחַ"ל זַ"ל בְּ"מִסְלַת יְשָׁרִים" (פֶּרֶק יט) - וְהוּא מַרְגִּישׁ הִתְרוֹמְמוּת הַנֶּפֶשׁ נִפְלָאָה, וּמִמַּצָּב זֶה יַשְׁקִיף לְעֵבֶר עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה – הֲרֵי בִּרְגָעִים אֵלֶּה יִרְגִּישׁ, שֶׁכָּל

הַהֲנָאוֹת וְהַתַּעֲנוּגִים, הַטָּרְדוֹת וְהַמַּחְשָׁבוֹת וּשְׁאַר עִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה מִתְגַּמְּדִים וּמִתְקַטְּנִים וּמְקַבְּלִים מֵמַד אַחֵר! הוּא מַתְחִיל לִרְאוֹת הַכֹּל בְּאוֹר אַחֵר. כְּשֶׁהוּא נִמְצָא בְּתוֹךְ גַּל הַטָּרְדוֹת – הַכֹּל כָּל כָּךְ חָשׁוּב וּמְעֻנְיָן. אַךְ אִם מַגְבִּיהַּ עַצְמוֹ מֵעַל הָעֲנָנִים – זוֹרַחַת הַשֶּׁמֶשׁ בְּמִלּוֹא הֲדָרָהּ. רַק מִתַּחַת לַעֲנָנִים כָּל כָּךְ קוֹדֵר!

דָּבָר זֶה נִרְמָז בְּהֶמְשֵׁךְ לְשׁוֹנוֹ שֶׁל רַבֵּנוּ יוֹנָה: "וְיָסִיר מִלִּבּוֹ כָּל תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְכָל הֲנָאוֹת הַגּוּף, כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ הַקַּדְמוֹנִים: כְּשֶׁתִּרְצֶה לְכַוֵּן – פְּשֹׁט גּוּפְךָ מֵעַל נִשְׁמָתְךָ". אִם רְצוֹנְךָ לְכַוֵּן, לֹא תּוּכַל לְהִשָּׁאֵר בַּגּוּף וּמִתּוֹךְ הַגּוּף לְהִלָּחֵם בְּכֹחוֹת הַגּוּף. זוֹ סְתִירָה מִינִיהּ וּבִיהּ. זוֹ תְּפִיסַת הַחֶבֶל בִּשְׁנֵי הַקְּצָווֹת. אִם רְצוֹנְךָ לְכַוֵּן – פְּשֹׁט גּוּפְךָ מֵעַל נִשְׁמָתְךָ. תְּנַסֶּה לְצַיֵּר בְּלִבְּךָ צִיּוּר חָדָשׁ שֶׁל רוֹמְמוּת וְאָז לֹא תִּצְטָרֵךְ לְהִלָּחֵם וּלְהֵאָבֵק עַל כָּל מִלָּה, כְּדֵי לְאָמְרָהּ בְּכַוָּנָה. מִתּוֹךְ רוֹמְמוּת – זוֹרְמוֹת הַמִּלִּים מֵאֲלֵיהֶן, עִם כַּוָּנַת הַלֵּב. כְּשֶׁאָדָם זוֹכֶה לְהִתְרוֹמֵם מֵעַל עַצְמוֹ, לְדַקּוֹת סְפוּרוֹת, הַכֹּל מִתְגַּלֶּה לְפָנָיו בְּאוֹר חָדָשׁ. עכ"ל הגה"צ ר' אוּרִי וַיְיסְבְּלוּם שָׁם].**

אוּלָם, לְחָיּוֹת תָּמִיד בְּמַצָּב זֶה נִתָּן רַק לְמַלְאָךְ, וְאַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הֲרֵינוּ חוֹזְרִים לְחַיֵּי הַגּוּף עִם הֲנָאוֹתָיו וּלְחַיֵּי הָעוֹלָם הַזֶּה עִם תַּעֲנוּגָיו, וּבָזֶה נָבִין הֶמְשֵׁךְ דִּבְרֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "וּלְאַחַר שֶׁהִגִּיעַ לְזוֹ הַמַּחְשָׁבָה יַחֲשֹׁב גַּם כֵּן כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא לְמַטָּה, מִפְּנֵי שֶׁעַל יְדֵי זֶה תִּהְיֶה תְּפִלָּתוֹ רְצוּיָה יוֹתֵר לִפְנֵי הַמָּקוֹם".

זֶהוּ "עֵינָיו לְמַטָּה מְשׁוּם וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים". מֻכְרָח הָאָדָם בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה לְהִתְעַלּוֹת עַד "כְּאִלּוּ עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם", כִּי לוּלֵא זֶה לֹא יֵדַע וְלֹא יַרְגִּישׁ לְעוֹלָם בְּמוּרָאוֹת בּוֹרְאוֹ יִתְבָּרַךְ. אֲבָל אַחֲרֵי הִתְעַלּוּת זֹאת עָלָיו לָרֶדֶת לְמַטָּה, לָאָרֶץ, וּ"כְאִלּוּ עוֹמֵד בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא לְמַטָּה", כָּאן בָּאָרֶץ. וְהַגַּע בְּעַצְמְךָ שׁוּב: אוֹתָן עֵינַיִם שֶׁהֵן סַרְסוּרֵי דְּחֻטְא, שֶׁהַעַיִן רוֹאָה יְפֵי הָעוֹלָם וְתַעֲנוּגָיו וְהַלֵּב חוֹמֵד אוֹתָם - אוֹתָן עֵינַיִם תִּרְאֶינָה אֶת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁל מַטָּה, וְאֶת הָאָדָם עוֹמֵד בְּתוֹכוֹ, וְכָל זֶה כָּאן בָּעוֹלָם - הֲרֵי אָנוּ מוֹצְאִים אֶת עַצְמֵנוּ בְּתוֹךְ עוֹלָם קָדוֹשׁ וּבְקִרְבַת אֱלֹקִים עֲלֵי אֲדָמוֹת! הֵן עַל יְדִיעָה זוֹ וְעַל מְנָמָה זוֹ נוּכַל לְיַסֵּד אֶת חַיֵּינוּ גַּם אַחֲרֵי תֹּם הַתְּפִלָּה. וּכְשֶׁהִגַּעְנוּ בַּתְּפִלָּה לִנְקֻדָּה זוֹ שֶׁל קְדֻשַּׁת הָעוֹלָם, בֶּאֱמֶת רְאוּיָה תְּפִלָּתֵנוּ שֶׁתִּהְיֶה רְצוּיָה יוֹתֵר לִפְנֵי הַמָּקוֹם (רְאֵה כָּל זֶה בַּעֲלֵי שׁוּר חֵלֶק א' עמ' שיח-שיט).

יֵשׁ לָנוּ לְהִתְלַמֵּד לְמַעֲשֶׂה בִּשְׁתֵּי כַּוָּנוֹת אֵלּוּ: הָעִנְיָן הָרִאשׁוֹן שֶׁל בִּטּוּל תַּעֲנוּגִים וַהֲנָאוֹת לִשְׁעַת הַתְּפִלָּה – הַחֵל מִ"ד' שְׂפָתַי תִּפְתַּח", וְהוּא יְלַוֶּה אוֹתָנוּ כְּצִלִּיל דַּק בַּבְּרָכוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת. מִמַּה שֶּׁכָּתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה "וּכְשֶׁתַּגִּיעַ לְכַוָּנָה זוֹ" אָנוּ לוֹמְדִים כִּי לֹא בְּקַלּוּת נַגִּיעַ אֵלֶיהָ, וְאוּלַי בְּבִרְכַת "אַתָּה קָדוֹשׁ" נִמְצָא אֶת הַמָּקוֹם לְחַזֵּק אוֹתָהּ, כָּךְ שֶׁבַּהֲגִיעֵנוּ

לַבַּקָּשׁוֹת עַל דַּעַת, תְּשׁוּבָה וּסְלִיחָה, כְּבָר תּוּכַל לְהִתְגַּבֵּר בְּקִרְבֵּנוּ הַכְּמִיהָה לְמַעֲלוֹת וַהֲנָאוֹת רוּחָנִיּוֹת.

עָמָל שֶׁל כַּמָּה וְכַמָּה שָׁבוּעוֹת יִהְיֶה נִדְרָשׁ, כָּל יוֹם בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה אַחַת, עַד שֶׁנּוּכַל לְהִתְלַמֵּד וּלְהִתְרַגֵּל בְּכַוָּנָה זוֹ. אַחַר כָּךְ נִנְסֶה לְהִתְלַמֵּד בַּכַּוָּנָה הַשְּׁנִיָּה: אָז נִשְׁתַּדֵּל לְצַיֵּר לְעַצְמֵנוּ בַּהֲגִיעֵנוּ ו"לִירוּשָׁלַיִם עִירְךָ" כְּאִלּוּ אָנוּ עוֹמְדִים בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, בַּמָּקוֹם הַמְקֻדָּשׁ עָלֵי אֲדָמוֹת, וּנְבַקֵּשׁ מִשָּׁם עַל בְּנָיְנוֹ וְעַל חֶזְרַת הַשְּׁכִינָה אֵלָיו בְּמְהֵרָה. עַד שֶׁיְּקֻלַּט צִיּוּר זֶה בְּלִבֵּנוּ יִהְיֶה גַּם כֵּן צָרֵךְ בְּהִתְלַמְּדוּת מְמֻשֶּׁכֶת. כַּמָּה גָּדוֹל הוּא עֹסֶק הַתְּפִלָּה! הֲרֵי חָז"ל הִמְלִיצוּ עַל הַתְּפִלָּה אֶת הַפָּסוּק "כְּרֶם זָלֶת לִבְנֵי אָדָם: דְּבָרִים הָעוֹמְדִים בְּרוּם עוֹלָם וּבְנֵי אָדָם מְזַלְזְלִים בָּהֶם" (בְּרָכוֹת ו ע"ב, מִתְּהִלִּים יב), וְאָמַר עַל זֶה מָרָן הרש"ז מִקֶּלֶם: הָאָדָם הָעוֹסֵק בִּתְפִלָּה הוּא עוֹמֵד בְּרוּם עוֹלָם! אֲבָל זֶה צָרִיךְ הִתְלַמְּדוּת מְרֻבָּה.

וַעַד שְׁלִישִׁי: אֵין מָנוֹס מֵהַרְחֶבֶת הַדְּבָרִים. עֶצֶם מַעֲמַד הַתְּפִלָּה יֵשׁ בּוֹ רוֹמְמוּת עִלְּאִית, וּלְמַעֲמָד זֶה צְרִיכִים לְהִתְכּוֹנֵן. נוֹסִיף כָּאן דִּבְרֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה בִּתְחִלַּת פֶּרֶק אֵין עוֹמְדִין, בְּהָא דַּחֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְּלִין, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ אֶת לִבָּם לַמָּקוֹם: "כָּךְ הוּא הַפֵּרוּשׁ: כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ, שֶׁיִּהְיֶה לִבָּם שָׁלֵם בַּעֲבוֹדַת הַמָּקוֹם וְיִבָּטְלוּ מִלִּבָּם תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וַהֲנָאוֹתֵיהֶם, כִּי כְּשֶׁיִּטַּהֲרוּ לִבָּם מֵהֶבְלֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וְיִהְיֶה כַּוָּנָתָם בְּרוֹמְמוּת הַשֵּׁם, תִּהְיֶה תְּפִלָּתָם רְצוּיָה וּמְקֻבֶּלֶת לִפְנֵי הַמָּקוֹם. וְעַל כַּוָּנָה זוֹ נֶאֱמַר 'תָּכִין לִבָּם תַּקְשִׁיב אָזְנֶךָ', וּמַה שֶּׁאָמַר 'תָּכִין לִבָּם' - מִפְּנֵי שֶׁכַּוָּנַת טַהֲרַת הַלֵּב מֵעֲבֵרוֹת וּמִתַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה צְרִיכָה סִיּוּעַ מֵהַמָּקוֹם".

לִפְנֵי בּוֹרֵא כָּל הָעוֹלָמוֹת אָנוּ עוֹמְדִים בִּתְפִלָּה, וּמִי עוֹמֵד לְפָנָיו מַמָּשׁ? הַלֵּב שֶׁלָּנוּ, עִם כָּל מְעַרְבֹּלֶת מַחְשָׁבוֹתָיו! הֲרֵי בְּוַדַּאי עָלֵינוּ לְטַהֵר לִבֵּנוּ עַד כַּמָּה שֶׁנּוּכַל לִקְרַאת מַעֲמַד גָּדוֹל זֶה!

עָלֵינוּ לְהוֹסִיף כָּאן עַל מַה שֶּׁכְּבָר נִתְבָּאֵר בַּוַּעַד הַקּוֹדֶם, כִּי "תַּעֲנוּגֵי הָעוֹלָם הַזֶּה וַהֲנָאוֹת הַגּוּף" הֵם שְׁנֵי קְטָבִים אֲשֶׁר סְבִיבָם מִתְרַכְּזִים כָּל רַחֲשֵׁי הַלֵּב. בְּוַדַּאי לֹא עַל עֶצֶם הַתַּעֲנוּגִים לְבַדָּם נֶאֶמְרוּ דִּבְרֵי רַבֵּנוּ יוֹנָה, כִּי אִם עַל כָּל אֲבִיזָרְיֵיהוּ. לְמָשָׁל: הַטְּרָדוֹת שֶׁלָּנוּ מַפְרִיעוֹת לָנוּ בַּתְּפִלָּה. מַה הֵן הַטְּרָדוֹת? עֲסָקִים עִם בְּנֵי אָדָם, קְשָׁיִים בַּעֲבוֹדָה, קְטָטוֹת בַּבַּיִת וְכַדּוֹמֶה. וְנַגִּיעַ נָא בְּעַצְמֵנוּ: עֲסָקִים עִם בְּנֵי אָדָם? כָּאן הָיְתָה פְּגִיעָה בִּכְבוֹדֵנוּ, וְשָׁם הָיְתָה יְדֵנוּ עַל הָעֶלְיוֹנָה וְהִרְגַּשְׁנוּ אֶת עַצְמֵנוּ מְכֻבָּדִים. הַקְּשָׁי בַּעֲבוֹדָה הִטְרִיד אֶת מְנוּחָתֵנוּ, הַקְּטָטָה בַּבַּיִת הִמְעִיטָה קְצָת אֶת הַהֲנָאָה מֵאִשָּׁה וְיִלְדִים. הֲרֵי כָּל מַה שֶּׁמַּפְרִיעַ לָנוּ בַּתְּפִלָּה סוֹבֵב אֵיזוֹ הֲנָאָה: כָּבוֹד אוֹ מְנוּחָה, הִתְפָּאֲרוּת בִּילָדִים אוֹ הֲנָאָה מֵהַמִּשְׁפָּחָה.

גַּם מֵהַטָּרְדוֹת אָדָם נָהֶנֶה - "רְאוּ אֵיזֶה אָדָם עָסוּק אָנִי!"... בְּוַדַּאי הַפַּרְנָסָה הִיא טִרְדָּה גְּדוֹלָה, אֲבָל סוֹפָהּ הֲנָאָה: הַכֶּסֶף שֶׁמַּרְוִיחִים. הֲרֵי כָּל הַתַּעֲנוּגִים וַאֲבִיזָרֶייהוּ וְכָל הַטָּרְדוֹת צְרִיכִים לְבַטֵּל לִשְׁעַת הַתְּפִלָּה. "אֵלֶיךָ ה' נַפְשִׁי אֶשָּׂא" (תְּהִלִּים כה, א) - בַּהִתְקָרְבוּת אֶל הַקָּבָ"ה אָנוּ מֻכְרָחִים לְהִתְנַשְּׂאוֹת מֵעַל לְקַטְנוּת הָעֲסָקִים שֶׁלָּנוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה. "וּלְעָבְדוֹ בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם" – הַיְנוּ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ! וְיֵשׁ מְסִירַת נֶפֶשׁ לְמָוֶת, וְיֵשׁ מְסִירַת נֶפֶשׁ לְחָיוֹת חַיִּים יוֹתֵר גְּבוֹהִים, וְזוֹהִי הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ הַדְּרוּשָׁה לִתְפִלָּה. לְשָׁכִיר יוֹם אָנוּ מְצֻוִּים "בְּיוֹמוֹ תִתֵּן שְׂכָרוֹ... כִּי עָנִי הוּא וְאֵלָיו הוּא נֹשֵׂא אֶת נַפְשׁוֹ... לְמָוֶת: עָלָה בַּכֶּבֶשׁ וְנִתְלָה בָּאֵילָן" (תֵּצֵא, שְׁבִיעִי וְרֹאשׁ"י שָׁם). כָּל פּוֹעֵל מוֹסֵר נַפְשׁוֹ עַל עֲבוֹדָתוֹ כִּי אֵין מְלָאכָה שֶׁאֵין בָּהּ סִכּוּן, וְזֶה נִקְרָא נְשִׂיאוּת נֶפֶשׁ. אוֹתָהּ נְשִׂיאַת נֶפֶשׁ דְּרוּשָׁה לָנוּ בַּתְּפִלָּה.

אִי אֶפְשָׁר לְצַמְצֵם הֲכָנָה זוֹ לְרֶגַע שֶׁל הַתְחָלַת הַשְּׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. עַל עִנְיָן זֶה אָנוּ צְרִיכִים לָתֵת דַּעְתֵּנוּ בְּרִגְעֵי הֲכָנָה לִפְנֵי הַתְחָלַת הַתְּפִלָּה, לִפְנֵי הַתְחָלַת אֲמִירַת בִּרְכוֹת הַשַּׁחַר. אִם אָז כְּבָר נִכְנַסְנוּ לְמַחְשָׁבָה זוֹ, יֵקַל עָלֵינוּ לְחַדְּשָׁהּ בְּעֵת שֶׁאָנוּ עוֹמְדִים לְהִתְפַּלֵּל הַשְּׂמוֹנֶה עֶשְׂרֵה. יָמִים וְשָׁבוּעוֹת רַבִּים נִצְטָרֵךְ לְהִתְלַמֵּד בַּהֲכָנָה זוֹ.

וַעַד רְבִיעִי: הַמְּחִצָּה הָעִקָּרִית בֵּין הָאָדָם וּבֵין בּוֹרְאוֹ הִיא הַרְגָּשַׁת הַיֵּשׁוּת שֶׁלָּנוּ. אֲנִי "יֵשׁ" - זֹאת אוֹמֶרֶת: אֲנִי עוֹשֶׂה, אֲנִי פּוֹעֵל, אֲנִי מַצְלִיחַ, וְלָכֵן לָמָּה אֲנִי פּוֹנֶה כְּלָל אֶל הַבּוֹרֵא? שֶׁהוּא יַעֲזֹר לִי גַּם כֵּן; אַךְ בְּעֹמֶק לִבִּי אֵינֶנִּי מַרְגִּישׁ שֶׁפְּנִיָּה זוֹ הִיא הֶכְרֵחִית כָּל כָּךְ, כִּי אֲנִי מְסֻדָּר הָעִנְיָנִים שֶׁלִּי לְבַדִּי... וַהֲלֹא נַהֲפוֹךְ הוּא: כָּל הַרְגָּשַׁת הַ"יֵּשׁוּת" שֶׁלִּי הִיא טָעוּת גְּדוֹלָה! חַיַּי - מְסוּרִים בְּיָדוֹ יִתְבָּרַךְ; כָּל מַחְשָׁבָה הַמַּצְלִיחָה - הוּא יִתְבָּרַךְ נָתַן בְּלִבִּי; כָּל דְּרָכַי וּמַצְעָדַי - הוּא יִתְבָּרַךְ הֵכִין - הַכֹּל הוּא יִתְבָּרַךְ! עַכְשָׁו נִתְרַגֵּם אֶת הַמַּשָּׂג "יֵשׁוּת" לְלָשׁוֹן פְּשׁוּטָה: בָּהּ נִקְרֵאת הַרְגָּשָׁה זוֹ - גַּאֲוָה, וְהַסָּרַת הַרְגָּשָׁה זוֹ מֵהַלֵּב - הַכְנָעָה.

זוֹהִי הַהַקְדָּמָה הַשְּׁנִיָּה לְמַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה, לַעֲמֹד לִפְנֵי הַשֵּׁם. לֹא קַל הוּא לְהַכְנִיעַ לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ, בִּפְרָט בִּתְקוּפָתֵנוּ הַסּוֹלֶדֶת כָּל כָּךְ מִכָּל שֶׁמֶץ שֶׁל הַכְנָעָה, וְאִלּוּ לִפְנֵי בּוֹרֵא כָּל הָעוֹלָמוֹת אָנוּ עוֹמְדִים, כְּאָז כֵּן עַתָּה, כַּעֲנִיִּים וְדַלִּים - "כְּדַלִּים וּכְרָשִׁים דָּפַקְנוּ דְּלָתֶיךָ", "רְאֵה עָמְיָדָתֵנוּ דַּלִּים וְרֵקִים!".

אִסּוּר הַגַּאֲוָה נֶאֱמַר בְּמֶלֶךְ, "לְבִלְתִּי רוּם לְבָבוֹ מֵאֶחָיו" (שׁוֹפְטִים, שֹׁנִי). וְאֶפְלוּ מִפַּרְעֹה הָרָשָׁע, הַמֶּלֶךְ הָאַדִּיר וְהֶעָרִיץ, דּוֹרֵשׁ הַקָּבָ"ה: "עַד מָתַי מֵאַנְתָּ לֵעָנֹת מִפָּנָי - לִהְיוֹת עָנִי וְשָׁפֵל מִפָּנַי!" (בֹּא, רֹאשׁוֹן). וַאֲנַחְנוּ בְּנִשְׁתֵּנוּ לַעֲמֹד לִפְנֵי הַקָּבָ"ה נִדְרָשִׁים לְהִתְבַּטֵּל לְפָנָיו; כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי אֵינוֹ עוֹשֶׂה לִי חַיִל, רַק הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הוּא הַנּוֹתֵן לִי כֹּחַ וְשָׁם עֲצוּת בְּלִבִּי לַעֲשׂוֹת חַיִל! זֶהוּ עִנְיָן כָּל הַבַּקָּשׁוֹת שֶׁבִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה: עַל הַדַּעַת שֶׁלִּי אֵינֶנִּי יָכוֹל לְסַמֵּךְ, רַק הוּא

יִתְבָּרַךְ חוֹנֵן הַדַּעַת; רָחוֹק אֲנִי מִתּוֹרָה וַעֲבוֹדַת ה' עַד כַּמָּה שֶׁאֲנִי עָמֵל בָּהּ, רַק הוּא יִתְבָּרַךְ יָכוֹל לְהָאִיר לִי דַּרְכִּי; גְּאֻלָּה - מִמֶּנּוּ, רְפוּאָה - מִמֶּנּוּ, פַּרְנָסָה - מִמֶּנּוּ.

גֶּדֶר חָדָשׁ שֶׁל חִדּוּשׁ אָנוּ מוֹצְאִים בַּתְּפִלָּה, בְּהָא דְּמֵתֶר לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת נְדָבָה אִם יוּכַל לְחַדֵּשׁ בָּהּ דָּבָר: לֹא שֶׁיְּחַדֵּשׁ אֵיזֶה בֵּאוּר בְּנֹסַח הַתְּפִלָּה, אֶלָּא שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ אֶצְלוֹ דָּבָר שֶׁהוּא צָרִיךְ לְבַקֵּשׁ עָלָיו (אורח חיים סי' קז). צֹרֶךְ חָדָשׁ הוּא הֶכְרֵחַ חָדָשׁ לְבַקֵּשׁ מֵאֵת הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ, וְהַכָּרָה חֲדָשָׁה עַד כַּמָּה אָנוּ תְּלוּיִים בּוֹ יִתְבָּרַךְ!

אֵין צֹרֶךְ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁהַתְּפִלָּה מְחַיֶּבֶת הַכָּנָעָה וְהִתְבַּטְּלוּת, כִּי נֹסַח הַתְּפִלָּה לֹא יוּבַן כְּלָל בְּלִעְדֵיהֶ. אוּלָם, מָצִינוּ תַּנָּא דְּמַסַּיֵּעַ לָן בְּרֹאשׁ"י רֹאשׁ הַשָּׁנָה כ"ה ע"ב. בַּוְּעָדִים הַקּוֹדְמִים הָלַכְנוּ בְּעִקְבוֹת רַבֵּנוּ יוֹנָה בְּבֵאוּר הַגְּמָרָא שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן לִבּוֹ לְמַעְלָה וְעֵינָיו לְמַטָּה. וְהִנֵּה מֵרֹאשׁ"י בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה מוּכָח שֶׁהוּא מְבָאֵר אֶת הַגְּמָרָא בְּאֹפֶן אַחֵר; גִּרְסִינָן שָׁם: "מַר סָבַר, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה כַּמָּה דְּכַיְּיךְ אִינִישׁ דַּעְתֵּיהּ טְפֵי מְעַלֵּי, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים כַּמָּה דְּפָשְׁטִי אִינִישׁ דַּעְתֵּיהּ טְפֵי מְעַלֵּי", וְאִידָךְ סָבַר הַהֵפֶךְ. וְכָתַב רַשׁ"י: "כַּמָּה דְּכַיְּיךְ אִינִישׁ בִּתְפִלָּתוֹ פָּנָיו כְּבוּשִׁין לָאָרֶץ, טְפֵי עָדִיף, מְשׁוּם וְהָיוּ עֵינַי וְלִבִּי שָׁם. כַּמָּה דְּפָשְׁטִי אִינִישׁ - מְשׁוּם נְשָׂא לְבָבֵנוּ אֶל כַּפַּיִם". הֲרֵי מִשְּׁנֵי פְּסוּקִים אֵלֶּה אָנוּ לוֹמְדִים דְּהַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּתֵּן עֵינָיו לְמַטָּה וְלִבּוֹ לְמַעְלָה, וְנִמְצָא שֶׁרַשׁ"י מְבָאֵר "לִבּוֹ לְמַעְלָה" - דְּפָשְׁטִי דַּעְתֵּיהּ, וְ"עֵינָיו לְמַטָּה" דְּכַיְּיךְ דַּעְתֵּיהּ. וּמַה שֶּׁבְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מִתְחַלְּקִים הַדְּבָרִים, כָּאן - כַּיְּיךְ דַּעְתֵּיהּ, וְכָאן - פָּשְׁטִי דַּעְתֵּיהּ, נוֹהֵג בְּכָל תְּפִלּוֹת הַשָּׁנָה בְּבַת אַחַת! וְנִמְצִינוּ לְמֵדִים כִּי בַּתְּפִלָּה צְרִיכִים לְכָרֵךְ הֲרוֹמְמוּת שֶׁל "פָּשְׁטִי דַּעְתֵּיהּ" וְהַהַכְנָעָה שֶׁל "כַּיְּיךְ דַּעְתֵּיהּ" בְּיַחַד: הֲרוֹמְמוּת - כִּי לִפְנֵי בּוֹרֵא כָּל הָעוֹלָמוֹת אָנוּ עוֹמְדִים, וְהַהַכְנָעָה מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ מִתְבַּטְּלִים לְפָנָיו. וּבֶאֱמֶת אֵין הַכְנָעָה בְּלִי רוֹמְמוּת, וְהַדְּבָרִים נִתְבָּאֲרוּ כְּבָר בַּפֶּרֶק עַל גַּאֲוָה בַּשַּׁעַר הַשֵּׁנִי. וְאִם נִרְצֶה לְקַבֵּעַ מָקוֹם לְרוֹמְמוּת בַּתְּפִלָּה, מִסְתַּבֵּר שֶׁמְּקוֹמָהּ בְּשָׁלֹשׁ הָרִאשׁוֹנוֹת, אַף שֶׁבְּוַדַּאי גַּם שָׁם מִתְלַוֶּה אֵלֶיהָ צְלִיל שֶׁל הַכְנָעָה, וְעִקַּר מְקוֹמָהּ שֶׁל הַהַכְנָעָה בָּאֶמְצָעִיּוֹת וּבָאַחֲרוֹנוֹת, כִּי הַרְגָּשַׁת חֶסְרוֹנוֹתֵינוּ וְהַהוֹדָאָה לְפָנָיו נוֹבְעוֹת מֵהַהַכְנָעָה.

זוֹהִי הַהַקְדָּמָה הַשְּׁנִיָּה לְכַוָּנַת מַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה. לֹא בְּקַלּוּת יַעֲלֶה לָנוּ לְהִתְלַמֵּד בָּזֶה. הַמְבָגֵר, שֶׁכְּבָר הִתְלַמֵּד פַּעַם בְּבִטּוּל הַגַּאֲוָה, לֹא יִתְקַשֶּׁה כָּל כָּךְ לְעוֹרֵר הַכְנָעָה בְּעֵת הַתְּפִלָּה. אֲבָל לְצָעִיר הַלּוֹמֵד תּוֹרָה, שֶׁצָּרִיךְ לִדְחוֹת אֶת תִּקּוּן גַּאֲוָתוֹ, כִּי זֶה יַפְרִיעַ לוֹ בְּלִמּוּדוֹ וּבְחִדּוּד שִׂכְלוֹ, כְּפִי שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּשַּׁעַר הַשֵּׁנִי, הוּא צָרִיךְ בְּהַגִּיעוֹ לַתְּפִלָּה לְעוֹרֵר הַכְנָעָה וְהִתְבַּטְּלוּת, וּבִשְׁבִילוֹ זוֹהִי עֲבוֹדָה קָשָׁה. אַךְ, יִתְלַמֵּד כָּל אֶחָד בְּזֶה כְּפִי יְכָלְתּוֹ, בִּזְמַן מְמֻשָּׁךְ וּבְסַבְלָנוּת מְרֻבֶּה, וְהַשֵּׁם יַעְזֹר לוֹ לְהָכִין לִבּוֹ.

וַעַד חֲמִישִׁי: אָנוּ זוֹכְרִים: הַמַּקְדִּמוֹת שֶׁהֶעֱסִיקוּ אוֹתָנוּ בְּוֹעֲדִים הַקּוֹדְמִים נוֹעָדוּ לַהֲבִיאֵנוּ לְכַוָּנַת "מַעֲשֶׂה הַתְּפִלָּה" כְּפִי שֶׁבֵּאֵר הַגְּאוֹן הָרַב חַיִּים הַלֵּוִי מִבְּרִיסְק זללה"ה, וּמַעֲשֶׂה הַתְּפִלָּה הוּא: לַעֲמֹד לִפְנֵי הַשֵּׁם. עַכְשָׁו נִנְסֶה לְבָאֵר מַשְׁמָעוּת עִנְיָן זֶה.

"הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיִּרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ שְׁכִינָה כְּנֶגְדּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר "שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָּמִיד" (סַנְהֶדְרִין כב ע"א). אֶת עַצְמוֹ הוּא צָרִיךְ לִרְאוֹת כָּךְ. הַקָּבָ"ה מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ, אֲבָל אֵינֶנּוּ רוֹאִים אֶת עַצְמֵנוּ בְּמַצָּב כָּזֶה שֶׁאָנוּ עוֹמְדִים לִפְנֵי כְּבוֹדוֹ. לֹא כֵן בַּתְּפִלָּה: כְּשֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים אֶל הַקָּבָ"ה, עָלֵינוּ לִרְאוֹת אֶת עַצְמֵנוּ מַמָּשׁ בְּמַצָּב כָּזֶה כְּאִלּוּ אֲנַחְנוּ עוֹמְדִים לְפָנָיו יִתְבָּרַךְ.

הַטּ"ז דָּן בַּהֲלָכָה שֶׁאָסוּר לֵישֵׁב בְּתוֹךְ ד' אַמּוֹת שֶׁל הַמִּתְפַּלֵּל, וְכָתַב שָׁם טַעַם מִשֻּׁלּוֹ: "דְּהַמָּקוֹם שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל עוֹמֵד אַדְמַת קֹדֶשׁ הוּא כָּל זְמַן שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל, עַל כֵּן צָרִיךְ לְאוֹתוֹ שֶׁהוּא בְּאוֹתוֹ מָקוֹם, דְּהַיְנוּ תּוֹךְ ד' אַמּוֹת, לְנַהֵג בּוֹ כָּבוֹד" (אוֹרַח חַיִּים סי' קב ס"ק ג). הֲרֵי מַמָּשׁ נִתְקַדֵּשׁ הַמָּקוֹם שֶׁבּוֹ עוֹמֵד הַמִּתְפַּלֵּל שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה! אָכֵן, זֶהוּ מַצָּב שֶׁל מִתְפַּלֵּל. "שִׁפְכִי כַמַּיִם לִבֵּךְ נֹכַח פְּנֵי ה'" (אֵיכָה ב, יט) - אַתָּה עוֹמֵד נֹכַח פְּנֵי הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ וּמְדַבֵּר אֵלָיו בִּלְשׁוֹן נוֹכֵחַ - בָּרוּךְ אַתָּה!

הָרַגָּשַׁת "נוֹכֵחַ" הִיא הַחַיּוּת הָאֲמִתִּית, וּבֶאֱמֶת זוֹהִי כַּוָּנַת כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ לַהֲבִיאֵנוּ לִידֵי חַיּוּת זוֹ. הוּא אֲשֶׁר כָּתַב הָרַמְ"א בִּתְחִלַּת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ: "שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָּמִיד הוּא כְּלָל גָּדוֹל בַּתּוֹרָה וּבְמַעֲלוֹת הַצַּדִּיקִים הַהוֹלְכִים לִפְנֵי הָאֱלֹקִים, כִּי אֵין יְשִׁיבַת הָאָדָם וּתְנוּעוֹתָיו וַעֲסָקָיו וְהוּא לְבַדּוֹ בְּבֵיתוֹ כִּישִׁיבָתוֹ וּתְנוּעוֹתָיו וַעֲסָקָיו וְהוּא לִפְנֵי מֶלֶךְ גָּדוֹל, וְלֹא דִּבּוּרוֹ וְהַרְחֶבֶת פִּיו כִּרְצוֹנוֹ וְהוּא עִם אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ וּקְרוֹבָיו כְּדִבּוּרוֹ בְּמוֹשַׁב הַמֶּלֶךְ" (הַגְּרַ"א מְצַיֵּן מִקּוֹר לְרַמְ"א זֶה מֵהָא דִּשְׁלְהֵי בְּרָכוֹת "אִיזוֹהִי פָּרְשָׁה קְטַנָּה שֶׁכָּל גּוּפֵי תּוֹרָה תְּלוּיִין בָּהּ, בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ". מִכָּל מָקוֹם, הָרַמְ"א מֵבִיא כָּאן אֶת הַיַּלְפוּתָא מ"שִׁוִּיתִי וכו'" כְּפִי שֶׁהִיא נִדְרֶשֶׁת בַּגְּמָרָא הַנַּ"ל בְּסַנְהֶדְרִין).

הֲרֵי זֶה יְסוֹד כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ, לְהַמְצִא כָּל הַיּוֹם "לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ" - "נֹכַח", וּכְפִי מַשְׁמָעוּת הַפָּסוּק "שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָּמִיד". וּמוּבָן הַדָּבָר: אִי אֶפְשָׁר לְהִתְיַצֵּב בְּפֶתַע פִּתְאֹם נֹכַח פְּנֵי ה'; מִי שֶׁמִּשְׁתַּדֵּל בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם לִחְיוֹת "לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ" - הוּא יוּכַל בְּהַגִּיעוֹ לַתְּפִלָּה לִרְאוֹת עַצְמוֹ "כְּאִלּוּ שְׁכִינָה כְּנֶגְדּוֹ", וּלְהֵפֶךְ, כַּוָּנָה זוֹ בְּמַעֲשֵׂה הַתְּפִלָּה מְחַיֶּבֶת אוֹתָנוּ בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם לָתֵת דַּיְקָתֵנוּ עַל עִנְיָן גָּדוֹל זֶה.

אַף שֶׁעִנְיָן זֶה שַׁיָּךְ לְמַעֲרֶכֶת "חַיִּים", נִרְמָז כָּאן כִּי הַהִמָּצֵא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ דַּרְגַּת "נֹכַח" הוּא, הַנִּקְרָא בַּתּוֹרָה "חַיִּים", עַל דֶּרֶךְ "וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם". וְהַקֵּטַע הַנַּ"ל שֶׁל הָרַמְ"א בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ לְקוּחַ מִסּוֹף הַמּוֹרֶה נְבוּכִים (ג, נב): בְּכָל הַדֶּרֶךְ הָאֲרֻכָּה שֶׁהָרַמְבָּ"ם הָלַךְ בַּמּוֹרֶה נְבוּכִים הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ לְהָבִיא אֶת הַקּוֹרֵא לְמַדְרֵגָה זוֹ. וְנִמְצָא כִּי סוֹף הַמּוֹרֶה נְבוּכִים הוּא הַתְחָלַת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, וְכֵן יָאוּת. כִּי תַּכְלִית כָּל הַפִּילוֹסוֹפְיָא

הַיְהוּדִית הִיא הַכְּלָל הַגָּדוֹל הַזֶּה, וְזוֹהִי גַּם הַתְחָלַת הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ, כִּי עַל יְסוֹד זֶה נִבְנוּ כָּל אַרְבַּעַת חֶלָקָיו. (ע"כ לְשׁוֹן הַגָּאוֹן הָרַב שְׁלֹמֹה וולְבֶּה זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בְּסֵפֶר עֲלֵי שׁוּר שָׁם).

ב. יַעֲשֶׂה הָכָנָה לִלְבּוֹ לְכַוֵּן. וְכֵיצַד מְכִינִים אֶת הַלֵּב, קֹדֶם שֶׁיָּקוּם לְהִתְפַּלֵּל יֵשֵׁב מְעַט בָּטֵל וְדוֹמֶם, וְיָסִיר מַחְשְׁבוֹתָיו מִלִּבּוֹ, וְיַתְחִיל לַחֲשֹׁב בִּגְדֻלַּת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם, וּבְנִפְלְאוֹתָיו וְנוֹרְאוֹתָיו וּגְבוּרוֹתָיו וַחֲסָדָיו אֲשֶׁר עָשָׂה לְעַמּוֹ.

וְיַחֲשֹׁב בַּשּׁוֹבוֹת וּבַחֲסָדִים שֶׁגָּמָלוֹ בְּחַסְדּוֹ הַגּוֹמֵל לַחַיָּבִים טוֹבוֹת, מִכַּמָּה צָרוֹת הִצִּילוֹ, מֵחוֹלָאִים רִפְאָהוּ, מִטּוּבוֹ הֵיטִיבָהוּ, וְהוּא לֹא כַּגָּמוּל הֵשִׁיבוֹ, כִּי הָאֵל גְּמָלוֹ טוֹבָה וְהוּא גְּמָלוֹ רָעָה. וְיַחֲשֹׁב בִּגְרִיעוּת וּפְחִיתוּת עַצְמוֹ בְּעֶרֶךְ בּוֹרְאוֹ. כִּי בַּמֶּה נֶחְשָׁב הוּא, עָלֶה נִדָּף וְקַשׁ יָבֵשׁ.

וְיַחֲשֹׁב שֶׁעַתָּה הוּא רוֹצֶה לָקוּם אֶל הַמֶּלֶךְ לְהִתְחַנֵּן לוֹ וּלְבַקֵּשׁ מִלְּפָנָיו שְׁאֵלוֹתָיו וּבַקָּשׁוֹתָיו, וּמִן הַדִּין הוּא אֵינוֹ כְּדַאי וְרָאוּי לַעֲמֹד לְפָנָיו, לוּלֵי גֹּדֶל חַסְדּוֹ וּשְׁלֵמוּת הַבּוֹרֵא שֶׁהִרְשָׁהוּ וְצִוָּהוּ בְּכָךְ, עִם הֱיוֹתוֹ מְקֻצָּר בַּעֲבוֹדָתוֹ.

וְאַחַר כָּל זֶה יָקוּם וְיִתְפַּלֵּל, וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ חַז"ל: (בְּרָכוֹת ל ע"ב): אֵין עוֹמְדִים לְהִתְפַּלֵּל אֶלָּא מִתּוֹךְ כֹּבֶד רֹאשׁ, חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְּלִים, כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ אֶת לִבָּם לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם (של"ה).

ג. בְּלִמּוּד מוּסָר לִפְנֵי הַתְּפִלָּה יֵשׁ תּוֹעֲלוֹת גְּדוֹלוֹת, הוּא מְחַזֵּק אֶת הָאֱמוּנָה וְהַבִּטָּחוֹן בַּה' יִתְבָּרַךְ וְעַל יָדוֹ הַתְּפִלָּה נַעֲשֵׂית בְּכַוָּנָה גְּדוֹלָה יוֹתֵר, כִּי הַתְּפִלָּה בָּאָה מִתּוֹךְ יְדִיעָה וְהַרְגָּשָׁה שֶׁאֵין לוֹ לִפְנוֹת בְּבַקָּשַׁת כָּל צָרְכָיו בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ. תּוֹעֶלֶת נוֹסֶפֶת לְלִמּוּד הַמּוּסָר, שֶׁהוּא פּוֹתֵחַ אֶת הַלֵּב וּמְעוֹרֵר אַהֲבָה לַה' יִתְבָּרַךְ, וּכְמוֹ שֶׁהָיָה אוֹמֵר הַמַּשְׁגִּיחַ דְּלֵיקְווּד רַבִּי נָתָן וולְטְפוֹיגֶל זצ"ל: הַלּוֹמֵד מוּסָר קֹדֶם הַתְּפִלָּה, יֵשׁ לוֹ טַעַם בַּתְּפִלָּה, וּמִי שֶׁאֵינוֹ לוֹמֵד מוּסָר קֹדֶם הַתְּפִלָּה, אַף שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּם כֵּן טַעַם בַּתְּפִלָּה, אַךְ אֵינוֹ דּוֹמֶה זֶה לָזֶה כְּלָל, וְהַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם, כְּמוֹ הַהֶבְדֵּל שֶׁיֵּשׁ בֵּין מִי שֶׁאוֹכֵל סְעֻדָּה שְׁלֵמָה עִם תֵּאָבוֹן, אוֹ בְּלִי תֵּאָבוֹן! (לֶקֶט רְשִׁימוֹת בְּעִנְיְנֵי תְּפִלָּה עמ' פא).

לְפִי זֶה לִמּוּד מוּסָר לִפְנֵי הַתְּפִלָּה הוּא הֲכָנָה טוֹבָה לַתְּפִלָּה, אַךְ בָּרוּר שֶׁאֵינוֹ הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה הַמְחֻיֶּבֶת מִדִּינָא אֶלָּא 'מַעֲלָה' בַּהֲכָנָה לַתְּפִלָּה. וְעִיֵּן לְעֵיל בַּחֵלֶק הָרִאשׁוֹן "שַׁעַר קִיְמָה שֶׁל שַׁחֲרִית" פֶּרֶק י אוֹת ה בִּדְבַר הַחֲשִׁיבוּת וְהַמַּעֲלָה הָעֲצוּמָה שֶׁבְּלִמּוּד הַתּוֹרָה קֹדֶם הַתְּפִלָּה. וּבְהֶתְאֵם לְכָךְ עַל כָּל אָדָם לִנְהֹג וּלְסַדֵּר זְמַנֵּי תְּפִלָּתוֹ כָּךְ שֶׁיִּהְיֶה לוֹ זְמַן מַסְפִּיק לַעֲשׂוֹת קֹדֶם הַתְּפִלָּה אֶת הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה הַמְחֻיֶּבֶת מִדִּינָא שֶׁנִּתְבָּאֲרָה בְּהַרְחָבָה לְעֵיל, וּלְהִשְׁתַּדֵּל לְהַקְדִּים יוֹתֵר, לְהָכִין עַצְמוֹ לִתְפִלָּה גַּם עַל יְדֵי לִמּוּד מוּסָר, וְאִם בְּאֶפְשָׁרוּתוֹ יֵשׁ לוֹ גַּם לַעֲסֹק מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה בַּתּוֹרָה.

ד. אָמְרוּ רז"ל (סַנְהֶדְרִין ה.) מֵעוֹלָם לֹא יָרְדָה שְׁכִינָה לְמַטָּה (מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים) וְלֹא עָלוּ מֹשֶׁה וְאֵלִיָּהוּ לַמָּרוֹם; רָמְזוּ בָּזֶה לְאֵי אֶפְשָׁרוּת עֲרוּב הָרָשֻׁיּוֹת שֶׁל הָעוֹלָם הַזֶּה וְהָעוֹלָם הָעֶלְיוֹן. אֲבָל קַיֶּמֶת נְקֻדָּה אַחַת בָּהּ נוֹגְעִים הָעוֹלָמוֹת זֶה בָּזֶה, וְהֵינוּ בִּתְפִלָּה. כִּי הַהִתְקָרְבוּת שֶׁעַל יְדֵי שְׁאִיפַת הָאָדָם וּמַעֲנֵה הַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ הִיא הִיא גֶּדֶר הַדְּבֵקוּת בֵּין לְמַטָּה וּלְמַעְלָה. וּמַגִּיעָה דְּבֵקוּת זוֹ עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁהַגּוֹרְמִים הַחֲמָרִיִּים הַגְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר לֹא יַפְסִיקוּ אֶת הָאָדָם מִמַּחֲשַׁבְתּוֹ בִּדְבֵקוּת לְבָבוֹ, וְלֹא יַרְגִּישׁ בַּגּוֹרְמִים הַהֵם כְּלָל. וְהוּ גֶּדֶר אָמְרָם זַ"ל בְּעִנְיַן תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה-עֶשְׂרֵה שֶׁאֲפִלּוּ נָחָשׁ כָּרוּךְ עַל עֲקֵבוֹ לֹא יַפְסִיק. פֵּרוּשׁ, שֶׁיַּגִּיעַ לִדְבֵקוּת כָּזוֹ אֲשֶׁר אַף עִנְיַן שֶׁל פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ לֹא יַפְסִיק אֶת כַּוָּנָתוֹ, וְלֹא יַרְגִּישֶׁנּוּ כְּלָל. וְהוּ גֶּדֶר הַתְּפִלָּה אֲשֶׁר תִּזָּכֶה לְהֵעָנוֹת –ב:דְּבֵקוּת.

אָמְרוּ רז"ל: "חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת, וּמִתְפַּלְּלִים שָׁעָה אַחַת, וְחוֹזְרִין וְשׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת" (בְּרָכוֹת לב:) וּפֵרֵשׁ הַגְּאוֹן הָרַב שִׂמְחָה זִיסְל זצ"ל, שֶׁקֹּדֶם הַתְּפִלָּה הָיוּ מִתְבּוֹנְנִים וּמְכִינִים אֶת לְבָבָם אֶל הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ (בִּלְשׁוֹנֵנוּ: לוֹמְדִים מוּסָר וּמִתְרַכְּזִים אֶל הָאֱמֶת בִּלְבָבָם). וְאַחַר כָּךְ, הִנֵּה מִפְּאַת גֹּדֶל רֹשֶׁם דְּבֵקוּתָם, לֹא יָכְלוּ לָשׁוּב לְמַטָּה אֶלָּא לְאַחַר שֶׁהָיָה מְסֻיָּמֶת; כָּל כָּךְ גְּדֹלָה דְּבֵקוּתָם (נַעֲרִיךְ נָא לְעַמַּת זֶה, אֶת סִלּוּק הַשְּׁכִינָה אֶצְלֵנוּ בְּסוֹף תְּפִלַּת נְעִילָה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְעַד כַּמָּה, תֵּכֶף אַחֲרֵי הַתְּקִיעָה, תְּפִלַּת מַעֲרִיב הִיא בְּחִפָּזוֹן וּבְלִי כֹּבֶד רֹאשׁ!).

אֲפִלּוּ הֲכָנָה לִתְפִלָּה גּוֹרֶמֶת הִתְקָרְבוּת וְהֵעָנוּת מִמֶּנּוּ יִתְבָּרַךְ. הוּא מַה שֶּׁכָּתוּב "טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה", פֵּרוּשׁ, שֶׁהֵם עֲדַיִן לוֹמְדִים מוּסָר לְהִתְבּוֹנֵן לִשְׁאֹף אֶל הַדְּבֵקוּת, וְהַשֵּׁם יִתְבָּרַךְ כְּבָר מִתְקָרֵב לְעֶמָּתָם מִלְּמַעְלָה וּמִתְדַּבֵּק בָּהֶם (מִכְתָּב מֵאֵלִיָּהוּ ח"ג עמ' 64 'דְּבֵקוּת')

פרק ה - בעית הדור – חפזון

א. הַמַּפְרִיעַ הָעִקָּרִי לַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה וּלְכָל עֲבוֹדַת הַשֵּׁם הוּא הַ"חִפָּזוֹן", וּמִשּׁוּם הַהֶרֶס הָרַב שֶׁבְּעֶטְיוֹ נַרְחִיב אוֹדוֹתָיו, וְנַקְדִּישׁ לוֹ פֶּרֶק שָׁלֵם.

תְּחִלָּה נָבִיא מַה שֶּׁכָּתוּב בָּזֶה בַּסֵּפֶר פִּרְקֵי הַדְּרָכָה לְבֶן תּוֹרָה (תְּפִלָּה, עֲנַף ה): כָּל צוּרַת הַחַיִּים הַיּוֹם הִיא שֶׁל מְהִירוּת, חִפָּזוֹן. אַבְרֵךְ מַגִּיעַ בַּבֹּקֶר לְהִתְפַּלֵּל, הוּא מֻכְרָח בְּשָׁעָה מְדֻיֶּקֶת לַחֲזֹר לְבֵיתוֹ, לְהַכְנִיס אֶת בָּנָיו לַגַּן, אוֹ לַחַיָּדֵר, וְכַדּוֹמֶה. אַחַר כָּךְ הוּא מֻכְרָח לְהַגִּיעַ לַכּוֹלֵל בַּזְּמַן. בַּצָּהֳרַיִם הוּא מִתְפַּלֵּל מִנְחָה, וְהוּא "חַיָּב" לְמַהֵר לְהוֹצִיא אֶת הַיְלָדִים מֵהַגַּן, וְכוּ' וְכוּ'. כָּל צוּרַת הַחַיִּים הִיא צוּרָה שֶׁל חֹסֶר רְגִיעָה, בְּצוּרָה כָּזֹאת כְּמַעַט וְאִי אֶפְשָׁר לְצַמֵּחַ כְּלוּם. חַיָּבִים לַעֲשׂוֹת מַהֲפָךְ בְּצוּרַת הַחַיִּים, לְצֵאת מֵחַיֵּי חִפָּזוֹן, לְחַיֵּי רֵגַע וְשַׁלְוָה פְּנִימִית. אָדָם מֻכְרָח לְסַדֵּר לוֹ זְמַן שֶׁיּוּכַל לְהַאֲרִיךְ בִּתְפִלָּה (אֲפִלּוּ אִם בַּמְּצִיאוּת לֹא יַאֲרִיךְ, מִכָּל מָקוֹם צָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה לוֹ אֶת הָאֶפְשָׁרוּת לְכָךְ). אִי אֶפְשָׁר לָתֵת עֵצוֹת מַעֲשִׂיּוֹת לְכָל אֶחָד, כֵּיצַד לְסַדֵּר אֶת יוֹמוֹ

כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ זְמַן. מִכָּל מָקוֹם, אָדָם מֻכְרָח לְסַדֵּר אֶת סֵדֶר יוֹמוֹ כָּךְ. לְדֻגְמָא, אִם תְּפִלַּת שַׁחֲרִית לוֹקַחַת אֶצְלוֹ בְּעֵרֶךְ כְּשָׁעָה, עָלָיו לְהַקְדִּישׁ לַתְּפִלָּה זְמַן שֶׁל כְּשָׁעָה וָחֵצִי וְכוּ' וְכוּ', וְתֵן לְחָכָם וְיֶחְכַּם עוֹד. עכ"ד.

ב. וְכָךְ כּוֹתֵב הַגָּאוֹן הַצַּדִּיק רַבִּי שִׁמְשׁוֹן פִּינְקוּס זצ"ל (שְׁעָרִים בִּתְפִלָּה פְּתִיחָה ו): הַיְסוֹד הָרִאשׁוֹן לְהַצְלָחַת הַתְּפִלָּה הוּא לְהַקְדִּישׁ לָהּ זְמַן כָּרָאוּי. דָּבָר זֶה הוּא כְּלָל לְהַצְלָחָה בְּכָל עִנְיָן שֶׁיִּהְיֶה. מִי שֶׁמְּמַהֵר לִגְמֹר דָּבָר וּזְמַנּוֹ דּוֹחֵק עָלָיו, לֹא יוּכַל לְהַצְלִיחַ בְּשׁוּם פָּנִים וְאֹפֶן. כְּשֶׁשְּׁאֲלוּ חָכָם אֶחָד, כַּמָּה זְמַן מִן הָרָאוּי לְהַאֲרִיךְ בִּשְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה, הוּא עָנָה – עַד שֶׁגּוֹמְרִים. כַּמָּה נִפְלָאָה הַגְּדָרָה זוֹ, אֶחָד הַמַּאֲרִיךְ וְאֶחָד הַמְקַצֵּר – וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַרְגִּישׁ שֶׁזְּמַנּוֹ קָצוּב. ע"כ.

ג. כָּתוּב בְּתְהִלִּים (קיט, צח) "מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ" – מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה שֶׁהֵם אוֹיְבָיו שֶׁל הָאָדָם (אִם אֵין מִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם כָּרָאוּי), תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ – יֵשׁ לִלְמֹד לְעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא, תּוֹרָה וּמִצְוֹות. מֵהַסִּפּוּר הַבָּא, הַלָּקוּחַ מֵעוֹלָם הַמַּעֲשֶׂה, נוּכַל לִלְמֹד וּלְהָבִין מַדּוּעַ הַחִפָּזוֹן כָּל כָּךְ מַפְרִיעַ לַהַצְלָחָה הָרוּחָנִית שֶׁל הָאָדָם.

לִפְנֵי זְמַן מָה נִפְגֵּשׁ אֶחָד מִידִידַי עִם מְפָרְסָם בְּמִשְׁרָדוֹ, לְצֹרֶךְ קְנִיַּת דִּירָה מְסֻיֶּמֶת. בְּמַהֲלַךְ הַפְּגִישָׁה הֶחְלִיט שֶׁלְּתוֹעֶלֶת הָעִנְיָן כְּדַאי לְהַזְמִין אֶת מוֹכֵר הַדִּירָה וּלְנַהֵל אֶת הַמַּשָּׂא וּמַתָּן עִמּוֹ בְּנוֹכְחוּת הַמְתַוֵּךְ. הַיָּדִיד הִצִּיעַ לַמְתַוֵּךְ לְהַזְמִין אֶת הַמּוֹכֵר מִיָּד וּלְהַתְחִיל בַּמַּשָּׂא וּמַתָּן, וְהוּא נִתְקַל בְּסֵרוּב מֻחְלָט מִצַּד הַמְתַוֵּךְ. הַדָּבָר הָיָה תָּמוּהַּ מְאֹד בְּעֵינָיו, כִּי לְפִי הֲבָנָתוֹ, כֵּיוָן שֶׁשְּׁנֵי הַצְּדָדִים גִּלּוּ עִנְיָן בָּעִסְקָה הָיָה עַל הַמְתַוֵּךְ, לְזָרֵז אוֹתָהּ וּלְהָבִיאָהּ לִידֵי גְּמַר כַּמָּה שֶׁיּוֹתֵר מַהֵר כְּדֵי שֶׁאַחַד הַצְּדָדִים לֹא יַחֲזֹר בּוֹ, וְאָז יַפְסִיד הַמְתַוֵּךְ אֶת שְׂכָרוֹ, דְּמֵי הַתִּוּוּךְ. וְהוּא הִבִּיעַ אֶת תְּמִיהָתוֹ זוֹ בְּאָזְנֵי הַמְתַוֵּךְ. בְּעוֹד הוּא תָּמֵהַּ, פָּתַח הַמְתַוֵּךְ אֶת פִּיו בְּחָכְמָה, וְכָךְ (בְּעֵרֶךְ) הָיוּ דְּבָרָיו:

מִנִּסְיוֹנִי הָרַב בְּעִסְקָאוֹת כָּאֵלּוּ לָמַדְתִּי שֶׁאָסוּר בְּשׁוּם אֹפֶן לְזַמֵּן אָדָם לְדִיּוּן בְּדָבָר שֶׁדּוֹרֵשׁ מֻמָּנוּ יְשׁוּב הַדַּעַת וְהַכְרָעָה, אִם בְּשֶׁלֶב מְסֻיָּם שֶׁל הַדִּיּוּן יִצְטָרֵךְ לְהַפְסִיק אוֹתוֹ וְלַעֲסֹק בְּעִנְיָן אַחֵר, בְּמַצָּב זֶה הוּא "נָעוּל" עַל דְּבָרִים שֶׁהֶחְלִיט בָּעָבָר וְאֵין סִכּוּי לְשַׁכְנְעוֹ אוֹתוֹ לָבֹא לְקִרְאָתֵנוּ, לְהוֹזִיל אֶת הַמְּחִיר וְכַדּוֹמֶה. עָלַי לְבָרֵר קֹדֶם מָתַי נוֹכַל לְהִפָּגֵשׁ עִמּוֹ בִּזְמַן שֶׁהוּא פָּנוּי וְאֵין דְּבָרִים אֲחֵרִים שֶׁמַּטְרִידִים אוֹתוֹ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לָשֶׁבֶת בִּמְנוּחָה בְּלֹא לַחַץ שֶׁל זְמַן, וְאָז יִהְיֶה פָּתוּחַ וּמְשֻׁחְרָר לְרַעֲיוֹנוֹת חֲדָשִׁים שֶׁנַּעֲלֶה לוֹ. זֶה כְּלָל שֶׁתִּקֵּף בְּכָל עִנְיְנֵי הָעוֹלָם – הוֹסִיף וְאָמַר, וְהַנֶּחְפָּז.. מְאַבֵּד אֶת כַּסְפּוֹ!

וְכָךְ הוּא גַּם בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם הַבָּא לְהַבְדִּיל, כְּשֶׁהָאָדָם מֻטְרָד וְנֶחְפָּז הוּא אֵינוֹ חוֹשֵׁב וְאֵינוֹ מִתְרַכֵּז בַּמֶּה שֶׁעוֹשֶׂה וּמַעֲשָׂיו הֵם בְּלִי כַּוָּנָה וְחִיּוּת.

וּלְבֵאוּר יֶתֶר נָבִיא אֶת דִּבְרֵי הַסֵּפֶר פִּרְקֵי הַדְּרָכָה לְבֶן תּוֹרָה (תְּפִלָּה, עֲנַף ה), עַל דִּבְרֵי הָרַמְבָּ"ם "וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל בְּנַחַת". עִנְיַן תְּפִלָּה בְּנַחַת יֵשׁ בּוֹ שְׁנֵי חֲלָקִים. א)חִיצוֹנִי ב)פְּנִימִי. וּנְפָרֵשׁ; חִיצוֹנִי, עַל הָאָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּאִטִּיוּת, לְהוֹצִיא מִפִּיו אֶת הַמִּלִּים כְּמוֹנָה מְעוֹת, וְלֹא חַס וְחָלִילָה בְּחָפְזָה. תְּפִלָּה בְּחָפְזָה הִיא הֵפֶךְ כָּל צוּרַת מַהוּת הַמַּשָּׂג תְּפִלָּה. הָאָדָם צָרִיךְ לְהוֹצִיא מִפִּיו כָּל מִלָּה בִּמְתִינוּת, וּלְקַיֵּם מַה שֶּׁכָּתוּב בַּשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (אוֹרַח חַיִּים צח ס"א): "הַמִּתְפַּלֵּל צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן בְּלִבּוֹ פֵּרוּשׁ הַמִּלּוֹת שֶׁמּוֹצִיא בִּשְׂפָתָיו".

הַמִּתְבּוֹנֵן הֵיטֵב בְּדִבְרֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ יִרְאֶה, שֶׁכָּתַב "צָרִיךְ שֶׁיְּכַוֵּן בְּלִבּוֹ". בְּלִבּוֹ דַּוְקָא, וְלֹא כָּתַב בְּשִׂכְלוֹ. מַהִי כַּוָּנַת הַלֵּב הָאֲמוּרָה כָּאן? עִנְיָנָהּ שׁוֹנֶה לַחֲלוּטִין מִכַּוָּנַת הַשֵּׂכֶל. כַּוָּנַת הַשֵּׂכֶל עִנְיָנָהּ, לְהָבִין הֵיטֵב פֵּרוּשׁ הַמִּלִּים שֶׁמּוֹצִיא מִפִּיו. לְעֻמָּתָהּ, כַּוָּנַת הַלֵּב עִנְיָנָהּ לְחִיּוּת וּלְהַרְגִּישׁ אֶת מַה שֶּׁמּוֹצִיא בְּפִיו. אִם הוּא מְשַׁבֵּחַ אֶת הַבּוֹרֵא, עָלָיו לְהַרְגִּישׁ הַרְגָּשָׁה שֶׁל אָדָם הַנֶּהֱנֶה לְסַפֵּר בְּשִׁבְחוֹ שֶׁל אָבִיו. וְאִם הוּא מְבַקֵּשׁ עַל צָרְכָיו, עָלָיו לְהַרְגִּישׁ הַרְגָּשָׁה שֶׁל עָנִי בַּפֶּתַח. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הָרַמְבָּ"ם "וּבְתַחֲנוּנִים". אָדָם צָרִיךְ שֶׁהַרְגָּשַׁת לִבּוֹ תַּתְאִים עִם הַמִּלִּים שֶׁמּוֹצִיא מִפִּיו.

בִּשְׁבִיל כַּוָּנַת הַלֵּב אֵין דַּי בְּנַחַת חִיצוֹנִית, בַּאֲמִירָה בִּמְתִינוּת, לְשֵׁם כָּךְ נִצְרֶכֶת נַחַת פְּנִימִית, רְגִיעָה פְּנִימִית, שַׁלְוָה. אִם הָאָדָם כְּבָר מֵעֵת שֶׁמַּתְחִיל אֶת תְּפִלָּתוֹ, יֵשׁ לוֹ אֵיזֶה מָתָח אוֹ לַחַץ קָטָן, שֶׁמִּיָּד אַחֲרֵי הַתְּפִלָּה הוּא צָרִיךְ לְלֶכֶת לְמָקוֹם פְּלוֹנִי אוֹ לַעֲשׂוֹת מַעֲשֶׂה אַלְמוֹנִי, בִּשְׁבִיל דָּבָר זֶה הוּא יָכוֹל לְהַפְסִיד אֶת כָּל תְּפִלָּתוֹ. אָדָם בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מַתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל חַיָּב לְהַרְגִּישׁ, שֶׁאֵין לוֹ שׁוּם מִגְבָּלַת זְמַן כַּמָּה לְהַאֲרִיךְ בַּתְּפִלָּה. הוּא חַיָּב שֶׁיְּחוּשׁ, שֶׁאֵין שׁוּם דָּבָר הַמַּהֵר אוֹתוֹ לִגְמֹר אֶת הַתְּפִלָּה. ע"כ.

ד. כָּךְ עַל גּוּף הַתְּפִלָּה וְכָךְ גַּם עַל הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב עַל כָּךְ בַּסֵּפֶר עֲלֵי שׁוּר וְהוּבָא לְעֵיל (פ"ב אוֹת ב): אֲנַחְנוּ רְדוּפִים מְאֹד מִקְצָב הַחַיִּים הַמּוֹדֶרְנִיִּים שֶׁהַכֹּל צָרִיךְ לְהֵעָשׂוֹת בִּמְהִירוּת. בְּאֹכֶל וּבְשִׂיחַת רֵעִים אָנוּ מַאֲרִיכִים לְמַדַּי, אֲבָל בִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית אָנוּ לְחוּצִים, שֶׁכָּל אֶחָד מְמַהֵר לַעֲבוֹדָתוֹ, זֶה בְּכֹה וְזֶה בְּכֹה, וּבְקֹשִׁי רַב אָנוּ יְכוֹלִים לְהִתְרַגֵּל בִּתְפִלָּה מְתוּנָה, וַאֲפִלּוּ דַּקָּה אַחַת יְקָרָה לָנוּ. לָכֵן אֲפִלּוּ דַּקָּה זוֹ שֶׁל שְׁהִיָּה לִפְנֵי הַתְּפִלָּה עוֹלָה לָנוּ בְּמַאֲמָץ וּמַאֲבָק. אַךְ אֵין לְוַתֵּר עָלֶיהָ.

פרק ו - הכנה לתפלה (ולכל המצוות) אם היא דאורייתא או דרבנן

א. הִזְכַּרְנוּ לְעֵיל בְּפֶרֶק ב וּבְעוֹד מְקוֹמוֹת שֶׁהַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה חַיָּבִים בָּהּ מִדִּינָא. וְיֵשׁ לְבָרֵר אִם חִיּוּב זֶה הוּא מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדְּרַבָּנָן. הַמַּשְׁגִּיחַ הרה"ג רי"י בּוֹרוֹדִיאַנְסְקִי שְׁלִיט"א אָמַר

בְּאַחַת מִשִּׂיחוֹתָיו בְּשֵׁם הַמַּשְׁגִּיחַ (הגה"צ ר' יְחֶזְקֵאל לְוִינְשְׁטֵין) זצ"ל שֶׁכָּל עֲבוֹדַת הַמּוּסָר – כְּלוֹמַר לִמּוּד הַמּוּסָר וְחָכְמַת הַמּוּסָר וְהַחִנּוּךְ הַמּוּסָרִי – הוּא בְּגֶדֶר הֶכְנָה לְתוֹרָה וּמִצְוֹות. שֶׁהָאָדָם הֶרֵי מִתְעַלֶּה לְבַסּוֹף רַק מֵהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹות, אֲבָל כְּדֵי לְהָבִיא אֶת הָאָדָם שֶׁיַּצְלִיחַ בֶּאֱמֶת לְהִתְעַלּוֹת וּלְהִתְקַדֵּשׁ עַל יָדָן צָרִיךְ כַּהֶכְנָה אֶת כָּל עֲבוֹדַת הַמּוּסָר עִם עַצְמוֹ, שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְכָךְ.

תָּמִיד הָיָה חוֹזֵר וְשׁוֹאֵל "מַדּוּעַ לֹא מִתְעַלִּים" (וְעֶצֶם הַעֲמָדַת הַשְּׁאֵלָה הִוא אֵצֶל הָאָדָם זֶה כְּבָר גּוֹרֵם מְדֻרְבָּן לְחִזּוּק), שֶׁהֲרֵי עוֹסְקִים תָּמִיד בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹות, וְאִם כֵּן מַה קּוֹרֶה שֶׁאֵין מִתְעַלִּים כָּרָאוּי עַל יְדֵי זֶה?!

בְּשִׁבְיל לְהִתְעַלּוֹת בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹות חַיָּבִים בָּרֹאשׁ וּבָרִאשׁוֹנָה הֶכְנָה לַמִּצְוֹות!

בְּחַיֵּי אָדָם (סוֹף כְּלָל סח) אִיתָא בְּזֶה הַלְּשׁוֹן: "שׁוֹמֵר מִצְוָה לֹא יֵדַע דָּבָר רַע", רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁמְּחַיֵּב כְּשִׁירָצֶה לַעֲשׂוֹת אֵיזוֹ מִצְוָה, לֹא יַעֲשֶׂה אוֹתָהּ בְּחִפָּזוֹן וּבְפִתְאֹם, רַק שֶׁיִּשְׁמֹר וְיַמְתִּין וְיִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר הֵיטֵב אֵיךְ יַעֲשֶׂה וְכוּ'. וְזֶהוּ שֶׁיִּסְּדוּ לוֹמַר הִנְנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן לְקַיֵּם, וְרוֹצֶה לוֹמַר שֶׁכְּבָר אֲנִי מוּכָן וּמְזֻמָּן. וְזֶהוּ "הִכּוֹן לִקְרַאת אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל", רוֹצֶה לוֹמַר שֶׁתָּכִין אֶת עַצְמְךָ מִקֹּדֶם וְלֹא בְּפֶתַע פִּתְאֹם. וּכְבָר בָּחַנְתִּי בְּנִסָּיוֹן שֶׁכַּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי מִצְוָה בְּפִתְאֹם לֹא קַיַּמְתִּיהָ כָּרָאוּי".

וְיֵשׁ לְהָבִין, וְכִי כָּל כָּךְ קָשֶׁה לְקַיֵּם אֶת הַמִּצְוֹות כְּהִלְכָתָן בְּלֹא הֶכְנָה, הֲלֹא אֲנַחְנוּ עוֹמְדִים בָּזֶה לְכָאוֹרָה בְּהַצְלָחָה. וְעוֹד מַה נִּצְרַךְ בַּעַל הַחַיֵּי אָדָם עַצְמוֹ לַהֶכְנָה, וַהֲרֵי כָּתַב קְצוּר מִכָּל חֶלְקֵי הַשֻּׁלְחָן עָרוּךְ (וְנִדְפַּס רַק אֹרַח חַיִּים וְיוֹרֶה דֵּעָה כְּמוֹ שֶׁכָּתַב בְּהַקְדָּמָתוֹ לְחָכְמַת אָדָם) הַמּוֹעִיל אַף לְמוֹרֵי הוֹרָאָה בִּזְמַנּוֹ, וּמֶה הָיָה חָסֵר לוֹ בִּידִיעָה? אֶלָּא כַּאֲמוּר, שֶׁקִּיּוּם מִצְוֹות כָּרָאוּי הוּא דָּוְקָא בְּאֹפֶן שֶׁמַּגִּיעִין בְּקִיּוּמָן לְהִתְעַלּוּת, שֶׁל "קִדַּשְׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ". וְעַל כָּךְ מַעִיד הַחַיֵּי אָדָם שֶׁאֲפִלּוּ הוּא לֹא הִצְלִיחַ לְקַיֵּם שׁוּם מִצְוָה כָּרָאוּי לְלֹא הֶכְנָה קֹדֶם לָהּ, הֲרֵי שֶׁהַהֶכְנָה לַמִּצְוֹות מֻכְרַחַת.

וּבֶאֱמֶת הַמָּקוֹר לַהֶכְנָה הוּא פָּסוּק מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְאִם כֵּן חִיּוּב הַהֶכְנָה הֲוֵי מִדְּאוֹרַיְתָא מַמָּשׁ. בְּפָרָשַׁת וַיִּשְׁלַח כָּתוּב "וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית אֵ-ל וְשֶׁב שָׁם וַעֲשֵׂה שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵ-ל הַנִּרְאָה אֵלֶיךָ". וְכוֹתֵב הָרַמְבַּ"ן: "לֹא יָדַעְתִּי מַהוּ וְשֶׁב שָׁם. וְאוּלַי צִוָּה וְשֶׁב שָׁם, לְפַנּוֹת מַחֲשַׁבְתּוֹ לְדָבְקָה בָּאֵ-ל". וּבַסְּפוֹרְנוֹ פֵּרֵשׁ כֵּן בִּפְשִׁיטוּת "וְשֶׁב שָׁם – לְכַוֵּן דַּעְתְּךָ קֹדֶם שֶׁתִּבְנֶה הַמִּזְבֵּחַ, כְּאָמְרָם ז"ל חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת וּמִתְפַּלְּלִים כְּדֵי שֶׁיְּכַוְּנוּ אֶת לִבָּם לַמָּקוֹם".

וַהֲלֹא הַדְּבָרִים קַל וָחֹמֶר – הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה, שֶׁכָּל מַהוּתָם הָיְתָה דְּבֵקוּת בַּהַקָּבָ"ה לְלֹא הֶסַח דַּעַת כְּלָל אֲפִלּוּ לְרֶגַע, וְיַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם בְּחִיר הָאָבוֹת, שֶׁכֻּלּוֹ אֶלְקוּת,

וְהוֹלֵךְ כָּעֵת לַעֲשׂוֹת מִזְבֵּחַ כְּפִי שֶׁנִּדַּר, עַל הַצַּלָּתוֹ מֵעֲשָׂו וּמִלָּבָן, שֶׁיָּצָא מִבֵּין שְׁנֵיהֶם לְשָׁלוֹם [וְהַקָּבָ"ה עוֹד זֵרְזוֹ לָכָךְ עַל יְדֵי מַעֲשֵׂה דִּינָה], וַהֲרֵי עֲשִׂיַּת מִזְבֵּחַ כְּלָלָהּ מַעֲשֶׂה שֶׁל הִתְקָרְבוּת לַהַקָּבָ"ה, אִם כֵּן לְשֵׁם מָה זָקוּק הוּא לַהֲכָנָה נוֹסֶפֶת, וּמַדּוּעַ אֵין הוּא יָכוֹל לַעֲשׂוֹת הַמִּזְבֵּחַ מִיָּד בַּעֲלִיָּתוֹ לְבֵית אֵ-ל? וְאִם בְּכָל זֹאת הַתּוֹרָה כָּתְבָה "וְשָׁב שָׁם", נִלְמָד מִזֶּה בְּבֵרוּר עַל כָּל אָדָם בְּכָל מָצָב, שֶׁלֹּא יִתְכַּן לוֹ כְּלָל לַעֲשׂוֹת שׁוּם דָּבָר לְלֹא הֲכָנָה!

וְהַסּוֹד שֶׁבַּדְּבָרִים, שֶׁאִם יַעֲקֹב אָבִינוּ הָיָה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת מִזְבֵּחַ וּלְהִשָּׁאֵר אוֹתוֹ יַעֲקֹב אָבִינוּ כְּמוֹ לִפְנֵי הַמִּזְבֵּחַ, הָיָה יָכוֹל לַעֲשׂוֹתוֹ לְלֹא הֲכָנָה. אֲבָל הֱיוֹת וְכָל אָדָם צָרִיךְ תָּמִיד לְהִתְעַלּוֹת מִכָּל מַעֲשֶׂה מִצְוָה שֶׁיַּעֲשֶׂה וְלֹא לְהִשָּׁאֵר עַל מְקוֹמוֹ, וּלְהִתְעַלּוֹת הֲרֵי לֹא שַׁיָּךְ בְּלִי חִזּוּק, מִמֵּילָא גַּם יַעֲקֹב אָבִינוּ, לְמָרוֹת הַדְּרָגָה הַגְּבוֹהָה שֶׁכְּבָר הִגִּיעַ אֵלֶיהָ, הָיָה מֻכְרָח הֲכָנָה מְיֻחֶדֶת לִקְרַאת כָּל מִצְוָה שֶׁהָלַךְ לְקַיֵּם, וְכָל שֶׁכֵּן מִצְוַת עֲשִׂיַּת הַמִּזְבֵּחַ שֶׁכָּל מַהוּתָהּ הִתְעַלּוּת וְהִתְקָרְבוּת לְרִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם. וְהַמַּשְׁגִּיחַ זצ"ל הִתְבַּטֵּא שֶׁהֲכָנָה בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת מַעֲכֶבֶת בְּדִיעֲבַד, כְּלוֹמַר דְּלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה "קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתֶיךָ" לְלֹא הֲכָנָה. עכת"ד הַמַּשְׁגִּיחַ הרה"ג ר"י בּוֹרוֹדִיאַנְסְקִי שְׁלִיט"א.

ב. וּמַה שֶּׁכָּתוּב בְּשֵׁם הַמַּשְׁגִּיחַ רַבִּי יְחֶזְקֵאל לְוִינְשְׁטֵיין זצ"ל יוּבַן יוֹתֵר עִם דְּבָרָיו הַמּוּבָאִים בַּסֵּפֶר אוֹר יְחֶזְקֵאל: כְּלָל גָּדוֹל בְּהַנְהָגַת הַקָּבָ"ה הוּא, שֶׁעִנְיָנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמִים בְּמַהוּתָם וּבְצוּרָתָם לְעִנְיָנֵי עוֹלָם הַבָּא, וּמֵהִתְבּוֹנְנוּת בְּעִנְיָנֵי הָעוֹלָם הַזֶּה אֶפְשָׁר לִלְמֹד וְלֵידַע הֵיאָךְ חַיֶּבֶת לִהְיוֹת הַנְהָגָתֵנוּ וְדַרְכֵי עֲבוֹדָתֵנוּ בְּהַשָּׂגַת חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא. כְּלָל זֶה נֶאֱמַר כְּהַקְדָּמָה לַהֶעָרָה שֶׁהִתְעוֹרַרְנוּ בָּהּ. הִנֵּה הַמַּאֲכָלִים הָעִקָּרִיִּים הַמְּזִינִין וּמְקַיְּמִין אֶת גּוּף הָאָדָם, דָּרוּשׁ לָהֶם עָמָל וִיגִיעָה מְרֻבָּה עַד שֶׁנַּגִּיעוּ לְתַכְלִיתָם, וּלְדֻגְמָא צָרִיךְ לִקְצֹר אֶת הַחִטִּים וּלְטָחְנָם וּלְלוּשָׁם וְלַאֲפוֹתָם עַד שֶׁנַּעֲשׂוּ רְאוּיִים לְמַאֲכַל אָדָם, וְלוּ יִקַּח אֶת הַחִטִּים וְיִרְצֶה לְאָכְלָם לֹא יְזִינוּהוּ, אֶלָּא אַדְרַבָּה, עוֹד יַזִּיקוּ אֶת גּוּפוֹ. וְאַף אֶת הַלֶּחֶם בְּעַצְמוֹ חַיָּב לְלָעֹס הֵיטֵב עַד שֶׁיִּתְעַכֵּל הַלֶּחֶם בְּמֵעָיו, וּכְמוֹ כֵן בְּבָשָׂר וְדָגִים וּשְׁאָר מְזוֹנוֹת.

וַהֲכִי נָמֵי נִרְאֶה בְּעִנְיַן הַמִּצְוֹות, שֶׁהֵם הַמַּאֲכָלִים הַמְּזִינִים אֶת הַנֶּפֶשׁ. אֵין אֶפְשָׁרוּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַמִּצְוֹות בְּצוּרָה יְבֵשָׁה לְלֹא הֲכָנָה רְאוּיָה, וּבְאֹפֶן זֶה לֹא תִּתֵּן הַמִּצְוָה כֹּחָהּ. וְנִרְאֶה נָא לְמָשָׁל הֵיאָךְ חַיֶּבֶת לִהְיוֹת מִצְוַת תְּפִלָּה, "חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִים שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הַתְּפִלָּה וְשָׁעָה לְאַחַר הַתְּפִלָּה" (בְּרָכוֹת ל:). חֲסִידִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁיְּדָעוּ וְהֵבִינוּ מַהוּת הַתְּפִלָּה, הֵכִינוּ עַצְמָם שָׁעָה תְּמִימָה עַד שֶׁנִּגְּשׁוּ לַתְּפִלָּה. וּרְאֵה בַּכּוּזָרִי (מַאֲמָר ג, ה) הֵיאָךְ חַיֶּבֶת לִהְיוֹת הַתְּפִלָּה, שֶׁצְּרִיכָה לִתֵּן מָזוֹן רוּחָנִי לָאָדָם לְמֶשֶׁךְ כָּל הַיּוֹם, וּמִשּׁוּם הֵכִי תִּקְנוּ ג' פְּעָמִים תְּפִלָּה בְּיוֹם כְּדֶגְמַת ג' סְעֻדּוֹת שֶׁאוֹכֵל בַּיּוֹם, וַהֲכִי נָמֵי נִרְאֶה אַף בִּשְׁאָר מִצְוֹות. וְאֵלּוּ הַנִּגָּשִׁים לְלֹא פֵּרוּט וַהֲכָנָה לַמִּצְוֹות, דּוֹמִים כְּאֵלּוּ הָאוֹכְלִים לֶחֶם וּבָשָׂר לְלֹא אֲפִיָּה וּבִשּׁוּל.

וּרְאֵה מַה שֶּׁכָּתַב הַחִנּוּךְ (מִצְוָה שכד) בְּיִסּוֹד טַעֲמֵי הַמִּצְוֹוֹת, "שֶׁהָאָדָם נִפְעָל כְּפִי פְּעֻלּוֹתָיו שֶׁיַּעֲשֶׂה תָּמִיד, וְרַעְיוֹנָיו וְכָל עֶשְׂתּוֹנוֹתָיו אַחֲרֵי פֹּעַל יָדָיו, אִם טוֹב וְאִם רַע, וְעַל כֵּן כִּי רָצָה הַמָּקוֹם לְזַכּוֹת אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בָּחַר, הִרְבָּה לָהֶם מִצְוֹוֹת, לִהְיוֹת נַפְשָׁם מִתְפַּעֶלֶת בָּהֶם לְטוֹבָה תָּמִיד כָּל הַיּוֹם. וּמִכְּלַל הַמִּצְוֹוֹת שֶׁצִּוָּנוּ לְהַתְפִּישׁ מַחְשְׁבוֹתֵינוּ בַּעֲבוֹדָה בְּטָהֳרָה, הִיא מִצְוַת הַתְּפִלִּין, לִהְיוֹת מוּנָחִים כְּנֶגֶד אֲבְרֵי הָאָדָם הַיְדוּעִים בּוֹ לְמַשְׁכֵּן הַשֵּׂכֶל, וְהֵם הַלֵּב וְהַמֹּחַ, וּמִתּוֹךְ פְּעֻלּוֹ זֶה יְיַחֵד כָּל מַחְשְׁבוֹתָיו לְטוֹב". וְאַחַר כָּךְ הוֹסִיף לְבָאֵר מִצְוַת לוּלָב, שֶׁלְּפִי שֶׁיְּמֵי הַחַג הֵם יְמֵי שִׂמְחָה גְּדוֹלָה, וּבִהְיוֹת הַשִּׂמְחָה מוֹשֶׁכֶת הַחֹמֶר וּמְשַׁכַּחַת מִמֶּנּוּ יִרְאַת אֱלֹקִים, לָכֵן צִוָּנוּ לִקַּח דְּבָרִים הַמַּזְכִּירִים אוֹתָנוּ כִּי כָּל שִׂמְחַת לִבֵּנוּ לִשְׁמוֹ וְלִכְבוֹדוֹ, וְעַיֵּן שָׁם. מְבֹאָר לָנוּ שֶׁאֵין עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹוֹת עֲשִׂיָּה בְּעָלְמָא, אֶלָּא יֵשׁ בָּהּ מַטָּרָה, שֶׁעַל יָדָהּ יְשַׁעְבֵּד גּוּפוֹ וְלִבּוֹ לַהַקָּבָ"ה. וּמֵעַתָּה אֵלּוּ הַנִּגְשָׁים לְמִצְוֹוֹת כִּפְשׁוּטָם וְאֵינָם טוֹרְחִים לְהָבִין מַהוּתָם, הֲרֵי נִמְצָא שֶׁאֵין לָהֶם שַׂיָּכוּת כְּלָל לְגוּף עֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹוֹת, וְהֵינוּ דְּנִתְבָּאֵר שֶׁדְּרוּשׁ יְגִיעָה רַבָּה וַעֲצוּמָה עַד שֶׁעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹוֹת יִתְּנוּ פֵּרוֹתֵיהֶן כָּרָאוּי (אוֹר יְחֶזְקֵאל, אֱלוּל וְיָמִים נוֹרָאִים, מַאֲמָר צֵא מִדִּירַת קֶבַע)

לְעֵיל פֶּרֶק ב' אוֹת ב הֵבֵאנוּ מִדִּבְרֵי הַגָּאוֹן רַבִּי שְׁלֹמֹה וולְבֶּה זִכְרוֹנוֹ לִבְרָכָה בַּ"עָלֵי שׁוּר" שֶׁהֲכָנָה זוֹ דּוֹרֶשֶׁת מֵאִתָּנוּ דַּקָּה אַחַת בִּלְבַד. וּלְמָה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּקוּנְטְרֵס זֶה גֹּדֶל חִיּוּב הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה וְהַתּוֹעֶלֶת הָעֲצוּמָה שֶׁבָּהּ, מוּבָן שֶׁהַתְבִּיעָה עָלֵינוּ עַל אִי-קִיּוּם הֲכָנָה זוֹ כָּרָאוּי גְּדוֹלָה מְאֹד, וּכְמוֹ בְּמֹשֶׁל שְׁנֵי עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ (הַמּוּבָא בְּמִנְחוֹת מג ע"ב) שֶׁאֶחָד מֵהֶם נִצְטַוָּה לְהָבִיא חֹתָם שֶׁל טִיט וְהָאַחֵר חֹתָם שֶׁל זָהָב, וּפִשְׁעוּ שְׁנֵיהֶם וְלֹא הֵבִיאוּ, שֶׁעָנַשׁ זֶה שֶׁנִּצְטַוָּה לְהָבִיא חֹתָם שֶׁל טִיט מְרֻבֶּה, לְפִי שֶׁמְּצוּי הוּא וּבְנָקֵל הָיָה יָכוֹל לְהַשִּׂיגוֹ. וְוַדַּאי שֶׁמַּה שֶּׁאָנוּ מִתְרַשְּׁלִים וְאֵיֵּנוּ מְקַיְּמִים כָּרָאוּי אֶת חִיּוּב הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה אֵינוֹ בְּמֻרָּד וּבְמֵעַל אֶלָּא מִתּוֹךְ חֹסֶר תְּשׁוּמֶת לֵב, וּמִתּוֹךְ הִתְגַּבְּרוּת יֵצֶר הָרַע לְהַכְשִׁילֵנוּ בַּדְּבָרִים הַחֲשׁוּבִים וְהַמַּשְׁמָעוּתִיִּים בְּיוֹתֵר. וִיהִי רָצוֹן שֶׁנִּתְחַזֵּק וּנְקַיֵּם גַּם עִנְיָן חָשׁוּב זֶה וְנִזְכֶּה לַעֲלוֹת וּלְהִתְקַדֵּשׁ בְּתוֹרָה וְיִרְאָה טְהוֹרָה אָמֵן כֵּן יְהִי רָצוֹן.

59*

פֶּרֶק ז

הַהֲכָנָה לַתְּפִלָּה עַל יְדֵי טְבִילָה

א) נַעְתִּיק כָּאן מַה שֶּׁכָּתַב בְּזֶה מָרָן הַגָּאוֹן הָרַב חַיִּים קַנְיֶבְסְקִי שְׁלִיט"א בַּסֵּפֶר אָרְחוֹת יֹשֶׁר (עֵרֶךְ טָהֳרָה):

הִנֵּה דַּעַת הָרִבּוֹת קַדְמוֹנִים שֶׁלֹּא בִּטְלוּ טְבִילַת עֶזְרָא אֶלָּא לְתוֹרָה אֲבָל לִתְפִלָּה אָסוּר עַד שֶׁיִּטְבֹּל. וְהִיא דַּעַת רַב הַאי גָּאוֹן (מוּבָא ברי"ף ורא"ש פ"ג דִּבָּרכוֹת) וְרַבֵּנוּ חֲנַנְאֵל (מוּבָא בתו'

חֻלִּין קכ"ב ב' ד"ה לגבל) וְעוֹד הַרְבֵּה רִאשׁוֹנִים. וְגַם הָרַמְבָּ"ם שֶׁפָּסַק בְּסוֹף ה' קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁבִּטְלוּהוּ לְגַמְרֵי, תָּמְהוּ עָלָיו רָאשֵׁי יְשִׁיבוֹת בָּבֶל, וְהֵשִׁיב לָהֶם שֶׁמִּימָיו לֹא בִּטֵּל אוֹתָהּ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת אֶלָּא שֶׁלֹּא הָיָה יָכוֹל לִכְתֹּב בְּחִבּוּרוֹ כִּי אִם הַיּוֹצֵא מִן הַדִּין עַל פִּי הַהֲלָכָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה בפ"ג דִּבְרָכוֹת. וְאַף דְּבִשְׁלְחָן עָרוּךְ נִפְסַק כְּהָרַמְבָּ"ם, מִכָּל מָקוֹם כָּתְבוּ הָאַחֲרוֹנִים שֶׁהַנּוֹהֵג לִטְבֹּל תְּבוֹא עָלָיו בְּרָכָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה סִימָן פ"ח סק"ב בְּשֵׁם הפמ"ג. וְגַם הָרַמְבָּ"ם עַצְמוֹ כָּתַב בפ"ד מִתְּפִלָּה ה"ו: מִנְהָג פָּשׁוּט בְּשִׁנְעָר וּבְסִפְרַד שֶׁאֵין בַּעַל קֶרִי מִתְפַּלֵּל עַד שֶׁרוֹחֵץ כָּל בְּשָׂרוֹ בְּמַיִם.

ובשו"ת מִן הַשָּׁמַיִם שְׁאַל אִם יֵשׁ לְהַקֵּל בִּטְבִילַת עֶזְרָא לַתְּפִלָּה, וְהֵשִׁיבוּ לוֹ וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹקֵיכֶם הֶוֵי אוֹמֵר זוֹ תְּפִלָּה, וְאֶפְשָׁר טָמֵא וּמַקְרִיב קָרְבָּן. וְאִם תֹּאמַר שְׁאַר טֻמְאוֹת, אֵינוֹ דּוֹמֶה טֻמְאָה לְטֻמְאָה מִדַּעַת. אֵינוֹ דּוֹמֶה טֻמְאָה הַבָּאָה מִמָּקוֹם אַחֵר לְטֻמְאָה הַיּוֹצֵאת מִגּוּפוֹ. וְעֶזְרָא כְּשֶׁתִּקֵּן, בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ רָאָה וְתִקֵּן כוֹ'. וְדָבָר זֶה גּוֹרֵם אוֹרֶךְ הַגָּלוּת, כִּי אִם הָיְתָה תְּפִלַּת יִשְׂרָאֵל כִּתְקוּנָהּ כְּבָר נִתְקַבְּלָה תְּפִלָּתָם זֶה יָמִים רַבִּים. עכ"ל.

[וּלְגַדֵּל הָעִנְיָן נָבִיא גַּם מַה שֶּׁכָּתַב עוֹד שָׁם בְּאָרְחוֹת יֹשֶׁר בְּעִנְיַן חֲשִׁיבוּת הַטְּבִילָה בִּכְלָל, וז"ל: וּבְמַגִּיד מֵישָׁרִים לְהב"י ז"ל (פ' בְּהַר) אָמַר לוֹ הַמַּגִּיד אַל תִּבַטֵּל תָּמִיד טְבִילַת בַּעַל קֶרִי כִּי אֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָהּ. עכ"ל. וְהָאֲרִיזַ"ל כ' (בְּשַׁעַר רוּה"ק דַּף ד') אֵין דָּבָר יוֹתֵר מֻכְרָח וְצָרִיךְ אֶל הָאָדָם בְּעִנְיַן הַהַשְׁגָּה כְּמוֹ הַטְּבִילָה שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָאָדָם טָהוֹר בְּכָל עֵת. עכ"ל. וכ"כ בְּרֵאשִׁית חָכְמָה (שַׁעַר הָאַהֲבָה פי"א) וּבְחֶסֶד לְאַבְרָהָם (מ"ב נָהָר נ"ט) עי"ש שֶׁהֶאֱרִיכוּ בָּזֶה.

וַחֲז"ל אָמְרוּ (בְּבְרָכוֹת כ"ב א') כָּל הַמַּחְמִיר בָּהּ עַל עַצְמוֹ מַאֲרִיכִין לוֹ יָמָיו וּשְׁנוֹתָיו. וְהָרַבֵּה גְּדוֹלֵי יִשְׂרָאֵל לֹא בִּטְלוּהָ מִימֵיהֶם כַּמּוּבָא בְּתוֹלְדוֹתֵיהֶם. וְרָאִיתִי בְּסֵפֶר אֶחָד (כַּעֵת אֵינִי זוֹכֵר הֵיכָן) שֶׁכָּל הַחֲבוּרִים שֶׁנִּתְקַבְּלוּ בְּכָל יִשְׂרָאֵל הֵם אֵלּוּ שֶׁהַמְחַבֵּר נִזְהַר בִּטְבִילַת עֶזְרָא. וְהַיּוֹם שֶׁמָּצוּי מְקֻוָאוֹת וְקַל לִטְבֹּל, בְּוַדַּאי מִי שֶׁיָּכוֹל רָאוּי לְהִזָּהֵר בָּזֶה.ע"כ מִסֵּפֶר אָרְחוֹת יֹשֶׁר.

ב) וּרְאֵה עוֹד בְּסֵפֶר חֲסִידִים (סי' תרי"ב) שֶׁהֵבִיא מִסֵּפֶר הַתְּשׁוּבָה שֶׁל רַב סַעַדְיָה גָּאוֹן שִׁבְעָה דְּבָרִים שֶׁבִּגְלָלָם אֵין תְּפִלָּתוֹ שֶׁל אָדָם נִשְׁמַעַת, וְאֶחָד מֵהֶם הוּא כְּשֶׁהַתְּפִלָּה בִּלֹּא נְקִיּוּת וְטָהֳרָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב גַּם כִּי תַרְבּוּ תְּפִלָּה אֵינֶנִּי שׁוֹמֵעַ יְדֵכֶם דָּמִים מָלֵאוּ. וְשָׁם בְּסִימָן רמ"ח כָּתַב שֶׁצָּרִיךְ טְבִילָה וְטָהֳרָה לַמִּתְפַּלֵּל מִמַּה שֶּׁכָּתוּב (יִרְמְיָה יד ג) בָּאוּ עַל גֵּבִים וְלֹא מָצְאוּ מַיִם, וּכְתִיב וְד' לֹא רָצָה, שֶׁמֻּחֶמֶת שֶׁלֹּא מָצְאוּ מַיִם לִטְבֹּל קֹדֶם הַתְּפִלָּה, לָכֵן ד' לֹא רָצָה. וְרַבֵּנוּ תָּם ז"ל כָּתַב בְּסֵפֶר הַיָּשָׁר: כִּי טַהֲרַת הַגּוּף יְחַדֵּשׁ טָהֳרָה בַּנֶּפֶשׁ, וּבֶהֱיוֹת הַגּוּף טָמֵא, בְּוַדַּאי יַגִּיעַ קְצָת פְּגָם לַנְּשָׁמָה, וְאִי אֶפְשָׁר שֶׁיְּכַוֵּן כְּרָאוּי בְּלִי שֶׁתִּבַלְבְּלֵהוּ מַחְשָׁבָה אַחֶרֶת וְתַפְרִידֵהוּ מֵהַשֹּׁרֶשׁ הָעֶלְיוֹן וכו'.

תושלב"ע

מַאמְרֵי חֲז"ל בְּגֹדֶל מַעֲלַת הַתְּפִלָּה

• אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר גְּדוֹלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִמַּעֲשִׂים טוֹבִים. שֶׁאֵין לְךָ גָּדוֹל בְּמַעֲשִׂים טוֹבִים יוֹתֵר מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ אַף עַל פִּי כֵן לֹא נַעֲנָה אֶלָּא בִּתְפִלָּה שֶׁנֶּאֱמַר (דְּבָרִים ג, כו) אַל תּוֹסֶף דַּבֵּר אֵלַי וְסָמִיךְ לֵיהּ עֲלֵה רֹאשׁ הַפִּסְגָּה (בְּרָכוֹת לב:).

• וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר גְּדוֹלָה תְּפִלָּה יוֹתֵר מִן הַקָּרְבָּנוֹת שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה א) לָמָּה לִי רֹב זִבְחֵיכֶם וּכְתִיב וּבְפָרִשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם (שָׁם).

• אָמַר רַב עָנָן אַף שַׁעֲרֵי תְּפִלָּה אֵינָן נִנְעָלִים לְעוֹלָם דִּכְתִיב כֹּה' אֱלֹהֵינוּ בְּכָל קָרְאֵנוּ אֵלָיו וְאֵין קְרִיאָה אֶלָּא תְּפִלָּה כְּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (יְשַׁעְיָה סה) וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה (שָׁם יב).

• וַיִּשְׁאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עֵינֵיהֶם, מִיָּד תָּפְסוּ לָהֶם אֲמָנוּת אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב. מַה תּוֹלַעַת אֵינָהּ מַכָּה אֶת הָאֶרֶז אֶלָּא בַּפֶּה כָּךְ אֵין לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא תְּפִלָּה (מְכִילְתָּא בְּשַׁלַּח יד).

• כָּל הַפּוֹתֵחַ פִּיו בְּתוֹרָה וּבִתְפִלָּה נַעֲשִׂים לוֹ כָּל חֲפָצָיו (אוֹתִיּוֹת דר"ע אוֹתִיּוֹת קְטַנּוֹת א).

• שְׁמַע תְּפִלָּה עֲדֵיךְ כָּל בָּשָׂר יָבֹאוּ. הַכֹּל שָׁוִים לְפָנָיו, הַנָּשִׁים וְהָעֲבָדִים הָעֲנִיִּים וְהָעֲשִׁירִים, בְּמֹשֶׁה כְּתִיב תְּפִלָּה לְמֹשֶׁה, בָּעָנִי כְּתִיב תְּפִלָּה לְעָנִי, זוֹ תְּפִלָּה וְזוֹ תְּפִלָּה, לְהוֹדִיעֲךָ שֶׁהַכֹּל שָׁוִים בִּתְפִלָּה לִפְנֵי הַמָּקוֹם (מִדְרַשׁ רַבָּה בְּשַׁלַּח פכ"א).

• *אָמַר לָהֶן הַקָּבָ"ה לְיִשְׂרָאֵל הֱווּ זְהִירִין בַּתְּפִלָּה, שֶׁאֵין מִדָּה אֲחֶרֶת יָפָה הֵימֶנָּה, וְהֵיא גְּדוֹלָה מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת וְכוּ'. וַאֲפִלּוּ אֵין אָדָם כְּדַאי לַעֲנוֹתוֹ בִּתְפִלָּתוֹ וְלַעֲשׂוֹת חֶסֶד עִמּוֹ, כֵּיוָן שֶׁמִּתְפַּלֵּל וּמַרְבֶּה תַּחֲנוּנִים אֲנִי עוֹשֶׂה חֶסֶד עִמּוֹ (מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא וַיֵּרָא אוֹת א).

• אֵין אָדָם עוֹמֵד לֹא בְּמָמוֹנוֹ וְלֹא בְּחָכְמָתוֹ וְלֹא בִּגְבוּרָתוֹ, וּמַהוּ עוֹמֵד לוֹ? תְּפִלָּתוֹ וְכוּ' שֶׁאֵין טוֹב לוֹ אֶלָּא תְּפִלָּה (מִדְרַשׁ שׁוֹחֵר טוֹב תְּהִלִּים קמב).

• הַתְּפִלָּה פּוֹעֶלֶת כְּטֶבַע בַּבְּרִיאָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ חֲז"ל עַל יַעֲקֹב אָבִינוּ עָלָיו הַשָּׁלוֹם שֶׁהִתְקִין עַצְמוֹ לִדּוֹרוֹן לִתְפִלָּה וּלְמִלְחָמָה, וּמִזֶּה, כְּמוֹ שֶׁהַדּוֹרוֹן וְהַמִּלְחָמָה מוֹעִילִים בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע לְהַשִּׂיג הַמְבֻקָּשׁ כְּמוֹ כֵן מוֹעֶלֶת הַתְּפִלָּה לְהַשִּׂיג הַמְבֻקָּשׁ בְּדֶרֶךְ הַטֶּבַע (תְּפִלַּת חַנָּה מְבוֹא הַתְּפִלָּה, אוֹת ו).

• הַאי מָאן דְּצַלֵּי וּבָכֵי וְצָעֵיק עַד לָא יָכִיל לְמִרְחַשׁ בְּשִׂפְוָותֵיהּ, הַאי צְלוֹתָא שְׁלֵימְתָא, דְּהִיא בְּלִבָּא, וּלְעוֹלָם לָא הַדְרָא רֵיקָנַיָּא. אָמַר רִבִּי יְהוּדָה גְּדוֹלָה צְעָקָה שִׁקּוֹרֵעַ גְּזֵר דִּינוֹ שֶׁל אָדָם מִכָּל יָמָיו וְכוּ', דִּכְתִיב (תְּהִלִּים קז) וַיִּצְעֲקוּ אֶל ה' בַּצַּר לָהֶם מִמְּצוּקוֹתֵיהֶם יַצִּילֵם (זֹהַר הַקְּדוֹשׁ ח"ב כ.).

(עַיֵּן עוֹד בַּסֵּפֶר הַנִּפְלָא תְּפִלַּת חַנָּה בִּמְבוֹא הַתְּפִלָּה, וְכֵן בַּסֵּפֶר אַרְחוֹת יֹשֶׁר [לְהַגְּאוֹן הָרַב חַיִּים קַנְיֶבְסְקִי שְׁלִיט"א] בְּעֶרֶךְ 'תְּפִלָּה' בְּעִנְיָן זֶה)

מַאמְרֵי חֲז"ל עַל חִיּוּב הַתְּפִלָּה בְּעוֹנָתָהּ

• צָרִיךְ אָדָם לְהַשְׁכִּים לַתְּפִלָּה, שֶׁאֵין לְךָ גְּדוֹלָה מִן הַתְּפִלָּה (מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא מִקֵּץ אוֹת ט).
• "מְעָוֹת לֹא יוּכַל לִתְקֹן" זֶה שֶׁבִּטֵּל תְּפִלָּה שֶׁל עַרְבִית אוֹ שֶׁל שַׁחֲרִית (בְּרָכוֹת כו.).
[וְהַמִּתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית לְאַחַר זְמַנָּהּ – אַחַר שֶׁעָבְרוּ אַרְבַּע שָׁעוֹת, נֶחְשָׁב שֶׁבִּטֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית וְעָלָיו נֶאֱמַר "מְעָוֹת לֹא יוּכַל לִתְקֹן" (פר"ח סִימָן פט סָעִיף א)].
• הִגִּיעָה שְׁעַת הַתְּפִלָּה וְלֹא הִתְפַּלֵּל בָּהּ, עָלָיו נֶאֱמַר "וְחֶסְרוֹן לֹא יוּכַל לְהִמָּנוֹת" (קֹהֶלֶת רַבָּה א, טו).
• הַמִּתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית לְאַחַר אַרְבַּע שָׁעוֹת, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (צְפַנְיָה ג, יח) "נוּגֵי מִמּוֹעֵד אָסַפְתִּי מִמֵּךְ הָיוּ" (בְּרָכוֹת ח.). מֵחֲמַת שֶׁהֶעֱבִירוּ מוֹעֲדֵי הַתְּפִלּוֹת וְהַחַגִּים יִהְיוּ נוּגִים וַאֲסוּפִים וְכָלִים חַס וְשָׁלוֹם (רַשִׁ"י).

מַאֲמְרֵי חֲזַ"ל בְּמַעֲלַת קְרִיאַת שְׁמַע

• אִלְמְלֵא לֹא נִבְרָא הָעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, דַּי (מִדְרַשׁ, הוּבָא בַּמִּשְׁנָה בְּרוּרָה סִימָן נח סקי"א).
• כָּךְ אָמַר הַקָּבָ"ה וְכוּ' וְגָלוּי וְיָדוּעַ לְפָנַי שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ עָתִיד לְהֵחָרֵב וּמִכָּאן וְאֵילָךְ אִי אַתֶּם יְכוֹלִים לְהַקְרִיב קָרְבָּנוֹת, אֶלָּא מְבַקֵּשׁ אֲנִי תְּמוּרָתָן שֶׁל קָרְבָּנוֹת, "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" בַּבֹּקֶר "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" בָּעֶרֶב, וְעוֹלָה לְפָנַי יוֹתֵר מִכָּל הַקָּרְבָּנוֹת (יְלַקּוּט שִׁמְעוֹנִי וָאֶתְחַנַּן אוֹת תתלה).
• בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּבָ"ה מַבִּיט בְּעוֹלָמוֹ וְרוֹאֶה בָּתֵּי טַרְטִיאוֹת וּבָתֵּי קַרְקְסִיאוֹת וְכוּ' מִסְתַּכֵּל בְּאַפְּלְיוֹן עוֹלָמוֹ לְהַחֲרִיבוֹ, וְכֵיוָן שֶׁיִּשְׂרָאֵל נִכְנָסִים לְבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת וּמְיַחֲדִים שְׁמוֹ וְאוֹמְרִים "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל" וְגוֹ' מִיָּד נָחָה דַּעְתּוֹ שֶׁל הַקָּבָ"ה וְאֵינוֹ מַחֲרִיב אֶת עוֹלָמוֹ וּמְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל (שָׁם אוֹת תתלו).
• וְהָיָה כְּקָרְבְּכֶם אֶל הַמִּלְחָמָה וְנִגַּשׁ הַכֹּהֵן וְדִבֶּר אֶל הָעָם וְאָמַר אֲלֵהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל וְגוֹ' (דְּבָרִים כ, ג). וְאָמַר אֲלֵיהֶם שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם רשב"י אָמַר לָהֶן הַקָּבָ"ה לְיִשְׂרָאֵל אֲפִלּוּ לֹא קַיַּמְתֶּם אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית אִי אַתֶּם נִמְסָרִים בְּיָדָם (סוֹטָה מב.). אֲפִלּוּ אֵין בָּכֶם זְכוּת אֶלָּא קְרִיאַת שְׁמַע בִּלְבַד כְּדַאי אַתֶּם שֶׁיּוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם (רַשִׁ"י עַל הַתּוֹרָה שָׁם).
• סַמְכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת (שִׁיר הַשִּׁירִים ב, ה), זֶה קְרִיאַת שְׁמַע וּתְפִלָּה שֶׁהֵם סֶמֶךְ לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁבִּזְכוּתָם הֵם נִצּוֹלִים מִדִּינָהּ שֶׁל גֵּיהִנֹּם (יְלַקּוּט שִׁמְעוֹנִי שִׁיר הַשִּׁירִים אוֹת תתקפו).
• אָמַר הַקָּבָ"ה נִשְׁבַּע אֲנִי בְּכִסֵּא כְּבוֹדִי שֶׁאֲפִלּוּ אֵין בְּיָדוֹ שֶׁל אָדָם לֹא מִקְרָא וְלֹא מִשְׁנָה אֶלָּא מְשַׂכִּים וּמַעֲרִיב לְבֵית הַכְּנֶסֶת וּלְבֵית הַמִּדְרָשׁ וְקוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בַּעֲבוּר שְׁמִי הַגָּדוֹל, שְׁכָרוֹ יִהְיֶה מוּנָח לְפָנַי, וּבִלְבַד שֶׁיְּהֵיֶה שָׁמוּר מִן הָעֲבֵרָה (תָּנָא דְּבֵי אֵלִיָּהוּ רַבָּה סוֹף פ"ב).

• אָמַר רַבִּי מַנִּי לֹא תְּהֵא קְרִיאַת שְׁמַע קַלָּה בְּעֵינֶיךָ מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ רמ"ח תֵּבוֹת כְּמִנְיַן רמ"ח אֵיבָרִים שֶׁבָּאָדָם וְכוּ', אָמַר הַקָּבָ"ה אִם שָׁמַרְתָּ אֶת שֶׁלִּי לְקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע כְּתִקְּנָהּ אֲנִי אֶשְׁמֹר אֶת שֶׁלְּךָ (מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא קְדוֹשִׁים אוֹת ו).

• דְּאָמַר רַבִּי נְהוֹרַאי אָמַר רַבִּי נְחֶמְיָה בְּקְרִיאַת שְׁמַע רמ"ח תֵּבוֹת, כְּמִנְיַן אֵבָרָיו שֶׁל אָדָם, וְהַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע כְּתִקּוּנָהּ כָּל אֵבֶר וְאֵבֶר נוֹטֵל תֵּבָה אַחַת וּמִתְרַפֵּא בּוֹ, וְדָא אִיהוּ רְפָאוּת תְּהִי לְשָׁרֶךָ וְכוּ'. וְכָל הָאוֹמֵר קְרִיאַת שְׁמַע כְּהַאי גַּוְנָא בְּיִדּוּעַ שֶׁאֵינוֹ נִזּוֹק כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם [עַל יְדֵי שֶׁמְּכַוֵּן לְצֵאת יְדֵי חוֹבָה מֵהַשְּׁלִיחַ צִבּוּר בַּאֲמִירַת ה' אֱלֹקֵיכֶם אֱמֶת אוֹ שֶׁאָמְרוֹ בְּעַצְמוֹ וּמַשְׁלִים לרמ"ח תֵּבוֹת] (זֹהַר חָדָשׁ רוּת דַּף צה. הוּבָא בב"י אוֹרַח חַיִּים סִימָן סא).

• אִיתָא בְּזֹהַר חָדָשׁ (אַחֲרֵי מוֹת נט.), כָּל אָדָם שֶׁקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע כִּדְקָא יָאוּת – כָּל תֵּבָה וְתֵבָה מַשְׁפִּיעַ בְּכָל אֵיבָר וְאֵיבָר דִּילֵיהּ; וְאִם אֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכַוָּנָה כִּי אִם בִּמְהִירוּת וַעֲרָאי וּבִלְבּוֹ הוּא מְהַרְהֵר בַּעֲסָקִים אֲחֵרִים, וְלֵב אֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה שֶּׁהַפֶּה מְדַבֵּר, אֲזַי כָּל אֵיבָר וְאֵיבָר שׁוֹאֵב עָלָיו סִטְרָא אַחְרָא. וְעַל יְדֵי כֵּן בָּאִים חוֹלָאִים וּמַכְאוֹבִים עַל גּוּפוֹת בְּנֵי אָדָם עַל אֲשֶׁר אֵינָן נִזְהָרִין לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע בְּכַוָּנָה (קַב הַיָּשָׁר פֶּרֶק נא).

• אָמַר רַבִּי לֵוִי בַּר חַמָּא אָמַר ר"ש בֶּן לָקִישׁ לְעוֹלָם יַרְגִּיז אָדָם יִצְרוֹ טוֹב עַל יֵצֶר הָרַע [שֶׁיַּעֲשֶׂה מִלְחָמָה עִם יֵצֶר הָרַע. רַשִׁ"י] וְכוּ'. אִם נִצְּחוֹ מוּטָב וְאִם לָאו יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע (בְּרָכוֹת ה.). [...וּבִקְרִיאַת שְׁמַע מְבַטֵּל אוֹתָן הִרְהוּרֵי עֲבֵרָה לְהָגֵן עָלָיו מֵהֵחֵטְא וּמִמַּזִּיקִין (מַהַרְשָׁ"א בְּחִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת שָׁם)].

מַאֲמְרֵי חָז"ל עַל חִיּוּב קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ

• ר' שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע וּבִתְפִלָּה (אָבוֹת ב, ג). וְרַשִׁ"י וְרַבֵּנוּ יוֹנָה שָׁם אֵינָם גּוֹרְסִים "וּבִתְפִלָּה". וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י הֱוֵי זָהִיר בִּקְרִיאַת שְׁמַע. לִקְרוֹתָהּ בִּשְׁעָתָהּ. וְכָתַב רַבֵּנוּ יוֹנָה שֶׁהַזְּהִיר הַתַּנָּא עַל קְרִיאַת שְׁמַע יוֹתֵר מִתְּפִלָּה כִּי זְמַן קְרִיאַת שְׁמַע יוֹתֵר קָצָר מִתְּפִלָּה וְצָרִיךְ בְּזֶה זְהִירוּת גְּדוֹלָה.

• אָמַר רַב מַנִּי גָּדוֹל הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ יוֹתֵר מֵהָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה (בְּרָכוֹת י:).

• הוּנָא בַּר גְּנִיבָא אָמַר חֲבִיבָה קְרִיאַת שְׁמַע בְּעוֹנָתָהּ יוֹתֵר מֵאֶלֶף עוֹלוֹת שֶׁהַכְּסִיל זוֹבֵחַ (קֹהֶלֶת רַבָּה ד, יח).

• הִגִּיעָה שְׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע וְלֹא קָרָא בְּעוֹנָתָהּ עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר "מְעָוֹת לֹא יוּכַל לִתְקֹן" (קֹהֶלֶת רַבָּה א, טו).

• רַבִּי יִצְחָק וְרַבִּי יְהוּדָה הָיוּ הוֹלְכִים בַּדֶּרֶךְ, הִגִּיעוּ לְמָקוֹם שֶׁנִּקְרָא כְּפַר סִיכְנִין שֶׁהָיָה דָּר שָׁם רַב הַמְנוּנָא סָבָא, וְנִתְאָרְחוּ אֵצֶל אִשְׁתּוֹ [כֵּיוָן שֶׁרַב הַמְנוּנָא כְּבָר נִפְטַר], וְהָיָה לָהּ בֵּן קָטָן וְכָל הַיּוֹם הָיָה לוֹמֵד תּוֹרָה בְּבֵית הַסֵּפֶר. בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם יָצָא מֵקֶדֶם מִבֵּית הַסֵּפֶר

וּבָא לְבֵיתוֹ [כִּי רוּחַ ה' נוֹסָעָה בּוֹ שֶׁעֲתִידִים לָבֹא לְבֵיתוֹ אוֹרְחִים חֲשׁוּבִים]. רָאָה אֶת אֵלּוּ הַחֲכָמִים, אָמְרָה לוֹ אִמּוֹ לְךָ תִּתְקָרֵב אֶל הַחֲכָמִים הַגְּדוֹלִים הָאֵלּוּ וְתַרְוִיחַ עַל יְדֵי זֶה שֶׁתִּתְקַבֵּל מֵהֶם בְּרָכוֹת, נִתְקָרֵב אֶצְלָם וְטָרַם שֶׁהִגִּיעַ אֲלֵיהֶם חָזַר לַאֲחוֹרָיו, אָמַר הַיֶּלֶד לְאִמּוֹ אֵינִי רוֹצֶה לְהִתְקָרֵב אֶל הַחֲכָמִים כִּי הַיּוֹם לֹא קָרְאוּ קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ הוּא בְּנִדּוּי כָּל אוֹתוֹ הַיּוֹם [מְשׁוּם שֶׁבְּטֵל רמ"ח תֵּבוֹת שֶׁבִּקְרִיאַת שְׁמַע נֶהֱפָךְ עָלָיו רמ"ח לְחֵרֶם חַס וְשָׁלוֹם].

שְׁמְעוּ רַבִּי יִצְחָק וְרַבִּי יְהוּדָה אֵלּוּ הַדְּבָרִים, וְתָמְהוּ עַל הַשָּׁנַת הַיְנוּקָא, הֵרִימוּ אֶת יָדָם וּבֵרְכוּ אוֹתוֹ אָמְרוּ וַדַּאי כָּךְ הוּא שֶׁלֹּא קָרָאנוּ הַיּוֹם קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ, לְפִי שֶׁבַּיּוֹם הַזֶּה עָסַקְנוּ בְּצָרְכֵי חָתָן וְכַלָּה שֶׁלֹּא הָיָה לָהֶם דֵּי צָרְכָּם וְהָיוּ מִתְאַחֲרִים לְהִזְדַּוֵּג וְלֹא הָיָה אָדָם שֶׁיַּעֲסֹק בְּעִנְיָנָם וְאָנוּ עָסַקְנוּ בָּהֶם, לָכֵן לֹא קָרָאנוּ קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ. וּמִי שֶׁעוֹסֵק בְּמִצְוָה פָּטוּר מִן הַמִּצְוָה (כַּמְבֹאָר בְּמַסֶּכֶת סֻכָּה כו.).

שָׁאֲלוּ אֶת הַיֶּלֶד בְּנִי בַּמֶּה יָדַעְתָּ שֶׁלֹּא קָרָאנוּ קְרִיאַת שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ? הֵשִׁיב לָהֶם: בָּרִיחַ שֶׁל מַלְבּוּשֵׁיכֶם יָדַעְתִּי כְּשֶׁקֵּרַבְתִּי אֲלֵיכֶם. תָּמְהוּ עַל זֶה.

וְרָצָה לוֹמַר בְּרִיחַ לְבוּשֵׁי נִשְׁמָתָם הַנַּעֲשִׂים מֵהַמִּצְוֹות, וְעַתָּה הָיָה חָסֵר לָהֶם חֵלֶק הַלְּבוּשׁ שֶׁל מִצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע. אִי נָמִי, כְּשֶׁאָדָם יָשֵׁן וְנִשְׁמָתוֹ מִסְתַּלֶּקֶת מִגּוּפוֹ אָז נִכְנָסִים בְּרמ"ח אֵיבָרָיו רמ"ח אֲבָרִי הַקְּלִפָּה, וְאַחַר שֶׁנִּתְעוֹרֵר הָאָדָם מִשְּׁנָתוֹ, אֲפִלּוּ שֶׁיַּעֲסֹק בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹות, אֵין הַקְּלִפָּה יוֹצֵאת מֵרמ"ח אֲבָרָיו עַד שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רמ"ח תֵּבוֹת. לָכֵן אַף עַל פִּי שֶׁעָסְקוּ בְּמִצְוֹת הַכְנָסַת כַּלָּה וְהָיוּ פְּטוּרִים מִקְּרִיאַת שְׁמַע, אוֹתָהּ הַקְּלִפָּה לֹא יָצְאָה מֵאֲבָרֵיהֶם, לָכֵן הַיְנוּקָא הֵרִיחַ רֵיחַ הַקְּלִפָּה בְּגוּפָם שֶׁהוּא לְבוּשׁ נִשְׁמָתָם. פִּי' מָתוֹק מִדְּבַשׁ] (זֹהַר הַקָּדוֹשׁ בָּלָק דַּף קפו.).

הַלּוֹמֵד בַּסֵּפֶר יִמְצָא עֻצְמוֹ בְּעֻזְרַת הַשֵּׁם מְתְחַזֵּק בְּתִקּוּפַת הַלִּמּוּד בּוֹ וְאוּלַי גַּם בַּזְּמַן הַקָּצָר שֶׁלְּאַחַר מִכֵּן, אַךְ יִתְּכֵן מְאֹד שֶׁאַחַר כָּךְ יֶחֱזֹר לְהֶרְגְּלָיו כְּבָרִאשׁוֹנָה.

מַדּוּעַ קוֹרֶה כָּךְ וּמַהִי הַדֶּרֶךְ לְמְנִיעַת תּוֹפָעָה זוֹ?

הַסִּבָּא מִסְּלַבּוֹדְקָה הָיָה אוֹמֵר: הַמֶּרְחָק בֵּין הַיְדִיעָה לַהֲשָׂבָה לַלֵּב, גָּדוֹל הַרְבֵּה יוֹתֵר מֵהַמֶּרְחָק בֵּין הָאִי-יְדִיעָה לַיְדִיעָה! וְלוֹמְדִים זֹאת מֵהַפָּסוּק "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם וַהֲשֵׁבֹתָ אֶל לְבָבֶךָ" (דְּבָרִים ד, לט). בְּיַחַס לִידִיעָה הַתּוֹרָה נוֹתֶנֶת שִׁעוּר זְמַן 'הַיּוֹם', אֲבָל בְּיַחַס לַהֲשָׂבָה לַלֵּב אִי אֶפְשָׁר לִקְבֹּעַ אוֹ לְשַׁעֵר זְמַן, וּלְעִתִּים עוֹבְרוֹת שָׁנִים רַבּוֹת עַד שֶׁזּוֹכִים לְהַפְנִים אֶת הַיְדִיעָה לַלֵּב... (מִפִּי הַשְּׁמוּעָה).

בֶּאֱמֶת שֶׁאֵין זוֹ בְּעָיָה הַקְּשׁוּרָה לְנוֹשֵׂא הַסֵּפֶר בִּפְרָט, אֶלָּא לְלִמּוּד הַמּוּסָר וַעֲבוֹדַת הַמִּדּוֹת בִּכְלָל.

הַגָּאוֹן הָרַב אֱלִיָּהוּ דֶּסְלֶר זצ"ל מֵאִיר אֶת עֵינֵינוּ גַּם בְּסוּגְיָא סְבוּכָה זוֹ, וּבַסֵּפֶר מִכְתָּב מֵאֵלִיָּהוּ ח"א (עמ' 259) הוּא שׁוֹאֵל: מַה נַּעֲשֶׂה? הֲרֵי אָנוּ רוֹאִים בְּחוּשׁ שֶׁאֵינֶנּוּ מִתְעוֹרְרִים בְּלִמּוּד הַמּוּסָר? וְהוּא מֵשִׁיב: אָמְנָם לֶהֱוֵי יָדִיעַ הַיְסוֹד!

א] בַּנֶּפֶשׁ יֶשְׁנָן ב' בְּחִינוֹת: הַנֶּפֶשׁ הַבֶּהֱמִית וְהַנֶּפֶשׁ הַשִּׂכְלִית.

ב] הַבֶּהֱמִית, כְּאִינְסְטִינְקְט, פּוֹעֶלֶת בְּלִי הַכָּרָתֵנוּ (בְּתַת-הַכָּרָה).

ג] הִיא מְקַבֶּלֶת צִוּוּיִים וּמְקַיְּמָתָן. לְמָשָׁל, הַחוֹשֵׁב לָקוּם בְּשָׁעָה יְדוּעָה – יָקִיץ בַּשָּׁעָה הַהִיא. בַּעֲלֵי הִיפְּנוֹטִיזְם מְסַפְּרִים, כִּי נִסּוּ לְהוֹרוֹת לְאֶחָד בְּהִיפְּנוֹזָא, שֶׁלְּאַחַר כָּךְ וְכָךְ אַלְפֵּי דַּקּוֹת יַחְתֹּם אֶת שְׁמוֹ, וְהוּא לֹא הָיָה יוֹדֵעַ לְחַשֵּׁב חֶשְׁבּוֹנוֹת כְּלָל, מִכָּל מָקוֹם לְאַחַר שֶׁהֵקִיץ וְהִגִּיעָה הַשָּׁעָה, בְּדֶקְדּוּק הַדַּקּוֹת מַמָּשׁ, לָקַח פִּסַּת נְיָר לַחֲתֹם אֶת שְׁמוֹ, וְלֹא זָכַר גַּם לֹא יָדַע כְּלָל טַעַם לָמָּה זֶה הוּא חוֹתֵם אֶת שְׁמוֹ. עַד כְּדֵי כָּךְ נֶפֶשׁ הַבֶּהֱמִית מְקַבֶּלֶת צִוּוּיִים וְכוּ'.

וְכָתַב עוֹד א"א זְקֵנִי הַגָּאוֹן הָרַב יִשְׂרָאֵל סַלַנְטֶר זצ"ל בְּמִכְתָּבָיו, לְיַעֵץ שֶׁבִּלְמּוּד הַמּוּסָר יַחְזְרוּ פְּעָמִים הַרְבֵּה עַל מַאֲמָר אֶחָד. וְגַם זֶה בָּאֱמֶת פּוֹעֵל מְאֹד עַל נֶפֶשׁ הַבֶּהֱמִית, כַּיָּדוּעַ, שֶׁאִם יַחֲשֹׁב אָדָם פְּעָמִים הַרְבֵּה לִפְנֵי שְׁנָתוֹ כִּי יִקַּץ בְּאֵיזֶה זְמַן – יִקַּץ בְּוַדַּאי, וְאַף שֶׁבְּמַחֲשַׁבְתּוֹ לֹא הָיָה לוֹ טַעַם וּסְבָרָא לְמָה עָלָיו לְהָקִיץ בַּשָּׁעָה הַהִיא. הֲרֵי שֶׁחֲזָרַת מַחְשָׁבָה אַחַת פְּעָמִים הַרְבֵּה, פּוֹעֶלֶת אִינְסְטִינְקְטִיבִית, אַף בְּלִי הֲשָׂגַת שׁוּם טַעַם.

עַל כֵּן, אִם יַחֲשֹׁב הָאָדָם פְּעָמִים הַרְבֵּה בִּגְנוּתָם שֶׁל הַגַּאֲוָה, חֶמְדַּת הַמָּמוֹן, בִּטּוּל תּוֹרָה, וּבִטּוּל תְּפִלָּה, וַאֲפִלּוּ בְּלִי שׁוּם חִדּוּשׁ כְּלָל, יִפְעֲלוּ הַדְּבָרִים עָלָיו הַרְבֵּה, בְּאֹפֶן זֶה אֶפְשָׁר לִפְעֹל עַל פָּנִים הַלֵּב אֲפִלּוּ בְּלִי הֶסְבֵּר שִׂכְלִי כְּלָל, רַק בַּחֲזָרַת הַדְּבָרִים בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ אוֹ בְּדִבּוּרוֹ פְּעָמִים הַרְבֵּה, עכ"ל שָׁם וְעַיֵּן שָׁם עוֹד בְּהַרְחָבָה.